

**T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI**

**BİR YEREL KALKINMA MODELİ OLARAK
KOOPERATİFÇİLİK: HATAY BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Halil İbrahim ÇELEBİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Murat TEK

Hatay-2022

**T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI**

**BİR YEREL KALKINMA MODELİ OLARAK
KOOPERATİFÇİLİK: HATAY BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Halil İbrahim ÇELEBİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Murat TEK

Hatay-2022

ONAY

Halil İbrahim ÇELEBİ tarafından hazırlanan “**BİR YEREL KALKINMA MODELİ OLARAK KOOPERATİFÇİLİK: HATAY BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÖRNEĞİ**” adlı bu çalışma jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALINDA DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

../ .. /2022

Jüri Üyeleri	İmza
Prof. Dr. Murat TEK (Tez Danışmanı - Başkan)	
Prof. Dr. Ünal ARSLAN (Üye)	
Prof. Dr. Nizam ÖNEN (Üye)	
Prof. Dr. Hacı KURT (Üye)	
Prof. Dr. Aydın USTA (Üye)	

Halil İbrahim Çelebi tarafından Hazırlanan “**BİR YEREL KALKINMA MODELİ OLARAK KOOPERATİFÇİLİK: HATAY BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÖRNEĞİ**” adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunana jüri üyelerince kabul edildiğini onaylarım.

Doç.Dr. Mustafa Onur KAN

Enstitü Müdürü

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezde yer alan bilgilerin tamamının akademik kurallara ve etik ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Söz konusu kural ve ilkelerin gereği olarak tezde yararlandığım eserlerin tamamına uygun bir şekilde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (20/07/2022)

Halil İbrahim ÇELEBİ

ÖNSÖZ

Beni kooperatifçilik konusunda çalışmaya teşvik eden en önemli şey üreticinin emeğinin karşılığını alamaması olmuştur. Aslında bu istek bir çiftçi (narenciye üreticisi) ailenin çocuğu olarak yıllardır yaşadığımız bu emeğinin karşılığını alamama problemine bir çözüm arayışı. Bu problemi kısa vadede en kolay bir şekilde bir araya gelerek çözebiliriz. Kooperatifleşmek, üreticilerin asıl kazanan haline gelebilmesi için tercih edilmesi gerekli bir model. Bu sayede ancak haksız kazançları ortadan kaldırabiliriz iddiasındayız.

Kooperatiflerin yerel kalkınma açısından çok önemli aktörler olduğunu bize belediyeler göstermiştir. Dünya’da ve ülkemizden belediye kooperatif ilişkisine yönelik uygulamalara çalışmamızda etraflıca yer verdik. Hatay’da da büyükşehir belediyesi koordinatörlüğünde kooperatiflerle çok önemli projeler düşünülmektedir. Çalışmamız naçizane bu sürece katkı sağlarsa bizleri çok mutlu edecektir.

Çalışmamız sadece bir “masa başı faaliyeti” şeklinde olmayıp, Hatay ilinde başta Hatay Büyükşehir Belediyesi yönetici ve çalışanları ile tarımsal kalkınma kooperatifleri yönetici ve çalışanları arasında derinlemesine görüşmelerin yapıldığı bir nitel saha çalışması içermektedir. Bu süreçte ayrıca Hatay Tarım ve Orman İl Müdürlüğü ve Hatay Ticaret İl Müdürlüğü yöneticileriyle de görüşmeler yapılmıştır.

Doktora süresince en büyük fedakârlığı kuşkusuz ailem göstermiştir. Değerli eşim Belçim ile çok kıymetli kızlarım Destina ve Narin’e bu süreçte ihmal ettiğim için öncelikle özür dileyerek çok teşekkür etmek istiyorum. Yine bu süreçte bana telkin ve uyarılarda bulunan değerli danışman hocam, abim, güzel insan Prof. Dr. Murat TEK’e çok teşekkür ederim. Beni disipline etmeseydi belki de tezi bitiremeyecektim. Bu konuda kendisine gerçekten müteşekkirim. Belirtmeden geçemeyeceğim. Beni bilimsel çalışmalara teşvik eden mesleki tavır ve davranışlarıyla akademisyenliğe ilgi duymamı sağlayan gönlü güzel insan, abim, değerli hocam Prof. Dr. Muharrem GÜNEŞ’e teşekkürü ayrıca bir borç bilirim. Yine tez izleme süresince bana yardımcı olan, kolaylıklar sağlayan değerli hocalarım Prof. Dr. Nizam ÖNEN ve Prof. Dr. Ünal ARSLAN’a da çok teşekkür ederim.

Son olarak tez çalışmamıza birçok kişi ve kurum katkı sağlamıştır. Mümkün olabilseydi onların hepsine tek tek isimlerini belirterek teşekkür etmek isterdim. Katkılarından dolayı hepsine tekrar tekrar yürekten teşekkür ediyorum.

BİR YEREL KALKINMA MODELİ OLARAK KOOPERATİFÇİLİK: HATAY BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÖRNEĞİ

Halil İbrahim ÇELEBİ

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2022

Danışman: Prof. Dr. Murat TEK

ÖZET

Kooperatifler ekonominin güçlendirilmesine katkı sağlayan ve bu yönüyle günümüzde yeniden tercih edilmeye başlayan dayanışma modelleridir. Kooperatif yapılar yerel ekonomik kalkınmada önemli rol oynamaktadırlar. Nitekim BM'in kooperatiflerin ekonomik ve sosyal kalkınmadaki rolüne ilişkin uzun bir süredir raporlar yayınlaması bu durumun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Ülkemizde kooperatiflerin yeniden kalkınma politikalarında bir araç olarak tercih edilmeye başlanmasında belediyelerin çok önemli rolleri vardır. Özellikle son yirmi yıldır kamu yönetiminde merkeziyetçiliği azaltma noktasında yapılan düzenlemeler sonucu belediyeler görev ve yetkileri genişletilerek daha etkili yerel aktörler haline gelmişlerdir. Böylece belediyeler artık yol, su, temizlik gibi temel beledi hizmetleri yerine getiren birimler olmanın yanı sıra, yerel kalkınma açısından kaynak yaratabilen, aktörler arası ilişkiler kurabilen, dinamik yerel aktörler olarak hareket etmeye başlamışlardır.

Belediye kooperatif ilişkilerine yönelik ülkemizde son 10 yıldır iyi uygulamaların artarak devam ettiğini görmekteyiz. Özellikle İzmir Büyükşehir Belediyesinin kalkınma kooperatifleri ile kurmuş olduğu başarılı ilişkilerin birçok belediye için kooperatiflerle ilişki kurmak noktasında özendirici etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda Hatay Büyükşehir Belediyesi de mevcut iyi uygulamaların etkisiyle yerel kalkınmaya yönelik kooperatiflerle gayretli ve özgünlükler içeren ilişkiler kurmaya çalışmaktadır.

Çalışmamızda Hatay Büyükşehir Belediyesinin yerel kalkınma noktasında kooperatiflerle nasıl ilişki içerisinde olduğuna odaklanılmıştır. Söz konusu bu ilişkiyi içeriklendirmek için hem Hatay Büyükşehir Belediyesi hem de Hatay'da faaliyet

gösteren tarımsal kalkınma kooperatiflerine yönelik yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan ve elde edilen bulguların betimsel ve içerik analizlerine dayalı bir nitel saha çalışması yapılmıştır. Elde ettiğimiz sonuçların katkısıyla kooperatiflerin yerel kalkınma açısından oldukça etkili olabileceği iddiası taşıyan bir kooperatif belediyecilik model önerisi ortaya koyulmuş ve söz konusu model önerisi “Hatay Modeli” olarak adlandırılmıştır. Modelimizi geliştirmeye yönelik SWOT ve PESTLE Analizleri yapılmış, ortaya çıkan güçlü ve zayıf yönler çerçevesinde kapsamlı öneriler ortaya koyulmuştur.

ANAHTAR KELİMELER:

Kooperatifçilik, Yerel Kalkınma, Hatay Büyükşehir Belediyesi, Hatay Modeli, Belediye-Kooperatif İlişkisi

COOPERATIVES AS A LOCAL DEVELOPMENT MODEL: CASE OF HATAY METROPOLITAN MUNICIPALITY

Halil İbrahim ÇELEBİ

Department of Political Science and Public Administration, PhD Thesis, 2022

Supervisor: Prof. Dr. Murat TEK

ABSTRACT

Cooperatives are solidarity models that contribute to the strengthening of the economy and are starting to be preferred again today. Cooperative structures play an important role in local economic development. As a matter of fact, the fact that the UN has been publishing reports on the role of cooperatives in economic and social development for a long time can be considered as an indicator of this situation.

In our country, municipalities have a very important role in the use of cooperatives as a tool in re-development policies. Especially in the last two decades, municipalities have become more effective local actors by expanding their duties and authorities as a result of the arrangements made to reduce centralization in public administration. Thus, municipalities have started to act as dynamic local actors that can create resources in terms of local development, establish relations between actors, as well as provide basic municipal services such as roads, water and cleaning.

In the last 10 years, we see that good practices regarding municipal cooperative relations have increasingly continued in our country. We can say that the successful relations established by the Izmir Metropolitan Municipality with the development cooperatives have an encouraging effect for many municipalities in establishing relations with the cooperatives. In this context, Hatay Metropolitan Municipality is trying to establish relations with cooperatives for local development, which are diligent and original, with the effect of existing good practices.

In our study, we focused on how Hatay Metropolitan Municipality is in relationship with cooperatives at the point of local development. In order to contain this relationship in question, a qualitative field study consisting of semi-structured questions for both Hatay Metropolitan Municipality and agricultural development cooperatives operating in Hatay and based on descriptive and content analyzes of the findings obtained was conducted. With the contribution of the results we have obtained, a cooperative municipality model proposal, which claims that cooperatives can be quite effective in terms of local development, has been put forward and the model proposal in question has been named the "Hatay Model". SWOT and PESTLE Analyzes were made to improve our model, and comprehensive suggestions were put forward within the framework of emerging strengths and weaknesses.

KEYWORDS:

Cooperatives, Local Development, Hatay Metropolitan Municipality, Hatay Model, Municipality-Cooperative Relationship

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
EKLER	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YÖNETİM KATEGORİSİ OLARAK YEREL KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ

1.1. Yerel İle İlgili Kavramlar	7
1.1.1. Yerel Yönetim Kavramı	7
1.1.2. Yerinden Yönetim	9
1.1.3. Yönetişim	10
1.1.4. Subsidiarite (Hizmette Yerellik İlkesi)	12
1.1.5. Yerel Özerklik	13
1.1.6. Heterarşi	15
1.2. Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Tarihsel Gelişimi	16
1.3. Türkiye’de Yerel Yönetim Türleri	21
1.3.1. İl Özel İdaresi	22
1.3.2. Belediyeler	26
1.3.3. Büyükşehir Belediyesi	32
1.3.4. Köyler	35
1.4. Kamu Yönetimi Reformu Bağlamında Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılanması	38
1.5. Küreselleşme ve Yönetim Anlayışına Olan Etkileri	43

İKİNCİ BÖLÜM

KALKINMA KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ

2.1. Kalkınmanın Bir Boyutu: Yerel Kalkınma	51
2.2. Uluslararası Kuruluşların Yerel Kalkınma Yaklaşımları	56
2.2.1. UNDP'nin Yerel Kalkınma Yaklaşımı	56
2.2.2. ILO'nun Yerel Kalkınma Yaklaşımı	56
2.2.3. AB'nin Yerel Kalkınma Yaklaşımı	58
2.2.4. OECD'nin Yerel Kalkınma Anlayışı	59
2.3. Türkiye'de Yerel Kalkınma Politikalarına Genel Bir Bakış	60
2.3.1. Türkiye'de Kalkınma Planları Perspektifinden Yerel Kalkınma	61
2.3.2. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)	62
2.3.3. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)	62
2.3.4. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)	63
2.3.5. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)	65
2.3.6. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)	65
2.3.7. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)	66
2.3.8. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)	67
2.3.9. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)	68
2.3.10. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)	69
2.3.11. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018)	70
2.3.12. Onbirinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2019-2023)	71
2.4. Yerel Kalkınmaya İlişkin Teorik Yaklaşımlar	75
2.4.1. Klasik Yerel Kalkınma Yaklaşımı	76
2.4.2. Keynesyen Kalkınma Yaklaşımı	77
2.4.3. Neo-Klasik Bölgesel/Yerel Kalkınma Yaklaşımı	78
2.4.4. Yeni Yerel Kalkınma Yaklaşımı: Endojen Bölgesel/Yerel Kalkınma	79
2.5. Yeni Kalkınma Anlayışının Dönüştürücü Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları	81
2.5.1. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Tarihsel Gelişimi	83
2.5.2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Örgütsel (İdari) Yapısı ve Fonksiyonları	84
2.5.3. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Fonksiyonları	85
2.6. Dünyada ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları	85
2.6.1. Dünya'da Bölgesel Kalkınma Ajansları	85
2.6.2. Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları	87
2.7. BKA'ların Hukuki ve Teşkilat Yapısı	89
2.8. Kalkınma Ajanslarının Görev ve Yetkileri	90
2.9. Kalkınma Ajanslarına Yöneltilen Eleştiriler	91

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOOPERATİFÇİLİĞE GENEL BAKIŞ

3.1. Kooperatifçiliğin Tanımı	95
3.2. Dünya’da Kooperatifçiliğin Tarihsel Gelişimi	97
3.3. Dünya’da Kooperatif Örgütlenmeler	100
3.3.1. Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA)	100
3.3.2. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)	101
3.3.3. Kooperatiflerin Geliştirilmesi ve Teşvik Edilmesi Komitesi (COPAC)	101
3.3.4. Uluslararası Endüstri ve Hizmet Kooperatifi Örgütü (CICOPA)	102
3.3.5. AB Tarım Kooperatifleri Konfederasyonu(COGECA)	102
3.4. Dünya’da Kooperatifçiliğin Nicel ve Nitel Analizi	102
3.5. Türkiye’de Kooperatifçiliğin Tarihsel Gelişimi	105
3.6. Türkiye’de Kooperatifçiliğin Mevzuat Yapısı	107
3.7. Türkiye’de Kooperatifçilik Türleri	109
3.8. Kooperatifçilik-Kalkınma İlişkisi Bağlamında Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri	111
3.8.1. Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin Mevzuat Yapısı	114
3.8.2. Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin Önemi	115
3.8.3. Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin Ekonomik Alana Etkisi	116
3.9. Türkiye’de Belediye-Kalkınma Kooperatifçiliği Uygulamaları	119
3.9.1. İzmir İli Kooperatifçilik Uygulamaları	119
3.9.2. Ovacık Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	121
3.9.3. Vakıflı Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	122
3.10. Türkiye’de Kooperatifçiliğin Temel Sorunları	123
3.10.1. Ekonomik Sorunlar	123
3.10.2. Üst Örgütlenme Sorunu	124
3.10.3. Mevzuat Sorunları	124
3.10.4. Eğitimle İlgili Sorunlar	124

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BELEDİYE VE YEREL KALKINMA

4.1. Belediye Yerel Kalkınma İlişkisi	125
4.2. Yerel Kalkınma Kooperatifçilik İlişkisi Bağlamında “Preston Modeli”	128
4.3. Türkiye’de Preston Modeli’nin Karşılığı Olarak “Kooperatif Belediyecilik Modeli	130

4.4. Türkiye’de Kooperatif Belediyecilik Uygulaması: Sözleşmeli Tarım Modeli	133
4.5. Belediyeleri Dönüştüren 6360 Sayılı Yasa ve Getirdiği Düzenlemeler	138
4.6. Yerel Kalkınma Stratejisi Bağlamında 6360 Sayılı Yasa	141
4.7. Kooperatifçiliğe Etkisi Bağlamında Belediyelerin Yerel Kalkınma Stratejileri	143

BEŞİNCİ BÖLÜM

YEREL KALKINMA BAĞLAMINDA BELEDİYE-KOOPERATİF İLİŞKİSİ ÜZERİNE ALAN ARAŞTIRMASI

5.1. Araştırmanın Bilgileri	149
5.2. Araştırmanın Konusu	149
5.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi	150
5.4. Araştırma Veri Toplama Araçları	151
5.5. Araştırmanın Yöntemi	152
5.6. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	153
5.7. Hatay Büyükşehir Belediyesi Başkanı ve Belediye Bünyesinde Faaliyet Gösteren Kırsal Kalkınma Koordinatörlüğü Çalışanlarına Yönelik Yapılan Nitel Araştırmanın Bulguları ve Yorumları	153
5.7.1. Nitel Araştırmanın Bulguları ve Yorumları	154
5.7.1.1. Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine İlişkin Bilgi Düzeyi	154
5.7.1.2. Kalkınma Kooperatiflerinin Yerel Kalkınmaya Etkisi	157
5.7.1.3. Kooperatiflerin Yerel Kalkınmaya Etkisi: Avantajlar ve Dezavantajlar	159
5.7.1.4. Belediye-Kooperatif İlişkisi Üzerine İyi Uygulamalar	163
5.7.1.5. Belediye-Kooperatifçilik İlişkisinde Belediyelerin Sorumlulukları	164
5.7.1.6. Hatay Büyükşehir Belediyesi Kooperatif Ortaklığı	166
5.7.1.7. Belediye Stratejik Eylem Planları Açısından Kooperatifçiliğe Yaklaşım	168
5.7.1.8. Belediyelerin Kooperatiflerden Yararlanma Amaç ve Yöntemleri	170
5.7.1.9. Belediye Kooperatif İlişkisi Önündeki Engeller ve Çözüm Önerileri	172
5.7.1.10. Hatay’ın Marka Kent Kimliği Açısından Kooperatiflerin Rolü	175
5.7.1.11. EXPO 2021’in Hatay’da Yerel Kalkınmaya Etkisi	177
5.7.1.12. EXPO 2021 Kapsamında Kooperatiflerin Durumu	180
5.7.2. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi	181

5.8. Hatay İli Sınırları İçerisinde Faaliyet Gösteren Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri Başkan ve Üyelerine Yönelik Yapılan Nitel Araştırmanın Bulguları ve Yorumları	185
5.8.1. Nitel Araştırmanın Bulguları ve Yorumları	188
5.8.1.1. Kooperatifçilik Bilgi Düzeyi	188
5.8.1.1.1. Kooperatif Üyelerinin Kooperatifçilik Tanımları	188
5.8.1.1.2. Kooperatif Üyelerinin Kooperatifçilik İlkeleri	190
5.8.1.1.3. Kooperatif Üyelerinin Kuruluş Sürecine İlişkin Bakışları	191
5.8.1.1.4. Tarım, Sanayi ve İstihdama Katkı	191
5.8.1.2. Kooperatiflerin Kuruluş, Faaliyet ve Amaçları	192
5.8.1.2.1. Kooperatifin Bağlı Olduğu Bakanlığa İlişkin Görüşler	192
5.8.1.2.2. Kooperatifin Kuruluş Amacına İlişkin Görüşler	192
5.8.1.2.3. Kooperatifin Faaliyet Alanına İlişkin Görüşler	194
5.8.1.2.4. Kooperatif Faaliyet Türüne İlişkin Görüşler	195
5.8.1.2.5. Kooperatif Kurmaya Yönelten Etkenler Üzerine Görüşler	195
5.8.1.3. Kooperatiflerin Mali Yapısına İlişkin Görüşler	198
5.8.1.3.1. Kooperatifin Gelir Kaynaklarına İlişkin Görüşler	198
5.8.1.3.2. Kooperatifin Gelir-Gider Durumuna İlişkin Görüşler	200
5.8.1.3.3. Gelir Fazlası Oluşan Kooperatiflerin Faaliyetlerine İlişkin Görüşler	200
5.8.1.3.4. Kooperatiflerin Dış Kaynaklardan Yararlanması ve Yaşanan Zorluklar	202
5.8.1.3.5. Kooperatiflerin Belediyeler Üzerinden Gelir Sağlaması	204
5.8.1.4. Kooperatiflerin Yönetim Anlayışları	205
5.8.1.5. Kooperatiflerin İşbirlikleri ve Dayanışma Uygulamaları	208
5.8.1.5.1. Kooperatifler Arası İşbirliği	208
5.8.1.5.2. Kooperatiflerin Diğer Kurumlarla İlişkileri	210
5.8.1.6. Kooperatiflerin Sosyal Etkileri	212
5.8.1.7. Kooperatiflerin Yerel Kalkınmaya Etkisi ve Belediye Kooperatif İlişkisi	214
5.8.1.7.1. Kooperatiflerin Yerel Kalkınma Anlayışı	214
5.8.1.7.2. Kooperatiflerin Yerel Kalkınma Açısından Önemi ve Kooperatifin Mevcut Katkısı	216
5.8.1.7.3. Kooperatifin İstihdama Olan Katkısı	217
5.8.1.7.4. Kooperatifin Göçü Önlemedeki Rolü	219
5.8.1.7.5. Kooperatifin Yerel Aktörlerle İlişkisi	220
5.8.1.7.6. Kooperatifin Yerel Kalkınmaya Yönelik Belediyelerle İlişkisi	221
5.8.1.7.7. Kooperatifler Açısından Belediyelerin Önemi	222
5.8.1.7.8. Belediye-Kooperatif İlişkisinde İyi Uygulamalar	222
5.8.1.7.9. Kooperatifin Belediyelerle Kurabileceği İlişkiler	224
5.8.1.7.10. Kooperatifler ve EXPO 2021 Organizasyonu ile İlişkisi	227
5.8.2. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi	228

ALTINCI BÖLÜM

BİR KOOPERATİF BELEDİYESİ ÖNERİSİ: “HATAY MODELİ”

6.1. Kadim Şehir Hatay	235
6.1.1. Hatay’ın Coğrafi Konumu	236
6.1.2. Hatay’ın Tarihi	237
6.1.3. Hatay’ın Sosyo-Kültürel Yapısı	238
6.1.4. Hatay’ın Nüfus Yapısı	239
6.1.5. Hatay’da Yönetmel Yapı	240
6.1.6. Hatay’da Eğitim	240
6.1.7. Hatay’ın Ekonomik Yapısı	241
6.2. Hatay’da Yerel/Kırsal Kalkınma Stratejileri	242
6.3. Hatay Modeli İçin Belediye Kooperatif İlişkilerinin Mevcut Durumu	244
6.4. Bir Kooperatif Belediyecilik Uygulaması: HATAY MODELİ	248
6.5. Hatay’da Kooperatif Belediyecilik Modeline İlişkin Pestle Analizi	250
6.6. Hatay Modeline İlişkin SWOT Analizi	252
6.7. Hatay Modeline İlişkin Öneriler	257
GENEL DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER	262
KAYNAKÇA	270
EKLER	298

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. BŞB Modelinin Dönemlendirilmesi	33
Tablo 2: Kalkınma Planlarında Yerel Kalkınma.....	74
Tablo 3: Dünyada Dönemsel ve Bölgesel Olarak Bölgesel Kalkınma Ajansları.....	87
Tablo 4: İstatistiki Bölge Birimleri	89
Tablo 5: Kooperatifler ve Özel Kesim Ticari Ortaklıklarının Karşılaştırılması	97
Tablo 6: Dünya İlk 10 Sıralamasında Yer Alan Tarım ve Gıda Kooperatifleri.....	103
Tablo 7: Dünya İlk 10 Sıralamasında Yer Alan Toptan ve Perakende Kooperatifleri	104
Tablo 8: Atatürk Dönemi Kooperatifçiliği Desteklemeye Yönelik Gelişmeler.....	106
Tablo 9: Kooperatifçiliğe İlişkin Çıkarılan Nizamname ve Yasalar.....	108
Tablo 10: 3 Bakanlık Bünyesinde Faaliyet Gösteren Kooperatif Verileri	110
Tablo 11: Tarımsal Amaçlı Kooperatifler.....	111
Tablo 12: UKKS I-II’de Hedeflenen Stratejik Amaçlar	113
Tablo 13: Fortune 500 listelerinde kooperatifler ve iştirakleri	118
Tablo 14: Nitel Araştırmaya Katılan katılımcıların Demografik Özellikleri.....	154
Tablo 15: Kalkınma Kooperatifi Ne Anlam İfade Ediyor Kategorisine İlişkin Bulgular.....	156
Tablo 16: Kalkınma Kooperatifleri Yerel Kalkınmaya Nasıl Katkıda Bulunabilir Kategorisine İlişkin Bulgular	159
Tablo 17: Hatay’da Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin Yerel Kalkınma Noktasındaki Avantaj ve Dezavantajlar Kategorisine İlişkin Bulgular	162
Tablo 18: Belediye kooperatifçilik Uygulamaları Kategorisine İlişkin Bulgular....	164
Tablo 19: Belediye kooperatifçilik İlişkisinde Belediyelerin Sorumlulukları Kategorisine İlişkin Bulgular	165
Tablo 20: Belediye Kooperatif Ortaklık İlişkisi Nasıl Olmalı Kategorisine İlişkin Bulgular.....	168
Tablo 21: Belediyelerin Stratejik Planlarında Kooperatiflerin Yeri Kategorisine İlişkin Bulgular	170
Tablo 22: Belediyelerin Kooperatiflerden Hangi Amaç ve Yöntemlerle Yararlanabileceği Kategorisine İlişkin Bulgular.....	171
Tablo 23: Belediye Kooperatif İlişkisinin Önündeki Engeller ve Çözüm Önerileri Kategorisine İlişkin Bulgular	174
Tablo 24: Hatay’ın Marka Kent Olması Noktasında Kooperatiflerin Rolü Kategorisine İlişkin Bulgular	177
Tablo 25: EXPO 2021 Organizasyonunun Hatay’da Yerel Kalkınmaya Etkisi Kategorisine İlişkin Bulgular	179
Tablo 26: EXPO 2021 Kapsamında Kooperatiflerin Durumu Kategorisine İlişkin Bulgular.....	181
Tablo 27: Nitel Araştırmaya Katılan Görüşmecilerin Demografik Özellikleri	186
Tablo 28: Sizce Kooperatifçilik Ne Anlam İfade Ediyor Kategorisine İlişkin Bulgular	189
Tablo 29: Kooperatifçilik İlkeleri Nelerdir Kategorisine İlişkin Bulgular	190

Tablo 30: Kooperatifin Kuruluş Amaçları Nelerdir Kategorisine İlişkin Bulgular .	194
Tablo 31: Kooperatifin Faaliyet Alanı Kategorisine İlişkin Bulgular	195
Tablo 32: Kooperatif Kurmaya Yönelten Etkenler Nelerdir Kategorisine İlişkin Bulgular.....	197
Tablo 33: Kooperatifin Gelir Kaynakları Nelerdir Kategorisine İlişkin Bulgular...	199
Tablo 34: Gelir Fazlası Oluşan Kooperatiflerin Faaliyetleri Kategorisine İlişkin Bulgular.....	202
Tablo 35: Kooperatiflerin Kredi, Hibe, Fon Gibi Dış Kaynaklardan Yararlanmada Yaşanılan Zorluklar/Engeller Kategorisine İlişkin Bulgular	204
Tablo 36: Kooperatifin Belediyeler (İlçe/Büyükşehir) Üzerinden Gelir Sağlama Kategorisine İlişkin Bulgular	205
Tablo 37: Kooperatifin Diğer Kooperatiflerle İşbirliği Kategorisine İlişkin Bulgular	210
Tablo 38: Kooperatifin Diğer Kurumlarla İşbirliği Kategorisine İlişkin Bulgular ..	212
Tablo 39: Sosyal Etki Kavramından Ne Anlıyorsunuz Kategorisine İlişkin Bulgular	214
Tablo 40: Yerel Kalkınma Kavramından Ne Anlıyorsunuz Kategorisine İlişkin Bulgular.....	215
Tablo 41: Kooperatifin İstihdama Olan Katkısı Kategorisine İlişkin Bulgular	219
Tablo 42: Kooperatifinizin Belediyelerle Nasıl İlişki Kurabileceği Kategorisine İlişkin Oluşturulan Kodlar.....	226
Tablo 43: Hatay İli Ekonomik Verileri (2016)	242
Tablo 44: Hatay'da Belediye Kooperatif İlişkisine Etki Eden Faktörler.....	251
Tablo 45: Hatay Modeli İle İlişkili Olabilecek Aktörler.....	257

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1:Yerel Ekonomik Kalkınmanın Temel Bileşenleri	55
--	----

EKLER

EK 1. GÖRÜŞME SORULARI 1	298
EK 2: GÖRÜŞME SORULARI -2.....	300

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABGS	Avrupa Birliği Genel Sekreterliği
BBK	Büyükşehir Belediye Kanunu
BAK	Bölgesel Kalkınma Ajansları
BM	Birleşmiş Milletler
BŞB	Büyükşehir Belediyesi
BYKP	Beş Yıllık Kalkınma Planları
CICOPA	Uluslararası Endüstri ve Hizmet Kooperatifi Örgütü
COGECA	AB Tarım Kooperatifleri Konfederasyonu
COPAC	Kooperatiflerin Geliştirilmesi ve Teşvik Edilmesi Komitesi
DB	Dünya Bankası
E.t.	Erişim Tarihi
GTB	Gümrük Ticaret Bakanlığı
GTHB	Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
HBB	Hatay Büyükşehir Belediyesi
ICA	Uluslararası Kooperatifler Birliği
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
İBB	İstatistiki Bölge Birimleri
İSO	İstanbul Sanayi Odası
KOBİ	Küçük Orta ve Büyük Ölçekli İşletmeler
MAD	Madde
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü

UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UKKS	Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi
SK	Sayılı Kanun
STK	Sivil Toplu Kuruluşları
YAYED	Yerel Yönetim Araştırma Yardım ve Eğitim Derneği
YİKOB	Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı

GİRİŞ

Kooperatifçilik, yapılan çalışmalara baktığımızda ‘dayanışma’ ve ‘ortaklaşa iş yapma’ nitelikleri açısından yaklaşık beş bin yıllık bir tarihi geçmişe sahiptir. Bu bağlamda özellikle Uzak Doğu ve Orta Doğu bölgeleri içerisinde yer alan Çin ve Babil’deki tarımsal toprakların toplu olarak işlenmesi uygulaması, tarımsal üretim kooperatifçiliğinin ilk versiyonu olarak değerlendirilmektedir (Mülayim, 2006: 29). Günümüz kooperatifçiliğinin temelleri ise 19. yüzyılda İngiltere’de atılmıştır. Devamında İskandinav ülkeleri ve İsviçre’de kooperatifçilik gelişme göstermiştir (İnan, 2008: 24). Ülkemiz açısından kooperatifçiliğin gelişimi 19. yüzyıla uzansa da Osmanlı toprak sisteminin niteliği nedeniyle cılız bir gelişme göstermiştir. Bugün gelinen noktada kooperatifçilik özellikle gelişmiş ülkelerde çok hızlı bir şekilde yukarı yönlü bir ivme kazanmıştır. Dünyada kooperatifçiliğin gelişimini ortaya koyan rapora baktığımızda dünya genelinde 800.000’in üzerinde kooperatifin faaliyet gösterdiğini ve bu kooperatiflere 1 milyardan fazla kişinin ortak olduğunu görmekteyiz (Dünya Kooperatifçilik Raporu, 2021).

Kooperatif girişimler, özel sektör işletme modellerinden temelde, öncelikli olarak ‘kâr odaklı olmama’ yönüyle ayrılırlar. Kooperatifler bu özellikleri itibarıyla yerelin “çok yönlü” kalkınabilmesi açısından önemli alternatif modeller olarak karşımıza çıkmaktadır. Kooperatifler, Öksüz’ün belirttiği gibi (1982: 332), ekonomik anlamda rekabet gücü olmayan bölgelerde salt ekonomik işbirliğine dayalı bir yerel sosyal politika aracı olmasının yanı sıra demokrasi, eşitlik, adalet, dayanışma, işbirliği, topluma karşı sorumluluk gibi daha çoğaltabileceğimiz birçok ilkeyi hedefine koyan yapılardır. Bu yönüyle kooperatifler siyasi karar mekanizmalarının “çok yönlü” kalkınma stratejileri geliştirebilmesi açısından ilişki kurulması elzem yapılardır. Nitekim dünyada özellikle iyi tarım uygulamalarının geliştirilmesi ve yerel-kırsal alanların kalkındırılması noktasında kooperatiflerin ne gibi önemli roller üstlendiği etraflı bir şekilde birçok çalışmaya konu olmuştur.

Özellikle son çeyrek yüzyıldır kooperatifçiliğin hızlı bir şekilde gelişme göstermesinin nedenlerini etraflı bir şekilde ortaya koymak bu çalışmanın önemli bir odağını oluşturmaktadır. Şöyle ki, 1980, temelde ekonomi ve onun etki alanı

içerisinde şekillenen siyaset, kültür, eğitim gibi birçok alana ilişkin paradigma değişimlerinin yaşandığı ‘simgesel’ bir tarihsel süreci ifade eder. Neoliberal dönem diye adlandırılan bu süreç, serbest piyasa ekonomisinin istikrarına yönelik kapsamlı ‘serbestleştirme’ ve ‘özelleştirme’ politikalarını içermektedir. Bu süreç aynı zamanda söz konusu neoliberal politikaların işleyişi açısından önemli revizyonları da içermektedir. Nitekim John Williamson’un 1980’lerin sonunda “Washington Mutabakatı”, diye adlandırılan ‘yeni yönetim anlayışı’ içerisinde karar alma süreçlerine katılım noktasında problemlerin ortadan kaldırılması, küresel sistemin genelde gelişmiş ülkeler (özellikle İkinci Dünya Savaşından galip çıkmış ülkeler) lehine işlememesi gerektiği ve ortaya koyulan büyüme reçetelerinin her ülke için aynı olmaması gibi bir dizi öneriler içermektedir ve küresel sistemin reformu kaçınılmazdı (Sak, 2009: 2). Ancak her 10 yılda bir yaşanan kriz sistemin yeniden reforme edilmesi gerektiğini de gündeme getirmiştir. Nihayet, 2008’de ABD merkezli ortaya çıkan finansal kriz küresel bir boyut almış ve etkileri tüm dünyada hissedilmiştir (Engin ve Göllüce, 2016: 27). Yaşanan bu krizin özellikle küresel gıda krizinin yaşanmasını etkilemesi açısından diğer krizlerden etki boyutları noktasında görece ayrıldığını söyleyebiliriz. 2008 Gıda Krizi, aynı tarihli yaşanan finansal krizin yarattığı sonuçlarla ilişkili olmakla birlikte, esasında iklim değişikliği (küresel ısınmaya bağlı olarak), tarımsal ürün stoklarının kaldırılması, tarımda şirketleşme ve tekelleşme, gıda üzerinde finansal spekülasyon yapılması gibi nedenlere bağlı olarak artan gıda fiyatları nedeniyle ortaya çıkmıştır (Cengiz ve İlhan, 2016:14).

Tam da bu noktada kooperatif yapıların, yaşanan krizlerin yaratmış olduğu tahribatları önleyebilme ya da azaltabilme noktasında ilgi odağı haline geldiğini söyleyebiliriz. Tezin ana sorunsalı kooperatiflerin yerel kalkınmadaki yerini tartışmaktır. Bu çalışmada ayrıca;

- Kooperatiflerin küresel ölçekte yeri ve önemi nedir?
- Kooperatiflerin ölçek ekonomileri ile rekabet edebilme potansiyelleri var mıdır?
- Kooperatiflerin Türkiye’de yeri ve önemi nedir?
- Kooperatiflerin Türkiye’de yerel kalkınmadaki yeri nedir?
- Belediyelerin yerel kalkınmadaki rolleri ve kooperatiflerle ilişkisi hangi düzeydedir?

- Hatay örneğinde; Belediye ve kooperatif ilişkisi nasıl gerçekleşmektedir?
- Hatay örneğinde; kooperatiflerin yerel kalkınmaya katkısı ne düzeydedir?
- Hatay örneğinde; belediye ve kooperatif ilişkisinde yaşanan sorunlar ve bu sorunların nedenleri nelerdir? Bu çerçevede çözüm önerileri geliştirilebilir mi?
- Hatay ölçeğinde; belediye kooperatif ilişkisi bir model oluşturmakta mıdır? Bu modelin imkân ve sınırlılıkları nelerdir?
- Olası “Hatay Modeli”nin özgünlüğü, güçlü ve zayıf yönleri nelerdir? Bu modelin geliştirilmesi ve sorunların giderilmesi için çözüm önerileri geliştirilebilir mi?

Gerek gelişmiş ülkeler gerekse de Türkiye’de kooperatifçiliğe ilişkin hazırlanan raporlara baktığımızda kooperatifçilik, gelirin adil paylaşımı, üretilen ürünlerin daha uygun fiyatlı ve kaliteli olarak tüketiciye ulaştırılması noktasında öncelikli olmak üzere, sürdürülebilir kalkınma hedeflerini hayata geçirebilmek açısından da çok önemli alternatif model olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla kooperatifler, bu çalışma kapsamında salt ekonomik bir örgütlenme olmanın ötesinde Uluslararası Çalışma Örgütü’nün raporunda da belirtilenlerin bir özeti olarak toplumun sosyal ve kültürel gereksinimlerini sağlamak, her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırmak, sürdürülebilir insan gelişmesine katkıda bulunmak gibi temel insani meselelere odaklanan bir içeriğe de sahiptir.

21. yüzyıl, baktığımızda, küreselleşme ile yerelleşmenin, serbest piyasa uygulamaları ile planlı kalkınma stratejilerinin eş zamanlı yaşandığı bir süreç olması açısından ‘özgünlük’ içermektedir. Söz konusu yaşanan dönemde evrensel sürdürülebilirliğin devamının yerel kalkınma politikaları üretmekten geçtiği üzerine oldukça yüksek sesler çıkmakta ve ayrıca bu doğrultuda yerel kalkınmayı sağlamaya yönelik evrensel ve yerel birçok uygulamalar ortaya koyulmaktadır. Söz konusu kavram yerel yönetim sürecine dahil olan ya da olabilecek formel ya da informal aktörler arası ilişkilerin nasıl oluşturulabileceğini ifade eder. Bu bağlamda çalışma, kooperatifçiliği yerel kalkınmanın önemli bir faktörü olarak ele almakta ve yerel kalkınma kavramını bu perspektiften içeriklendirmektedir.

Türkiye’de yerel kalkınmayı destekleyici anlamda yerel yönetimlerce desteklenen iyi uygulamalar artarak devam etmektedir. Özellikle İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin kooperatiflerle kurmuş olduğu ilişki çok önemli bir yerel kalkınma

ilişkisi örneğidir diyebiliriz. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin ortaya koymuş olduğu hedef ve stratejileri açısından bir 'İzmir Modeli' oluşturduğunu söyleyebiliriz. Bu model diğer tüm yerel yönetim birimlerine örnek olabilmesi açısından oldukça önemli bilgiler içermektedir. Her ne kadar Türkiye'de kooperatifçilik alanında önemli uygulamalar olsa da, mevzuat düzenlemeleri bu uygulamaların önünü açsa da kooperatifleşme oranı açısından oldukça düşük seviyelerde olduğumuz ortadadır.

Yaşadığımız yüzyıl açısından gıda güvenliği meselesinin toprak güvenliği meselesinden daha önemli olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla devletler gıda güvenliği meselesine genel bir devlet politikası çerçevesinde yaklaşmalıdırlar. Özellikle Avrupa ülkeleri ve gelişmiş diğer ülkeler bu meselenin farkına varıp çözüm noktasında merkezi ve yerel politikalar ortaya koymaktadırlar.

Türkiye açısından baktığımızda, dünyanın tarım ve hayvancılık potansiyeli açısından en talihli coğrafyalarından biri olmasına rağmen, örneğin yüz ölçümü yaklaşık 42.000 km² olan, topraklarının % 40'ının deniz seviyesinin altında olduğu ve Avrupa ülkeleri içerisinde biyo-çeşitliliğin en az olduğu ülke olan Hollanda'dan çok geride olduğumuzu görmekteyiz. Bu ilginçliğin nedenleri arasında küresel pazar ekonomisine hâkim ulus ötesi şirketlerin neoliberal argümanlarının etkisinin büyük olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanında uzun zamandır Türkiye'de küçük üretici ve işletmelerle dünyada rekabet edemeyeceğimizi bu nedenle ölçek ekonomisini savunmamız gerektiğini düşünen siyasi iradelerin de etkisi söz konusudur.

Çalışmanın birinci bölümü “yerel” kavramını bir yönetim kategorisi olarak ele almakta, bu bağlamda yerel yönetim ve yerel kalkınma kavramlarını tanımsal düzeyde ortaya koymaktadır. Bu bölümde Türkiye'de yerel yönetimlerin tarihsel gelişimi yıllar içerisinde meydana gelen değişmelere paralel olarak ele alınmakta ve Türkiye'de yerel yönetimlerin ne gibi sorunlar içerdiği etraflı bir şekilde ortaya koyulmaktadır. Son olarak bu bölümde yerel yönetimlerin küreselleşme ve neoliberal politikalar ekseninde nasıl yapılandırılmaya çalışıldığı ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, kooperatiflerin yerel kalkınmanın önemli bir faktörü olmasından dolayı kalkınma kavramına detaylı bir şekilde odaklanılmaktadır. Çalışmada yerel kalkınma konusu demokrasinin geliştirilebilmesi ve ekonomik refahın artırılması noktasında kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Yerel yönetim

birimleri ile kooperatif yapılar arasında yerel kalkınma noktasında optimal ilişkilerin kurulabilmesi açısından önemli aktörler olan kalkınma ajansları da ayrıca ele alınmıştır. Türkiye’de mevcut durum aktararak, kooperatifçiliğin yeri ve önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bölümde ayrıca yerel kalkınmaya ilişkin teorik yaklaşımlar ortaya koyulmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde kooperatifçilik kavramsal ve diğer tüm boyutlarıyla ele alınmış, özellikle yerel kalkınmayla ilişkisi bağlamında tarımsal kalkınma kooperatifleri üzerinde durulmuştur. Türkiye’de mevcut durum aktararak, kooperatifçiliğin yeri ve önemi ortaya konulmuştur. Yabancı ülke uygulamaları ve Türkiye’de örnek uygulamalar eşliğinde yerel kalkınmada kooperatifçilik örneklerine yer verilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, yer yerinden yönetim birimi olan belediyeler hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bölümde belediyelerin sadece yol, su, alt yapı gibi beledi hizmetlerle sınırlı siyasalar ortaya koymadığı, özellikle yerel kalkınma açısından gerekli olan yönetim ağı içerisinde önemli aktörler olarak öne çıktığına dair bilgi ve öneriler ortaya koyulmuştur. Belediyelerin yerel kalkınma açısından kooperatiflerle kurduğu ilişki, belediyelerin kalkınma stratejileri içerisinde kooperatifleşmeye nasıl önem verdikleri gibi konular bu bölümün alt başlıklarını oluşturmaktadır. Çalışmada özellikle 6360 Sayılı Yasa ile yerel kalkınmaya katkı anlamında görev ve yetkileri genişletilen belediyelerin kooperatiflerle nasıl ilişki kurması gerektiğine ilişkin düzenleme ve tartışmalar alt başlıklarla ele alınmıştır.

Çalışmanın beşinci bölümü uygulama alanına ilişkin bilgiler içermektedir. Nitel çalışma kapsamında yapılan mülâkatlar sonucu elde edilmiş olan veriler nitel veri analiz yöntemi ile ele alınıp değerlendirilmiştir. Hatay Büyükşehir Belediyesi ve tarımsal kalkınma kooperatifleri ile ilgili elde edilmiş olan veriler yerel kalkınma kooperatifçilik ilişkisi noktasında değerlendirilmiştir. Nitel çalışmada katılımcıların cevaplarına doğrudan yer verilmiş, oluşturulan soru kategorilerine ilişkin betimsel ve içerik analizleri yapılarak kodlar oluşturulmuş ve oluşturulan kodlar tablolastırılmıştır.

Çalışmanın altıncı bölümünde çalışmamızın nitel analiz sonuçları doğrultusunda Hatay’da yerel kalkınma noktasında belediyelerin kooperatiflerle olan

ilişkinine yönelik SWOT ve PESTLE analizleri yapılmıştır. Bu bağlamda Hatay’da belediye kooperatif ilişkisini özgün kılan noktalar ortaya koyulmuş ve kooperatif belediyecilik uygulamasına yönelik bir model önerisi geliştirilmiştir. Söz konusu modelin temel argümanlarına ilişkin bir kuramsal çerçeve çizilmeden önce Hatay ilinin sosyo ekonomik, demografik ve eğitim yapısına ilişkin bilgiler verilmiş, Hatay’ın ekonomik yapısıyla ilişkili olarak yerel kalkınma stratejileri ele alınmıştır. Devamında dünyada ve ülkemizde modelimize benzer uygulamalardan söz edilmiştir. Temelde yerel kalkınma noktasında kooperatif belediye ilişkisine odaklanan çalışmamızda Hatay Büyükşehir Belediyesi’nin kooperatiflerle kurduğu ilişkinin ne gibi özgünlükler içerdiği ortaya koyulmuştur. “Hatay Modeli” diye adlandırdığımız belediye kooperatif ilişkisinin tüm yönleri nitel analiz sonuçlarından da faydalanılarak değerlendirilmiştir. Modelimize ilişkin olarak yapmış olduğumuz analizler neticesinde modeli geliştirmeye yönelik kapsamlı önerilerde bulunulmuştur. Hatay örneklemini üzerinden kooperatifçilik-belediyecilik ilişkisini yerel kalkınma bağlamında ele alıp, bu anlamda bir “Hatay Modeli” oluşturmanın literatüre özgün bir katkı sağlayacağını umuyoruz. Çalışmanın son bölümü sonuç ve değerlendirme kısmından oluşmaktadır. Bu bölümde yerel yönetim birimi olan belediyelerin yerel kalkınma noktasında kooperatiflerle neden ilişki kurması gerektiği üzerine mevcut uygulamalar ekseninde cevap verilmeye çalışılmıştır. Özellikle kısa zaman önce yaşanan küresel gıda krizi ve ardından gelen pandemi süreciyle birlikte küresel ve ulusal politikaların yetersiz kaldığı vurgusu üzerinden yerel kalkınma stratejilerinin önemli hale geldiği belirtilmiştir. Bu bağlamda yerel yönetim birimi olan belediyelerin yaşanan kriz sürecini aşabilmek ya da derinleşmesini önleyebilmek açısından geliştirdiği ilişkilerin önemi vurgulanmıştır. Türkiye’de özellikle yerel yönetimlerde ‘sosyal belediyecilik’ politikalarını gündemine alan Cumhuriyet Halk Partisi ve ittifak halinde olduğu bloğun başarı kazanması, yerel kalkınma stratejisi olarak kooperatiflerle olan ilişkiyi ön plana çıkarmıştır. Hatay Büyükşehir Belediyesi de bu noktada kooperatiflerle özgünlükler içeren ilişkiler kurmaktadır. Bu ilişki, ilgili bölümde argümanlarıyla ortaya konulan ‘Hatay Modeli’ önerisiyle daha etkili bir hale getirilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YÖNETİM KATEGORİSİ OLARAK YEREL KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ

1.1. Yerel İle İlgili Kavramlar

Kamu yönetimi perspektifinden baktığımızda yerel ifadesi kamu yönetiminin örgütlenmesi içerisinde bir kategori olarak karşımıza çıkmaktadır. Merkezi yönetim ve yerel yönetim olarak temelde iki yapı üzerine inşa olan kamu yönetimi anlayışımız, söz konusu bu iki yapının koordinasyonunu gerekli kılar. Yerleşim alanlarının dağınıklık göstermesi, nüfus artışı, demokratikleşme isteği gibi değişkenlere bağlı olarak, nihayetinde, oluşan ihtiyacın bir sonucu olarak değerlendirebileceğimiz yerel yönetim anlayışı özellikle son çeyrek yüzyıldır merkezi yönetim anlayışı karşısında hızlı bir şekilde güçlenmeye başlamıştır. Yönetim alanına yönelik bu yerelleşme isteği farklı alt kavramlarla açıklanmaya çalışılmaktadır.

1.1.1. Yerel Yönetim Kavramı

Yerel yönetim kavramına ilişkin literatüre baktığımızda birçok farklı tanımlamayla karşılaşmaktayız. Söz konusu kavrama ilişkin en çerçeve tanımı anayasada bulabiliriz. Nitekim anayasanın 127. maddesi yerel yönetimleri şu şekilde tanımlamaktadır (Anayasa, Madde:127):

“Mahalli idareler; İl, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişilikleridir.”

Anayasadaki tanım yerel yönetimlerin kurumsal oluşumunu ve temel varlık nedenini ortaya koyan bir içeriğe sahiptir. Yerel yönetim kavramına ilişkin yapılan

tanımlamalardan bazılarına yer vermek söz konusu kavramın anlaşılabilmesi açısından yerinde olacaktır:

Yerel yönetimlerin anayasadaki tanımının bir benzerini yapan Açıkgöz'e (2007: 4) göre yerel yönetim;

“Ulusal sınırlar içerisinde yaşayan insanların, ortak ve yerel nitelikteki gereksinimlerini karşılamak amacıyla kurulan ve hukuk düzeni içerisinde oluşturulmuş olan anayasal kuruluşlardır”

Yerel yönetimleri adem-i merkeziyet eş adlandırması üzerinden tanımlayan Keleş (2009: 23), ilgili kavrama yönelik *“belirlenen hedeflere ulaşmak, belli ihtiyaçların karşılanması amacı ile toplumların tarihsel gelişimine paralel olarak ortaya çıkmış birimler”* şeklinde soyut bir tanımlama yapmıştır.

Kamu yönetimi örgütlenmesi içerisindeki yerine işaret etmesi anlamında Günday, yerel yönetimleri; *“topluma sunulacak bazı idari hizmetlerin merkezden ve tek elden değil, merkezi idare teşkilatı içinde yer almayan ve merkezi idare hiyerarşisine dâhil olmayan kamu tüzel kişileri tarafından yerine getirilmesidir”* (Günday, 2004: 42) şeklinde tanımlamaktadır.

Yerel yönetimlerin ayırt edici özelliklerini vurgulama üzerinden bir başka tanımlamayı Sharpe yapmaktadır. Sharpe'e (1970: 154) göre yerel yönetimler; *“...bir devlet yapılanması içerisinde, sınırları belli olan bir coğrafi alanda faaliyette bulunan, idari ve mali alanlarla sınırlı bir özerkliğe ve aynı zamanda vergilendirme gibi bazı yetkelere sahip kuruluşlardır.”*

Yukarıdaki tanıma ilişkin nitelikleri de kapsayan daha kapsayıcı ve çağdaş tanımlara ulaşmak mümkündür. Nitekim bu doğrultuda yerel yönetimler;

“il, ilçe, köy gibi sınırları belirli bir coğrafi alanda yaşayan yerel halkın ortak gereksinimlerini karşılamak üzere kurulan, karar organları seçimle göreve gelen, kendilerine ait bütçesi, gelirleri, mal ve personeli olan, merkezi yönetimle ilişkilerinde idari özerklikten yararlanan kamu tüzel kişilikleridir” (Tortop, vd. 2006: 16).

Yerel yönetimler kavramına ilişkin yapılan tanımlara baktığımızda söz konusu kavrama ilişkin farklı noktalardan yaklaşım söz konusu olsa da, bu

tanımlamalar birçok ortaklık da içermektedir. Coşkun'un (1999: 5) belirttiği bu ortaklıklar şu şekilde sıralanabilir:

- Yerel yönetimler ancak kamu hizmeti verebilecek kamu kurumları sayesinde var olabilir.
- Yerel yönetimlerin üzerinde ortaklaşılan (oydaşılan) önemli bir özelliği kamu tüzel kişiliğine haiz olmalarıdır.
- Yerel yönetimlerin yetki ve sorumluluklarının dayanağı anayasadır.
- Yerel yönetimlerin yönetim sorumluluk alanları merkezi yönetime göre coğrafi olarak sınırlıdır.
- Yerel yönetimlerin coğrafi olarak sınırlı bir yönetim alanına sahip olması sınırlı sayıda mal ve hizmet üreteceği anlamına gelir.
- Yerel yönetimler yönetim alanı içerisinde ortaya koyacağı hizmetler ilgili mahallin müşterek ihtiyaçlarını karşılama amacına yönelik olmalıdır.
- Yerel yönetimleri oluşturan organlar anayasada da belirtildiği üzere seçimle oluşturulur. Bu durum yerel yönetimlerin kendi kendini yönetme anlamında idari özerkliğinin bir gereğidir.

1.1.2. Yerinden Yönetim

Yerinden yönetim, anayasada da belirtildiği üzere idari ve mali özerkliğe sahip kamu yönetiminin önemli bir diğer kısmını oluşturan yerel kamu kurum ve kuruluşları aracılığıyla yerelin ortak kamusal ihtiyaçlarını karşılama faaliyetidir. Burada ayırt edici unsur, yerinden yönetim, kamu yönetimi örgütlenmesi içerisinde merkezi yönetimin hiyerarşisine tabi olmayıp vesayet denetimine tabi olan kamu tüzel kişiliğini ifade eder (Bozatay ve Kızılkaya, 2016: 613).

Yerinden yönetim kavramını kamu hizmeti icra eden kuruluşların tasniflemesi üzerinden açıklayan Gözler (2018) buna göre yerinden yönetimi, yer yerinden yönetim kuruluşları (mahalli idareler) ve hizmet yerinden yönetim kuruluşları şeklinde ikiye ayırarak tanımlama yoluna gitmiştir. Ayrıca bizim gibi üniter yapıli devlet sistemlerinde ayrı bir siyasi otorite olarak ortaya çıkamayan siyasi yerinden yönetim (federal sistem) türü de vardır (Parlak, 2011: 853).

Yerinden yönetim kavramını “yerelleşme” perspektifinden ele alan Arıkboğa’ya (2018: 3) göre yerinden yönetim; *“yönetimsel fonksiyonlara ilişkin (planlama, karar alma, yönetme, mali kaynaklar gibi) bazı yetkilerin merkezi yönetimden farklı birimlere dağıtılması ve merkezde oluşan yoğunluğun azaltılması”* şeklinde tanımlanmaktadır.

Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi çabaları sonucunda karşımıza çıkan yerinden yönetim kavramının Osmanlıcadaki karşılığı ise adem-i merkeziyettir. Güler’e (2007) göre yönetim usullerinden olan yerinden yönetim anlayışı “Üniterlik” ve “Federallik” diye adlandırılabilir. Güler, üniter ve federal yönetim anlayışına göre farklılaşabilecek bir yerinden yönetim tanımlaması yapılması gerektiğini ifade eder. Dolayısıyla Güler’in bu ayrım üzerinden yapmış olduğu yerinden yönetim tanımlaması genel geçer bir nitelik taşımamakta, hangi siyasal sisteme göre bir tanımlama yapıyorsak ona göre değişiklik göstermektedir. Örneğin; siyasal sistemi üniterlik esasına dayanan bir kamu yönetimi örgütlenmesi içerisinde genel yetkili yönetim yerel idare olamaz.

Sonuç olarak kavrama yönelik yapılan tanımsal çabalara baktığımızda yerinden yönetim anlayışı temelde yetkinin dağıtılması/devredilmesi/paylaşılması esasına dayanmaktadır. Söz konusu bu görev ve yetki paylaşımının muhatapları ülkelerin sosyo-ekonomik süreç ve yönetim kültürlerine bağlı olarak farklılık gösterebilir. Bu muhataplar merkezi hükümetin hiyerarşik alt birimleri, kamu şirketleri, özel ya da kamu kuruluşları ya da çeşitli amaçlarla örgütlenmiş sivil toplum kuruluşları olarak sıralanabilir.

1.1.3. Yönetişim

Yönetişim köken olarak Türkçe bir kavramdır. Literatürde daha çok “governance” kelimesinin karşılığı olarak dilimize çevrilse de söz konusu kavram köken itibarıyla “ilgi çekici, içerik olarak insanı heyecanlandıran” anlamına gelmektedir. Yönetim kavramından farklı olarak kullanılan yönetim kavramı ilk olarak özel sektörde kullanılmış olup, kamu yönetiminde de “birlikte yönetmek” anlamında kullanılmaktadır. Bu anlamda yönetim, örgütlerin belirlenen amaçlara ulaşabilmesi için ortaklık bilinciyle hareket eden kişilerin ortaklaşa iletişim ve bilgi

paylaşımı ve karar verme içerisinde olduğu, şeffaflık, hesap verebilirlik ve katılım ilkelerinin benimsendiği bir örgütsel faaliyet olarak tanımlanabilir (Fidan, 2010:7).

Yönetişim kavramının ilk defa 1989 yılında Dünya Bankası'nın hazırlamış olduğu Afrika'nın kalkınma meselelerini konu alan raporda kullanıldığını görmekteyiz (Güler, 2003: 101). Kavram daha sonraları OECD ve BM Kalkınma Programı tarafından da kullanılmıştır. Her iki örgüt açısından da yönetim, ülke meselelerine ilişkin birlikte yönetmek anlayışını ifade etmektedir. Nitekim, UNDP'nin 1997 tarihli bir araştırma raporunda yönetim, "bir ülkenin her düzeyindeki işlerinin yönetiminde iktisadi, siyasi ve idari otorite kullanımı" şeklinde tanımlanmaktadır (Turan, 2013: 71).

1980'li yıllarla ülkemizde etkilerini hızlı bir şekilde hissetmeye başladığımız neoliberal politikalar kuşkusuz yönetim alanında da değişimleri zorunlu kılmaktaydı. Neoliberal düzen açısından devlet etki alanı daraltılmış bir yapıya dönüştürülmesi yani devletin görev, yetki ve sorumluluklar bakımından küçültülmesi gerekmektedir. Devlet artık idare etme otoritesini tek başına değil kendi dışında örgütlenmiş aktörlerle paylaşmalıydı. Yönetişim olarak adlandırılan bu "yeni yönetim anlayışı" temelde devlet, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarından oluşan çok aktörlü bir yönetim sistemini ifade etmektedir (Güler, 2000: 7).

Yönetişim kavramına ilişkin birçok yaklaşımdan söz etmek mümkündür. Ancak bakıldığında bunlar içerisinde en fazla başvurulan tanımlamalardan biri Rhodes'a aittir. Rhodes yönetim kavramını, kavramı oluşturan nitelikler üzerinden ortaya koymaya çalışmıştır. Bu nedenle söz konusu kavramı anlatmaya yönelik kullanılan yöntemin oldukça kapsayıcı ve tatmin edici olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda Rhodes (1996) "yönetişimin altı farklı kullanımını şu şekilde sıralamıştır:

- Minimal devlet olarak yönetim
- Corporate, şirket yönetimi
- New Public Management, yeni kamu işletmeciliği olarak yönetim
- Good Governance, iyi yönetim
- Sosyo-sibernetik sistem olarak yönetim

- Kendiliğinden organize olan ağlar olarak yönetim.

Yukarıda değişik nitelikleri üzerinden tanımlanan yönetim “Yeni Kamu Yönetimi” ya da “Yeni Kamu İşletmeciliği” ile benzerlikler göstermektedir. Söz konusu benzerlikler; devletin belirleyici tek aktör olmaktan çıkması, rasyonel örgütlenme, şeffaflık, hesap verebilirlik ve katılım ilkelerinin ön plana çıkması, rekabetçi performansa önem veren profesyonel bir yönetim olarak sıralanabilir (Frederickson, 2005: 285; Karcı, 2008: 59).

1.1.4. Subsidiarite (Hizmette Yerellik İlkesi)

Subsidiarite kavramının kökeni olan “subsidium” kelimesi, anlam itibariyle yönetim bilimlerinde kullandığımız anlamından çok farklıdır. Subsidium, “*sadece ihtiyaç anında savaşa katılan yedek birlikler*” anlamına gelmektedir (Canatan, 2001: 1). Avrupa Birliği Genel Sekterliğince yayınlanan AB Terimler Sözlüğüne göre “subsidiarity ilkesi”nin karşılığı olarak “katmanlı yetki ilkesi” ifadesi karşımıza çıkmaktadır (ABTS, 2009). Subsidiarite, “yerindenlik”, “ikincillik”, yardımlaşma” gibi kelime anlamlarına sahiptir. Bu bağlamda kavram özellikle yerinden yönetim kuruluşlarının güçlenmesine katkı sunan bir nitelik taşımaktadır. Ulusal düzeyde özellikle kamu yönetimi alanında kavram “hizmette yakınlık ilkesi” olarak karşılığını bulmakla birlikte, “yetki ikamesi” anlamında da kullanılmaktadır (Cavlak, 2017: 14-135).

Yerel yönetimlerin merkezi yönetimler karşısında yetki ve görev sorumluluğu bakımından güçlendirilmesinin bir anlamda nedeni olarak görebileceğimiz “hizmette yerellik ilkesi”, “*bir hizmetin prensip itibariyle vatandaşa en yakın idari birim tarafından yerine getirilmesini, sadece ve sadece bu birim tarafından ya hiç ya da yeterince etkin bir biçimde yerine getirilmeyen hizmetlerin bir üst idari birim tarafından üstlenilmesini gerektirir*” (Koçdemir, 2002: 2).

Hizmette yerellik anlayışı bireyin kamusal hizmetlere ulaşabilmesi noktasında “etkinlik” ve verimlilik” odaklı hareket etmekte ve yerel birimler bu anlamda yetkilendirilmektedir. Bu durum yerelin güçlendirilmesi sonucunu doğurmakla

birlikte, merkezi yönetim birimlerinin alt yönetim birimleri üzerinde bir denetim oluşturabilmesinin de dayanağını oluşturmaktadır (Bezci ve Coşkun, 2007: 6).

Subsidiarite kavramının açık ve kapsamlı bir başka tanımı şu şekildedir: “*bir hizmet o hizmetin en etkili bir şekilde sunulabilmesi açısından ilgili en yakın birimlerce yerine getirilir. Eğer o hizmet ilgili birim tarafından etkin bir şekilde yerine getirilemezse ilgili üst birim kurum ya da kuruluş tarafından o görev üstlenilir*” (Kaya, 2003: 44).

Yerellik ilkesi kamu yönetiminin işleyişi açısından önemli işlevlere sahiptir. Söz konusu bu işlevler kavramın anlaşılabilirliği açısından önemlidir. Bu işlevler şu şekilde sıralanabilir (Marşap, 2008: 60);

- Yerellik ilkesi yerel yönetimlerin yetki ve görevlerini güvence altına alır.
- Yerel yönetimlerin en ayırt edici özelliklerinden olan özerkliği güçlendirilmesini sağlar.
- Merkez ile yerel arasındaki yetki paylaşımının “hizmete yakınlık kriteri” çerçevesinde rasyonel bir şekilde gerçekleşmesini sağlar.
- Merkezi yönetim birimleri ile yerel birimler arasındaki yetki ve görev dağılımının dengeli ve sorumluluk anlayışı çerçevesinde gerçekleşmesi söz konusu olacağından, her iki kesim arasında etkinlik ve verimlilik anlamında rekabetin güçlenmesine katkı sunar.

Türk kamu yönetiminde “kamu yönetimi reformu” kapsamında ortaya koyulan yasal düzenlemelerle yerindenlik ilkesine uygun olarak yerel yönetimlerin yetki ve görevleri bakımından güçlendirildiğini görmekteyiz. Küreselleşme, Avrupa Birliği’ne uyum, neoliberal politikalar gibi gelişmeler, yönetimin desantralizasyonu diye adlandırabileceğimiz bu süreci tetikleyen, hızlandıran faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.1.5. Yerel Özerklik

Özerklik kavramı kelime anlamı olarak “muhtariyet”, “kendi kendini yönetebilme” anlamlarına gelmektedir. Kavram köken olarak latince olup, “kendi kendini” anlamına gelen “autos” ile “yönetme kuralını koyma” anlamına gelen “nomos” kelimelerinin birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Kavram, kendi kararlarını

alabilme, kendi kendini yönetebilme anlamında serbestçe hareket edebilme kabiliyeti şeklinde belirleyici bir özelliğe sahiptir (Özer, 2014:366). Keleş (2012: 54) de kavrama ilişkin yerel halkın ihtiyaç duyduğu hizmetlerin bizzat yerinden yönetim kuruluşlarınca merkezi yönetimin müdahalesi olmaksızın kendi imkânlarıyla karşılanması şeklinde değerlendirme yapmaktadır.

Kavrama ilişkin benzer bir tanımlamayı da Öner (2006: 10) yapmaktadır. Ona göre özerklik, hem merkezi yönetim hem de yerinden yönetim birimlerinin aksaklıklarını sakıncalarını gidermek için yerel birimlerin kendi görev ve sorumluluklarını bizzat kendilerinin yerine getirdiği bir yönetim anlayışıdır.

Özerklik kavramı her ne kadar kamu yönetimi örgütlenmesi içerisinde merkezi ve yerel yönetimlere ilişkin olarak kullanılsa da (Nalbant, 2012: 38), esas olarak yerel yönetimlerin ayırt edici bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu yerel yönetimlerin organlarının seçimle iş başına gelmesi ve tüzel kişiliğe sahip olması bir anlamda özerk olmalarını gerektirmektedir.

Özerklik, kamu yönetiminin desantralizasyonunun bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla kavram “yerel özerklik” adıyla içerik kazanmaktadır. Yerel özerklik kavramına ilişkin birçok tanımlama yapılmıştır.

Yerel özerklik kavramı Goldsmith'e göre yerel yönetim birimlerinin müstakil olarak yerine getireceği hizmetleri ve mali özerklik anlamında vergi toplayabilme tasarrufunda bulunabilme hakkını ifade eder. Yerel özerklik yerel yönetimlerin meşruluğu açısından da oldukça önemlidir (Koyuncu, 2000: 98).

Yönetim alanına ilişkin özerklik tartışmaları bir yanıyla geleneksel bürokratik yapının etkinlik ve verimlilik noktasında yaşadığı sorunları aşmaya yönelik olarak gündeme gelmiştir. Özerklik bu anlamda subsidiarite ilkesinin de bir gereğidir. Çünkü kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi noktasında etkinlik ve verimlilik meselesi ancak özerkliği haiz olan görev ve yetkilerle donatılmış hizmete en yakın birimlerce çözülebilir.

Daha çok 20. yy'ın son çeyreğinden itibaren kamu yönetimine ilişkin belirleyici bir özellik olarak yerel özerklikten söz edilmeye başlansa da bu konudaki arayışların oldukça eskilere uzandığını söylemek mümkündür. Nitekim “merkez-

evre” arasındaki ilişkileri “evre”nin görev ve yetkilerini genişleten anlamda düzenleyen 13. yy’da ortaya koyulmuş olan “Magna Carta” anlaşması ile yine yerel özerkliğe ilişkin belirgin düzenlemelere yer veren 1787 tarihinde çıkarılmış olan “Philadelphia Anayasası”, zerklik arayışına ilişkin önemli tarihsel belgeler olarak karşımıza çıkmaktadır (kmen ve Parlak, 2015: 53-54).

Ayrıca temelleri 1951 tarihli Avrupa Kömür-elik Topluluğu anlaşmasına dayanan 1985 tarihli “Avrupa Yerel Yönetimler zerklik şartnamesi”, yerel özerklik ve özellikle “subsidiarite” ilkesinin açık bir şekilde yer aldığı referans bir belgedir. Devamında 1987 tarihli Avrupa Tek Senedi, Avrupa Komisyonunun oluşturmuş olduğu 1988 tarihli Yerel ve Bölgesel Yönetimler Danışma Konseyi, 1992 tarihli Maastricht Anlaşması, 1993 tarihli Kopenhag, 1995 tarihli Madrid ve 1997 tarihli Lüksemburg ve Amsterdam Antlaşmaları yerel özerkliğe ilişkin önemli belge ve sözleşmeler olarak karşımıza çıkmaktadır (Caner, 2009: 92-93).

1.1.6. Heterarşı

Heterarşı, kelime anlamı itibariyle ; “karşılıklı etkileşim”, anlamına gelen, karşılıklı ilişkilere dayalı birbirine eşgüdüm içerisinde bağımlı olmayı ifade eden bu yönüyle de “hiyerarşı”nin tersi olarak kullanılan bir kavramdır (zer,2006: 60).

Jessop, heterarşı kavramına ilişkin, yönetim tasarrufunda bulunacak olan karşılıklı bağımlılık ilişkisi içerisinde olan kişiler arası (inter-personel), örgütler arası (inter-organizational), ve sistemler arası (inter-systemic) süreç değerlendirmesi yapar (Jessop, 1998: 31).

Başka bir anlatımla Yüksel (2000: 146) heterarşıyı; “karşılıklı ilişki ve bağımlılık halindeki aktivitelerin eşgüdümü ve kendi kendine organize olma etkinliği” olarak tanımlar.

Gaudin (1998: 47) daha kapsayıcı bir perspektiften yaklaşarak heterarşı kavramıyla ilişkilendirerek açıklamıştır. Ona göre heterarşik yönetim, yönetimi temsil eden aktörler arasındaki ilişkinin dikey (hiyerarşik) olmamasını ve aktörler arası ilişkileri düzenleyen kuralların uzlaşı yoluyla, birlikte karar alınarak oluşturulduğu bir örgütlenme modelini ifade eder.

1.2. Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Tarihsel Gelişimi

Tarihsel olarak ilk uygulamalarına ilk çağlarda kurulan kendi kendini yöneten ve bu anlamda demokratik yönetsel birimler olarak değerlendirilen antik sitede rastladığımız (Keleş, 1994: 24) yerel yönetimlerin Batı’da özellikle devlet sisteminin oluşumunda önemli katkıları olmuştur. Ortaçağ dönemi yerel yönetim uygulamalarının etkili olması kapitalist sistemin de gelişmesine zemin hazırlamış ve modern anlamda soya dayalı bir devlet anlayışından ziyade “toprağa dayalı (teritoryal)” bir devlet anlayışı ve bu anlayışa uygun bir kurumsallaşma gelişme göstermiştir (Güler, 1994: 4-6). Batı’da bir anlamda yerel yönetim diyebileceğimiz bu gelişmeler önemli değişmelere neden olurken kendi tarihimiz açısından yerel yönetimlerin böyle bir rol üstlendiğini söyleyemeyiz. Ortaylı (1985: 19) bu durumu yerel demokrasi anlayışının batıda örnekleri görülen diğer imparatorluklarda olduğu gibi gelişme göstermemesine bağlıyordu. Nitekim Tanzimat Dönemi ilk uygulamalarını gördüğümüz yerel yönetimler tamamen merkez güdümlü, saray idaresi (merkezi yönetim) tarafından atama usulü belirleniyordu.

Esasında baktığımızda Anadolu Selçuklu Devleti döneminde vilayetlerin, teşkilatlanma ve özerk yönetim anlamında yerinden yönetim anlayışının özelliklerini taşıdıklarını söyleyebiliriz. Ancak bu durum zamanla vilayetlerin beylik haline dönüşüp devletin parçalanmasına neden olmak gibi sonuçlar doğurmuştur. O nedenle Osmanlı bu tarihsel tecrübeden hareketle imparatorluğu “mutlakîyet” ve “merkeziyetçilik” esasları üzerine kurmuştur (Arslan, 2009: 6).

Osmanlı devletinde Tanzimat Dönemine kadar “beledi” hizmetleri yapmakla görevli vakıf, lonca ve mahallelerin olduğunu görmekteyiz. Hatta bu yapılar yerel örgütlemeye dayalı, hizmetlerin yürütülmesinde etkin yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır (Ulusoy ve Akdemir, 2004: 149).

Yerel yönetimlerin teşkilatlanma sürecine kadar beledi hizmetlerin yürütülmesinde kadılık müessesinin önemli olduğunu görmekteyiz. Asıl işi hukuki uyuşmazlıkları kanunlar çerçevesinde çözmek, kanunların gereğini yerine getirmek olan kadılık kurumu Osmanlı Devleti’nin taşra yönetimlerinde önemli görevler üstlenmiştir. Bu anlamda sorumluluğu altında olan kazada beledi hizmetleri yerine getirirken ya da denetimler gerçekleştirirken meydana gelen davalara ilişkin yargı

mercii olmuş, ayrıca mahalli ve beledi konularda kanun hükmünde kurallar ortaya koymuştur (Ortaylı, 1973: 16).

Kadı, kendisine bağlı köy ve kasabalardan oluşan kazanın başı olmakla birlikte aynı zamanda şeri ve idari yargının başı, merkezi idarenin temsilcisi, belediye başkanlığı gibi birçok görevi uhdesinde toplamıştır (Eryılmaz, 2007: 183).

Kadının beledi hizmetleri yerine getirebilmesi için yardımcı birimler oluşturulmuştur. Kadının yardımcıları olarak subaşı, imam, muhtesip, naip, mimarbaşı gibi görevliler mahalli idare yönetimi içerisinde görevlere sahip olmuşlardır. Bu yardımcıları içinde subaşı, asayişten sorumlu, mimarbaşı şehrin imarına ilişkin düzenlemelerden, subaşı şehrin temizlik işlerinden kendi içerisinde çöplük subaşısı diye bir alt kademe aracılığıyla sorumluydular. Ayrıca kadının mahalli hizmetlere ilişkin görevlerinde naip kadı vekili olarak sorumluydu. İmamlar ise mahallenin yönetiminden sorumluydular (Çelik, 1995: 590).

Belediye idaresinin kurumsallaşmaya başladığı Tanzimat Dönemine kadar şehir yönetimi içerisinde özellikle hastane hizmeti ve sosyal transfer harcamaları olarak değerlendirebileceğimiz o dönemki sosyal yardımların sağlanmasında vakıflar da önemli görevler üstlenmişlerdir (Eryılmaz, 1997: 37). Şehrin aydınlatılması temiz içme suyunun tedarik edilmesi noktasında da vakıflar faaliyet yürütmüşlerdir (Vural, 2004: 182). Ayrıca vakıflar bugünkü İl Özel İdaresi birimlerinin görev ve faaliyet alanlarına benzer eğitim-öğretim, bayındırlık, altyapı, sosyal kültürel alanlarda hizmetler yürütmüşlerdir (Eş, 1998: 27).

Tanzimat öncesi dönemde mahalli hizmetlerin yerine getirilmesinde kadı yardımcısı olarak faaliyet gösteren muhtesip, Osmanlı idari yönetimi içerisinde yer almış ve önemli görevler üstlenmiştir. Bu görevleri şu şekilde sıralayabiliriz (Çelik, 1995: 590):

- Şehrin imar işlerine yönelik faaliyetler yürütmek.
- Yerel halkın dirlik ve düzenini sağlamaya yönelik tedbirler almak.
- Özellikle temel ihtiyaç malzemelerine yönelik oluşabilecek karaborsacılığı önlemeye yönelik tedbirler almak.
- Ölçü ve tartı aletlerinin kontrolünü yapmak.
- Çevrenin temizliğine yönelik Çöpçü Subaşısı'nın faaliyetlerini kontrol etmek.

Mahallin hizmetlerini yürütmek noktasında bir diğer önemli birim Lonca Teşkilatıdır. Merkezi yönetimin taşra örgütleri olan loncalar kendi içerisinde alt örgüt kademelerine sahip esnaf birlikleridir. Başlıca görevleri arasında meslek üyelerinin fiyatların belirlenmesi, kalite kontrolü noktasında faaliyetlerini denetlemek, merkezi yönetim ile halk arasında özellikle meydana gelen uyuşmazlıkların çözümü noktasında lonca şeyhleri aracılığıyla aracılık faaliyetinde bulunmak yer almaktadır (Vural, 2004: 183). Yerel hizmetlere yönelik görev ve faaliyetlere ilişkin görevleri lonca tarafından görevlendirilen Kethüda'lar yürütürdü.

Tanzimat öncesi dönemde mahalli hizmetlerin yürütülmesi yukarıda belirtilen birimler eliyle gerçekleşmiş, bugünkü anlamda ayrı bir bütçeye sahip, organları seçimle oluşturulmuş özerk kurumsal yapılardan söz etmek mümkün değildir.

Tanzimat Dönemi birçok alanda olduğu gibi yönetim alanında da farklı düzenlemeleri içeren bir süreci başlatmıştır. Tanzimat dönemi, 1839 tarihli Gülhane Hatt-ı Humayunu'nun ilan edilmesiyle başlayıp 1876 tarihli Kanuni Esasinin (1. Meşrutiyet) ilanına kadar devam etmiştir. Bu dönem baktığımızda Osmanlı'da Batılılaşma anlamında modernleşme çabalarının yoğun olarak yaşandığı yıllardır.

Şerif Mardin'in "Birinci Batılılaşma Dönemi" diye isimlendirdiği 1774-1820 arası dönem Batı'dan zihinsel anlamda değil, askeri alandaki başarısızlıkları gidermeye yönelik teknolojik olarak istifade etmeye yöneliktir (Yavuz: 1998: 100). Zihinsel anlamda modernleşme, Tanzimatla birlikte başlamıştır. Haliyle yönetim örgütlenmesine ilişkin değişiklikler de bu dönemde oluşmaya başlamıştır.

Yerel yönetimlere ilişkin ilk kurumsallaşma örneği Türk belediyeciliği açısından oldukça önemli olan İstanbul Şehremanetidir. Bugünün Yargıtay'ı ve Danıştay'ı ile eş statüde olan Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye tarafından 13 Haziran 1854 tarihinde bir nizamname ile görev ve yetkileri düzenlenmiştir (Ortaylı, 2000: 133). İstanbul Şehremaneti her ne kadar modern anlamda ilk belediyeçilik örneği olsa da bugünkü belediyeçilik anlayışına çok uzak bir işleyişe sahiptir. Örneğin; o günkü belediye organları olarak faaliyet gösteren Şehremini ve Şehir Meclisi padişahın onayı ile merkezden atanırdı. Diyebiliriz ki Tanzimat dönemi uygulamaları içerisinde demokrasiye yer yoktu. Ortaylı (1985) o dönem için demokrasinin güçlendirilmesinin iktidarları tehdit eden sonuçlar doğurabileceğini ifade etmektedir.

Bu nedenle yerel yönetimler ne idari ve mali (self-government) ne de siyasi özerk (self-determinasyon) bir yapıya sahiptiler. Yerel yönetimler o dönem için merkezin taşra uzantıları gibi hareket eden özellikle merkezin vergi toplama işlerini kolaylaştırmak için önemsenmiş, merkezi idarenin güdümünde yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tanzimat dönemi merkezi idarenin coğrafi sınırlarının dışında (yani İstanbul sınırları) bir yerel yönetim uygulamasından söz edemeyiz. Bunun temel nedeni yerel yönetimlerin İstanbul dışında kontrol edilmesinin zor olacağıdır. Ayrıca İstanbul dışı Osmanlı toprakları içerisinde gerek nüfus yoğunluğu gerekse yapılaşma düzeyi açısından ayrı bir yönetim yapılması ihtiyacı pek söz konusu olmamıştır.

İlk belediyeçilik uygulaması olan İstanbul Şehremaneti'nin gerek mali gerek personel gerekse altyapı hizmetleri sunmak noktasında yeterli olmadığını görmekteyiz (Şengül, 2014: 31). Şehremanetine birçok görev ve yetkiler verilse de belediye hizmetleri yerine getirme noktasında merkezi idarenin onayı gerekmektedir. Merkeziyetçi-bürokratik uygulama bu yanılla Şehremaneti örgütünü işleyemez hale de getirmekteydi (Ortaylı, 2000: 139).

Belediyeçilik uygulamasına yönelik yaşanan sorunları çözmek ve Şehremanetin "Avrupa Standartları"nı yakalaması için padişahın iznine bağlı olarak 9 Mayıs 1855'te İntizam-ı Şehir Komisyonu oluşturulmuştur. Komisyon belediye hizmetlerinin daha iyi yerine getirilebilmesi için alt yapı çalışmaları, sokakların temizlik işleri ve aydınlatılması gibi faaliyetlerde bulunmuştur. Bu faaliyetlerin yanında komisyonun en önemli faaliyeti İstanbul'un 14 daireye ayrılarak her birinde müstakil belediyelerin kurulması fikri için teklifte bulunması olmuştur. Ancak on dört bölgede aynı anda daire tipi belediyeçilik uygulamasının mümkün olmadığı gerekçesiyle 1857 yılında Galata-Beyoğlu bölgesinde Altıncı Daire-i Belediye adında pilot belediyeçilik uygulaması başlatılmıştır. Belediyeye "Altıncı Daire" adı verilmesinin nedeni bu pilot uygulamanın Batılı anlamda ilk belediyeçilik uygulaması olmasıyla ilişkilidir. Nitekim belediyenin ismi Fransa'nın en ayrıcalıklı bölgelerinden olan Altıncı Bölge'den esinlenerek oluşturulmuştur. Fransa o dönem için "Batılılaşma" açısından önemli bir merkezdir (Yörükoğlu, 2009; Seyitdanlıoğlu, 1995). Pilot uygulama olan Altıncı Daire'nin Galata- Beyoğlu bölgesinde düşünülmüş olmasının en temel nedeni bu bölgenin küçük bir batı şehri özellikleri

taşımasıydı. Bölge bu anlamda gayr-i müslimlerin çoğunlukta olduğu, yaşam tarzı açısından diğer bölgelere göre farklılık gösteren, para ve banka işlerinin döndüğü, refah seviyesinin yüksek olduğu bir yer olması ve bu nedenle beledi hizmetler karşılığında vergi tahsil işlemlerinde zorluk yaşanmayacağı gibi durumlar bu bölgenin tercih edilmesinin gerekçelerini oluşturmaktadır (Ortaylı, 2000: 143).

Galata-Beyoğlu bölgesi belediyeçilik uygulaması sonrasında 1869 yılında çıkarılan Dersaadet İdare-i Belediye Kanunu ile İstanbul'un genelinde belediyeçilik uygulamasına yönelik on dört daire modeli öngörülmüştür. Ancak hayata geçirilmesi düşünülen on dört daire tipi belediyenin sadece Tarabya, Adalar, Beykoz ve Yeniköy olmak üzere dört tanesi kurulabilmiştir (Eryılmaz, 2007: 188; Çiçek, 2014: 58-59).

1876 yılında ilan edilen Birinci Meşrutiyet ile birlikte Tanör'ün (1995: 111) "Ferman Anayasa" olarak nitelendirdiği Kanun-i Esasi hazırlanmıştır. Bu anayasada İl'in idaresinin yetki genişliği (tevsii mezuniyet) ve görev ayrımı (tefriki vezayif) ilkelerine göre gerçekleşeceği hükme alınmıştır (Uygun, 2015: 6).

Kanun-i Esasi, İllerin idaresi için yerinden yönetim ilkesini uygun görmekle birlikte beledi hizmetlerin, üyeleri seçimle oluşturulmuş belediye meclisince yerine getirilmesini de öngörmüştür (Koçak, 2013: 9). Kanun-i Esasi sonrası Osmanlı Parlamantosunun çıkarmış olduğu ilk kanun olma özelliği taşıyan anayasanın "belediyeler özel kanunla oluşturulur" hükmü gereğince 1877 yılında "Dersaadet Belediye Kanunu" çıkarılmış ve İstanbul'un yönetimi için yirmi daireye ayrılması öngörülmüşse de bu daire tipi belediyeçilik uygulamalarının hepsi için verim alınamamış ve yirmi daire yerine on daireye ayrılması yönünde karar kılınmıştır (Eryılmaz, 2006: 210; Yörükoğlu, 2009).

Yerel yönetimlere ilişkin iki meşrutiyet arası dönemde fazla değişikliklerin olmadığını görmekteyiz. Bu dönem özellikle İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi ile İllerde Vilayet İdare Meclisi ve Vilayet Umumi Meclisi'nin kurulması ile adem-i merkeziyetçi bir yönetim anlayışından ziyade merkeziyetçi idare yönetiminin üstün kılınması amaçlanmıştır (Azaklı ve Tek, 2016: 235). Bu bağlamda merkezi yönetimin güçlendirilmesine yönelik olarak merkezin taşra uzantıları olan valilikler güçlendirilmeye devam etmiştir. 1913 tarihinde yürürlüğe giren "İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanunu Muvakkatı" ile İl Özel İdareleri hukuki

tüzel kişiliğine kavuşmuştur. Bu birim bugün için yerinden yönetim birimi olarak kamu yönetimi örgütlenmesi içerisinde yerini alsa da Vali öncülüğünde merkezi idarenin taşra uzantısı olarak hareket etmiştir (Eryılmaz, 2003; Şengül, 2014: 37).

1.3. Türkiye’de Yerel Yönetim Türleri

Türkiye’de kamunun yönetimi merkezden ve yerinden olmak üzere iki ayrı örgütlenme sistemi ile gerçekleşir. Toprak (2006), bu tip iki örgütlenme yoluna gidilmesinin kamu hizmetlerinde bütünlüğün sağlanmasına yönelik bir amaç taşıdığını ifade etmektedir. Nitekim kamu yönetimi örgütlenmesinin nasıl oluşacağını Anayasa hükme bağlamıştır. Bu bağlamda 1982 Anayasa’sının 123. maddesi “idarenin kuruluş ve görevlerinin merkezden yönetim ve yerinden yönetim esasına dayanır” hükmünü içermektedir.

Kamu yönetiminde örgütlenme, kamu hizmeti sunmaya yönelik olarak ihtiyaç duyulan unsurları bir düzen içerisinde bir araya getirmek yetki ve sorumlulukların merkezi ve yerinden yönetim birimlerinde nasıl dağılacağını düzenlemek demektir. Kamu yönetiminde örgütlenmenin temelde iki amacı bulunmaktadır. Bunlardan ilki, görev ve yetkilerin etkin ve verimli yürütülmesine yönelik olarak kurumlar arasında dağıtılmasıdır. Örgütlenmenin diğer amacı yargısal ve siyasal denetimin sağlıklı gerçekleşebilmesi için merkezi ve yerinden yönetimlerin görev ve yetki sınırlarının açık bir şekilde ortaya koyulmasıdır (Eryılmaz, 2003: 57-58).

Yerel yönetimlere kamu yönetimi örgütlenmesi içerisinde önem verilmesinin birçok nedeni vardır. Nitekim yerel yönetimlerin gerekliliği öncelikle merkezi idarenin içerdiği bir takım sakıncalarla doğrudan ilişkilidir. Söz konusu bu sakıncaları şu şekilde özetlemek mümkündür (Eryılmaz, 2003: 61):

- Merkezden yönetim kamusal hizmetlerde gecikmelere sebep olabileceği gibi hizmet talebinde bulunan yerel halkın tercihleriyle örtüşmeyebilir.
- Merkezi idarenin taşra uzantılarında çalışan kamu görevlileri inisiyatif alma noktasında kısıtlı oldukları için hizmet sunumu noktasında isteksizlik durumu ortaya çıkabilir.

- Merkezi idare günlük ve rutin işlerle uğraşırsa hizmet yükü artar ve hantallaşmaya neden olur. Bu durum merkezi idarenin asli görevlerinin yerine getirilmesinde problemler ortaya çıkarır.
- Bugün için yönetimin en temel ilkelerinden biri olan halkın karar alma süreçlerine katılımıdır. Merkezi idare katılım ilkesine alan tanımayan bir anlayışa sahiptir.

Yukarıda belirttiğimiz sakıncalara ilaveten gerek dış gerekse iç siyasi taleplerin yerel özerkliği geliştirme yönünde artış göstermesi, coğrafi alan ve nüfus bakımından oldukça büyük olmak ve katılım ilkesinin yönetim anlayışı içerisinde önemli olmaya başlaması gibi nedenlere bağlı olarak Türkiye’de yerel yönetimlerin güçlendiğini görmekteyiz.

Şimdi yerel yönetim birimlerinin neler olduğuna yakından bakalım.

1.3.1. İl Özel İdaresi

İl Özel İdareleri, 19. yüzyıl Osmanlı modernleşme döneminde yönetim alanına yönelik ilk kurumsal yapılardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Baktığımızda 1840 tarihli Muhassıllık Meclisleri, 1842 tarihli Memleket Meclisleri, 1849 tarihli Eyalet ve Sancak Meclisi uygulamaları İl Özel İdaresi’nin karar organı olan İl Genel Meclisinin çekirdeğini oluşturan yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır (Azaklı ve Tek, 2016: 235).

İl Özel İdaresinin oluşturulması için o yerin il statüsüne kavuşturulması gerekmektedir (Eryılmaz, 2003: 127). Bu bağlamda Osmanlı dönemi 1864 tarihli Umum-i İdare-i Vilayet Nizamnamesi yürürlüğe girmiş olup böylece eyalet sistemi uygulamasından vilayet sistemi uygulamasına geçilmiştir (Oktay, 2010). Yapılan bu düzenleme ile il özel idarelerinin kurulması önündeki yasal engeller kaldırılmıştır. 1876 tarihli Kanun-i Esasi ile de vilayetlerin yönetimine ilişkin düzenlemeler yapılmış, buna göre illerin yönetimi yetki genişliği ve görev ve yetki ayrımı ilkeleri çerçevesinde düzenlenmiştir.

İl özel idarelerinin ayrı bir hukuki tüzel kişilik olarak kurumsallaşması yani organlarının, görev ve yetkileri ile çalışma esaslarının belirlenmesi 1913 tarihinde çıkarılan “İdare- Umumiye-i Vilayat Kanunu Muvakkati” kanunu ile mümkün olmuştur. Üzerinde birçok değişiklik yapılmasına rağmen 1987 yılına kadar yürürlükte kalan bu kanun 1987 tarihinde 3360 Sayılı İl Özel İdareleri Kanunu olarak değiştirilmiştir (Keskin, 2016: 62).

Bugün yürürlükte olan 5302 sayılı Kanuna göre İl Özel İdaresi, “...*halkın il düzeyinde ve genelinde, mahalli ve müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organları seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişisini ifade eder*” şeklinde tanımlanmaktadır (5302 SK, md.3).

Tarımdan hayvancılığa, eğitim ve sağlık alanından, bayındırlık, ticaret ve ekonomi alanlarına yönelik olarak birçok görevi olan İl Özel İdareleri’nin 5302 Sayılı Kanun’un 6. maddesinde görevleri kapsamlı bir şekilde sıralanmıştır. Bu görevler il sınırları içinde ve il sınırları dışında olmak üzere özetle şu şekilde sıralanabilir (5302 SK, md.6):

- “İl sınırları içindeki görev ve sorumlulukları: Büyükşehir statüsünde olmayan illerin çevre düzeni planını hazırlamak, bayındırlık ve iskan, toprağın korunması, erozyonun önlenmesi, kültür, sanat, turizm, sosyal hizmet ve yardımlar, yoksullara mikro kredi verilmesi, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları; ilk ve orta öğretim kurumlarının arsa temini, binalarının yapım, bakım ve onarımı ile diğer ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin hizmetler.
- Belediye sınırları dışındaki görev ve sorumlulukları; İmar, yol, su, kanalizasyon, katı atık, çevre, acil yardım ve kurtarma, orman köylerinin desteklenmesi, ağaçlandırma, park ve bahçe tesisine ilişkin hizmetler.”

5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu’nun ikinci bölümü ilgili birimin organlarını düzenlemektedir. Buna göre; kamu tüzel kişiliğini haiz olan İl Özel İdarelerinin organları; İl Genel Meclisi (m.9), İl Encümeni (m.25) ve kanunun üçüncü bölümünde görev ve yetkileri düzenlenen Vali (m.29)’dir.

Yeni yasal düzenleme ile görev yetki ve sorumlulukları artan organlara ilgili kanundaki sıralamasına göre yakından bakalım. Bu organların ilki olan İl Genel Meclisi; borçlanmaya karar vermek, bütçe içi işletmeler ile Türk Ticaret Kanunu’na tabi ortaklıklar kurulmasına veya bu ortaklıklardan ayrılmaya, sermaye artışına ve gayrimenkul yatırım ortaklığı kurulmasına karar vermek, taşınmaz mal alımına, satımına, trampa edilmesine tahsisine; üç yıldan fazla kiralanmasına ve süresi yirmi beş yılı geçmemek kaydıyla bunlar üzerinde sınırlı ayni hak tesisine karar vermek, İl özel İdaresi adına imtiyaz verilmesine ve İl Özel İdaresi yatırımlarının yap-işlet veya yap-işlet-devret modeli ile yapılmasına karar vermek, yurt içindeki ve yurt dışındaki mahalli idareler ve mahalli idare birlikleriyle karşılıklı işbirliği yapılmasına karar vermek gibi önemli görev ve yetkilere sahiptir (5302 SK, md.9).

İl Özel İdaresinin diğer bir organı olan İl Encümeni ilgili kanunun 25. maddesine göre; *“valinin başkanlığında genel sekreter ile il genel meclisinin her yıl kendi üyeleri arasından seçeceği üç üye ve valinin her yıl birim amirleri arasından seçeceği iki üyeden oluşur”*, şeklinde örgüt yapısı düzenlenmiştir (5302 SK. md.25).

İl Encümeninin görev ve yetkinleri “Encümenin Görev Ve Yetkileri” başlıklı 26. maddesinde düzenlenmiştir. Bu görev ve yetkileri arasında; stratejik plan ve yıllık çalışma programı ile bütçe ve kesin hesabı inceleyip il genel meclisine görüş bildirmek, kamulaştırma kararı almak ve uygulamak, taşınmaz mal satımına, trampa edilmesine ve tahsisine ilişkin kararları uygulamak, süresi üç yılı geçmemek üzere kiralanmasına karar vermek gibi önemli hususlar yer almaktadır (5302 SK.,md.26).

İl Özel İdaresinin 5302 sayılı yasa ile sıralamada en son organı olan Vali 29. Maddede düzenlendiği şekliyle; İl Özel İdaresinin başı ve tüzel kişiliğinin temsilcisidir. Valinin Görev ve Yetkileri başlıklı 30. maddesine göre; il özel idaresini stratejik plana uygun olarak yönetmek, il encümenine başkanlık etmek, il özel idaresinin taşınır taşınmaz mallarını idare etmek, il genel meclisi ve encümen kararlarını uygulamak, İl Özel İdaresi personelini atamak gibi önemli yetkilere sahip olduğunu görmekteyiz (5302 SK. md.29).

İl Özel İdareleri kanununa ilişkin yapılan düzenlemelere bütüncül olarak baktığımızda birtakım değerlendirmelerde bulunabiliriz. İlgili kanunda, İl Özel İdareleri organlarının sıralanışı açısından yapılan değişiklik biçimsel olmanın

ötesinde merkezi idarenin il özel idareleri üzerindeki vesayetini azaltmaya yönelik bir anlam taşımaktadır. Mülga 3360 sayılı İl Özel İdaresi Kanununa göre sıralama; “Vali”, “İl Genel Meclisi”, “İl Daimi Encümeni” şeklinde iken; 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu’na göre sıralama; “İl Genel Meclisi”, “İl Encümeni”, “Vali” şeklinde yeniden düzenlenmiştir.

5302 sayılı Kanun ile yapılan değişikliğe göre Vali artık İl Genel Meclisine başkanlık yapamamaktadır. Kanunun “Meclis Başkanlık Divanı” başlıklı 11. maddesi başkanın nasıl seçileceğini düzenler. İlgili maddeye göre; il genel meclisi seçim sonuçlarını izleyen beşinci gün toplanır. Meclis bu toplantıda üyeleri arasından ve gizli oyla meclis başkanını seçer. Yeni düzenleme ile valinin İl Genel Meclisi başkanlık sıfatı olmadığı gibi aynı zamanda vali meclisin de üyesi değildir. Valinin önerdiği konular gündeme alınabilecek fakat gündem belirleme yetkisi meclis başkanında olacaktır. Başa’ya (2008: 13) göre bu düzenleme valilik-meclis dengesinin meclis lehine bozulması anlamına gelmektedir.

Kamu Yönetimi Reformu kapsamında yönetimin desantralizasyonuna yönelik düzenlemeler söz konusu olurken, 2005 tarihli 5302 Sayılı İl Özel İdareleri Kanunu yapılan tartışmalara bakıldığında yerel yönetimlerin özelliklerine uygun olmayan düzenlemeler içermektedir. Azaklı ve Tek (2016: 239) ilgili kanuna ilişkin yapılan bu eleştirileri, İl Özel İdarelerine ilişkin çift başlı bir yetkilendirme, yerel yönetim birimi olmaktan ziyade merkezin taşra uzantısı gibi hareket eden, taşra uzantıları olan birimlerin sekreteryalığını yapan bir birim olma şeklinde özetlemektedir. Ancak çok çeşitli alanlara yönelik olarak hizmet faaliyeti içerisinde olan İl özel İdareleri diğer yerel yönetim birimlerine göre merkezi idare ile daha koordineli hareket etmek zorundadır. Çünkü il özel idareleri yukarıda belirtildiği gibi eğitimden sağlığa, bayındırlık ve imar işlerinden, tarım ve hayvancılığa görev ve sorumluluk alanına sahiptir. Ayrıca anayasanın 127. maddesinde belirtildiği üzere “mahalli idarelere görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır” hükmüne rağmen İl Özel İdarelerinin görev yetki ve sorumluluklarını yerine getirmek için gerekli kaynaklara sahip olmadığı da yapılan eleştiriler arasındadır (Arslan, 2006: 44).

1.3.2. Belediyeler

Belediye ya da belde kelimesi köken olarak Arapça olup “kent”, “kente ait olan, “kentsel” anlamlarına gelmektedir. Ancak burada belediye sosyolojik anlamı olan “kent” değil, yönetim bilimi çerçevesinde bir yerel yönetim birimi olarak kullanılmaktadır (Keleş, 1994: 181). Bir başka ifade ile Arapça kökenli olan belediye, insanların yerleşim amaçlı oturdukları yer anlamına gelen “belde” ya da “beled” kavramlarından esinlenerek ortaya çıkarılmış bir kavramdır (Toprak, 2006: 87).

Türk belediyeciliğinin tarihsel gelişimine daha önceki ilgili bölümümüzde değinildiği için burada Cumhuriyet dönemi belediye yönetimimizi düzenleyen 1580 sayılı Kanun, belediyeciliğin bir türü olarak metropoliten alanların yönetimine yönelik oluşturulmuş Büyükşehir Belediyesi uygulamaları ve Kamu Yönetimi Reformu kapsamında belediye yönetimine ilişkin yapılan değişikliklere odaklanılacaktır.

Bir yerel yönetim birimi olan belediyeler, İl Özel İdareleri gibi “alan yönetimi” olamamaları yönüyle farklılık içerirler. Her ne kadar 6360 sayılı Yasa büyükşehir belediyelerinin ölçeğini değiştiren düzenlemeler içerse de belediyeleri il özel idareleri ile karşılaştırdığımızda görev yetki ve sorumluluklar bakımından önemli farklılıklar içermektedir.

Yerel kamusal ihtiyaçların karşılanmasına yönelik kamusal hizmet üretmek için oluşturulmuş ve gün geçtikçe de daha da kurumsallaşmış olan belediyelerin Cumhuriyet sonrası ilk yasal dayanağı 1930 tarihli 1580 sayılı Belediye Kanunu olmuştur. 75 yıllık ömrü olan bu kanun özellikle 1980 sonrası önemli revizyonlara uğramıştır. Kamunun yönetiminde önemli ilkeler haline dönüşen şeffaflık, saydamlık, hesap verebilirlik, katılımcılık gibi “iyi yönetim” ilkeleri yerel yönetimler için belirleyici olmaya başlamıştır.

5393 sayılı Yasa’nın “Belediye’nin Kuruluşu ve Sınırları” kısmının (ikinci bölüm) “Kuruluş” başlıklı 4. maddesine göre belediye kurulabilmesi için gerekli olan nüfus kriteri 5000 olarak belirtilmiştir. Nüfus kriterinin sağlandığı yerleşim yerlerinde Cumhurbaşkanı kararı ile belediye kurulabilir hükmüne yer verilmiştir.

İlgili kanunun 5. ve 6. Maddeleri sırasıyla “sınırların tespiti” ve “sınırların kesinleşmesi” meselesine ilişkin düzenlemeleri içerir.

5393 sayılı Belediye Kanununa göre belediyeler görev yetki ve sorumlulukları yerine getirebilmek bakımından yönetmelik çıkarabilme yetkisine sahip olduğunu görmekteyiz (Gözübüyük, 2006: 196). Bu bağlamda belediyelerin ilgili kanunun 14. maddesinde detaylı bir şekilde düzenlenen görev ve sorumluluklarını şu şekilde özetlemek mümkündür : belediyeler kentsel alt yapı hizmetleri olarak değerlendirilen, su, kanalizasyon, imar, ulaşım gibi alanlarda birçok görev ve yetki ile donatılmışlardır. Bu bağlamda temizlik ve katı atık hizmeti, çevre sağlığı, zabıta, itfaiye, kurtarma ve ambulans faaliyeti, şehir içi trafik, park ve yeşil alanlar, defin ve mezarlık hizmetleri, kültür ve sanat, turizm ve tanıtım, okul binalarının inşaatı, bakım ve onarımı, sporu teşvik etmeye yönelik hizmetler, gıda bankacılığı gibi ilgili yasada tüm detayları belirtilmiş birçok görev ve yetkiye sahiptir (5393 SK. md.14).

Belediyenin karar organı belediye meclisidir. Belediye meclis üyeliği yerel seçimlerde halk tarafından oylama usulü oluşturulur. Meclis üyeliğindeki sayısal dağılım seçime giren siyasi partilerin almış oldukları oylara göre belirlenir (Ulusoy ve Akdemir, 2005: 214).

Belediye meclisinin görevleri “Meclisin Görev ve Yetkileri” başlıklı 18. maddesinde sıralanmış olup bunlar içerisinde bazı önemli değişiklikleri şöyle sıralayabiliriz (5393 SK. md.18):

- “Stratejik plan ile yatırım ve çalışma programlarını, belediye faaliyetlerinin ve personelinin performans ölçütlerini görüşmek ve kabul etmek.
- Bütçe ve kesin hesabı kabul etmek, bütçede kurumsal kodlama yapılan birimler ile fonksiyonel sınıflandırmanın birinci düzeyleri arasında aktarma yapmak.
- Borçlanmaya karar vermek.
- Meclis başkanlık divanını ve encümen üyeleri ile ihtisas komisyonları üyelerini seçmek.
- Fahri hemşerilik payesi ve beratı vermek.

- Belediye başkanıyla encümen arasındaki anlaşmazlıkları karara bağlamak.
- Mücavir alanlara belediye hizmetlerinin götürülmesine karar vermek.”

Belediyenin ikinci organı ihtisas komisyonu işlevi gören belediye encümenidir. Belediye encümeninin nasıl oluştuğu ilgili kanunun “Belediye Encümeni” başlıklı 33. maddesinde belirtilmiştir.

Belediye encümeninin görev ve yetkileri kanunun 34. maddesinde sıralanmış olup öne çıkan bazı önemli maddeleri şöyle sıralayabiliriz (5393 SK. md.34):

- “Stratejik plan ve yıllık çalışma programı ile bütçe ve kesin hesabı inceleyip belediye meclisine görüş bildirmek.
- Yıllık çalışma programına alınan işlerle ilgili kamulaştırma kararlarını almak ve uygulamak.
- Taşınmaz mal satımına, trampasına ve tahsisine ilişkin meclis kararlarını uygulamak; süresi üç yılı geçmemek üzere kiralanmasına karar vermek.
- Umuma açık yerlerin açılış ve kapanış saatlerini belirlemek.”

Baktığımızda ilgili kanunun “Belediye Başkanı” başlıklı 37. maddesinde şu ifadeler yer verilmektedir: “*belediye başkanı, belediye idaresinin başı ve belediye tüzel kişiliğinin temsilcisidir. Belediye başkanı, ilgili kanunda gösterilen esas ve usullere göre seçilir.*”(5393 SK. md.37).

Seçilmiş olması ve görev ve yetkileri itibarıyla belediye organları içerisinde öne çıkan belediye başkanının Kanunun 38. maddesinde görev ve yetkileri belirtilmiştir. Bu görev ve yetkiler içerisinde ön plana çıkanları şu şekilde belirtebiliriz (5393 SK. md.38) :

- “Belediye teşkilatının en üst amiri olarak belediye teşkilatını sevk ve idare etmek, belediyenin hak ve menfaatlerini korumak.
- Belediyeyi stratejik plana uygun olarak yönetmek, belediye idaresinin kurumsal stratejilerini oluşturmak, bu stratejilere uygun olarak bütçeyi, belediye faaliyetlerinin ve personelinin performans ölçütlerini hazırlamak ve uygulamak, izlemek ve değerlendirmek, bunlarla ilgili raporları meclise sunmak.

- Meclise ve encümene başkanlık etmek.
- Belediyenin gelir ve alacaklarını takip ve tahsil etmek.
- Bütçeyi uygulamak, bütçede meclis ve encümenin yetkisi dışındaki aktarmalara onay vermek.”

Belediye başkanlarının bütün faaliyetleri noktasında belediye meclisine karşı sorumlu olduğunu belirten Eryılmaz, ilgili organın “merkezi yönetimin bir ajanı” olduğunu ifade etmektedir (Eryılmaz, 2003: 139).

5393 sayılı Belediye Kanunun içeriğine ilişkin düzenlemelerin 1980’lerde başladığını söyleyebiliriz. Özellikle bu tarihin adeta klişe haline gelmesinin anlaşılır bir nedeni vardır. Şöyle ki, Neo liberal ekonomi politikalarının kendisini hissettirdiği 1980’ler, ekonomiden siyasete, kültürden yönetime, çevreden kentsel mekâna toplumu ilgilendiren her alana nüfuz etmiş sonuçlar doğuran simgesel bir tarihtir. Bu tarihsel kırılmaya temel oluşturan siyasal ve ekonomik dönüşüm, haliyle kamunun nasıl yönetileceğini de kendi işleyiş mantığına uygun olarak belirlemiştir. Bunun yanı sıra kadük olan Kamu Yönetimi Reformu kapsamında çıkarılan yerel yönetimlere ilişkin 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu daha iyi hizmet sunmaya, vatandaşların artan ve farklılaşan ihtiyaçlarına cevap vermeye yönelik bir kaygı ve içeriğe de sahiptir.

Şimdi belediye kuruluşunu düzenleyen 5393 sayılı kanunu mülga olan 1580 sayılı Belediye Kanunu ile karşılaştırmalı olarak ele alıp söz konusu yeni düzenlemeye ilişkin farkları ve benzerlikleri ortaya koymaya çalışalım. Öncelikle belediyenin kuruluşu, belediye sınırlarının kesinleşmesi ve belediye tüzel kişiliğinin sona ermesi gibi “yapısal değişiklikler” olarak adlandırabileceğimiz düzenlemeleri ortaya koyalım.

Belediyenin kuruluşuna ilişkin Mülga 1580 sayılı Kanun, nüfus kriteri için asgari 2000 şartı ararken (1580 SK. md: 7); 5393 sayılı Kanunda nüfus kriterinin 5000 olduğunu görmekteyiz (5393 SK, md.4). Bu düzenleme ile belediye kurulmasının nüfus açısından zorlaştırıldığını görmekteyiz. Yalnız il ve ilçelerde nüfus kriteri aranmaksızın belediye kurulması zorunludur.

Yapısal değişiklikler içerisinde sayabileceğimiz köylerin birleşme yoluyla belde olabilmelerine ilişkin merkez kabul edilen yerleşim yerinin meskûn sahasına olan uzaklığı 1580 sayılı Kanuna göre azami 500 metre iken (7 md); 5393 sayılı Kanun ile birleşme yoluyla belde olabilme şartının mesafe açısından kolaylaştırıldığını görmekteyiz. Nitekim ilgili yeni kanuna göre gerekli olan mesafe azami 5000 olarak düzenlenmiştir (5393 SK, md.4).

Belediye sınırlarının kesinleşmesine dair 1580 sayılı kanunda detaylı bir düzenleme olduğunu görmekteyiz. İlgili kanunun “belediye sınırları” başlıklı 5. maddesi şu şekildedir:

- “Seksen binden az nüfuslu olan beldelerde belediye meclislerinin kararı ve mahalli idare heyetinin mütalaası alındıktan sonra vilayet idare heyetinin tasdiki ile.
- Seksen binden fazla nüfuslu belediyelerde belediye meclisinin, idare heyetinin muvafakati, Valiliğin teklifi ve İç İşleri Bakanlığının tasdiki ile kesinleşir.”

5393 sayılı Kanunun “sınırların kesinleşmesi” başlıklı 6. maddesine göre; “belediye sınırları, belediye meclisinin kararı ve kaymakamın görüşü üzerine valinin onayı ile kesinleşir” şeklinde düzenlenmiştir. Söz konusu düzenlemeye karşılaştırmalı olarak baktığımızda yeni yasa İçişleri Bakanlığının ilgili maddeye ilişkin yetkisinin kaldırılarak “yerindenlik” ilkesi gereği tasarruf yetkisinin yerel birimlerde olması anlayışına uygun bir düzenleme yapıldığını söyleyebiliriz. Bu yeni düzenleme ayrıca vesayet denetiminin azaltılmasına yönelik bir anlam içermesi açısından da önemlidir (5393 SK, md.6).

Mülga 1580 sayılı Belediye Kanununda belediye tüzel kişiliğinin hangi durumlarda sona ereceğine dair bir hüküm bulunmamaktadır. 5393 sayılı Belediye Kanunu ile bu boşluğu doldurmaya yönelik düzenleme yapıldığını görmekteyiz. Nitekim ilgili yasanın “Tüzel Kişiliğinin Sona Erdirilmesi” başlıklı 11. maddesinde; “nüfusu 2000’in altına düşen belediyeler, Cumhurbaşkanı kararı ile köye dönüştürülür” ifadesine yer verilmektedir (5393 SK, md.11).

Yönetsel düzenlemeler açısından söz konusu iki kanuna karşılaştırmalı olarak baktığımızda, 5393 sayılı Kanun ile belediyelerin görev ve yetkinlerinin

güçlendirildiğini görmekteyiz. Bu düzenleme, 1580 sayılı Kanunda belediyelerin görev ve yetkilerinin “Belediyelerin Vazifeleri” başlıklı 15. Madde altında 82 alt madde şeklinde çok detaylı ve karmaşık bir şekilde düzenlendiğini görmekteyiz. Oysa 5393 sayılı Kanunun 14. maddesinde görev ve yetkilerin sadeleştirildiğini ve görev ve yetkilerin “genel yetki ilkesi” çerçevesinde yerine getirildiğini görmekteyiz.

5393 sayılı Belediye Kanununun belki de en önemli düzenlemelerinden bir tanesi “yerindenlik ilkesi”ne yer vermiş olmasıdır. Bu bağlamda 14. Maddede; “belediye hizmetleri, vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulur” ifadesine yer verilmiştir (5393 SK. mad.14).

5393 sayılı Kanun açısından bir diğer önemli yönetsel değişiklik belediyenin tanımında idari ve mali özerkliğe yer verilmiş olmasıdır. İlgili yasa “Tanımlar” başlıklı 3. maddesinde belediyeyi; “belde sakinlerinin mahalli müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişisini ifade eder” şeklinde tanımlamaktadır (5393 SK, mad.3). Mülga 1580 sayılı Kanuna baktığımızda belediyenin tanımını yapan 1. maddede böyle bir ibareye rastlamamaktayız (1580 SK, mad.1).

5393 sayılı Kanunla getirilen bir başka yeni düzenleme belediye meclis üyeliğinin nasıl sona ereceğiyle ilgilidir. Mülga 1580 sayılı Kanuna göre meclis üyeliğinin sona ermesi meclis kararı ile mümkün olabilirken, 5393 sayılı Belediye Kanununun 29. maddesine göre meclis üyesinin istifa dilekçesini belediye başkanına sunması yeterli görülmüştür (5393 SK, mad.29).

Eski kanunda olmayan bir başka düzenleme stratejik plan yapma zorunluluğudur. Buna göre 5393 sayılı Kanunun “Stratejik Plan ve Performans Programı” başlıklı 41. maddesine göre nüfusu 50.000’nin üzerinde olan belediyelerde stratejik plan yapma zorunluluğu getirilmiştir (5393 SK. mad.41).

Yeni yönetim anlayışı içerisinde odaklanılan en önemli konulardan biri de katılımcılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda 5393 sayılı Kanun ile katılımcı bir yönetimi hayata geçirmek ve hemşehrilik bilincini arttırmaya yönelik olarak kent konseylerinin kurulduğunu görmekteyiz (Eroğlu, 2013: 243).

1.3.3. Büyükşehir Belediyesi

Büyükşehir belediye modeli, metropoliten alanların yönetimine ilişkin özel bir yerel yönetim modelidir. Metropoliten alanlar esasında ekonomik, siyasi, kültürel ve yönetsel kırılmalara ve değışimlere sahne olan 19. yüzyılın başlarında oluşmaya başlayan kentin merkezi olarak ifade edilen anakent ile merkezin çevresinde konumlanmış yörekent yerleşimlerden oluşan bir yerleşimi ifade eder. Bugün için metropoliten alanları Görmez (1993:19), “*nüfusun yoğun olduğu ve ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan bölgenin merkezi olarak kabul görebilecek kent ya da kentlerin tamamının oluşturduğu bütün*” olarak tanımlamaktadır.

Literatürde metropol alan yönetimine dair esasında birbiriyle örtüşen içerikten ziyade ifade ediliş biçimiyle farklılaşmış yaklaşım modellemeleri olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda dünyadaki değışik uygulamalar üzerinden gözlemleyerek sistematik bir şekilde mevcut modelleri kategorize etmeye çalışan Shah (2012: 10-13), metropoliten alanların yönetimini altı kategori içinde ele almaya çalışmıştır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Üniter tek kademeli metropoliten yönetim modeli
- Dikey olarak koordine edilmiş metropoliten yönetim modeli
- Yatay olarak koordine edilmiş iki kademeli metropoliten yönetim modeli
- Yatay olarak koordine edilmiş gönüllü iki kademeli metropoliten yönetim modeli
- Aralarında koordine olmayan iki kademeli metropoliten yönetim modeli
- Koordinasyona dayanmayan bölünmüş ve çok sayıda yerel yönetimlerin alt kademe birimlerinin yer aldığı metropoliten yönetim modeli.

Türkiye’de yerel yönetim modeli olarak metropol alan yönetimi uygulamasına kurumsal yapıyı içeren hukuki düzenlemelerle 1980 sonrası geçsek de esasında metropoliten alan uygulamasının 1850’lere kadar uzandığını söyleyebiliriz.

Çalışmamızın ilgili bölümünde etraflıca ele alındığı üzere; 1855’de kurulan İntizam-ı Şehir Komisyonunun hazırlamış olduğu rapora göre ve İstanbul’un idaresi için 14 belediye dairesi modeli gündeme gelmiştir. Sonrasında 1868 yılında yürürlüğe giren Dersaadet İdare-i Belediye Nizamnamesi İstanbul Belediye yönetimi için 14 belediye dairesi ve Cemiyet-i Umumiye-i Belediye’den oluşan iki kademeli bir sistem öngörülmüştür. Yerel yönetimlerden sorumlu birimler olarak karşımıza çıkan Şehremaneti ve belediye daireleri birimlerinin denetimini yapmak ve birbirleri arasındaki işbirliğini sağlamaya yönelik olarak düşünülmüş olan Cemiyet-i Umumiye-i Belediye yaklaşımı, bugünkü büyükşehir belediye modelinin ilk uygulamaları olarak karşımıza çıkmaktadır (Eryiğit, 2018: 61).

Bugünkü metropoliten alanların yönetimi uygulaması kurumsal anlamda ilk olarak 1984 tarihli çıkarılan 3030 sayılı Büyükşehir Belediye Yasası’yla başlamıştır. Ancak öncesi dönemlere ilişkin bir özel yönetim arayışından söz etmek mümkündür.

Arıkboğa (2013: 50-53), Türkiye’de büyükşehir belediye modeline ilişkin yapmış olduğu dönemlendirme içerisinde söz konusu modele ilişkin 1960-1982 zaman aralığını kapsayan bir “Arayış Dönemi”nden bahseder. Devamında “İl Merkez Bazlı Büyükşehir Belediyesi Dönemi” ve son olarak “Mülki Ölçek Bazlı Büyükşehir Belediye Dönemi” şeklinde kategorik bir ayırım yapar. Söz konusu bu ayırımı tablo şeklinde ortaya koymak sürecin daha anlaşılabilir olması açısından faydalı olacaktır.

Tablo 1
BŞB Modelinin Dönemlendirilmesi

S. No	DÖNEM	ADLANDIRMA	AÇIKLAMA
	Arayış Dönemi		
1	1960’lar-1982 Dönemi	Arayış Dönemi	Nasıl yapalım?
	İl Merkezinde BŞB Dönemi		
2	1984-2004 Dönemi	Kuruluş Dönemi	Yeni BŞB’lerin ilave olması
3	2004-2008 Dönemi	Genişletme Dönemi	Yarıçapa dayalı genişletme
4	2008-2012 Dönemi	Bütünleştirme Dönemi	Yarıçapıçındesıfır belde=2008 modeli
	Mülki Ölçekte BŞB Dönemi		
5	2012 +	Alansal BŞB Dönemi	2012 modeli: BŞB/ilçe mülki sınır + sıfır belde/köy

Kaynak: Arıkboğa, 2013: 51.

1984 dönemi il merkezlerinde büyükşehir belediyesi uygulamasına yönelik olarak çıkartılacak olan 3030 sayılı Büyükşehir Belediye Yasası'nın anayasaya uygunluğu çerçevesinde 1982 Anayasası'nın 127. maddesinde 1961 Anayasası'ndan farklı olarak metropoliten alanların yönetimine dair “kanun büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimleri getirebilir”, şeklinde bir ifadeye yer vermiştir.

Bu kanun ile üç büyükşehirde başlayan büyükşehir belediye modeli Eryiğit'e (2018: 66) göre Osmanlı Devleti'nin çift kademeli metropoliten yönetim modeli ile büyük ölçüde örtüşen bir durum ortaya koymuştur. Ayrıca bu kanun ile büyükşehir belediyesine imar planlaması, su, kanalizasyon gibi metropoliten alan ölçeğindeki bazı kentsel hizmetlerin yürütülmesi ile alt kademe belediyeler üzerinde, bütçe ve imar gibi konularda genel bir gözetim ve denetim yetkisi de tanınmıştır (Gül ve Batman, 2013: 30).

3030 sayılı Büyükşehir Belediye Yasası'nın yerini alan 2004 tarihli yeni yasayla sistemin katılımcı ve demokratik özellikleri artırılmış ama temel niteliğinde pek değişiklik yapılmamıştır. Büyükşehir yönetim modelinde gerçekleşen en önemli yenilik, 2006'da Denizli'de, belediye sınırları çevresindeki hızlı gelişen diğer daha küçük belediye ve köy yönetimlerini de içine alacak şekilde genişletilen “bütüncül” ya da “bütünleşik kent” uygulaması olmuştur. Bu yeni uygulamada belediyenin örgütsel yapısı değiştirilmeden korunurken, hizmet verdiği alan genişletilerek, hızlı kentsel büyüme, çarpık yapılaşma, çevresel bozulma ve kentsel hizmet aksamalarının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Büyüyen alanda yer alan yerel yönetimlerin varlığına son verilerek Denizli Belediyesi'ne katılmıştır (Gül ve Batman, 2013: 30). Ancak 2004 yılında çıkarılan 5216 sayılı BŞB yasası ile il merkezi ile etrafındaki yerleşmeleri bütünleştirmek, böylece (metropoliten) kentsel alanın yönetsel bütünlüğünü sağlamak amaçlandıysa da sınırların genişlemesi ve bu sınırlar içindeki tüm belediyelerin olduğu gibi BŞB bünyesine alınması nedeniyle, alt kademede belediye sayısında önemli artışlar yaşanmıştır. Genişletme sonrası bu yeni yapı, Arıkoğlu'na (2013: 60-61) göre sürdürülebilir olmaktan uzaktır. Büyükşehir belediye sisteminin bu kadar fazla belediyeyle birlikte çalışabilmesi, koordinasyonun sağlanması ve etkili bir yönetimin gerçekleştirilmesi kolay olmamıştır. Diğer taraftan, sisteme yeni katılan belediyeler genellikle çok küçük nüfusluydu. Adeta her bir BŞB sistemi, az sayıda eski “büyük” belediye ve çok sayıda yeni “küçük”

belediye şeklinde ilginç bir dikotomik yapıya bürünmüştü. İşte bu sürdürülemez yapı, 2008'deki bütünleştirme çalışmalarının en önemli sebeplerinden birini oluşturmuştur.

Alansal açıdan yeni düzenleme içeren 2012 ve sonrası dönemi esasında büyükşehir dönemsellemesi içerisinde ortaya koyulan yasal düzenlemeler ve beraberinde meydana gelen gelişmeler açısından ayrıca önemlidir. Bu kapsamda 2012 tarihli 6360 sayılı Kanun ile Türkiye'de İstanbul ve Kocaeli dışında mevcut olan ve bu kanun ile 750 binlik nüfus kriterini sağlayan Ordu ilinin de eklenmesiyle 14 ilde daha büyükşehir belediyesi kurulması ve bu büyükşehir belediyelerinin sınırlarının mülki idare sınırı olarak belirlenmesi uygulamasına geçilmiştir.

1.3.4. Köyler

Köy kelimesi Farsça kökenli olup, kent bilimleri sözcüğünde şöyle tanımlanmaktadır: “köy, yönetim durumu, toplumsal ve ekonomik özellikleri ya da nüfus yoğunluğu bakımından kentten ayırt edilen, genellikle tarımsal uğraşıda bulunmak gibi işlevlerle ayrımlaşan ve belirlenen, konutları ve öteki yapıları bu yaşamı yansıtan yerleşme birimi” olarak ifade edilmektedir (Kurt, 2006: 2).

Köy yönetimlerine, kanuni düzenleme (1924 tarihli 442 sayılı Köy Kanunu) öncesi birçok belgede yer verildiğini görmekteyiz. Bu bağlamda 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi, 1871 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi, 1876 tarihli Bucakların Yönetimi Hakkındaki Tüzük (İdare-i Nevahi) ve 1913 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanununda köy yönetimlerine ilişkin düzenlemelere rastlanmaktadır (Kızılboğa, 2011: 183).

1924 tarihli 442 sayılı Köy Kanununa baktığımızda 1. madde nüfus kriteri açısından bir yerleşim yeri tanımlaması yapmış, buna göre “*nüfusu 2000'den az olan yurtlara köy denir*” ifadesine yer vermiştir. Ancak ilgili maddenin devamında nüfusu 2000'inin altında olan yerleşim yerlerinde belediye teşkilatı varsa, “*belediye teşkilatı olan nahiye, kaza ve vilayet merkezleri kasaba itibar olunur, ve belediye kanununa tabidir*” ifadesine yer verilmiştir.

Kanunun 2. maddesi bir yerleşim yerini köy olarak adlandırabilmemiz için gerekli olan ayırt edici unsurları içermektedir. Bu maddeye göre “cami, mektep, otlak, yaylak, baltalık gibi orta malları bulunan ve toplu veya dağınık evlerde oturan insanlar bağ ve bahçe ve tarlalarıyla birlikte bir köy teşkil ederler.”

442 sayılı Köy Kanunu biçimsel olarak 10 fasıl (bölüm) ve 97 madde ile kanuna işlenemeyen 1 geçici maddeden oluşmaktadır. Kanunun 2. faslı “Köy İşleri” başlığı altında köylünün yapacağı işleri “mecburi” ve “isteğe bağlı” şeklinde ayırarak düzenler (442 SK. mad.12-14).

442 sayılı Köy Kanununda “Köy Yönetiminin Organları” başlıklı ayrı bir düzenlemeye gidilmediğini görmekteyiz. Ancak Kanuna baktığımızda Köy Muhtarı, Köy Derneği ve Köy İhtiyar Meclisi köyün organları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Kanunun 20. maddesi “her köyde bir köy derneği, bir köy muhtarı bir de ihtiyar meclisi bulunur.” ifadesine yer vermektedir (442 SK. mad. 20)

Köy yönetiminin organlarından olan Muhtara ilişkin Kanunun 10. maddesinde; “muhtar, köyün başıdır. İş bu kanuna göre köy işlerinde söz söylemek, emir vermek ve emrini yaptırmak muhtarın hakkıdır” ifadesine yer verilmiştir. Kanunda muhtarın yapacağı işler “köy işleri” ve “devlet işleri” şeklinde ayrı ayrı düzenlenmiştir. Buna göre Kanunun “Muhtarın Göreceği İşler” başlıklı 5. faslının 36. maddesinde muhtarın göreceği devlet işleri, 37. maddesinde de muhtarın göreceği köy işleri ayrı ayrı sıralanmıştır.

Köy ihtiyar meclisinin göreceği işler kanunun 44. maddesinde düzenlenmiştir. Köy ihtiyar meclisi köy halkından oluşmuş olan köy derneği üyelerince 5 yıl süreyle seçilirler. Köyün imamı ve öğretmeninin doğal üyesi olduğu ihtiyar meclisi köyün karar organıdır. Köyler, her ne kadar yerel yönetim birimleri olarak oluşturulmuş kamu tüzel kişilikleri olsa da köy meclisinin köyle ilgili alınacak olan kararlarda pek etkili olamadığı merkezi idarenin taşra uzantılarının alınacak olan kararlarda belirleyici olduğu şeklinde haklılık payı yüksek eleştiriler getirilmektedir (Şengül, 2014: 143).

Köy yönetimi içerisinde yer alan bir diğer organ olan köy derneği, köy sınırları içerisinde yaşayan seçme yaşına ulaşmış tüm kadın ve erkek nüfusu kapsamaktadır. Köy halkının karar alma sürecine doğrudan katılımına imkân veren

şekilde organize olmuş köy derneği, diğer köy organları olan muhtar ve ihtiyar meclisini seçme tasarrufuna da sahiptir. Köy derneği bunun yanında köy yönetiminin isteğe bağlı yapacağı işlerinin mecburi hale dönüşmesi noktasında karar almak gibi önemli yetkilere de sahip olduğunu söyleyebiliriz (Gözübüyük, 2006: 216).

Kamu yönetimi örgütlenmesi içerisinde “yer yerinden yönetim birimleri” olarak tanımlanan köyler, cumhuriyetin ilanı ile birlikte kalkınmanın “katalizörü” olarak görülmüşlerdir. Çünkü o dönem için ülke nüfusunun yaklaşık % 80’ini kırsal nüfus oluşturmaktaydı. Bu sosyolojik gerçekten hareketle kalkınma hamlelerine köyden başlamak ülke kalkınma stratejisi açısından o dönem için daha rasyonel görünmekteydi. Cumhuriyetin ilanının hemen sonrasında çıkarılan 1924 tarihli 442 sayılı Köy Kanunu bu kalkınma hamlesine yönelik bir adım olarak değerlendirilmekte ve kalkınmayı köyden başlatmaya yönelik istekler artmaya başlamaktadır. Nitekim tarımsal kalkınma temelli modernleşme çabalarına yönelik cumhuriyetin ilk yıllarında tarım sektörü alanında kamulaştırmaların yapıldığını görmekteyiz. Ayrıca aşar vergisini kaldırma ve toprak sistemini değiştirmeye yönelik çabalar köye ve köylüye verilen önemin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Köylere ilişkin düzenlemeler 1970’li yıllarda da devam etmiştir. Nitekim Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında (1973-1977) Köy-kent projesi gündeme gelmiş, bu proje ile merkez köyler oluşturularak, kırsal nüfusun tüm ihtiyaçlarının verimli bir şekilde karşılanması ve kalkınması öngörülmüştür (Beyazıt ve Çelebi, 2018).

2000’li yıllara geldiğimizde kamu yönetiminde kapsamlı değişimleri içeren düzenlemeler yapılmıştır. Kamu yönetimi reformu kapsamında hayata geçirilen yerel yönetimlere ilişkin köklü değişiklikler içerisinde her ne kadar köy kanununa ilişkin bir düzenleme olmasa da köylerin kalkınmasına ve köy kent arası dengesizliklerin azaltılmasına yönelik 2005 tarihinde KÖYDES (köylerin altyapısının desteklenmesi projesi) projesinin hayata geçirildiğini görmekteyiz (Bilgin ve Altunok, 2013: 83).

Son olarak yeni bir köy kanununun hazırlanmasına yönelik çalıştaylar yapılmış ve kanun tasarısı ortaya koyulmuştur. 60. Hükümet programında yer alan tasarı 5 kısım ve 55 maddeden oluşmaktaydı. Bu tasarı köylerin idari ve mali kapasitelerinin güçlendirilmesini amaçlamaktaydı (Kızılböğ, 2011: 183-184). Köy

kanunu hazırlama grubu tarafından hazırlanan 2009 tarihli Köy Kanunu Tasarı Taslağı üzerinde 2010 yılında değişiklikler yapılmış, tasarı olgunlaşıp yasalaşma aşamasına gelindiğinde köy tüzel kişiliğini olumsuz olarak etkileyecek bir kanuni düzenlemeye gidilmiştir. Söz konusu 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı “On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” çerçevesinde köy idarelerinin yaklaşık % 50’sinin hukuki tüzel kişiliğine son verilmiştir (Eldem, 2015: 42).

1.4. Kamu Yönetimi Reformu Bağlamında Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılanması

Yerel yönetimlere yönelik önemli değişimleri içeren düzenlemeler, kamu yönetimi örgütlenmesi içerisinde merkez ve yerel arasındaki ilişkileri ve her alanın yetki ve görevlerini yeniden tanımlamaktaydı. Buna göre geleneksel yönetim anlayışı içerisinde oldukça yoğun olan merkezi idarenin yerel idareler üzerindeki vesayeti giderek azalmakta ve yerel yönetimlerin yetki ve görev sorumlulukları açısından merkezi idare karşısında güçlendirildiği bir yerel yönetim sistemine doğru bir evrilmeden söz etmek mümkündür.

Türkiye’de kamu yönetiminin işleyişine dair problemlerin olduğu, hemen hemen her kesimin üzerinde anlaştığı bir sorunsal olmasına rağmen bu problemlerin nasıl giderileceği noktasında fikir ayrılıklarının olduğunu görmekteyiz (Şen, 2009: 87). Kamunun daha iyi nasıl yönetilebileceğine ilişkin yaklaşım ve görüşlerden önce bir anlamda “seçilmişlerin” “atanmışlar” karşısında güçlendirilmesi argümanına (Ataay, 2006: 24) dayanan Kamu Yönetimi Reformuna genel hatlarıyla yakından bakmak yerinde olacaktır.

Kamu yönetimi sistemini etkileyecek düzenlemeler iki ayrı süreç olarak hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Söz konusu süreçlere ilişkin iki ayrı kanun tasarısı ortaya koyulmuştur. Bunlar; Kamu Yönetimi Temel Kanun Tasarısı ve Yerel Yönetim Reform Taslağıdır.

Kamu Yönetimi Temel Kanun Tasarısına ilişkin ilk tartışma, görüş ve öneriler 22.05.2003 tarihli Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı Taslağı ile başlamıştır (Polatoğlu, 2003: 1). Görev, yetki ve sorumlulukların yeniden düzenlenmesi amacıyla oluşturulmuş olan ilgili tasarı belirli bir hazırlık sürecinden sonra nihayet 3.12.2003'te kamuoyuna açıklandıktan kısa bir zaman sonra TBMM'nin gündemine sunulmuştur. Tasarı adıyla birlikte birtakım maddeleri revize edildikten sonra Mecliste 5227 sayılı "Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun" adıyla 15.07.2004 tarihinde kabul edilmiştir. Mecliste kabul edilen Kanun süreç gereği Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'e sunulmuş, ancak Cumhurbaşkanı Kanunun birçok maddesine itirazda bulunup geciktirici veto işlemi uygulamıştır. Meclise iade edilen kanunun veto gerekçesi olan ilgili maddeleri yeniden görüşülmüş ve gerekli düzetmeler yapılmıştır.

Tasarı içerik itibarıyla çok kapsamlı değişiklikler içermektedir. Bu değişiklikleri şu şekilde sıralayabiliriz (Yayman, 2008: 291-292):

- Yerel idare merkezi idare karşısında güçlendirilmektedir. Bu bağlamda idari faaliyetler yerel birimlerce yürütülecek gerekli olması halinde merkezi idarenin devreye girmesi genel kural olarak kabul edilmiştir.
- Milli Eğitim, İçişleri, Çalışma ve Sosyal Güvenlik, Maliye Bakanlıkları gibi merkezi idare birimlerinin taşra teşkilat sistemi devam ederken, Sağlık, Kültür ve Turizm, Tarım ve Köy İşleri, Sanayi ve Ticaret, Dışişleri, Enerji ve Tabii Kaynaklar, Bayındırlık ve İskân, Ulaştırma Bakanlıklarının taşra uzantılarının kaldırılması öngörülmüştür.
- Yerel yönetimlere ilişkin halk denetçiliği (ombudsman) sistemi getirilmektedir.
- Bakanlıkların sayısı noktasında düzenlemelere gidilmiştir. Buna göre Devlet bakanlıklarının sayısı 8, hizmet alanına yönelik faaliyet gösteren bakanlıkların sayısı ise 15 olarak öngörülmüştür.

- Kamu örgütlerine ilişkin (TİKA ve Dışişleri hariç) yurtdışında teşkilatlanma yasağı getirilmiştir.
- Başbakanlığa bağlı olarak faaliyet gösteren Yüksek Denetleme Kurulu ve Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü kaldırılmıştır.
- Merkezi ve yerel kamu idareleri hizmet satın alma faaliyeti olarak üstlenmiş oldukları hizmetleri özel hukuk tüzel kişileri, özel kişiler ya da sivil toplum örgütlerine yaptırabileceklerdir.
- Bakanlık üst düzey teşkilat yapısı içerisinde yer alan müsteşar, müsteşar yardımcısı, genel müdür gibi üst düzey bürokratların hükümetle gelip gitmesi esası benimsenmiştir.

Tasarı metninde öngörülen radikal değişiklikler kanun yapıcı irade tarafından ilgili kanunun 1. maddesinde belirtildiği üzere; “katılımcı, saydam, hesap verebilir, insan hak ve özgürlüklerini esas alan bir kamu yönetiminin oluşturulması; kamu hizmetlerinin adil, süratli, kaliteli, etkili ve verimli bir şekilde yerine getirilmesi için merkezî idare ile mahallî idarelerin görev, yetki ve sorumluluklarının çağdaş kamu yönetimi ilke ve uygulamaları çerçevesinde belirlenmesi” gibi esasları içerdiğinden dolayı savunulmaktadır (5227 SK, md.1).

Kamu yönetimi reformuna ilişkin esas ses getiren ve önemli düzenlemeler içeren adımların yerel yönetimler alanına ilişkin olduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda 2004 tarihinde yerel yönetimlere yönelik çıkartılan reform paketine kadar birçok tasarı ve tasarı önerilerinin olduğunu görmekteyiz. Bu çalışmalar her ne kadar bazıları bir taslak olarak TBMM gündemine bile gelememiş olsa da söz konusu bu tasarı ve öneriler yerel yönetimlere ilişkin köklü değişiklikler içeren yerel yönetimler reformu kapsamında çıkarılan yerel yönetim kanunlarının bir provası olması açısından değer taşımaktadır. Bu tasarı taslaklarını şöyle sıralayabiliriz:

- “1996 tarihinde hazırlanan “Mahalli İdarelerle İlgili Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı”.
- 1998 tarihinde hazırlanan “Merkezi İdare ve Mahalli İdareler Arasında Görev Bölüşümü ve Hizmet İlişkilerinin Hizmet Esaslarının

Düzenlenmesi ve Çeşitli Kanunlarda Mahalli İdarelerle İlgili Değişiklikler Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı”.

- 2000 tarihli hazırlanan “Merkezi İdare ile Mahalli İdareler Arasında Görev Bölüşümü ve Hizmet İlişkilerinin Esasları ile Mahalli İdarelerle İlgili Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname”.
- 2001 tarihli “Yerel Yönetimler Kanun Tasarısı”dır.

Özellikle I. Erdoğan Hükümeti (14.03.2003-9.08.2007) olarak da adlandırılan 59. Hükümet Programı içerisinde 2004 ve 2005 tarihli çıkarılacak olan yerel yönetim kanunlarına ilişkin düzenlemelere rastlamaktayız. Söz konusu programda merkezi idarenin yerel idareler üzerindeki vesayetinin sadece hukuka uygunluk açısından olacağı, ayrıca merkez ile yerel idare arasındaki görev, yetki ve kaynak paylaşımının etkinlik ve verimlilik ilkeleri gözetilerek çağdaş yönetim anlayışına uygun bir şekilde yeniden düzenleneceğine dair ifadeler yer verilmiştir (59. Hükümet Programı). Bu hükümet programında gündeme alınan mahalli idarelere yönelik şu kanunlar çıkarılmıştır: 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu (10.07.2004 kabul tarihli), 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu (22.05.2005 kabul tarihli), 5393 sayılı Belediye Kanunu (03.07.2005 kabul tarihli) ve 5355 sayılı Mahalli İdare Birlikleri Kanunu (26.05.2005 kabul tarihli).

Söz konusu reform çalışmalarına yönelik gerek akademik gerek siyasi gerekse sivil toplum kuruluşları alanında birçok kesimin olumlu olumsuz değerlendirmelerine rastlamaktayız. Bu bağlamda söz konusu reform sürecine ilişkin eleştirilerin odaklandığı nokta; reformların neoliberal politikaların şekillendirdiği küreselleşme politikalarına yönelik bir anlam ifade ettiği şeklinde özetlenebilir.

Söz konusu kanun tasarıları Türkiye’nin gereksinimlerini karşılamaya yönelik olmaktan ziyade küresel politikaların isteklerine göre şekillenmektedir. Bu süreçte yerel yönetim sisteminin temel nitelikleri ve halkın karar alma süreçlerine yönelik istek ve beklentileri öncelikli olarak dikkate alınmamaktadır (Gül, 2005: 52).

Reform çalışmaları ile birlikte özellikle belediyelerin uluslararası sermayenin kar alanları içerisine dâhil edildiği yönünde eleştiriler de yapılmaktadır. Belediyeler

en temel beledi hizmetler içerisinde yer alan alt yapı yatırımları noktasında uluslararası sermaye şirketleri ile ilişki kurabilmeye, oralardan kaynak yaratabilmeye yönelik olarak görev ve yetkilerinin genişletilmesi düzenlemelerine gidildiğini görmekteyiz. Belediyelerin görev ve yetkilerinin arttırılması esasında reformların temel gerekçesini de oluşturan etkinlik ve verimliliği dikkate almayan, başat ideolojiye hizmet eden bir anlam taşımaktadır (Kartal, 2000: 59).

Reformun içeriğini belirleyen kavramlar olan küreselleşme, minimal devlet, yerelleşme, sivil toplum, sürdürülebilir kalkınma anlayışı anayasada belirtilen idarenin bütünlüğü anlayışı ile uyum göstermediği noktasında eleştirilmekte, ayrıca bu yasanın Türkiye'nin toplumsal yapısıyla uygunluk noktasında problemli düzenlemeler içerdiği şeklinde eleştirilmektedir (Boztaş, 1999: 10).

Reform sürecine radikal eleştiri getirenlerden Güler'e (2003b) göre Türkiye'de kamu yönetimine ilişkin süreç bir iç talep olarak değil, daha çok Dünya Bankası'nın isteklerine göre şekillenmiştir. Bu bağlamda Dünya Bankası sadece yerel yönetim sistemini değiştirmek amacı içerisinde değil, aynı zamanda merkezi yönetimi de yeniden dizayn etmek gibi bir amaç içerisindedir.

Kamu Yönetimi Reformunun gerekli olduğunu düşünenler de bu gerekliliğin argümanlarını ortaya koymaya çalışmaktadırlar. Reform sürecine olumlu bakanların üzerinde uzlaştığı temel savunu, mevcut yönetim yapısının saydamlık, karar alma süreçlerine katılım, hesap verebilirlik, yerelleşme, stratejik planlama gibi ilkelere dayalı bir kurumsallaşma içerisinde olmaması şeklinde ifade edilebilir.

Reform sürecini destekleyenlerin başında 2002 yılında hükümeti devralan AK Parti gelmektedir. Söz konusu sürece ilişkin yaklaşımlarını 58. ve 59. Hükümet Programlarında açıkça dile getirmişlerdir. 59. Programda reformun ana amacının devletin yeniden yapılandırılması olduğu belirtilmiştir. Programda, “devlet asli fonksiyonlarını yerine getirmeli, küçük ama dinamik ve etkili bir devlet, vatandaşını tanımlayan, biçimlendiren, ona tercihler dayatan değil, vatandaşın tanımladığı, denetlediği ve şekillendirdiği bir devlettir” ifadesine yer verilmiştir. AK Parti açısından reform süreci bu bağlamda devletin yukarıda belirtilen niteliklere uygun bir şekilde dönüşümüne imkân sağlamaktadır.

Kamu yönetimi reformunu savunanlar açısından Türk kamu yönetiminin mali yapısını etkileyen ekonomik krizler, yönetim yapının bürokratik işleyişinden kaynaklı yaşanan hantallık, kamu personel sisteminde oluşan liyakat dışı uygulamalar ve artan yolsuzluklar ve kötü yönetim uygulamaları kamu yönetiminde reformu gerekli kılmaktadır.

1.5. Küreselleşme ve Yönetim Anlayışına Olan Etkileri

Küreselleşme, her ne kadar ilk olarak 1833 yılında iktisat bilimci olan W. Foter'ın dünyadaki kaynakların dağılımını ve kullanımını konu alan bir makalesinde kullanılmış olsa da (Karabıçak, 2002: 116) daha çok 1980'lerle birlikte yaşanan ekonomik, siyasi ve kültürel değişimleri tarif etmek için kullandığımız bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Küreselleşme, toplumların ya da onların ürünü olan bilgi ve teknolojinin çok yönlü etkileşimler yoluyla bütünleştiği bir süreç olmasının yanında farklılıkların da bütünleştiği etkileşim içerisinde olduğu bir süreci ifade eder (Özer, 2006: 21-22).

Küreselleşme üzerine OECD'nin yapmış olduğu tanımlama küreselleşmenin güncel içeriğini anlamak açısından önemlidir. Buna göre küreselleşme; ulus aşırı güçlü aktörlerin piyasaya girişini, enformasyon ve iletişim ağında meydana gelen çok hızlı değişimleri ve son olarak birçok ülkede regülasyon politikalarının benimsenmesini ifade etmektedir (Bağçe, 1999: 9).

Tekeli (1999: 216-220) çok yönlü bir değişim süreci olarak nitelendirdiği küreselleşmenin temelde bilginin önemli bir üretim faktörü haline gelmesi, post fordizm diye adlandırılan esnek üretim sistemine geçiş, her alanı etkileyen küreselleşme, mekân ve mekân organizasyonunu etkileyen değişimler şeklinde dört temel değişimi ifade ettiğini öne sürmektedir.

Küreselleşmeyi iktisadi alandaki değişim perspektifinden tanımlayan Geray'a (2001: 4) göre küreselleşme, ulus ötesi ortaklıklarca sermayenin serbestçe dolaşımına imkân sağlayan, bunun yanında emeğin giderek daha da önemsizleştirilmeye çalışıldığı yeni dünya düzenini ifade eden bir kavramdır.

Fuat Keyman (1993: 128), küreselleşmenin ideal yönünü vurgulamaya çalışmıştır. Ona göre küreselleşme birbirine dikotomik olarak oluşmuş Doğu-Batı, Geleneksel-Modern, benlik-öteki gibi ayrımların giderek ortadan kalktığı ve dünyanın bu anlamda küresel bir topluma dönüştüğü, herkesi içerisine alan küresel bir kültürün oluştuğu süreci ifade etmek için kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumu şekillendiren, etkileyen her unsuru etki alanı içerisine alan ve özellikle neoliberal politikaların sürekliliği için yeniden belirleyen küreselleşme bu yönüyle bir “ideolojik makina” olarak da ifade edilebilir. Küreselleşmeye eleştirel yaklaşım içerisinde olanlardan Şaylan (1997: 9), küreselleşmeyi kapitalizmin gelişme süreci içerisinde zorunlu bir aşama olarak görmüş, yine kavrama eleştirel bakanlardan Boratav’a (1997: 22) göre küreselleşme; “emperyalizm denen olguya saygınlık kazandırma, emperyalizmin karşısında çaresizlik yaratma çabası” olarak ifade edilmektedir. Kavrama ilişkin Eroğul’un (1997: 47), “bir kapitalist enternasyonel” ifadesini, Geray (1997: 35), daha net ifadelerle “masal edebiyatı” olarak değerlendirmiş ve bu süreci gelişme gösteren ülkelerin gelişmiş ülkelerin sunmuş oldukları piyasa merkezli reçetelere uymaları durumunda özgürlüğün, eşitliğin demokrasinin olduğu küresel bir dünyaya kendiliğinden ulaşılacağı iddiası taşıyan bir gelecek masalı olarak değerlendirmektedir.

Kamu yönetimi bir anlamda devletin nasıl bir örgütlenme sistemi içerisinde yönetileceğini de ifade eder. Geleneksel kamu yönetimi içerisinde devletin rolü yukarıdaki tanımlarda da belirtildiği gibi küreselleşme anlayışının gelişebilmesi, yaygınlaşabilmesi açısından bir takım engeller içermekteydi. Yukarıdaki tanımlarda içerik bulan küreselleşme “3. Dalga Küreselleşme” olarak adlandırılmaktadır (Toffler, 1996). Söz konusu küreselleşme paradigması açısından devlet küçültülmeli ve özellikle piyasa mekanizması içerisinde belirleyici olmamalıydı. Baktığımızda tüm dünyada devletin rolüne ilişkin kamu ekonomisinin görev ve işlevleri yeniden tanımlanmaya başlamış, devlet piyasa mekanizmasına işlerlik kazandıracak şekilde “düzenleyici devlet” olarak yeniden işlevlendirilmeye çalışılmıştır. Devletin rolüne ilişkin bu değişim süreci kamunun nasıl yönetileceği sorunsalını gündeme getirmiş ve üniter devlet yapısına sahip oldukça merkezîyetçi ülkelerde de merkezi yönetimin gücünü azaltmaya yönelik kamu yönetimi reformları gündeme gelmiştir.

Küreselleşme süreci kamu yönetiminde “yerelleşme”yi hızlandırıcı bir etkiye sahiptir. Kamu örgütlenmesi içerisinde yerinden yönetim kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, sermaye örgütleri karar alma sürecinin önemli aktörleri haline gelmişlerdir. Bu değişimi kamusal hizmetlerin sunumunda bir iyileşme için gerekli gören görüşler de vardır (Al, 2002: 236).

Küreselleşme insan hakları bağlamında değerlendirebileceğimiz temel hak ve hürriyetler, çevre hakkı, özgürlükçü demokrasi gibi konulara karşı devletlerin ilgisini de arttırmıştır. Yeni yönetim anlayışının temel ilkeleri olarak değerlendirebileceğimiz hesap verebilirlik, katılımcılık, açıklık gibi ilkeler kamunun yönetimine hâkim olmaya başlamıştır. Böylece geleneksel bürokratik devlet işleyişi çözülmeye başlamıştır (Köse, 2003: 25).

Küreselleşmenin kamu yönetiminde olumlu değişimlerin meydana gelmesini hızlandırıcı bir etkisi olsa da belirtmeliyiz ki küreselleşmeden bağımsız olarak yönetimin kendi içerisinde adeta kronikleşmiş sorunları aşması da gerekiyordu. Geleneksel kamu yönetiminin temelde hantallık, aşırı merkezîyetçilik, gizlilik gibi örgütsel sorunları ve kayırmacılık (nepotizm), yolsuzluk, rüşvet, sorumluluk almama gibi işlemsel sorunları bulunmaktadır (Eryılmaz,2003: 234-239)

Küreselleşme ekonomiden, siyasete, kültürden, çevreye birçok alanı etkileyen belirleyen ve değişmeye zorlayan bir süreç olmakla birlikte yukarıda da belirtildiği üzere esasında özellikle 1970’lerle birlikte dünya ekonomi sistemine ilişkin yaşanan kırılmaların bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşme bu anlamda her şeyi ekonomik sisteme uygun bir şekilde dizayn eden bir araca dönüşmektedir. Bu bağlamda kamunun yönetiminde geleneksel yönetimden yeni yönetim anlayışına doğru değişim, temelde ekonomik sistemin çıkarlarına hizmet eden bir içeriğe dönüşmektedir. Kamu yönetimindeki bu dönüşüm akademik çevrelerce “Yeni Kamu İşletmeciliği” olarak adlandırılmaktadır.

1980’li yıllar kamu yönetiminde işletme yönetimine ait ilke, yöntem ve tekniklerin egemen olması biçiminde ortaya çıkan “Kamu İşletmeciliği (Public Management)” Yaklaşımı “Yeni Kamu İşletmeciliği” şeklinde ilk defa İngiliz akademisyen Christopher Hood’un “A Public Management for All Seasons” başlıklı makalesinde rastlamaktayız (Karcı, 2008: 45). Ömürgönülşen (2003: 8), bu yeni

yönetim yaklaşımına teorik zemin hazırlayan iki unsurdan söz eder, bunlar; 1960’larda ortaya çıkan “işletmecilik” (managerialism) hareketi ve “kamu tercihi” (public choice) teorisi.

Yönetim alanında yaşanan değişiklikler sadece işlevsel, görev ve yetki dağılımının yeniden düzenlenmesiyle ilgili değildir. Yeni Kamu İşletmeciliği, devletin temel işlevlerinin ne olması gerektiğini sorgulayan, kamusal hizmetlerin yerine getirilmesindeki temel değer ve anlayışları köklü bir şekilde değiştirmeyi talep eden oldukça tartışmalı ilerleyen bir süreçtir (Emre, 2003: 166).

1980’ler, kapitalist üretim ilişkisinin kendisini yeniden yapılandırma ihtiyacı duyduğu sürecin bir başlangıcıdır. Yapılan çalışmalar bu yargıyı doğrular niteliktedir. Yeniden yapılanma anlayışının argümanına göre eğer kamunun yönetimi, işletmecilik esaslarına göre olursa optimal düzeyde etkinlik ve verimlilik sağlanmış olacak ve kapitalist üretim ilişkisi daha verimli işlemeye ve kendisini yeniden üretebilme kabiliyetine sahip olacaktır. Bu “yeni düzen” anlayışı etkinlik ve verimlilik hedefini kamu yönetiminin asli görevi olan kamu hizmetinin önüne koyacak, kamu yönetimi örgütünü söz konusu belirlenen amaca odaklı bir yapı haline dönüştürecektir. Aynı zamanda sosyal ve politik sorunlar ikincil bir sorun yaklaşımı içerisinde teknik ya da prosedür konular olarak ele alınmaktadır (Karcı, 2008: 44).

Son olarak ekonomik, sosyal, siyasal ve yönetsel boyutları olan kapsamlı bir dönüşümü simgeleyen ve tanımlayan çerçeve bir kavram olan yeni sağ ve onu ideolojik olarak biçimlendiren neoliberal düşüncenin kamu yönetimi üzerindeki etkilerini devletin öncelikli olarak ekonomik alanda etkisinin azaltılarak küçültülmesi ve etki alanı daraltılan devletin kamusal hizmetleri özel işletmecilik anlayışı ile ve bizzat özel sektörden hizmet satın alarak gerçekleştirmesi şeklinde ifade etmek mümkündür (Aksoy, 1998: 11).

Baktığımızda küreselleşmenin, geline aşamada salt ekonomik içerikli bir kavram olarak tanımlanması eksik ya da hatalı bir durumdur. Küreselleşme ekonomik içeriğini aşmış, sosyal, kültürel, yönetsel ve siyasi boyutlarıyla gündem olan bir olguya dönüşmüştür (Ökmen, 2005: 540). Küreselleşmenin bu çok boyutlu hali küreselleşmenin hegemonikleşmesi olarak ifade edilebilir.

Küreselleşme ve yerelleşme kavramları birbirinin zıttı olarak düşünülse de birbirilerini karşılıklı olarak beslediklerini söyleyebiliriz. Söz konusu iki kavram arasında birbirlerinin hem varlığına hem de yokluğuna ihtiyaç duyulan bir çelişki söz konusudur. Küreselleşme bu yönüyle tersine etkileri de bünyesinde barındıran diyalektik bir süreçtir (İnce, 2009: 264). Aynı diyalektik süreç yerelleşme için de geçerlidir diyebiliriz.

Küreselleşme ekonomik ve siyasi yönüyle yerelleşmeye sürekli vurgu yapar. Ekonominin küreselleşmesi anlamında kapitalist pazar ekonomisinin yaygınlaşması ile dünya adeta “global köy”e dönüşmekte yani küçülerek daha birbirine benzer hale gelmekte iken eş zamanlı olarak yerel olana ilgi yoğun bir şekilde artmaktadır. Küresel değerlerin, paradigmaların belirleyici olduğu bir süreçte siyasetin yerelleşmesi paradoksu ile karşı karşıyayız (Castells, 2006: 86).

Küreselleşmenin esasında yerelleşmek olduğunu savunan Keyman ve Sarıbay (1998: 9), küreselleşmeyi yerel tüm farklılıkları belirleyici kılan, tüm kültürel farklılıkların bir arada var olabilmesinin önünü açan bir süreç olarak değerlendirmektedirler.

Küreselleşmenin yerelleşme ile kurduğu ilişki küreselleşmenin ekonomik, siyasi ve kültürel boyutlarına göre farklılık göstermektedir. Görünüşte ve ilk ilişki kurma biçimiyle farklılıkların bir aradalığı söz konusu iken nihayetinde yerele ait olana nüfuz ederek bir küreselleşme söz konusudur.

Bir yönetim kategorisi olarak tanımlanan yerelleşme; merkezi idare karşısında yerel idari kurum ve kuruluşların güçlendirilmesi anlamına gelmekteydi. Böyle bir yerelleşme kategorisi ile ilişki içerisinde olan küreselleşme daha çok ekonomik boyutu olan bir küreselleşmedir. Dünyada ekonomik boyutlu küreselleşmeyi içeriklendiren politikalara “Yeni Sağ” denmektedir.

Neo liberalizmle örtüşen yeni sağ düşüncenin devletin yerelleşmesi gerektiği argümanının temel gerekçesi “yönetim krizi” olarak ifade edilmektedir. Bu krizi aşmak için de kamusal hizmetlerin sunumunda rekabetçi yaklaşımı hayata geçirmek, vatandaşa yeniden haklar ve sorumluluklar yükleyerek müşteri odaklı yaklaşılması ve yerel yönetimlerin reorganizasyonu gereklidir (Aksoy, 1998: 12).

İKİNCİ BÖLÜM

KALKINMA KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ

Kalkınma kelimesinin kökenine ilişkin çeşitli ve belirsiz olduğu yönünde yaklaşımlar vardır. Söz konusu kelimenin İngilizce karşılığının “develop” kelimesinin yerini alan “develop” olduğunu görmekteyiz. Kelimenin Fransızca karşılığı “açmak, açığa çıkarmak” anlamına gelen “desveloper”dır. Kelimenin kökenine ilişkin Keltçe, Germence veya geç Latince’den türetildiğine ilişkin belirsizlik içeren ihtimalli bir yaklaşım söz konusudur. Süreç içerisinde anlamsal değişmelere uğrayan kalkınma kavramı, “göz önüne sermek, açılmak”, “ilerleyen safhalar aracılığıyla gelişme”, “ekonomik gelişme durumu” anlamlarında kullanılmıştır (Doğan, 2011: 46). Kavramın Türkçe etimolojik kökenine bakıldığında, “yükselmek, şaha kalkmak (özellikle), sıçramak” gibi anlamlar içerdiğini görmekteyiz (Nişanyan, 2015). Ayrıca kelime karşılığı olarak “ilerleme” ve “çağdaşlaşma” anlamlarında da kullanılan kalkınma kavramı dünyadaki yaygın kullanımına benzer bir şekilde ekonomik içeriğe sahip “gelişme” kavramıyla da özdeş bir kullanıma sahiptir (Başkaya, 2005: 22-25).

Literatürde yapılan çalışmalara baktığımızda kalkınma kavramının daha çok ekonomik ilerlemeyi ifade etmek için kullanıldığını söylemek mümkündür. Yel değirmenlerinin buharlı makinalarla ikame edildiği dönem olarak nitelendirebileceğimiz sanayi devrimi, kalkınmanın salt maddi ilerleme ve sermaye birikimi ile mümkün olabileceği süreci başlatan bir tarihsel gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Smith’in esasında İngiltere’nin zenginleşmesine yönelik olarak ortaya koyduğu “Ulusların Zenginliği” adlı çalışma kalkınmayı ekonomik ilerleme olarak gören önemli bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır (Smith, 1985).

Kalkınma kavramı ekonomi disiplini içerisinde “büyüme” kavramı ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Ülkelerin üretimlerini arttırabilmek için ihtiyaç duyulan üretim faktörlerinin arttırılması, kıt olarak var olan kaynakların çoğaltılması ve

kalitelerinin arttırılması suretiyle üretim kapasitesinin arttırılmasına “ekonomik büyüme” denmektedir (Üstünel, 1988: 58). Ekonomik açıdan kalkınma ise genel anlamda GSMH’da meydana gelen artışı ifade eder (Köklü, 1973: 117). İktisadi anlamda bu iki kavram nihayetinde nüfus başına düşen milli gelirdeki artışı ifade etmeleri açısından eş anlamlı olarak kullanılmıştır.

Ancak sonrasında kalkınmanın büyümeden daha kapsamlı onu da içerisine alan karmaşık bir süreç olduğuna yönelik tespitler ortaya koyulmaya başlamıştır. Şöyle ki; büyüme sadece nicelik odaklı bir süreç iken kalkınma, ekonomide yapısal değişiklikleri gerekli kılan nitelik odaklı bir gelişme sürecini ifade eder (Han ve Kaya, 2008: 11). Büyüme ve kalkınma her ne kadar farklılıkları olan kavramlar olarak karşımıza çıksa da bu iki süreç arasındaki ardışıklığın göz ardı edilmemesi gerektiği yönünde yaklaşımlar da ortaya koyulmuştur. Yani kalkınmanın gerçekleşebilmesi belirli bir düzeyde büyümenin gerçekleşmiş olmasını ön gerektirir (Türedi ve Berber, 2010: 302).

Kalkınma kavramının 19. yüzyılda politik perspektiften batılılaşma ya da daha kapsayıcı adlandırmayla modernleşme kavramlarıyla özdeşleştirildiğini de görmekteyiz. Bu bağlamda ülkelerin kalkınmaları kendi tarihsel-kültürel gelişmelerinden uzaklaşmayı (yabancılaşma) gerektirmekteydi. Batının ulaştığı kalkınma seviyesini yakalayabilmek diğer ülkeler için de mümkün olup, ancak bu ülkelerin “modern” olmayan kültür, kimlik her türlü bağlantı ve ilişkiyi reddetmesini gerektirmekteydi (Başkaya, 1994: 22; Keyder, 1993: 14).

Ancak geleneksel süreç içerisinde, kalkınmanın değişen şartlara ve o günün koşullarına göre farklılık gösterebilecek ve tüm sosyal değişim sürecini etkileyen dinamik ve değişken bir olgu olduğu ve ekonomide sadece niceliksel olarak ilerlemeyi ifade eden bir kavram olmadığı, sosyolojik, psikolojik, politik birçok alanın reel hasılayı sürekli arttırıcı bir şekilde değişken olması gerektiğini de ifade eden bir kavramdır (Yavilioğlu, 2002: 66).

Artık kalkınma sadece “maddi ilerleme”, “ekonomik büyüme” gibi kavramlara tekabül etmemekte, aksine iktisat disiplini içerisinde de kalkınmanın, ekonomik büyümeden farklı değişkenleri de içerisine alan, aynı zamanda sosyal sorunları da çözerek büyüme anlamına geldiğine dair değerlendirmeler yapılmaktadır (Köklü, 1973: 117; Güven, 1995: 5).

Kalkınma, özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında ülkelerin büyüme ve gelişme stratejilerinden, artarak devam eden çevresel sorunların çözümüne yönelik olarak geliştirmiş oldukları eylem planları gibi birçok alanda ön plana çıkan bir kavram olmuştur. Küreselleşme sürecinin hızlandırıcı etkisiyle beraber kalkınma, bölgesel/yerel, kırsal, tarımsal gibi mikro alanlara yönelik önemli bir kavram olmaya başlamış ve kalkınmayla ilişkili birçok alt kavram ortaya çıkmıştır.

Özellikle 1950'lerden itibaren ekonomilerde büyüme, kalkınmanın hızlandırılması, işsizliğin önüne geçilmesi, enflasyonun kontrolü gibi kısa vadeli politik hareketlere öncelik verilmiştir. İthal ikameci iktisat politikalarının oldukça başarılı olduğu bu dönemlerde aynı zamanda kalkınma ekonomisine yönelik eleştiriler artmaya başlamış, nüfus artışı ve sanayileşme ile birlikte doğal kaynaklara olan talebin ve bu kaynaklar üzerindeki baskının artışı devletlerin insan çevre arasındaki ilişkinin yeniden değerlendirilmesi gibi bir ihtiyacı gündeme getirmiştir. Bu noktada toplumların gelişiminin devamlılığının yalnızca ekonomik açıdan değerlendirilmesi yerine ekonomik, sosyal ve çevresel unsurları bir arada barındıran daha kapsamlı bir değerlendirmeye gidilmeye başlanmıştır. Böylece çok boyutlu bir kavram olan “sürdürülebilir kalkınma” ortaya atılmıştır (Aksu, 2011:5).

Başka bir ifade ile ekonomik büyümenin “insan merkezli” bir yaklaşım içerisinde olmasından kaynaklı olarak sürekli artan çevre sorunlarının artık görmezden gelinemeyeceği ortadadır. Bu nedenle kalkınma anlayışı çevresel ve sosyal boyutları da içermeye başlamıştır. İşte ekonomik büyüme ile eş zamanlı olarak çevresel ve sosyal yapının da iyileştirilmesi anlayışına sürdürülebilir kalkınma denmektedir. Bu bağlamda sürdürülebilir kalkınma, ekonomik boyutuyla sermayenin birikimi ve korunması (Goodland, 2002: 2) ; çevresel boyutuyla insan ihtiyaçlarının karşılanması sürecinde ekosistemin korunması ve biyoçeşitliliğin önemle gözetilmesi faaliyeti (Morelli, 2011: 6) ; ve sosyo kültürel boyutuyla asgari ihtiyaçların sağlanması, topluluğun tüm bireyleri için eşit fırsatların sunulması, katılımcı, şeffaf ve hesap verebilir bir yönetim anlayışı anlamına gelmektedir (Mckenzie, 2004: 18-19).

Kavramın uluslararası boyutta ilk defa küresel çevre sorunlarının çözümüne yönelik olarak ortaya koyulan 1987 tarihli “Ortak Geleceğimiz (Brundtland)” adlı raporda kullanıldığı kabul görmektedir. Söz konusu raporda kavram ile önemli bir

vizyon ortaya koyulmaktadır. Rapora göre sürdürülebilir kalkınma; “gelecek nesillerin ihtiyaçlarını gözeterек var olan neslin ihtiyaçlarının karşılanabileceği bir gelişme süreci” olarak ifade edilmektedir (World Commission on Environment and Development, 1987).

Sürdürülebilir kalkınma, gerek uluslararası gerekse merkezi ve yerel otoritelerin temel siyasalarından biri olmuştur. Ancak dünyanın karşı karşıya kaldığı problemlere bir çözüm olması anlamında sürdürülebilir kalkınmanın yetersiz, yavaş ve işin özü ve bağlamıyla ilgili olmadığı yönünde eleştirilerin gerçekliği, hükümetlerin sürdürülebilir kalkınma söyleminden daha yüksek olduğu yönünde tespitler de yapılan çalışmalarda görülmektedir.

2.1. Kalkınmanın Bir Boyutu: Yerel Kalkınma

Küreselleşme, kendisine karşıt görünen kavram ve süreçlerle etkileşim kurabilme kabiliyetine sahip bir ortam yaratmaktadır. Bu anlamda rekabetin küreselleştiği süreçte yerel süreçlerin önemi ön plana çıkmaktadır. Küresel anlamda başarıyı yakalayabilmek için yerel aktörlerin elindeki insan gücü kalitesi, bilgi ve teknoloji düzeyleri, işbirliği ve arzu düzeyleri önemsenen faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

İşte bu süreç ile ulusal-bölgesel ve yerel ilişkiler ağı çok dinamik bir hale gelmekte ve belediyeler söz konusu ilişki ağı içerisinde önemli aktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Belediyeler artık temel beledi hizmetler olarak sayabileceğimiz çöp toplamak, yol yapmak gibi bir takım alt yapı hizmetleri sunan kuruluşlar olmanın ötesinde çok değişik alanlara ilişkin görev ve sorumluluklar üstlenmeye başlamışlardır. Baktığımızda bu sorumluluk alanlarından bir tanesi de yerel kalkınma olarak karşımıza çıkmaktadır (Göymen, 2010: 11-12).

Ancak yerel kalkınmanın etkin bir şekilde işletilebilmesi, yönetim alanına ilişkin yapısal düzenlemeler, her alanda liberalizasyon politikalarının hayata geçirilmesi, kaynak yaratmaya yönelik alternatif yatırımların geliştirilmesi gibi birçok düzenlemeyi de ön gerektirmektedir (Helmsing, 2001: 60).

Yerel kalkınma, yerele ait tüm dinamiklerin sürece aktif olarak dâhil edilmesiyle ekonominin dışında sosyal, kültürel ve siyasal alanda sürdürülebilir

kalkınmanın ilkeleri doğrultusunda gelişmeyi hedef alan bir kavramdır (Darıcı, 2007: 215). Başka bir ifadeyle yerel kalkınma; yerel alanın yönetiminden sorumlu belediyeler, yerel halk ve diğer yerel dinamiklerin başta ekonomi olmak üzere sosyal, kültürel, ekolojik alanın kalkınmasına yönelik birlikte hareket etmeleri sürecidir.

Yerel kalkınmaya ilişkin “sürdürülebilirlik” vurgusunu ön planda tutan Kaya (2008:116), bu anlamda söz konusu kavramı yerelde yaşayanların yaşam standartlarını/kalitelerini sürdürülebilir yöntemlerle arttırmaya yönelik bir faaliyet olarak tanımlamaktadır.

Kaya (2007a: 19), ayrıca ulusal kalkınmanın başarılı olmasını bölgesel ve yerel kalkınmanın başarılı olmasına bağlamakta ve söz konusu kalkınma alanlarına ilişkin metaforik bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Ona göre, ulusal kalkınma, insan vücudundaki kan dolaşım sistemine benzetilmekte, bölgesel kalkınma bu sistem içerisinde yer alan ana damarları, yerel kalkınma ise kılcal damarları ifade etmektedir. Buradan yerel dinamiklerin bizzat yerel yönetim birimlerince kullanılmasıyla gerçekleşecek olan yerel kalkınma anlayışı, ulusal ve bölgesel kalkınma anlayışları ile organik bir bütünlük içerisinde olmak zorundadır çıkarımında bulunmak mümkündür.

Kalkınma politikalarına ilişkin olarak yerel yönetimlerin güç sahibi olmaya başlaması süreci ile kalkınma anlayışının nitelik değiştirmeye başladığını görmekteyiz. Ulusal kalkınma stratejisinden ayrı olarak destekleyici hatta belirleyici bir şekilde yerel kalkınma stratejileri gelişme göstermektedir. Başka bir ifadeyle yerel yönetimlerin stratejik öncelikleri arasında yerel kalkınma ön plana çıkmaktadır.

Yeni yönetim anlayışı içerisinde yerelleşme ile yerel kalkınma anlayışı arasında birbirini olumlu olarak etkileyen bir ilişki olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda yerel kalkınma yöre insanının sosyo-ekonomik geleceğine ilişkin doğrudan belirleyici olmaktadır. Aynı zamanda aşağıdan yukarıya nitelikli bir karar verme sürecinin şekillendirdiği yerel kalkınma politikası anlayışı yerelin güçlenmesine katkıda bulunmaktadır (Zengin vd., 2014:104).

Yerel kalkınma kavramını, kavramı oluşturan unsurlar üzerinden ortaya koymak isabetli olacaktır. Bu anlamda yerel kalkınmanın temel ilkeleri olarak da ifade edilebilecek amaçlarını şu şekilde özetlemek mümkündür (Göymen, 2004: 21; Şentürk, 2004: 12; Uysal, 2018:102):

- Sadece büyümeyi odağına almayan, büyümenin bireylere ve topluma yansımalarını önemseyen anlamda insan merkezli olmalıdır.
- Yerel aktörlerle işbirliğine dayalı heterarşik bir yönetim anlayışı.
- Toplumsal huzuru sağlamaya yönelik yerel kültürel değerlerin korunması ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi.
- Eşitlik, adalet gibi ilkeleri esas almalı ve bu bağlamda kalkınmanın topluma nasıl yansıdığı izlenmeli, gerektiğinde adil dağılımı sağlamaya yönelik pozitif ayrımcı politika uygulamaları içerisinde olunmalıdır.
- Kentlerin kendine özgü, yerelde üretilen ürün ve kaynaklarının daha iyi pazarlanmasının sağlanması.
- Yerel girişimcilerin kapasite ve becerilerinin artırılması.
- Yerel kalkınma, birbirini etkileyen ve geliştiren sosyo ekonomik, kültürel ve politik süreçlere yöneliktir. O nedenle söz konusu bu süreçler arasında “tamamlayıcılık etkisi” yaratılması önemsenmelidir.
- Kalkınma stratejilerinin kamunun öncülüğü ve rehberliğinde olması.
- Yerel kalkınma faaliyetlerinin kentin güncel ekonomik durum analizlerinin dikkate alınarak yapılması.
- Ekonomik kalkınmanın sürdürülebilirliğinin sağlanmasıdır.

Yerel kalkınma anlayışının önceliği ekonomik gelişmeyi sağlamaktır. Dolayısıyla yerel kalkınma, yerel ekonomik kalkınmayı öncelikli olarak hedef edinmek zorundadır. Bu nedenle yerel ekonomik kalkınma anlayışı üzerinde durmak gerekmektedir.

Yerel ekonomik kalkınma, yerelden alınan inisiyatiflerle gerçekleşen, kamu-özel kesim arasında yatay (heterarşik) bir işbirliğini gerektiren, kalkınmada yerelleşme, çevre, sosyal sermaye gibi unsurları gözeten ve bunların gerçekleşebilmesi için yerel idari kuruluşlara daha fazla yetki ve görev verilmesini savunan bir süreçtir (Hazman, 2011: 21).

Yerel ekonomik kalkınmanın öncelikle toplumsal temelli olması gerektiğini vurgulayan birçok görüş söz konusu olmakla birlikte yerel ekonomik kalkınmanın ön plana çıkan özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz

- Yerel alanda faaliyet gösteren küçük, orta ve büyük ölçekli işletmelerin (KOBİ), küresel piyasada rekabet edebilme gücünü arttırmak.
- Sorunların çözümüne yönelik bütüncül yaklaşım söz konusu.
- Yerelde kalkınmayı yönetebilecek kurumsal altyapı anlamında yeni bir kurumsal birime öncelikli olarak ihtiyaç duymak.
- Yerel kalkınmanın planlaması noktasında karar alma sürecine yerelde yaşayan yurttaşların aktör olarak dâhil edildiği bir yönetim sistemi önerisi.
- Bölgenin kendi öz potansiyellerine dayalı bir gelişme ile kaynak yaratma anlamında bölge dışından kaynak yaratabilmeye yönelik cazibe oluşturma.
- Salt ekonomik alana odaklı bir kalkınma anlayışından ziyade, sosyo kültürel değişkenlere de önem verilmesi.

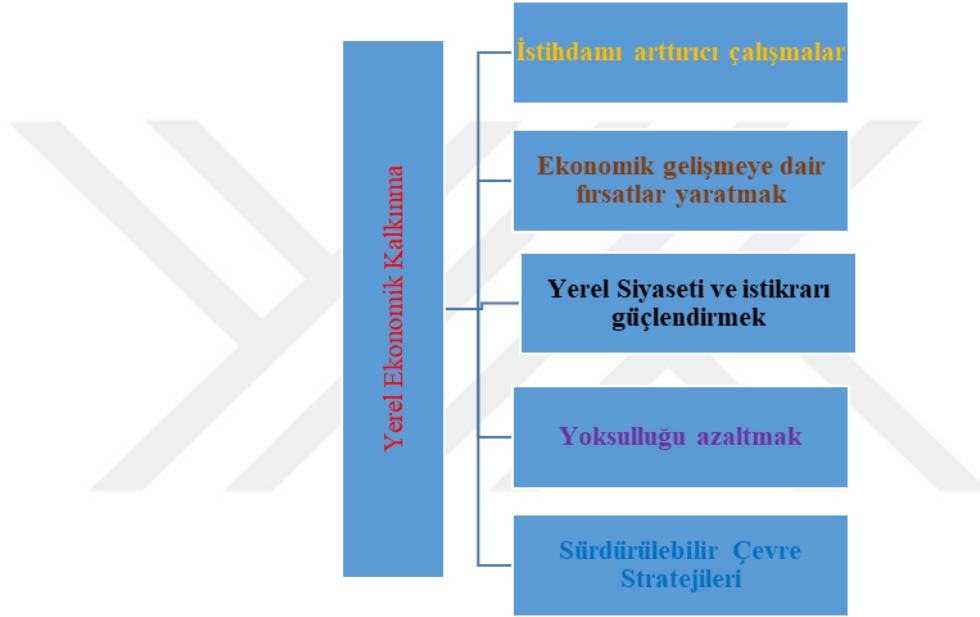
Bunun yanı sıra toplumsal temelli bir yerel ekonomik kalkınmanın şu temel bileşenlerinden söz etmek mümkündür (Helmsing, 2001: 66-67):

- Yerel ekonomik kalkınmanın optimum düzeyde sağlanabilmesi için fiziksel ve mali temelde yerel güvenlik ağı oluşturulmalıdır. Bu anlamda parasal gelir yaratmaya yönelik tasarruf ve kredi gruplarının oluşturulması yoluyla güvenlik ağı oluşturulabilir.
- Toplumun ihtiyaç duyduğu sağlık, barınma, yol, su gibi temel ihtiyaçlara yönelik hizmetlere önem verilmelidir. Bu alanlara ilişkin iyileştirme ev tabanlı ekonomik faaliyetleri geliştirmeye yönelik olmalıdır.
- Temel ihtiyaçlara yönelik hizmetlerin sunumunda özelleştirme yönteminden faydalanılmalı ve bu süreç yerel girişimcilerle işbirliği içerisinde hizmet sunumunu onlara devrederek olmalıdır. Burada özelleştirme kar amacı gütmeyen bir temelde olmalıdır.
- Toplumun yerel ekonomiye katkısını arttırmaya yönelik yerel ekonomideki yerini uyarma anlamında, mikro girişimci programları,

teknik destek gibi imkânlar sunulmalıdır. Yerel yönetimlerde bu sürecin önemli bileşenleri olmalıdır.

Yerel ekonomik kalkınmanın stratejik hedefleri noktasında oldukça kapsayıcı olduğunu görmekteyiz. Söz konusu yerel ekonomik kalkınma stratejisinin birçok boyutu içerdiğini söylemek mümkündür. Tanımlayıcı bileşenler olarak da ifade edilen bu hedeflerin çalışmamız kapsamında öne çıkan bileşenleri Şekil 1’de gösterilmektedir:

Şekil 1
Yerel Ekonomik Kalkınmanın Temel Bileşenleri

Kaynak: Hazman, 2011: 21-24’den faydalanılarak oluşturulmuştur.

Kırsal alana ilişkin yerel kalkınma anlayışının tüm bu hedef, ilke ve amaçları doğrultusunda baktığımızda sadece tarımsal gelişmeye odaklı olmadığı, tarım dışı alanlarda da istihdam ve üretici gelirlerinin artırılmasından, dezavantajlı grup içerisinde yer alan özellikle kadın ve genç nüfusun eğitim ve girişimcilik olanaklarını arttırmak ve buna uygun teknoloji temelli altyapıların geliştirilmesi gibi birçok boyutu içerdiğini görmekteyiz (Tekeli, 2017: 50).

Yerel kalkınma, özellikle Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) başta olmak üzere birçok uluslararası kuruluşun önem verdiği bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşme süreciyle birlikte, yerel kalkınmayı küresel gelişmelerden bağımsız düşünebilmemiz mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle küresel kuruluşların yerel kalkınmaya ilişkin nasıl bir yaklaşım içerisinde olduğuna bakmakta fayda vardır.

2.2. Uluslararası Kuruluşların Yerel Kalkınma Yaklaşımları

2.2.1. UNDP'nin Yerel Kalkınma Yaklaşımı

UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı), Birleşmiş Milletler tarafından 1965 yılında kurulan küresel kalkınmaya yönelik olarak 166 ülkeyi içerisine alan bir oluşum olarak karşımıza çıkmaktadır. UNDP'nin kalkınma stratejisi, özellikle gelişmekte olan ülkelerde daha insani koşullarda yaşam sürebilmeleri ve yoksulluğun tamamen ortadan kaldırılabilmesi için yerel dinamikler olarak belirtebileceğimiz, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler, yerel yönetimler, işveren çevresi gibi paydaşlarla hareket etmeyi gerektirmektedir.

UNDP ortaya koymuş olduğu strateji planları içerisinde özellikle yoksulluğun tamamen ortadan kaldırılmasına yönelik yerel kalkınma stratejilerine vurgu yapmaktadır. Ayrıca 2030 gündemi içerisinde yerel kalkınma stratejisine ilişkin hedefler bulunmaktadır. Bu hedefleri şu şekilde sıralamak mümkündür (<https://www.undp.org>, E.t. : 20.03.2020):

- Yoksulluğu ortadan kaldırmak.
- İyi yönetişimi hayata geçirmek.
- Krizlere yönelik proaktif yaklaşımlar.
- Sürdürülebilir kalkınma anlayışı çerçevesinde bir çevre ve enerji politikası.
- Cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik kadının güçlendirilmesi.

2.2.2. ILO'nun Yerel Kalkınma Yaklaşımı

ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü), 1919'da Versailles Barış Anlaşması uyarınca kurulmuş ve 1946 yılından beri BM'nin uzmanlık kuruluşu olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. ILO, sosyal adalet ilkesi, evrensel insan ve çalışma haklarının korunmasını esas alan bir anlayışla kurulmuştur. Ekonomik ve sosyal kalkınma yaklaşımı içerisinde, ILO ekonomik büyümenin yoksulluğun azaltılması noktasında gerekli ancak yetersiz olduğu vurgusu yapmaktadır. ILO açısından ayrıca

dünya nüfusunun yaklaşık yarısının hala günlük ortalama 2 doların altında bir gelirle yaşamak zorunda olması, 2015 yılına kadar yoksulluğun yarıya indirilmesini amaç edinen Bin Yıllık Kalkınma Hedeflerinin gözden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda kırsal kalkınma anlamında yerel kalkınmanın söz konusu problemleri ortadan kaldırmak anlamında ILO'nun gündeminde olduğunu görmekteyiz. Buna yönelik olarak ILO, çalışma ve istihdam alanları yanında tarım ve kırsal kalkınma ile doğrudan ilgisi olan 30'un üzerinde uluslararası çalışma standardını benimsemiştir (<https://www.ilo.org>, E.t.: 20.03.2020).

ILO'nun, yerel kalkınma programlarının orta ve uzun vadeli etkilerinin azaltılmasına yol açan içsel faktörlere vurgu yapması, söz konusu kuruluşun yerel kalkınmaya ne kadar önem verdiğinin de bir göstergesidir. Bu nedenle ILO'nun ortaya koyduğu içsel faktörleri ve bunlara yönelik olası çözümlerden ön plana çıkanları sıralamakta fayda vardır (Çetin,2007:161-162):

- ILO açısından kalkınma çabalarının etkinliğini sınırlandıran önemli bir içsel faktör yönetim sürecine ilişkin koordinasyon eksikliğidir. ILO bu sorunu çözmeye yönelik olarak departmanlar arasında uzman gruplar oluşturup, işbirliğine dayalı olarak departmanlara yönelik ortak hedefler belirleme stratejisi izler.
- Diğer bir faktör kısa dönemli ve gözle görülebilen araştırmalara odaklanmasıdır. ILO bu sorunu çözmeye yönelik hibe şeklinde fonların uzun vadeli kalkınma için gerekli kaynak düzeyini muhafaza etmek açısından önemli olarak görür ve bu hibe ve diğer fon sahipleri ile birlikte hareket ederek yerel kalkınma stratejisine uygun bir fon havuzu sistemi oluşturma stratejisi izler. Bu fonların yerel bağlamda çeşitliliğine bakılmaksızın başarılı programları çoğaltmaya yönelik kullanılması amaçlanmıştır.
- ILO, politikacıların, uygulayıcıların ve akademisyenlerin popüler program ve yöntemlerinin yerel kalkınmayı engelleyen bir başka içsel faktör olduğunu vurgulamaktadır. Bu sorunu gidermek için de mikro finans uygulamaları, orta ve uzun vadeli alım sözleşmesi gibi alt sözleşmeler yapma, iş sahaları oluşturma ve kapasite belirleme çalışmalarını yerel kalkınma programına dâhil etmektedir.

- ILO açısından belirtilebilecek son önemli içsel faktör, farklı özelliklere bağlı olarak ortaya çıkan yerel, bölgesel ve ulusal ölçekteki kalkınma programlarının taklit edilmesi eğilimidir. Bu sorunu çözmeye yönelik olarak ILO, kendi bünyesinde oluşturduğu uzman ekiplerle birlikte ilgili yerel aktörlerin de katılımını sağlayarak yerele uygun kalkınma programları oluşturma yolu izlemektedir.

2.2.3. AB'nin Yerel Kalkınma Yaklaşımı

AB'de yerel kalkınmaya yönelik stratejiler hep önemsenmiştir. Çünkü bölgesel/yerel kalkınma düzeyi, kalkınma stratejilerinin ve uyum politikalarının başarılı olabilmesinin bir ölçüsü olarak değerlendirilmiştir.

Baktığımızda Avrupa Birliği'nin bölgesel/yerel kalkınma politikalarının iki yönlü işlediğini görmekteyiz. Bunlar; üye ülkelere finansal destek sağlama ve bizzat üye ülkelerde bölgesel kalkınmayı teşvik edici plan ve stratejiler geliştirme olarak karşımıza çıkmaktadır (Miric, 2010: 31). AB'nin yerel kalkınma anlayışı, merkezi politikaların etkinliğini arttırmasının yanında demokrasiyi ve sosyal dayanışmayı geliştirici fırsatlar da yaratır (Çetin, 2007: 164).

AB'nin özellikle yerelde istihdamı arttırmaya ve diğer ekonomik kalkınma çabalarını desteklemede birçok yöntem ve uygulamadan söz etmek mümkündür. Bunlar içerisinde öne çıkanlara özetle değinmek gerekirse (Çetin, 2007:165-168);

- Toplumun tüm kesimine yönelik fırsat eşitliği oluşturmak, çevrenin korunması, yerel-bölgesel farklılıkların ortadan kaldırılması ve yerelde istihdam ve beşeri kaynakların geliştirilmesi amacına yönelik olarak yapısal fon uygulaması.
- Yerel kalkınmayı desteklemeye yönelik bir diğer mekanizma ilk kez 1996 yılında uygulanan alansal istihdam paktlarıdır. Baktığımızda sadece 1986-2001 dönemleri arasında AB yapısal fonları tarafından yaklaşık 89 paktın finanse edildiğini görmekteyiz. Başarılı olarak değerlendirilen bu paktlar yerel ve bölgesel düzeyde kaynak geliştirme, yerel politikalarda şeffaflığın artması ve yönetim

problemlerinin giderilmesi, yerel-bölgesel ortaklık ve işbirliğini teşvik etmek gibi önemli uygulamalar içerisinde olmuştur.

- Son olarak yerel kalkınmaya etkisi anlamında önemli bir mekanizma, AB yapısal fonlarının finanse ettiği programlardan EQUAL programıdır. EQUAL, bir Avrupa Sosyal Fonu(ESF) programıdır. Söz konusu program, Avrupa Komisyonu tarafından bizzat yerel ve bölgesel düzeyde ortaklık ve işbirliğini gerçekleştirmek için kullanılmaktadır.

2.2.4. OECD'nin Yerel Kalkınma Anlayışı

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), yarının dünyasını bugünden düşünen, “*daha iyi yaşamlar için daha iyi politikalar oluşturmak*” sloganıyla yaklaşık 60 yıldır faaliyet gösteren bir uluslararası örgüttür (<https://www.oecd.org/> , E.t. : 21.03.2020)

OECD'nin kırsal kalkınmaya yönelik yaklaşık 20 yıldır özel bir çaba içerisinde olduğunu söyleyebiliriz. Tüm bu çabaların bir sonucu olarak Mart 2019 tarihinde Bölgesel Kalkınma Politikası Komitesi tarafından Kırsal Kalkınma Politikası İlkeleri kabul edilmiştir. Söz konusu bu ilkeler içerisinde ön plana çıkanları şu şekilde belirtebiliriz (OECD, 2019: 6-8):

- Tüm kırsal alanların potansiyelini en üst düzeye çıkarmak.
- Coğrafi ölçekte politika ve yönetim ile ilgili düzenleme yapmak.
- Kentsel ve kırsal alanlar arasındaki karşılıklı bağımlılıkları ve işbirliğini desteklemek.
- Kırsal politikalar için geleceğe dönük bir vizyon belirlemek.
- Küreselleşme, ticaret ve dijitalleşmeden yararlanabilmek için kırsal alanların potansiyelinden yararlanmak.
- Kırsal alanlarda istihdam yaratılmasını teşvik etmek için girişimciliği desteklemek.

- Kamu hizmetlerini sunma stratejilerini kırsal politikalarla uyumlu hale getirmek.
- Kırsal toplulukların sosyal, ekonomik, ekolojik ve kültürel dayanıklılığını güçlendirmek.

OECD'nin yukarıda belirtilen ilkelere uygun politikalar geliştirmek için oluşturduğu LEED Programı, açılımından da anlaşılacağı üzere yerel ekonomiyi ve istihdamı geliştirme amacına yönelik faaliyet göstermektedir. LEED Programı çerçevesinde yerel ekonomileri daha üretken hale getirmek için sosyal inovasyonu oluşturmaya yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Bu kapsamda OECD LEED Programı her yıl OECD Yerel Kalkınma Forumu gerçekleştirilmekte ve bu forumlarda kırsal kalkınmaya yönelik önemli kararlar alınmaktadır. Örneğin, sonuncusu Aralık 2019'da Belçika'da düzenlenen 15. OECD Yerel Kalkınma Forumu'nda istihdam ve beceri programlarının işverenlerin taleplerini ne ölçüde karşıladığı söz konusu talebi karşılamaya yönelik hangi stratejilerin geliştirilebileceğine ilişkin yüzlerce yerel kalkınma uygulayıcısı, girişimci ve sosyal yenilikçi bir araya gelmiştir (<http://www.oecd.org/local-forum>, E.t. : 21.03.2020).

2.3. Türkiye'de Yerel Kalkınma Politikalarına Genel Bir Bakış

Türkiye'de yerel kalkınma politikalarına özellikle merkezi yönetimin bir tasarrufu perspektifinden baktığımızda cumhuriyet öncesi döneme gitmek mümkündür. Nitekim Osmanlı'da temel beledi hizmetler olarak değerlendirebileceğimiz yol, içme ve kullanma suyu faaliyetinin yanında kervansaray, çarşı ve okul inşa ve hizmet faaliyetleri, sağlık kuruluşu gibi hizmetler vakıflar tarafından yerine getirilen yerel kalkınma faaliyetleri olarak değerlendirilmektedir (Toksöz, 2004: 35).

Cumhuriyet dönemine geldiğimizde özellikle 1924 tarihli 442 sayılı Köy Kanunu'nun Mecburi (Madde. 13), İsteğe Bağlı (Madde.14) ve İmece Usulü (Madde. 15) faaliyetleri bir nevi yerel kalkınma çabası olarak değerlendirilebilir. Köy Kanunu'nun yanı sıra yapılan Birinci İktisat Kongresi, kırsal gelişme için önemli bir adım olan İskân Kanunu, çiftçiyi desteklemeye yönelik olarak yapılan Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi ve yine çok yönlü (politeknik) bir eğitim modeliyle

kırsalın kalkındırılmasını amaç edinen Köy Enstitüleri modeli ve devamında çiftçiyi topraklandırma girişimleri planlı dönem öncesi önemli kırsal kalkınma girişimleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Cumhuriyet'in ilk on yılı kalkınma politikalarının, özellikle temel ihtiyaç maddeleri alanında sanayileşmeye gidilmesi anlayışına dayalı tartışmalar içerisinde geçmiştir. 1929 Dünya Ekonomik Krizinin de etkisi ile devlet müdahaleciliğine dayalı bir sanayileşme stratejisi daha da önemli hale gelmiştir. Bu bağlamda önemli bir adım olarak 1934 tarihli Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı hazırlanmıştır. Bu planın sanayileşme stratejisi, temel ihtiyaç ürünlerinin ithal ikameci bir yöntemle karşılanmasını amaçlıyordu.

Plana baktığımızda özellikle Dokuma (pamuk, kendir, yün), Maden (demir, kömür, bakır), Selüloz (kâğıt, karton, suni ipek), Seramik (cam, porselen) ve Kimya (klor, fosfat, sudkostik) gibi sanayi dallarında fabrikalar kurulması amaçlanmıştır (Yücel, 2014: 27).

Bu sanayileşme planı döneminde hazırlanan ikinci beş yıllık sanayileşme planı daha kapsamlı hedefler içermektedir. Örneğin; istihdam alanına ilişkin birinci planın hedefi 45 milyon liralık yatırımla 15500 kişilik istihdam yaratmak iken, ikinci planda 112 milyon liralık yatırımla 35000 kişilik istihdamın yaratılmasının hedeflendiği görülmektedir. Ancak bu planın uygulamasından İkinci Dünya Savaşının başlamasından dolayı 1939 yılında vazgeçilmiştir (Yücel, 2014: 33). Atatürk dönemi bu sanayileşme hamlelerinin salt iktisadi alana ilişkin bir ulusal kalkınma anlayışı olduğunu söyleyebiliriz.

Türkiye'de yerel kalkınma anlayışına ilişkin kapsamlı bir ilginin planlı kalkınma dönemi ile başladığını söyleyebiliriz. O nedenle 1960 sonrası oluşturulan kalkınma planlarına bakmakta fayda vardır:

2.3.1. Türkiye'de Kalkınma Planları Perspektifinden Yerel Kalkınma

Türkiye'de yerel kalkınma anlayışının tarihsel olarak ne gibi değişiklikler içerdiğini, bu süreç içerisinde hangi ilke ve politikaların izlendiğini en belirgin bir şekilde görebileceğimiz kaynak Devlet Planlama Teşkilatı tarafından birincisi 1963 tarihli ve her beş yılda bir hazırlanan kalkınma planlarıdır. Bu nedenle Türkiye'nin

yerel kalkınma politikalarını anlayabilmemiz açısından bu programlar önemlidir. Şimdi bu programları sırasıyla yerel kalkınma yaklaşımları noktasında ele almaya çalışalım.

2.3.2. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

Bu dönem yerel kalkınma anlayışı merkezi idarenin bölge planlaması içerisinde düşünülmüştür. Bu bağlamda bölge planlamasının ana hedefi; bölgelerarası dengesizlikleri gidermek ve geri kalmış bölgelerin daha hızla kalkınmalarını sağlamak şeklinde özetlenebilir (1. BYKP, 1963: 471).

Plan kapsamında bölgesel olarak şu program ve stratejiler gerçekleştirilmeye çalışılmıştır (1. BYKP,1963:475):

- Bölgesel kalkınmaya ilişkin faaliyetlere öncelikli olarak geri kalmış bölgeler olmaları nedeniyle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da başlanmıştır. Ancak söz konusu bölgelere ilişkin çalışmaların bölgeyi kapsayan sınırlar içerisinde ilgili bölgelere ilişkin deneyimli kişilerle merkezde ele alınmış ve özellikle merkezin taşra teşkilatları aracılığıyla bölgeyle temaslarda bulunulmuştur.
- Potansiyel gelişme bölgesi kapsamına öncelikli olarak Antalya Bölgesi alınmıştır. Akdeniz içerisinde yer alan Antalya Bölgesi, yapılan anlaşmayla Birleşmiş Milletler Özel Fonu kapsamında da desteklenmiştir.
- Marmara bölgesine ilişkin Doğu Marmara Bölge Planlaması kapsamında özellikle İstanbul'un iktisadi ve sosyal meselelerine odaklanılmış, bu kapsamda yeni gelişme alanları arayışı içerisine girilmiş böylece aşırı şehirleşme ve merkezileşme sorunlarının önü alınmaya çalışılmıştır.

2.3.3. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)

Bu plan döneminde öncelikli olarak Karma Ekonomi Politikası kısmında ekonomik kalkınma vurgusu yapıldığını görmekteyiz. Bu bağlamda karma ekonomi

düzeninin amacı “*kaynakların ekonomik ve sosyal faaliyet dalları arasında daha iyi dağılımını sağlayacak bir ortam yaratmak suretiyle, ülkenin bütün kaynak ve imkânlarını seferber ederek ekonomik kalkınmayı hızlandırmak olacaktır.*” şeklinde ortaya koyulmuştur.

Planın 11. Bölümünde kalkınma fonu ve uygulamalarından bahsedilmekte, bu fon ile ulusal ve bölgesel kalkınmaya yönelik sınai gelişmelere önem verilmesi, araştırma ve geliştirme faaliyetlerine önem verilmesi, etkili bir kalkınma için yeni teknolojik gelişmelerin takip edilmesi amaçlanmıştır (2. BYKP,1968: 620).

Bu planda yerel kalkınma ile doğrudan ilişkisi anlamında yerel kalkınmanın önemli aktörleri olan mahalli kuruluşların güçlendirilmesine yönelik bir yeniden düzenleme çalışması yapıldığını görmekteyiz. Yerel yönetimlerin sosyal ve ekonomik kalkınma için güçlendirilmesi gerektiği ilk defa bu planda gündeme gelmiştir. Söz konusu planda düzenlemeye şu şekilde yer vermiştir (2. BYKP, 1968: 623):

“Ekonomik ve sosyal kalkınma gayretlerine mahalli idarelerin katkılarını artırmak ve kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde mahalli kuruluşların ilgi ve sorumluluklarını geliştirmek yolunda mahalli idare birimleri günün ihtiyaçlarına uygun düşecek maliye ve teşkilat düzenine kavuşturulacaktır. Bu arada, merkezi idare tarafından, kısıtlayıcı ve mahalli teşebbüsleri önleyici bir idari vesayet yerine yol gösterici ve milli hedeflerle ahenkli kılıcı bir idari vesayet temel anlayış olarak kabul edilecektir”

Son olarak ikinci beş yıllık kalkınma planının genel amaçları kısmında, öncelikli olarak kişi başına düşen gelirin düzenli olarak arttırılması, çeşitli gelir grupları ve bölgeler arasında dengeli bir gelişmeyi sağlamak, kalkınma hamlelerinin ortaya koyduğu nimet ve külfetlerin fırsat eşitliği ve sosyal adalet ilkesi temelinde dağıtılması amaçlanarak hazırlanacağı fikri esasında bu plan döneminde nasıl bir kalkınma stratejisinin izleneceğinin de özet göstergesidir (2. BYKP, 1968: 628).

2.3.4. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)

Yerel kalkınmanın önemli hedeflerinden olan istihdam sorununun ortadan kaldırılması vurgusu bu planın uzun vadeli amaçları arasında yer almaktadır. Bu bağlamda toplumsal gelişmenin en önemli göstergesi, çalışma çağına gelmiş olanları

istihdam problemi yaşamaması ve gerçek bir sosyal güvenliğin oluşturulması olarak tespit edilmiştir. Planda bu iki göstergeye özellikle önem verilmesi gerektiği düşüncesi esasında Türkiye'nin yeni plan dönemine yaklaşık 1 milyon 600 bin gizli ve açık işsizle girmiş olmasıdır. Ayrıca kır kesimindeki gizli işsizlere özellikle vurgu yapıldığını da görmekteyiz (3. BYKP, 1973: 121).

Bu planda ayrıca yerel kalkınmaya köylerin ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınması üzerinden vurgu yapılmaktadır. Bu bağlamda kalkınmayı sağlayacak bir toprak - insan ilişkisinin geliştirilemediği, mevcut durumun planlı dönemin amaçlarına uygun olmadığı vurgusu yapılmıştır. Mevcut toprak dağılımı köylerin en önemli itici nedenleri arasında sayılmış ayrıca bu durumun gelir dengesizliklerine dayalı bir takım sosyal sorunlar doğurabileceği gibi tarımsal üretimi azaltıcı bir sonuç doğurduğu tespiti de yapılmıştır (3. BYKP, 1973: 857).

Bu plan ile yerel kalkınma açısından çok önemli bir kalkınma aracı olan kooperatiflere ilk defa bu yönüyle kapsamlı vurgu yapıldığını görmekteyiz. Bu plan döneminde kurulmaya başlayan tarımsal kalkınma kooperatiflerinin özellikle yurt dışında çalışan işçilerin birikimlerinin kırsal alanlarda tarıma dayalı yatırımlara yönltilmesine imkân sağlaması bir kırsal kalkınma etkisi olarak değerlendirilmiştir. Planda ayrıca tarım ürünlerinin pazarlanması amacıyla kurulan tarım satış kooperatifleri ve birliklerinin bu ürünlerin değerlendirilmesinde önemli katkıları olduğu da vurgulanmıştır (3. BYKP, 1973: 909).

Son olarak Üçüncü Plan döneminde kooperatifçilik politikasının amaçlar noktasında genişletildiğini görmekteyiz. Bu bağlamda kooperatifçiliğin amaçlarını ortaya koyan şu ifadelerle yer verilmiştir (3. BYKP, 1973: 910):

- Kooperatifçilik politikasının amacı, dağınık bireysel emek, güç, beceri ve tasarruf potansiyelini ekonomik ve sosyal kalkınmanın hızlandırılmasına yöneltmede kooperatiflerden bir araç olarak yararlanmaktır.
- Kooperatifçilik, ortaklarına eşit haklar tanıyan ve eşit sorumluluklar yükleyen demokratik örgütler olarak geliştirilecektir.

2.3.5. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)

Kooperatifleşmenin yerel kalkınma açısından önemli olduğu, genişletilmiş bir kırsal kalkınma vurgusu üzerinden yapılmıştır. Bu bağlamda planda ilgili dönem için şu hedefler ortaya koyulmuştur (4. BYKP, 1979: 256):

- IV. Planda etkin ve demokratik kooperatifleşmeye önem verilecektir
- Kooperatifler tarım, sanayi ve hizmetler kesiminde etkin rol oynayacaklardır
- Tarımda bitkisel üretim, hayvancılık, su ürünleri vb. faaliyetler için 4 milyar liralık sabit yatırımın kooperatifler eliyle yapılması öngörülmektedir.
- İmalat sanayiinde kooperatifler aracılığıyla gıda, orman ürünleri, el dokuma halıcılığı ve tarımsal araç ve gereçler sektörlerine yatırım yapılması amaçlanmaktadır. Bu amaçla kooperatiflerin kırsal kesimde yapacakları yatırım tutarı yaklaşık 8 milyar liradır.
- Ayrıca, kooperatiflerden yurt içi ve yurt dışı pazarlamada da yararlanılacaktır. Bu tür hizmetlerin üretimi için IV. Plan döneminde 3 milyar liralık yatırım yapılacaktır.
- Kooperatiflerce yapılacak yatırımlar ilgili sektörler için de düşünülmüştür. Kamu kesimi tarafından kooperatiflere yapılacak sermaye transferleri de kamu kesimi genel dengesinde göz önüne alınmıştır.

Bu plan döneminde kooperatifleşmenin hem yerel hem ulusal gelişmeye katkısı ve yurt içi ve yurt dışı pazarlama açısından da önemli olduğu tespitine yer verildiğini görmekteyiz.

2.3.6. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)

Bu planda ilk defa yerel kalkınma ile ilişkili olarak kalkınmada öncelikli yöreler vurgusu yapılmıştır. Bu bağlamda temel ilke ve politikalar kısmında; “*Başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri olmak üzere Kalkınmada öncelikli Yörelerin*

kalkındırılması ve böylece bu bölgeler ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkının zaman içinde azaltılarak giderilmesi temel hedeftir” ifadesine yer verilmiştir.

Ayrıca Kalkınmada Öncelikli Yörelerde bir dizi sanayi projeleri geliştirilmiş, bu sayede yörenin mevcut altyapı ve istihdam gücü değerlendirilmiş olacak ve bölgede gelişmenin kalıcı hale gelebilmesi açısından farklı sektörel gelişmelerin önü açılmış olacaktır. Kalkınmada öncelikli bölgelere götürülecek yatırımlarla eş zamanlı olarak altyapı yatırımları gerçekleştirilecek olup bu sürecin finansmanı açısından konut fonu benzeri bütçe dışı kaynakları da içeren özel bir fon oluşturulacaktır. Bu planın stratejisinin kalkınmada öncelikli yöreler politikası üzerinden bir yerel kalkınma hedeflediğini söylemek mümkündür (5. BYKP, 1985-1989: 163).

2.3.7. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)

Bu plan döneminde de kalkınmada öncelikli yöreler politikasına önem verildiğini görmekteyiz. Bu uygulamayı geliştirmek üzere ilke ve politikalar ortaya koyulmuştur. Bu bağlamda ortaya koyulan ilke ve politikalardan ön plana çıkanları şöyle sıralamak mümkündür (6. BYKP, 1990: 318-319):

- Kalkınmada Öncelikli Yörelerde daha ayrıntılı çalışmalar yapabilmek amacıyla bölge ve alt bölge bazında planlar yapılacaktır.
- Plan ve program hedef ve politikaları doğrultusunda, Kalkınmada Öncelikli Yörelerin sorunlarını ve bunlara ilişkin çözüm tekliflerini geliştirmek üzere bölgedeki üniversitelerden birinin bünyesinde bir Araştırma Enstitüsü kurulacaktır.
- Özel kesimin bu yörelerde yatırım yapmasını ve mevcut tesislerin verimli bir şekilde işletilmesini sağlamak üzere uygulanan teşviklere devam edilecek ve değişen şartlar içinde yeni teşvik araçları geliştirilecektir. Bu teşvikler geçmiş Plan dönemlerinde olduğu gibi, VI. Plan döneminde de öncelikli il grupları itibariyle farklı nisbetlerde uygulanacaktır.
- Kalkınmada Öncelikli Yöreler'de potansiyel kaynakların harekete geçirilmesi amacıyla, Devlet Planlama Teşkilatı bütçesinde yer alan

Mali ve İktisadî Dengeleme ve Destekleme Ödeneklerinin kullanımına Plan tercihleri ve öncelikleri esas alınarak devam edilecektir.

2.3.8. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)

Bu plan döneminde yerel kalkınma politikaları kapsamında kırsal altyapının geliştirilmesi üzerinde durulduğunu görmekteyiz. Tarımsal üretimin artış ve verimliliği açısından sulanabilir arazilerin geliştirilmesi, ayrıca bu alanlarda verim artışını sağlamaya yönelik arazi toplulaştırma ve tarla içi geliştirme hizmetlerinin hızlandırılması gerektiği kararlaştırılmıştır. Türkiye’de toprak ve su kullanımı ve yönetimi konusunda kapsamlı bir politika, mevzuat ve kurumsal alt yapının eksikliği vurgusu yapılmıştır ve sulanabilir tarım arazilerinin verimliliği açısından belirlenen politikaların sulama hizmeti öncesinde faaliyete sokulması gerektiği fikri ortaya koyulmuştur (7. BYKP, 1996: 158).

Kırsal kalkınmaya ilişkin tıpkı diğer planlarda da olduğu gibi yapılan sorun tespitinin ardından, bu sorunları çözmeye yönelik ilke ve politikalar ortaya koyulmuştur. Bu plan çerçevesinde ortaya koyulan ilke ve politikalarda kalkınmaya ilişkin “sürdürülebilirlik” vurgusu dikkat çekmektedir. Söz konusu bu ilke ve politikalar içerisinde ön plana çıkanları şu şekilde sıralayabiliriz (7. BYKP, 1996: 159-160):

- Uygulanan tarım politikası doğrultusunda dengeli, sürdürülebilir ve çevreyle uyumlu tarımsal kalkınmanın sağlanmasına yönelik altyapının oluşturulması temel amaçtır. Bu çerçevede ülke ekonomisine kısa sürede katkı sağlayacak projelere öncelik verilmesi esas alınacaktır.
- Plan döneminde toplam 735 bin hektar alanda yeni sulama şebekesi kurulması ve sulanan alanlardan azami faydanın sağlanabilmesi için arazi geliştirme faaliyetlerine önem verilerek, 290 bin hektar alanda tarla içi geliştirme hizmetlerinin gerçekleştirilmesi öngörülmektedir.
- Tarımsal su kullanımında randımanın artırılması amacıyla kontrollü sulamaya yönelik çalışmalar ve sulama suyunda tasarruf sağlayan metodların uygulanması yaygınlaştırılacaktır.

- Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nce işletilen sulama tesislerinin kullanıcılara devri hızlandırılırken, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nce gerçekleştirilen yatırımların devir ve geri ödeme uygulamaları sağlanacaktır.
- Arazi toplulaştırma ve tarla içi geliştirme hizmetleri sulamaya açılmış alanlarda hızla tamamlanacak ve sulama şebekesi yapılması planlanan alanlarda öncelikle arazi toplulaştırmasına gidilecektir.

2.3.9. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)

Kalkınmada öncelikli yörelerin mevcut durumu hakkında tespitlere bu plan döneminde kapsamlı bir şekilde yer verildiğini görmekteyiz. Bu tespitlerden geçmiş dönemde hedeflenenlerin hayata geçirilmesi noktasında eksikliklerin olduğu vurgulanmıştır. Bu eksiklikleri tamamlamaya yönelik olarak kalkınmada öncelikli yörelere ilişkin geliştirici ilke ve politikalar ortaya koyulmuştur. Bu ilke ve politikalardan önemli olanları belirtmek gerekirse (8. BYKP, 2001: 69-70):

- Ekonomik ve sosyal kalkınmada bölgelerarası gelişmişlik farkları azaltılacak, başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri olmak üzere Kalkınmada Öncelikli Yörelerin gelişmesine hız kazandırılmaya devam edilecektir.
- Nitelikli eleman temini için; eğitim, öğretim, sağlık ve yayım hizmetleri ile teknik hizmetlerde çalışan kamu personelinin bu yerlerde uzun süreli kalmasını özendirecek ilave tedbirlerin alınması konusunda çalışmalar başlatılacaktır.
- Hayvancılığın öncelikli faaliyet dalı olduğu illerde mera ıslahına ve mera yönetimi çalışmalarına önem verilecektir.

Kırsal kalkınmaya ilişkin amaç, ilke ve politikalar kısmında ilk defa sürdürülebilir kalkınma kavramına yer verildiğini görmekteyiz. Bu bağlamda “Sürdürülebilir kalkınma ilkesi doğrultusunda yerel potansiyellerin harekete geçirilerek, gelir ve istihdamın artırılması temel amaçtır” ifadesine yer verilmiştir.

Kırsal kalkınma açısından sivil toplum kuruluşlarının sürece dâhil edilmesi düşüncesi yine bu plan döneminde gündeme gelmiştir. Bu bağlamda gerek kırsal nüfusun gelirini arttırmaya gerekse yaşam kalitesinin artırılmasına yönelik sivil toplum örgütlerinin desteklenmesi katılım ve örgütlenmenin güçlenmesi açısından önemli olduğu vurgusu yapılmıştır. Ve son olarak sivil toplumun yerelin kalkınması açısından geliştirilmesi üzerinde politikalar ortaya koyulması kararlaştırılmıştır (8. BYKP, 2001: 71).

Yerel kalkınma stratejisi açısından kooperatiflerin önemi bu planda da vurgulanmış olup, buna göre kırsal kesimde yaşayanların başta ekonomik durumlarının iyileştirilmesi amacıyla yönelik kooperatif yapılar altında teşkilatlanması sağlanacak ve kooperatiflerin teknik ve mali yönden destekleneceği belirtilmiştir (8. BYKP, 2001: 186).

Son olarak tarımsal politikalar doğrultusunda “dengeli, sürdürülebilir ve çevreyle uyumlu tarımsal kalkınmanın sağlanmasına yönelik tarımsal altyapının, katılımcı bir yaklaşımla geliştirilmesi temel amaçtır”, vurgusunun bu planda da yapıldığını görmekteyiz (8. BYKP, 2001: 185).

2.3.10. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)

Yerel Dinamiklere ve İçsel Potansiyele Dayalı Gelişmenin Sağlanması, Yerel Düzeyde Kurumsal Kapasitenin Artırılması başlığı altında yerel kalkınmayı güçlendirici hedefler ortaya koyulmuştur. Bu bağlamda; yerel ve bölgesel kalkınmada kamu, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğini geliştirmek amacıyla oluşturulmuş olan Kalkınma Ajanslarının önemine vurgu yapılmıştır (9. BYKP, 2007: 47).

Bu plan dönemi AB’ye tam üyelik amaçlı her açıdan kapsamlı düzenlemelerin hayata geçirilmeye devam ettiği bir süreçtir. Yerel yönetimlere ilişkin önemli mevzuat düzenlemelerinin hayata geçirildiği bir dönem olmakla birlikte, bu düzenlemelerle ilgili olarak sosyo-ekonomik uyumu sağlamaya yönelik yerel kalkınmayı desteklemek amacıyla orta vadede temel öncelik alanlarını mali açıdan desteklemek amaçlı hazırlanan Ön Ulusal Kalkınma Planı (ÖÜKP) uygulamaya konulmuştur. Söz konusu ulusal kalkınma planı ile sosyo-ekonomik

gelişme kriterleri göz önünde bulundurularak 12 farklı Düzey 2 bölgesi oluşturulmuş, bu bölgelerde yerel kalkınmaya yönelik olarak ülke dışında kaynak yaratmaya yönelik iktisadi ilişkiler program ve politikaları özerk bütçeli olarak faaliyet gösteren bölge kalkınma ajansları tarafından hayata geçirilmeye çalışılmıştır (9. BYKP, 2007: 47-48).

Kırsal kalkınma faaliyeti kapsamında köy yerleşimlerinin temel alt yapı durumlarının iyileştirilmesi amacıyla başta İl Özel İdaresi ve ilgili yerel yönetim kuruluşlarına merkezi bütçeden kaynak tahsis edilmiş, köylerin altyapısını geliştirme projesi diye adlandırılan KÖYDES Projesi bu dönemde uygulamaya konulmuştur. Son olarak kırsal kalkınma politikalarının etkinliğinin artırılması amacıyla yönelik yürütülen yasal ve kurumsal düzenlemeler kapsamında karar alma süreçlerinde ilgili kuruluşların yer alması öngörülen bir kırsal kalkınma kurumu ile uygulama ve ödeme birimi kurulmasına ilişkin çalışmalar devam etmiştir (9. BYKP, 2007: 49).

2.3.11. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018)

Planda kırsal kalkınmanın temel hedefinin; kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının bulunduğu yörede iyileştirilmesi olduğu belirtilmiştir. Kırsal kalkınmaya ilişkin izlenecek politikaların bu plan döneminde genel çerçevesinin genişletildiğini görmekteyiz. Söz konusu hedeflenen bu politikalar; kırsal ekonominin ve istihdamın güçlendirilmesi, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması, sosyal ve fiziki altyapının iyileştirilmesi ile çevre ve doğal kaynakların korunması şeklinde ortaya konulmuştur (10. BYKP, 2014: 135).

Yerel kalkınmanın kapsamının ve etkinliğinin geliştirilmesine yönelik olarak diğer plan dönemlerinden farklı olarak şu ilke ve politikaların ön plana çıktığını görmekteyiz (10. BYKP, 2014: 136):

- Kırsal kalkınmaya yönelik yapılacak destekler, özellikle tarımsal rekabetin arttırılması koşuluyla sağlanacaktır.
- Sosyal destek ve yardımlara ilişkin uygulamalar için yoksulluk sınırının altında olma kriteri ile hareket edilecek ve mezra gibi uzak yerleşim yerleri için bu yardımlar öncelikli olarak uygulanacaktır.

- Kırsal kesimde bilişim hizmetlerini arttırmaya yönelik bilişim alt yapısının güçlendirilmesi sağlanacaktır.
- Kırsal kalkınmaya ilişkin politikalar sadece merkezi ve yerel kurum kuruluşlarca değil, yerel sahiplenmeyi arttırıcı, yerel kesimin yatırım ve ihtiyaçlarını tespit etmek gibi amaçlarla oluşturulmuş yerelde sivil nitelikli her türlü kalkınma girişimleri de desteklenerek sürece dâhil edilecektir.
- Yerel yönetimlere ilişkin önemli mevzuat değişikliklerin yaşandığı bu dönemde kırsal alan tanımının da yeniden yapılması gereklidir.

Son olarak yerelde hedeflenen tüm politikaların hayata geçirilebilmesi için kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi, kaynak kullanımına ilişkin verimliliğin artırılması gerektiği üzerinde karara varılmış ve bu noktada başarı sağlayabilmek için yönetim anlayışının ve özellikle katılımcılığın geliştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. (10. BYKP, 2014: 194).

2.3.12. Onbirinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2019-2023)

Önceki plan döneminde hedeflenen kırsal kalkınma hedeflerinin bu plan döneminde uygulanmasına devam edilmiş, ayrıca şu politika ve tedbirlere yer verilmiştir (11. BYKP, 2019: 180-182):

- Kırsal yerleşimlerin temel sorun alanları olan sosyal ve fiziki altyapısı, iskânı ve yeniden yerleşim işleri için yatırım ve hizmet ihtiyaçlarının tespiti, takibi ve bu ihtiyaçların giderilmesi sağlanacaktır.
- Köylerin mahalli müşterek nitelikli altyapı ve üst yapı ihtiyaçlarının giderilmesi için büyükşehir olmayan iller için KÖYDES kapsamında; büyükşehir belediyesi bulunan illerde köy ve beldeden mahalleye dönen yerleşim yerlerinde ise Büyükşehirlerin Kırsal Altyapı Destekleme Projesi (KIRDES) kapsamında köylerin ve beldelerin kaliteli ve erişilebilir yol ağı, içme suyu, atık su tesisi, küçük sulama tesisi yapım işleri için finansal destek sağlanacaktır.

- KÖYDES kapsamında kırsal altyapı hizmetleri için ayrılan kaynakların verimli ve etkin kullanımı için KÖYDES izleme sistemi oluşturulacaktır.
- Kırsal kalkınma destekleri, çiftçi ve çevre odaklı programlanacak; desteklerin yürütülmesinde mevcut çok başlılığı giderecek düzenlemeler yapılacak, uygulamada tamamlayıcılık ve etkinlik sağlanacaktır.

Son olarak belirtmemiz gerekir ki; plan kapsamında girişimciliğin arttırılmasına yönelik olarak kooperatif yapıların özellikle kalkınma kooperatiflerinin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmış, bu kapsamda Kooperatif Destek Sisteminin hayata geçirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca kadın kooperatifleri ile sosyal nitelikli kooperatifler ve tarım satış kooperatiflerinin de bu plan döneminde yerel kalkınma için arttırılması ve geliştirilmesi fikri güçlü bir şekilde savunulmuştur (11. BYKP, 2019: 109).

Planlı kalkınma dönemleri Türkiye'nin sosyo-ekonomik, siyasi ve kültürel politikalarını anlayabilmemiz açısından önemlidir. Söz konusu plan dönemleri o dönemin her alandaki gelişmelerine bağlı olarak nasıl bir yerel kalkınma stratejisi izlendiğini bize göstermektedir.

Özellikle 1980 sonrası gelişmeler planlı dönemde hedeflenen ilke ve politikalar üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Küreselleşmenin dinamiğini belirleyen unsurların bu dönemle birlikte değişime uğraması kalkınma stratejilerinin içeriğini doğrudan etkilemektedir. Artık nitelikli iş gücüne dayanan bilgi ve teknolojik altyapıya dayalı bir ekonomik sistem ve kamu yönetimi anlayışı hedeflenen sosyo-ekonomik kalkınma için çok gerekliydi. Ancak küreselleşmenin bu süreçte çelişkili (dikotomik) bir nitelikte geliştiğini görmekteyiz. Bir taraftan bilgisayar donanımlı iletişim altyapısının bilgiye ulaşmak noktasındaki engelleri ortadan kaldırması; bilgi toplumunun oluşması, yeni istihdam alanlarının yaratılması, yeni ekonomik büyüme ve kalkınma stratejilerinin ortaya çıkması gibi bir dizi olumlu gelişmeye katkı sunarken; diğer taraftan küreselleşmenin sınırları ortadan kaldıran etkisi ülkeleri ekonomik açıdan birbirine bağımlı hale getirmekte ve bu durum ülkelerin dış piyasalardan bağımsız bir makroekonomik kalkınma stratejisi geliştirmesini de sınırlamaktadır. Ayrıca ekonomik alanda yapısal problemlerini

tamamlayamamış, güçlü ve istikrarlı bir mali sistemi oluşturamamış ülkeler açısından küreselleşmenin kriz yaratıcı olumsuz etkilerde bulunduğunu da söyleyebiliriz. İşte, birbiriyle karşıtlık içerisinde çok boyutlu bir süreç olarak gelişen ve derinleşen küreselleşme süreci içerisinde, tehdit ve sorunları öngörerek fırsatları değerlendirebilmek için her alanda planlı bir kalkınma anlayışı rasyonel bir tercih olarak karşımızda durmaktadır.

Kalkınma dönemlerinde yerel kalkınmaya ilişkin hedef, ilke ve politikaları özet tablo olarak şu şekilde ortaya koyabiliriz:

Tablo 2
Kalkınma Planlarında Yerel Kalkınma

1.BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI	2.BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI
Bölgesel kalkınma planı kapsamında öncelikli olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi hızla kalkındırılacak. Antalya Bölgesi potansiyel gelişme bölgesi ilan edilmiştir (Pilot proje). Marmara bölgesi için sadece İstanbul'un sosyo-ekonomik meselelerine odaklanılmış.	Kalkınma için teknolojinin önemi vurgulanmış. Ülkenin bütün kaynaklarını seferber eden bir kalkınma stratejisi izlenmeye çalışılmış Yerel kalkınma için mahalli idarelerin güçlendirilmesi ihtiyacı gündeme gelmiştir.
3. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI	4. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI
Öncelikli hedef ülke genelinde istihdam sorununun ortadan kaldırılması olmuştur. Kalkınmada Öncelikli Yöreler Strateji gündeme gelmiş. Yerel kalkınma için ilk defa kalkınma kooperatiflerine vurgu yapılmıştır.	Etkin ve demokratik bir kooperatifleşmeye vurgu yapılmış Kırsal kesimdeki işsizliğin yeni önlemler ve projelerle azaltılması hedeflenmiştir. Kırsal kesimde halk girişimciliğinin desteklenmesi ve yaygınlaştırılması gündeme gelmiştir.
5. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI	6. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI
İlk defa Kalkınmada Öncelikli Yöreler politikası kapsamlı ele alınmıştır. Mahalli idarelerin kalkınmaya yönelik fonksiyonlarının artırılması hedeflenmiştir. Köylüye ilişkin yeni üretim dalları teşvik edilecek. GAP Master Planı hazırlanmıştır.	Kalkınmada öncelikli yöreler ile ilgili plan, strateji ve politikalar için Araştırma Enstitüsü kurulacak. Yerel kalkınma için özel kesimin dinamizminden azami ölçüde yararlanılacak Tarımsal kalkınmaya yönelik üretim metodları modernleştirilecek. Avrupa Birliği bölgesel kalkınma politikaları örnek alınmış.
7. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI	8. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI
Kırsal altyapı hizmetleri geliştirilecek Sulanabilir araziler arttırılacak Sürdürülebilir ve çevreyle uyumlu tarımsal kalkınma anlayışı. GAP, DOKAP, DAP Projeleri hız kazanmıştır.	Kırsal kalkınma açısından sivil toplum kuruluşlarının sürece dahil edilmesi hedeflenmiştir. BELDES ve KÖYSE Projeleri
9. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI	10. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI
Yerel kalkınma için kamu-özel kesim ve sivil toplum işbirliği. Kalkınma ajansları Uygulamaya Konulmuştur. Yerel Kalkınmayı desteklemek amaçlı Ön Ulusal Kalkınma Planı (ÖUKP) uygulamaya konulmuştur. KÖYDES Projesi hız kazanmış Kümelenme Üniversite-Sanayi İşbirliği Projeleri.	Tarımsal rekabetin artırılması hedeflenmiştir. Kırsal kesime ilişkin bilişim altyapısının güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Kırsal alan tanımında değişiklik yapılmıştır.
11. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI	
KÖYDES ve KIRDES izleme sistemi oluşturulacak. Kooperatif Destek Sistemi hayata geçirilecek Kırsal kalkınma için kadın kooperatifi, sosyal nitelikli kooperatifler ve tarım satış kooperatifleri desteklenecek	

Kaynak: DPT Beş Yıllık Kalkınma planlarından faydalanarak hazırlanmıştır.

2.4. Yerel Kalkınmaya İlişkin Teorik Yaklaşımlar

Sanayi devrimi diye adlandırılan süreç Batı’da feodalitenin yıkılması ile ortaya çıkmaya başlamış, güçlü merkezi yapılanmalara sahip devletlerin sermaye birikimleriyle hız kazanmıştır (Kazgan, 2002: 44). Özellikle 17. yüzyıl boyunca ortaya koyulan sözleşme ve anlaşmalarla feodal senyör ve lordlardan farklı olarak yükselen bir tüccar sınıfının devletin çıkarlarını gözeten, devletin yönetimindeki bir ekonomi doktrini olarak gelişen merkantilizm (Yılmaz, 2010: 5), ile birlikte başlayıp gelişen sermaye birikimi ve teknolojik gelişmeler sanayi devrimini ortaya çıkaran önemli dinamiklerdir. Sanayi devrimi aynı zamanda İngiltere’de teknoloji temelli ekonomik gelişmelerle, Fransa’da yaşanan politik devrim sürecinin bir sonucu olarak gelişme gösterip, ekonomik, sosyo kültürel, politik tüm yapı ve işleyişi yeniden şekillendirmiştir (Erkan, 1994: 4).

Sanayileşme süreciyle birlikte üretim ve yatırım kararlarına ilişkin piyasa güçlerinin belirleyici olduğu bir döneme girilmekteydi. Söz konusu süreç teknolojik gelişmelerin hızlandığı, genel refah seviyesinin arttığı, özellikle sağlık gibi önemli bir alanda bilimsel gelişmelerin insan yaşamını daha uzun ve kaliteli bir hale getirdiği bir dönem olmakla birlikte aynı zamanda o dönem için dikkate alınmayan bir olgu olan ülkeler arası sosyo-ekonomik farklılıklardan kaynaklanan sorunlar artık görmezden gelinemeyecek bir aşamaya ulaşmaktaydı (Dinler, 2012). Bu dönemle birlikte sermaye alan değiştirmiş merkezdeki sermaye ticaretten sanayiye doğru bir kayma göstermiştir. Bu değişim sermaye birikimi açısından gerekli görülmekteydi. Kapitalist gelişmenin bu aşaması, eşitsizlikler içeren bir uluslararası iş bölümünü de giderek yaygınlaştırmıştır (Başkaya, 2001: 75). Özellikle 1929 Dünya Ekonomik Krizi (Büyük Buhran) ile birlikte ülkeler ve ülke içi bölgesel dengesizliklere bir sorun olarak yaklaşıldığını, 2. Dünya Savaşı sonrası birçok Avrupa ülkesinde bölgesel dengesizlikleri azaltmaya yönelik politikaların uygulandığını görmekteyiz.

1950 sonrası iktisadın bir alt disiplini olarak gelişen kalkınma iktisadının kalkınma kavramını sadece ekonomik açıdan ele alması ülkeler ve bölgeler arasında artan ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel farklılıkları açıklamada yetersiz kalmıştır. Bu nedenle ekonomi dışı faktörleri de bünyesinde barındıran bölgesel nitelikte bir kalkınma anlayışına gereksinim duyulmuştur. Dolayısıyla bölgesel kalkınma çalışmaları bu süreçte az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerle ilişkili olarak ortaya çıkmıştır (Deviren ve Yıldız, 2014). Yerel kalkınma yaklaşımı bölgesel kalkınma

teorileri içerisinde ele alınmış birbirinin yerine kullanılan kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgesel/yerel kalkınmaya ilişkin birçok teorik ve alt teorik yaklaşımlardan söz edilmektedir. Bu çalışmada dört temel yaklaşım içerisinde yerel/bölgesel kalkınmanın nasıl gelişme gösterdiğini, nasıl bir evrilme sürecine girdiğini ele almaya çalışacağız. Bu teorik yaklaşımlar sırasıyla; Klasik Yerel Kalkınma Yaklaşımı, Keynesyen Kalkınma Teorisi, Neo-Klasik Yerel Kalkınma Yaklaşımı ve Yeni Yerel Kalkınma Yaklaşımı'dır.

2.4.1. Klasik Yerel Kalkınma Yaklaşımı

Geleneksel yerel kalkınma yaklaşımı, ekonomik büyüme odaklı klasik kalkınma teorisiyle örtüşen özelliklere sahiptir. Bu teorik yaklaşım açısından kalkınma, kişi başına düşen geliri arttırmaya yönelik olarak iş bölümü ve sermaye birikimi ile sağlanacaktır. Bu sayede verimlilik artışı olacak ve bu durum sermaye artışı ve işbölümünü ortaya koyan bir ekonomik büyümeyi meydana getirecektir. Artan verimlilik de ayrıca yüksek sermaye oluşumuna ve işbölümüne imkân vermek suretiyle ekonomik genişlemeye ve büyümeye yol açacaktır (Karaca ve Şahin, 2010: 43).

Klasik bölgesel/yerel kalkınma yaklaşımlarında kalkınma, merkezden planlanan, merkezi hükümetlerin bölgesel/yerel politikalarda temel rol üstlendiği bir niteliğe sahiptir (Akiş, 2011: 242). Çünkü bu dönem merkezi idarenin kontrolünde bir ulus devlet paradigması söz konusuydu. Bu olgu doğal olarak merkez dışı alanların kendine özgü kalkınma potansiyellerini dikkate almayan bölge halkının ve aktörlerin kalkınmaya ilişkin karar alma süreçlerine dâhil edilmediği tamamen merkezi hükümetler tarafından 'yerel için yerele rağmen' bir anlayışla kalkınma stratejilerini ortaya koymuştur. Esasında klasik kalkınma yaklaşımı o dönemin iktisat politikalarını etkileyen 1929 Dünya Ekonomik Krizi sonrası zorunlu olarak ortaya çıkan refah devleti uygulamalarından bağımsız düşünülemez (Çakmak ve Erden, 2004: 81).

Geleneksel anlayışta bölge; yerel birimlerin bir araya gelmesiyle mekânsal bir bütünlük oluşturan, devletin merkezi denetiminde sınırları çizilmiş ve ülke sınırlarının dışında bir ilişki ve etkileşime kapalı bir birim olarak ele alınmaktadır. Dolayısıyla geleneksel kalkınma yaklaşımı içerisinde bölge/yerel kalkınmanın tek

aktörü merkezi idare olmakta, yerel aktörlere bu süreçte alan açılmamaktadır (Dulupçu vd, 2010: 242).

Son olarak geleneksel kalkınma anlayışı, ithal ikameci ekonomi modelinin geçerli olduğu bir dönemde uygulanmış olup, toplumu gelişmiş az gelişmiş diye kategorize eden, her ne kadar gelişmiş ekonomilerin dinamiklerine sahip olmasa da özellikle planlı bir devlet müdahalesi ile toplumun endüstriyel aşamaya evrilebileceği ve bu kalkınma aşamasına ABD ve Avrupa ülkelerinin izledikleri kalkınma süreçleri model alınarak ulaşılabileceği gibi temel argümanlara sahiptir (Ercan, 2003: 95).

2.4.2. Keynesyen Kalkınma Yaklaşımı

1929 Dünya Ekonomik Krizi ile birlikte planlı kalkınma modeli belirtildiği üzere devletlerin öncelikli iktisadi stratejileri arasında yer almıştır. Keynes'in genel teorik yaklaşımı içerisinde devlet müdahaleciliği kaçınılmazdı. Müdahale maliye politikası uygulamaları ile gerçekleştirilebilirdi. Çünkü tasarruflar yatırımlardan büyük olacağı için kamu harcamaları ve tüketim eğilimleri arttırılmalıydı. Ancak bu şekilde ekonomi tam istihdamda dengeye gelebilirdi. Refah devleti uygulamalarına hâkim olan Keynesyen teori içerisinde kalkınma iktisadi ilgi görmeye başlamaktadır. Refah devleti, planlı bir kamu otoritesinin kullanıldığı, toplumda temel ihtiyaçlar için gelir desteği sağlamak ve güvencesizliği en aza indirmek, herkes için iyi bir yaşam standardı oluşturmak anlamına gelmekteydi (Bayraktar, 2012: 251-252). Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası Keynesyen Refah Devleti anlayışı, devletin sadece genel ekonomik kalkınmada değil, bölgesel/yerel dengeli kalkınmada da önemli aktör olması gerektiğini vurgulamaktaydı. Keynesyen bölgesel/yerel kalkınma yaklaşımının temel hedefi bölgeyi kalkındırmak amaçlı yabancı sermaye çekmeye yönelik olarak imalat sanayii yatırımlarını arttırmak ve bunun için bölge alt yapı yatırımlarını arttırmayı sağlamaktı (Deviren ve Yıldız, 2014).

Keynesyen bölgesel/yerel politikalar, az gelişmiş bölgelerdeki gelir ve istihdam artışına yardımcı olmuştur. Refah devleti uygulamaları ayrıca konjonktürel dalgalanmaları önlese de krizlerin önlenememesi kaçınılmaz olmuştur. Bu anlamda Keynesyen kalkınma uygulamaları ilk kriz etkilerini Bretton Woods sisteminin çöküşü ile yaşamıştır. Ayrıca Keynesyen politikalara, gelişmiş bölgelerle karşılaştırıldığında, verimlilik artışı ve daha da ön plana çıkan yerel kaynakların

kullanımına dayalı bir ekonomik dinamizm yaratmak noktasında çok başarı gösteremediği için eleştiriler de getirilmiştir (Amin, 1998). Keynesyen bölgesel politikalara yönelik diğer bir eleştiri büyümenin arz yönünü dikkate almayan, talep yönlü olması idi. Bu durum bölgesel gelişmeyi belirleyici olan alt bölgesel unsurların dikkate alınmamasına neden olmaktadır (Erkan, 1987).

1970'lerle yaşanan krizin de etkisiyle devletin sosyal yardım bütçesini finanse etmesi gibi etkenler kapitalist üretim ilişkisinin verimliliği açısından sorgulanmaya başlamış, dolayısıyla krizin önlenmesi için düşünülmüş olan devlet müdahaleciliği, ekonomik yeniden örgütlenmenin önünde engel oluşturmaya başlamıştı (Pierson, 2000: 195). Bu durum kapitalizmin devlet müdahaleciliği yöntemiyle sosyalleşmesini sağlamış olan Keynesyen politikaların terk edilmesini gerektiriyordu.

Devletin sosyal harcamalardan elini çektiği finansal serbestleşme döneminin temel paradigması devletin küçültülmesi esasına göre içerikleniyordu. Bu dönemde Keynesyen politikalar bölgesel farklılıklara bir çözüm üretmediği gibi kamusal kaynak dışında bir gelir oluşturmamayan yerel dinamiklerin (ekonomilerin) ortaya çıkmasına neden olmuştu. Bu nedenle devletin düzenleyici bir aktör olarak yeniden örgütlenmesine dayanan bir yönetim/yönetişim anlayışına geçilmekteydi. Küreselleşme ile de uyumlu bu süreç bölgesel/yerel kalkınma paradigmasının da değişimini zorluyordu.

2.4.3. Neo-Klasik Bölgesel/Yerel Kalkınma Yaklaşımı

1960'ların sonuna gelindiğinde Keynesyen politikaların etkisini kaybetmesiyle devletin özellikle piyasa sisteminin işleyişine yönelik müdahaleci yönü sorgulanmaya başlamıştır. Neo- Klasik Kalkınma teorisini geliştiren Robert Solow'a göre, model kişi başına düşen gelirin artması ile bölgelerde gelir eşitsizliğinin ortadan kaldırılmasını hedeflemekte olup, uzun vadede gerçekleşebilir olması için teknolojik gelişmenin sağlanmış olması gerekmektedir (TÜSİAD, 2008: 19).

Kalkınma yaklaşımları içerisinde Neo Klasik kalkınmanın odağını bölgesel/yerel ve bölgeler arası dengeli kalkınma oluşturmaktadır. Dengeli

kalkınmanın sağlanabilmesi belirli koşullara bağlıdır. Bunlar; mal ve faktör piyasalarında tam rekabet ve bu koşullar içerisinde herkesin fayda sağlayabileceği bir teknolojik ilerleme durumudur. Ayrıca işgücü, sermaye ve üretim artış oranlarının aynı olması gerekmektedir. Ancak bu koşulların sağlanabildiği bir tam rekabete dayalı piyasa ortamında bölgesel/yerel ve bölgeler arası dengesizliklerin ortadan kalkabileceği savunulmaktadır. Eşitsizliklerin ortadan kalkacağı bir denge durumunun oluşabilmesi için belirtilen koşulların sağlandığı tam rekabete dayalı bir fiyat mekanizmasının oluşturulması gerekmektedir (Martin ve Sunley, 1998:202).

Neo Klasik kalkınma yaklaşımının temel argümanlarının küreselleşmenin rekabeti hızlandırıcı ve dengesizlikleri arttırıcı durumları dikkate almak ve çözümler üretmek noktasında yetersiz kaldığını söyleyebiliriz. Söz konusu kalkınma yaklaşımının temel savunularından biri olan tam rekabet piyasasının oluşması için gerekli olan üretim faktörlerinin serbest dolaşımı bölgeler arasında tam bir şekilde mümkün olamamaktadır. Dolayısıyla yerel ekonomiler küresel üretim ve bölüşüm ilişkileri içerisinde pek etkili olamamaktadırlar. Son olarak bölgeler arasındaki iş gücü verimliliği noktasındaki farklılıkların bu yaklaşım içerisinde ortadan kalkmadığı görülmüştür. Bu temel nedenlere bağlı olarak bölgesel/yerel kalkınmaya ilişkin yerel aktörlerin belirleyici olduğu yerel kaynaklara dayanan bir teorik yaklaşıma ihtiyaç duyulmuştur.

2.4.4. Yeni Yerel Kalkınma Yaklaşımı: Endojen Bölgesel/Yerel Kalkınma

1980, ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel alanlarda önemli paradigma değişikliklerinin yaşandığı sürecin başlangıcı olarak kabul edilen bir tarih olması açısından önemlidir. Bu tarihsel süreç içerisinde bölgesel/yerel kalkınmaya ilişkin yukarıda üç başlık altında kategorize edilen dışsal (exojen) dinamiklere sahip kalkınma yaklaşımlarının yerini kent, yerel aktörler ve çevre gibi unsurların belirleyici olduğu içsel (endojen) kalkınma yaklaşımına bıraktığını görmekteyiz.

Yerel kalkınma için yeni argümanlar ortaya koyan içsel kalkınma yaklaşımı, yerel aktör ve dinamiklerin belirleyici olduğu, yerel kaynakların kullanımına dayalı ve bu unsurların içsel potansiyellerine önem veren bir kalkınma stratejisi olmakla birlikte söz konusu bölgesel/yerel dinamiklere, kalkınma sürecinin her aşamasına

dâhil olabilme imkânı sunan bir sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı olarak tanımlanmaktadır (Çetin, 2005: 1).

Yeni yerel kalkınma yaklaşımının içsel kalkınma yaklaşımıyla örtüştüğünü görmekteyiz. Bu nedenle kalkınma yaklaşımının hangi ilke esaslara dayandığını, hangi özellikler içerdiğini ortaya koymak yeni yerel kalkınma yaklaşımının anlaşılabilirliği açısından önemlidir. Bu bağlamda baktığımızda içsel kalkınma yerel çevrenin potansiyelleri tarafından belirlenen, kalkınma faaliyetlerinin sağladığı faydaların ilgili yörede tutulmasına önem veren, ayrıca yerel kaynaklara dayalı olma gibi özellikler içeren bir kalkınma sürecidir (Long and Ploeg, 1999:1-6). Bu özelliklerin yanı sıra içsel kalkınma kâr yerine kişi başı geliri arttırmaya odaklı, sermayenin kâr oranını yükseltmekten ziyade, yaşam kalitesinin yükseltilmesine önem veren neo klasik kalkınma yaklaşımında olduğu gibi sermaye birikimine değil, bireylerin maddi refahına önem veren, kitlelerin kendi gücüne (içsel dinamik) dayalı olarak belirleyici olması gibi ilke esaslar içeren bir kalkınma yaklaşımıdır (Başkaya, 2005: 189).

Bölgenin kendi öz kaynaklarına dayalı ve kendisinin öznesi olduğu içsel bölgesel/yerel kalkınma, Neo Klasik kalkınma gibi diğer dışsal nitelikli kalkınma yaklaşımlarından önemli farklılıklar içeren varsayımlara sahiptir. Bunlar; söz konusu kalkınmanın dışsallık ve taşmalara yer vermesi, teknolojik gelişmenin içsel faktör olarak yer alması, bilgi ve beşeri sermayeyi de içeren bir sermaye anlayışı, sosyal altyapının büyüme sürecinde önemli bir faktör olarak kabul edilmesi şeklinde sıralanmaktadır (Taban, 2010: 37-38).

Yeni bölgesel/yerel kalkınmanın içsel yapısını içsel kalkınmaya temel oluşturan dinamikler üzerinden daha anlaşılır hale getirebilmek mümkündür. Söz konusu temel dinamikler; a) Yerel Üretim Sistemleri b) Şehir Sistemleri c) Yenilikçi Çevre olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda yerel üretim sistemleri birbiriyle yoğun ve sürekli etkileşim içerisinde olan, yerelde her türlü amaç doğrultusunda organize olmuş aktörleri kapsayan; bilgi, teknoloji, enformasyon ve tecrübe alışverişine dayalı bir üretim sistemini ifade eder. Şehir sistemleri yaklaşımı açısından bakarsak, şehir, yerel kalkınmanın içsel dinamiklerinin ortaya çıkabilmesi açısından önemli bir mekândır. Yani şehirler, işletmelerden, eğitim-öğretim organizasyonlarına, siyasi ve idari teşkilatlardan, çeşitli amaçlarla örgütlenmiş sivil

oluşumlar gibi değişik oluşumları yerel kalkınmaya yönelik harekete geçiren bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Yenilikçi çevre yaklaşımı içsel büyümenin tamamlayıcı bir dinamiği olarak her yörenin kalkınma dinamiklerine ayrı ayrı odaklanır, yerel sinerji ve yeniliklerin oluşmasına önemli katkı sağlar. Yenilikçi çevre yaklaşımına göre kalkınma, çevrenin yenilik kapasitesinin sürekli artmasına bağlı bir durumdur (Çetin, 2005: 4-9).

2.5. Yeni Kalkınma Anlayışının Dönüştürücü Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları

1930’lu yıllarda Avrupa merkezli olarak devam eden sanayileşme çabaları 2. Dünya Savaşı nedeniyle kesintiye uğramış, savaşın da hızlandırıcı etkisiyle sosyo-ekonomik ve kültürel farklılaşmalar artmaya devam etmiş ve bunlara ilaveten alt yapı yetersizlikleri ve çevre kirliliği bölgeler arasındaki dengesizlikleri arttırmıştır. Yaşanan bu süreç aynı zamanda sanayi ve ticaret yatırımlarının kentlerde yoğunlaşması nedeni ile kırdan kente göç yoğun bir şekilde hızlanmıştır. Tüm bu nedenlere bağlı olarak kalkınmanın maliyetleri yükseldiğinden yeni kalkınma politikaları gelişmeye başlamıştır (Yüceyılmaz, 2007: 27-28).

1970’lere kadar uygulanan kalkınma politikalarının genel olarak Keynesyen paradigmalardan etkilenerek içeriklendiğini belirtmiştik. Ancak söz konusu yıllarla birlikte genel iktisadi uygulamaları ifade eden “Fordist” üretim biçimi özellikle 1973 tarihli Arap-İsrail Savaşının tetikleyici etkide bulunduğu o dönemki endüstriyel gelişme için önemli hammadde olan petrol fiyatlarının artması sonucu meydana gelen petrol krizi ile sorgulanır hale gelmişti. Yaşanan krizin de etkisiyle içsel faktörlere odaklanan bölgesel kalkınma politikalarına önem verilmeye başlanmıştır. Artık merkezi idarenin kontrolünde merkezden yerele doğru bir kalkınma politikası yerine yerel aktörlerin kendi öz kaynakları ile kalkınmaya yönelik hamlelerde bulunduğu bir kalkınma anlayışına doğru evrilme söz konusu olmuştur. Küreselleşmenin rekabeti arttırıcı ve zorunlu olarak genişletici etkisinin de belirleyici olduğu bu süreçte kamunun yönetimine yönelik devletin yeniden organize edildiğini görmekteyiz. Bu bağlamda gerek üretim gerekse yönetim alanına ilişkin “esnekleşme” sürecine girilmiştir. Büyük ölçekli kitlesel üretim modelinden küçük ölçekli esnek üretim modeline geçildiği, kamu yönetiminin desantralize edildiği bu süreç “fordizm’den post-fordizme geçiş” olarak da ifade edilmektedir. Söz konusu bu yeni dönemde kapitalist devletler yeniden yapılanma (reorganizasyon) sürecine

girmiş, bu bağlamda kamu işletmeleri aşamalı olarak özelleştirilmeye başlanmış piyasaya açılmış, mali serbestleşmeyle de deregülasyon sürecine girilmiş yani devletin piyasaya müdahale araçları minimum düzeye çekilmeye başlanmıştır (Aslan, 2005: 133).

İşte bu değişimin hızlandığı 1980'li yıllarla birlikte yeni bölgesel/yerel kalkınma politikalarının uygulanabilmesi, bu politikaların daha organize bir şekilde sürdürülebilirliğini sağlamaya yönelik, bölgenin ihracatına ve doğrudan dış yatırım çekme potansiyeline olumlu etkileri olabilecek Bölgesel Kalkınma Ajansları gibi yerel kuruma ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır (Uğuş, 2006: 4). Ayrıca kamu yönetiminin yeniden yapılanması sürecinde yerelleşme eğilimlerinin artması, böylece kamunun yönetiminden kaynaklı farklılıkların ortadan kaldırılması ve son olarak yerel kalkınmanın sağlanabilmesi için yerelde BKA'larına ihtiyaç duyulmuştur (Özer, 2012: 38).

BKA'lara ilişkin birçok tanımlamaya rastlamak mümkündür. Nitekim Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği'nin (EURADA) tanımına göre; *"Bölgesel Kalkınma Ajansları, ekonomik ve sosyal zorlukları birlikte ele almak ve ekonomilerini geliştirmek için gelişmiş özel şirketler, kamu kurumları ve sivil toplum ile farklı kanallar aracılığıyla çalışmak amacıyla ulusal ve yerel düzey arasında kurulan kamu-özel tüzel kişilerdir"* (<https://www.eurada.org>, E.t. : 27.03.2020)

Bir başka benzer tanıma göre BKA'lar; bir ülkenin belli bir coğrafi bölgesi içerisindeki özel ve kamusal tüm şirketler, yerel otoriteler ile STK'lar arasında işbirliği sağlayarak, o bölgenin ekonomik kalkınmasını hedefleyen ve yasal bir hükme dayanarak kurulan yapılardır (Koçberber, 2006: 37). Bu tanımlar dışında BKA'ları, KOBİ'leri birçok yönden desteklemeye yönelik yerel aracı kurumlar olarak gören ve BKA'ların varlık nedeni olarak ifade edilen; a) yerel ve bölgesel girişimciliği destekleme, b) yerel altyapı hizmetlerinin sunulmasına yardımcı olma, c) bölgesel talepleri karşılayacak yeni ürün ve hizmet üretimi için parasal garantiler aramak gibi işlevler üzerinden yapılan tanımlamalara rastlamaktayız (Apan, 2004: 48). Bu tanımlar ve literatürdeki diğer tanımlara baktığımızda hepsinin ortak noktasının, bölgesel eşitsizliklerin ortadan kaldırılması amacına yönelik bölgesel kalkınma stratejisi izlemek, kamu, özel sektör ve sivil toplum işbirliğine dayalı bir yönetim anlayışı içerisinde yerel kaynakların potansiyelini arttırmaya çalışmak olduğunu söyleyebiliriz.

2.5.1. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Tarihsel Gelişimi

Kurumsal anlamda ilk uygulamalarını, 1960'lı yıllarda gördüğümüz Bölgesel Kalkınma Ajansları, merkezi hükümetin denetimine tabi, görece bağımsız bir idari yapıya sahip sınırları belirli olan bir bölgede öncelikli olarak o bölgenin sosyo-ekonomik durumunu geliştirmek ve kalkınma planları için gerekli bilgileri sağlayarak planların uygulanması ve denetlenmesi amacıyla yönelik olarak 1930'lu yıllardan itibaren kurulmaya başlanmıştır (Avaner, 2005: 243). Bu anlamda Bölgesel Kalkınma Ajanslarının ilk uygulaması ABD'de 1930 tarihinde kurulan Tennessee Valley Authority'dir. Bölgesel kalkınmanın ilk örneği olarak ABD'nin Meksika yakınlarındaki Tennessee Vadisinde kurulan ve havza esaslı bir bölge planlaması niteliğine sahip "Tennessee Vadisi İdaresi" gösterilmektedir. Batı Avrupa ülkeleri için özellikle 1950'li yıllardan sonra BKA'ların öneminin arttığını görmekteyiz (Avaner, 2005:243-244; Akiş, 2011: 248).

2. Dünya Savaşı özellikle Avrupa'da devletlerin, artan bölgelerarası dengesizlikle mücadele edebilmek için bölgesel politika, bölgesel plan ve teşvik başta olmak üzere birçok uygulamaya başvurduklarını görmekteyiz. Ülkelerin sosyo-ekonomik, kültürel açıdan kalkınma düzeylerindeki artan farklılıkları azaltılması amacıyla Avrupa Devletleri içerisinde (özellikle AET döneminde) ortak bölgesel kalkınma planları yapılmıştır. Özellikle İtalya'da kuzey ve güney kesimlerin kalkınma farklılıklarının artması; İngiltere, İskoçya ve Galler'de eski sanayilerin artık eskisi gibi işler olamaması; bu yerlerde bir takım arayışları beraberinde getirmiş ve bölgesel kalkınmaya yönelik politikaları gerekli kılmaya başlamıştır (Ultan ve Saygın, 2016: 77-78).

1980'li yıllara kadar bölgesel kalkınma stratejilerini belirleyici etkiye sahip Keynesyen politikaların 1970'li yıllarla etkisini kaybetmeye başlaması sonucu içsel kalkınma politikalarının önem kazanmasıyla artık merkezi hükümet kontrolünde gelişen BKA'ların yerini, tabandan tavana diye nitelendirilen yerel aktörlerin belirleyici olduğu yeni BKA'lar almaya başlamıştır. Avrupa Devletlerinin genel politikası içerisinde bölgelerin ekonomik bakımdan özerkleştirilmesi ve girişimcileri bölgeye çekebilmek için gerekli çalışmaların gerçekleştirilmesi yer almaktadır. Bu nedenle yerel dinamiklerle bizzat yerel aktörlerle oluşturulmuş BKA'lara ihtiyaç

duyulmaktaydı. Özellikle Avrupa Birliği'nin etkisiyle soğuk savaş sonrası Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde bölgesel kalkınma planları geliştirilmiştir. Her biri ayrı deneyimlere sahip olan bu kalkınma ajansları geçiş ülkelerinin hepsinde kurulmuşlardır. Benzer çabaların ABD, Kanada ve Avustralya'da da olduğu görülmektedir (Berber ve Celepçi, 2005:135-143).

Bugün için görev ve yetkileri, faaliyet alanları noktasında farklılıklar gösteren BKA'ların yaygınlaşması ve önemli yapılar haline gelmesinde başlıca üç temel etkenden söz edilebilir. Bunlar; belirleyici etken olarak 2. Dünya Savaşı, küreselleşme ve bölgesel kalkınmayı cazip hale getiren uluslararası fon artışlarıdır (Tamer, 2008: 7-9).

2.5.2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Örgütsel (İdari) Yapısı ve Fonksiyonları

Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın örgütsel yapısı stratejik hedef ve amaçları, mali yapı ve insan kaynaklarını içerisine alan ikili bir niteliğe sahiptir. Birincisi idari teşkilatlanmayı oluşturan Genel Kurul, Denetim Kurulu, Denetleme Komitesi ve Genel Müdür gibi temel organlardan oluşur. İkincisi ise belli bir uzmanlık konusunu ele alan çalışma grupları veya teknik konuları inceleyen komitelerdir. Ajansların, genel politikalarını oluşturmak ve yürütmekle görevli Yönetim Kurulları yer almakta ve bu kurullar merkezi hükümetçe atanmış temsilcilerce yönetilmektedir. Kalkınma ajanslarının hissedarları tarafından seçilen yönetim kurulları genelde uzman olmayan kişilerden oluşmakta ve kurulun önemli görevleri arasında stratejik planları ve bütçeyi onaylamakla birlikte teknik elemanların yetiştirilmesi için genel müdür seçmek yer almaktadır. Kalkınma ajansları personel politikasına ilişkin farklılıklar gösterse de her bir kalkınma ajansı kendisi için yeterli ve işlevsel bir personel ile örgütlenme stratejisi izlemektedir (Kayasü vd. 2003: 12-21).

Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın örgütsel yapısı yönetim anlayışına uygun olarak çok aktörlü bir yönetim anlayışına sahiptir. Bu anlamda örgütsel yapıyı bölgesel/yerel idare temsilcileri, ulusal/uluslararası şirketlerden oluşan sermaye grubu ve içlerinde değişik amaçlı örgütlenmiş meslek odaları, çevre örgütleri, sermaye ve işçi birlikleri yapıların yer aldığı STK'lar aktör olarak temsil etmektedirler (Çalt, 2005: 9).

2.5.3. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Fonksiyonları

Ekonomik kalkınmaya birçok açıdan katkıda bulunan, gerek uluslararası, gerek yerel ilgili tüm aktörlerle etkin bir işbirliği kurabilme kabiliyetine sahip BKA'ların çok yönlü faaliyet alanına sahip olduğunu görmekteyiz. Bu anlamda BKA'ların fonksiyonlarını şu şekilde sıralamak mümkündür (Özen, 2005: 7-8).

- Girişimcileri yatırım yapmak noktasında bölgeye çekmek.
- Bölgesel/yerel kalkınma için stratejik planlama yapmak ve uygulanmasını izlemek.
- Bölgeye ya da bölgeden dışarıya teknoloji transferi ile uğraşmak, sermaye katılımı ile iş çevrelerini desteklemek.
- Finansman konusunda yatırımcılara bilgi sağlamak ve tavsiyelerde bulunmak.
- KOBİ'ler için finans kaynakları yaratmak, yerel, ulusal ya da uluslararası fonlar, kredi kuruluşları ve bankalarla işbirliği yapmak.
- Yol, su, kanalizasyon, çöp toplanması gibi alt yapıyı düzeltme faaliyetlerinde aktif rol oynamak.
- Eğitim, altyapı, yol, enerji faaliyetlerini izlemek.
- Bölgenin ulusal ve uluslararası networklerinin geliştirilmesini sağlamak.

2.6. Dünyada ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları

2.6.1. Dünya'da Bölgesel Kalkınma Ajansları

Örgütsel yapı olarak merkezi idareden bağımsız bir şekilde kurulmuş olan BKA'lar, sınırları belirli olan bir bölgenin öncelikli olarak sosyo-ekonomik gelişmesine odaklanmış bu anlamda ilk uygulamaları dünyada 1933 yılında ABD'de olduğunu belirtmiştik. Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası Avrupa Devletlerinin birlik

stratejisine uygun olarak kalkınma hamlelerini başarılı kılabilmek için ve sonrasında bölgelerin birbirleriyle rekabet edebilme gücünü arttırmak amaçlarına yönelik olarak Avusturya, Belçika, Brezilya, Almanya, Hollanda, İtalya, Portekiz, İspanya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya’da da Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kurulduğunu görmekteyiz (Cankorkmaz, 2011: 121-124).

Bölgesel farklılıkların ortadan kaldırılması çabalarının Avrupa merkezli olduğunu söyleyebiliriz. Önceleri Avrupa Ekonomik Topluluğu içerisinde kırsal kalkınmanın sağlanmasına yönelik çalışmalar Avrupa Yatırım Bankası tarafından desteklenirken 1973’de topluluğa İrlanda, İngiltere ve Danimarka’nın üyelik başvurusu yapmasıyla, ölçek genişlemesi olmuş ve bu durum daha sistemli ve çeşitli bölgesel politika araçlarına ihtiyacı ortaya koymuştur. Bunun üzerine 1975 yılında Topluluğun yapısal sorunlar yaşayan bölgelerini desteklemek amacıyla Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF) oluşturulmuştur (Güneser, 2005). Söz konusu bu oluşumların BKA’ların ortaya çıkmasında önemli etkilerinin olduğunu söyleyebiliriz.

1980 sonrası özellikle 1981’de Yunanistan’ın ve 1986’da İspanya ve Portekiz gibi ülkelerin topluluğa dâhil olmasıyla bölgeler arası eşitsizliklerin daha da artması durumları söz konusu olmuştur. Söz konusu sorunu çözmeye yönelik daha önce kurulmuş olan ve Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu’nun kapsamını arttırıcı politikalar izlenmiş, buna paralel olarak bölgeler arası farklılıkları azaltıcı ya da ortadan kaldırmaya yönelik ilave araç ve uygulama arayışı içerisine girilmiştir. Bu bağlamda İngiltere’de özellikle de İskoçya’da 1980’li yıllar boyunca başarıya ulaşan yenilikçi bölgesel kalkınma stratejileri ve planları, Avrupa ölçeğinde geliştirilerek bölgesel politikaya temel teşkil etmiştir. Akdeniz ülkelerinin Topluluğa üyeliklerinin ardından Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF), Avrupa Sosyal Fonu (ESF), Tarımsal Kılavuz ve Garanti Fonu (EAGGF) ile bütünleşerek Yapısal Fon oluşturulmuş ve bu fonlar çeşitli kriterlere göre belirlenen hedef bölgeleri kalkındırmak amacına yönelik kullanılmıştır (Erçakar, 2010). Nitekim 1988 yılında gerçekleştirilen ‘Yapısal Fonlar Reformu’ düzenlemesiyle, modern bölgesel politika dönemi başlamış ve üye ülkelerin problemlerine etkin çözümler üretmek; bunun için de ulusal fonlardan ve yapısal fonlardan destek alarak yeni süreçler geliştirmek hedeflenmiştir (Arslan: 2005:284). Devamında ilave arayışların sonucu olarak kurulan BAK’lara özellikle Avrupa Birliği’nin yapısal fonları olarak adlandırılan “Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu” (ABKF) ve “Ön Katılım İçin Yapısal Araç Fonu” (ÖKYAF)’nın fon

sağladığını görmekteyiz. Bu anlamda AB'nin yapısal fonlarından biri olan ABKF, alt yapıları geliştirmek, yerel kalkınmaya öncelik vermek ve küresel rekabete adapte olma amacıyla yapısal güçlük içindeki ülkelere verilirken; ÖKYAF, AB'ye aday olan ülkelerin alt yapı projeleri için verildiğini görmekteyiz (Akiş, 2011: 247). Dünya'da bölgesel kalkınmaya ilişkin Avrupa Birliği merkezli gelişen ilgi BKA'ların hızla artış göstermesine neden olmuştur. Son olarak BKA'ların dönemsel ve bölgesel yayılımını tablo şeklinde ortaya koymak faydalı olacaktır.

Tablo 3

Dünyada Dönemsel ve Bölgesel Olarak Bölgesel Kalkınma Ajansları

Yıllar	Ülkeler
1933	ABD
1950'ler	Brezilya, Avusturya, Belçika, Fransa, İrlanda, Japonya
1960'lar	Almanya, İngiltere, İtalya, Hollanda
1980'ler	Yunanistan, İspanya, Finlandiya, Danimarka
1990'lar	Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Litvanya, Polonya, Portekiz, Slovakya, İsveç, Ukrayna
2000'ler*	Türkiye

Kaynak: Işık vd., 2010: 11'den yararlanılarak geliştirilmiştir.

2.6.2. Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları

Türkiye'de bölgesel/yerel kalkınma politikaları 1960'lı yıllarda planlı dönemle gündeme gelmiştir. Bölgesel kalkınma, ilk kalkınma planı ile başlayarak beş yıl periyodlarla devam eden tüm kalkınma planlarında önemli bir konu olmuştur. Ancak bölgesel kalkınmaya ilişkin pek başarılı olunduğu söylenemez (Berber ve Celepçi, 2005: 151). Bu başarısızlığı kamu yönetimi örgütlenmesi içerisinde vesayet baskısı altında, bağımsız bir yerel kurum/kuruluşların olmaması, merkezin yerel teşkilatlanmalarının işlevsel açıdan sınırlı olması gibi temel nedenlere bağlayabiliriz (Maç, 2006:3).

BKA'lara ilişkin ilk çalışmalar 1990'lı yıllarda başlasa da öncesi bölgesel kalkınmayı hedef edinen bir dizi uygulama ve örgütlenme söz konusudur. Bu anlamda gerek beş yıllık kalkınma planları, gerek KÖYDES ve KÖYKOOP gibi uygulamalar, gerekse yerel kalkınmayı teşvik amaçlı çıkartılmış kanunlar, Ticaret ve

Sanayi Odaları gibi örgütlenmeler vardı. Ancak mevzuattaki karmaşıklık, yetki karmaşası, merkezi ve yerel birimler arasındaki yeterli koordinasyon ve uzlaşının olmaması gibi nedenlere bağlı olarak sorunlar ortaya çıkmaktaydı (Akın, 2007).

Türkiye'nin yaklaşık 40 yıl uygulamakta olduğu teşvik sistemine dayalı bölgesel kalkınma politikası AB'ye katılım süreci ile değişme göstermiştir. Değişim öncelikli olarak merkezi planlama anlayışından uzaklaşma ile başlamış ve özel sektör ve sivil toplum örgütleri ve yerel idareler gibi aktörlerin bölgesel rekabeti arttırmaya yönelik işbirliği içerisinde hareket ettiği proje ve programlar ortaya koyan bir sürece dönüşmüştür (Turan, 2006: 39). Esasında AB'nin tüm aday ülkeler için ortaya koyduğu ve zorunlu kıldığı bu uygulama AB'ye tam üye olma çabası içerisinde olan ülkemiz için de geçerliydi. Bu anlamda 2000'lerin başında Türkiye'de gündeme gelen BKA'lar AB eksenli gelişme göstermiştir. Başka bir ifadeyle BKA'lara ilişkin doğrudan ve en geniş etki kamu yönetimi reformu açısından en önemli dış dinamik olan AB tarafından olmuştur (Şinik, 2010: 129).

Bölgesel kalkınmaya ilişkin yaşanan sorunları çözme amacına yönelik kurulması gündeme gelen BKA'lara yönelik nihayet ilk adım Eylül 2002 tarihinde atılmıştır. Bu tarihte çıkarılmış olan Bakanlar Kurulu kararı ve Şubat 2006 tarihli yürürlüğe giren 5449 Sayılı kanun ile BKA'lara ilişkin 26 istatistiki düzey-bölge ortaya koyulmuştur. İlgili kanunda böyle bir düzenlemeye gidilmesinin nedeni, Avrupa Birliğine katılım için "İstatistiki Amaçlarla Bölgesel Birimlerin İsimlendirilmesi" şeklinde açıklımlanan NUT sınıflandırılmasının hazırlaması ve AB'ye katılım öncesi mali yardımlardan faydalanabilmek için zorunlu bir uygulama olmasıdır (Yılmaz, 2010: 186). Nitekim bu çerçevede 22 Eylül 2002 tarihli Bakanlar Kurulu Kararıyla bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların belirlenmesi ve AB Bölgesel İstatistik Sistemi ile karşılaştırılabilir veri tabanı oluşturmak amaçlanmış olup, Türkiye genelinde üç kademeli İstatistiki Bölge Birimleri (İBB-NUTS) sınıflandırılması yapılmıştır.

Tablo 4
İstatistiki Bölge Birimleri

TR1: İstanbul TR10: İstanbul TR2: Batı Marmara TR21: Edirne, Kırklareli, Tekirdağ TR22: Balıkesir, Çanakkale TR3: Ege TR31: İzmir TR32: Aydın, Denizli, Muğla TR33: Afyon, Kütahya, Manisa, Uşak TR4: Doğu Marmara TR41: Bilecik, Bursa, Eskişehir TR42: Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova TR5: Batı Anadolu TR51: Ankara TR52: Karaman, Konya TR6: Akdeniz TR61: Antalya, Burdur, Isparta TR62: Adana, Mersin TR63: Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	TR7: Orta Anadolu TR71: Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Niğde, Nevşehir, TR72: Kayseri, Sivas, Yozgat TR8: Batı Karadeniz TR81: Bartın, Karabük, Zonguldak TR82: Çankırı, Kastamonu, Sinop TR83: Amasya, Çorum, Samsun, Tokat TR9: Doğu Karadeniz TR90: Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon TRA: Kuzeydoğu Anadolu TRA1: Bayburt, Erzincan, Erzurum TRA2: Ağrı, Ardahan, ığdır, Kars TRB: Ortadoğu Anadolu TRB1: Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli TRB2: Bitlis, Hakkari, Muş, Van, TRC: Güneydoğu Anadolu TRC1: Adıyaman, Gaziantep, Kilis TRC2: Diyarbakır, Şanlıurfa TRC3: Batman, Mardin, Şırnak, Siirt
---	--

Kaynak: 5449 Sayılı Kanun, RG, 08.02.2006, Sayı 26074

AB'ye uyum amaçlı atılan bu önemli adım tabloda da ifade edildiği üzere Düzey-3 kademesi olarak tüm illeri kapsayan 81 İBB'nin belirlendiğini görmekteyiz. Düzey-2 ve Düzey-1 farklı tanımlamalara göre oluşturulmuş olup, buna göre sayısı 26 olan Düzey-2 kapsamında yer alan İBB'ler Düzey-3 kapsamında yer alan komşu illerin gruplandırılması ile tanımlanmıştır. Sayıları 12 olan Düzey-1'deki İBB'ler, Düzey-2'deki İBB'lerin gruplandırılması sonucu oluşturulmuştur.

2.7. BKA'ların Hukuki ve Teşkilat Yapısı

Kalkınma ajanslarına ilişkin hukuki süreç 2003 tarihli 24 maddeden oluşan Taslak çalışmasıyla başlamış, devamında 19 maddelik ikinci bir Taslak oluşturulmuş ve nihayet 19 Ocak 2005 tarihinde 31 maddelik bir Tasarı tartışılmak üzere

kamuoyunun gündemine sunulmuştur. Bu sürecin sonunda 25 Ocak 2006 tarihinde 32 maddeden oluşan “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun” kabul edilmiş ve 08 Şubat 2006 tarihinde 26074 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Demirci, 2006: 34).

Koordinasyonundan Devlet Planlama Teşkilatının sorumlu olduğu bölgesel kalkınma ajanslarının ilgili kanunun 1. maddesinde amaç ve kapsamının genel çerçevesi çizilmiştir. Kanunun 1. maddesine göre ajansların amacı;

“kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak”

şeklinde ifade edilmiştir (5449 SK, Mad.1).

Ajansların teşkilat yapısı 5449 Sayılı kanunun 7. maddesinde sırasıyla; a) Kalkınma Kurulu b) Yönetim Kurulu c) Genel Sekreterlik d) Yatırım Destek Ofisi olarak belirtilmiştir (5449 SK, Mad. 7).

2.8. Kalkınma Ajanslarının Görev ve Yetkileri

5449 Sayılı Kanunun İkinci Bölümünde kalkınma ajanslarının ön plana çıkan görev ve yetkileri şu şekilde sıralanmıştır (5449 SK, Mad.5):

- “Yerel yönetimlerin plânlama çalışmalarına teknik destek sağlamak.
- Bölge plân ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak; bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bildirmek.
- Bölge plân ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu kapsamdaki projelere destek sağlamak.
- Bölgede kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ve bölge plân ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek.

- Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, yaptırmak, başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek.
- Bölgenin iş ve yatırım imkânlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak.
- Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek.
- Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak.”

5449 Sayılı kanunun ilgili maddesi kalkınma ajanslarının görev ve yetkilerine ilişkin birçok düzenlemeyi içermektedir. Gerek kanunun amaç ve kapsamında gerekse kalkınma ajansları ile ilgili yapılan uluslararası düzenlemelerde “kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek” şeklinde ifade edilen yönetim paradigmasının KOBİ’ler ve dış kaynaklı yatırımlar eliyle bölgesel kalkınmayı amaçladığı görülmektedir (Yılmaz, 2010: 188).

Ajansların görev ve yetkileri açısından baktığımızda, ajansların bölgesel kalkınmanın sağlanabilmesi için bir araç olarak kullanıldığını söyleyebiliriz. Bu bağlamda Ajanslar, bölgenin potansiyelinin ortaya koyulması ve uygun stratejilerin belirlenmesi amacıyla yönelik bilgi yoğun sektörlerle işbirliği içerisinde olmaktadır (Özer, 2007: 403). Sonuç olarak kalkınma ajanslarının görev ve yetkilerinin, belirtilen amaç ve vizyonları hayata geçirmeye yönelik içeriklendirildiğini görmekteyiz.

2.9. Kalkınma Ajanslarına Yöneltilen Eleştiriler

Türkiye’de kalkınma ajanslarına yönelik, gerek mevzuat, gerek işleyiş, gerekse aktörlerin karar alma sürecine katılımı ve etkisi noktasında birçok eleştiri getirilmektedir. Hatta söz konusu ajansları düzenleyen 5449 Sayılı kanunun tasarı aşamasında bile eleştiriler ortaya koyulmuştur. Bu anlamda o dönem Türk Girişim ve

İş Dünyası Konfederasyonu (TÜRKONFED) başkanı olan Enis Özsaruhan (2005) ajanslara ilişkin şu sorun tespitlerinde bulunmuştur:

- BKA’lar özel sektörün potansiyelinden etkin bir şekilde yararlanmayı hedef edinmekten çok, kamu ağırlıklı olarak tasarlanmıştır.
- Merkezi örgütlenmeye tabi olan Devlet Planlama Teşkilatı, kanunda belirtilmiş olan koordinasyon görevinin ötesine geçip kamu yönetimi içerisindeki “yerelleşme” eğilimine zarar vermiştir.
- Ajansların yönetim kuruluna Vali’lerin başkanlık etmesi, genel sekreterin DPT onayı ile iş başına gelmesi gibi tasarıda yer alan düzenlemeler, merkeziyetçi-vesayetçi yönetim anlayışından vazgeçilmediğini göstermektedir.
- Son olarak temel amacı bölgesel dengesizlikleri ortadan kaldırmak olan ajanslara ilişkin, tasarıda az gelişmiş bölgelere daha fazla fon ayrılacağına açıkça belirtilmemiş olması da ayrı bir sorun teşkil etmektedir.

Ajanslara ilişkin ilginç bir eleştiri de “ajans” kavramının kamu yönetimi terminolojisinde yer almadığına yöneliktir. Söz konusu yasa ile oluşturulan kalkınma ajansları ne merkezi yönetimin taşra uzantısı ne de yerel yönetim birimi olarak değerlendirilmektedir. Nitekim ajanslar, Anayasanın 127. maddesinde belirtilen yerel yönetimler içerisinde de yer almamaktadır (Alıcı, 2006: 30). Ajanslar ayrıca kamu yönetimi örgütlenmesi içerisindeki yeri belirtilmese de merkezi yapıya ait olan DPT’nin bir bölgesel bürosu izlenimi vermektedirler (Sevinç, 2006: 10).

Ajanslara yönelik sorunları ortaya koyan ve rapor olarak sunulan bir çalışmada ajansların hukuki kişiliğine dair bir belirsizliğin olması, BKA’ların kurulması ve hukuki kişiliklerinin sonlandırılmasına yönelik Bakanlar Kurulunun yetkili kılınmasının anayasaya aykırılık teşkil edeceği yönündeki eleştiri dikkat çekmektedir. Raporda ön plana çıkan söz konusu kanuna ilişkin yapılan bir diğer eleştiri ise BKA’ların yönetim kurulu başkanı olan valilerin, toplanan fonları “tarafsız kamu görevlisi” sıfatı dışına çıkarak dar bir kesime kullandırabilecek olması şeklinde olmuştur (Maç, 2006:7).

Ajanslarla ilgili en kapsayıcı ve güncel sorunları şu şekilde sıralamak mümkündür (Kuran, 2019: 194-206):

- Kamu-özel kesim- sivil toplum işbirliğine dayalı örgütlenmiş olan ajansların önemli bir paydaşı olması gereken üniversiteler, ajanslarla işbirliği noktasında beklenen düzeyde değildir.
- En çok eleştirilen ve değiştirilmesi talep edilen kurumsal yapı Yönetim Kurulları'dır. Çünkü yönetim kurulu üyeleri ajansın temel işleri dışında taleplerde bulunmakta, ajans kaynaklarını temsil ettiği kurumlar için kullanmaktadırlar.
- Ajansların yönetim kurullarında özel sektör, iş dünyası, iş dünyası dışında yer alan sivil toplum örgütleri ve yerel yönetimlerin dengeli bir şekilde temsiliyeti söz konusu değildir. Örneğin; hem valilerin hem de İl Genel Meclisi Başkanları'nın yönetim kurulu üyesi olmaları adil bir temsiliyet problemi yaratmakta ve merkeziyetçi anlayışı ortaya koymaktadır.
- Ajansın icra ve karar verici organı olan Genel Sekreterlik yetki ve sorumluluklar noktasında işlevsel değildir. Bu önemli organ pratikte yönetim kurulunun taleplerini yerine getiren bir sekreteryaya görevi ifa etmektedir.
- Ajanslara merkezi ve yerel bütçeden ayrılan paylar, ajansların temel amacı olan "bölge içi ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması" için yeterli değildir.
- Ajanslar finansman sorunlarını aşmak noktasında Avrupa Birliği ve diğer uluslararası fonlardan yeterli düzeyde fon temin edememektedirler.
- Kanunda kamu tüzel kişiliğine haiz kuruluşlar olarak nitelendirilen ajansların özel hukuk hükümlerine tabi olması önemli bir statü ve yetki karmaşasıdır.

- Ajanslar sahip oldukları verileri gerek paydaşların gerekse diğer kurum, kuruluş ve kişilerin kullanımına açık bir veri bankasına sahip değildir.
- Ajanslara yönelik son eleştiri, ajans bütçesine katkı sağlayan paydaşlar olan belediye, sanayi ve ticaret odaları ve il özel idarelerinin verdikleri payları ajanslara sundukları projelerle geri almaya çalışmalarıdır. Bu durum esasında ajansların yönetim kurullarında bulunan temsilcilerin aynı zamanda temsil etmiş oldukları kurumun projelerini onaylayan kişiler olmasından kaynaklanmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOOPERATİFÇİLİĞE GENEL BAKIŞ

3.1. Kooperatifçiliğin Tanımı

Kooperatifler 19. yüzyılda ekonomik amaçlı bir örgütlenme olarak ortaya çıksa da ekonomik amacın dışında, sosyal, eğitim, sağlık gibi alanlara yönelik bir birlikteliği ifade eder. Bu bağlamda kökeni latince “cooperatio” olan ve Fransızca’daki “cooéperer” kelimesinden bugünkü anlamını bulan kooperatif kelimesinin genel geçer anlamı kısaca, ortak bir amaç doğrultusunda işbirliği etmek anlamına gelmektedir (Müftüoğlu ve Aydos, 2001: 11). Başka bir ifadeyle Batı dillerinde ‘cooperative’, ‘Co-Op’, ‘Cooperative society’ gibi karşılıkları bulunan kooperatifin kelime karşılığı beraberce iş yapma, birlikte çalışma olmakla birlikte kooperatifçilik, güçleri birleştirme anlamında kullanılmaktadır (Kılıçarslan, 2013: 20).

Nitekim Çıkın ve Karacan (1994: 1) kooperasyonla aynı anlama gelen kooperatifi şu şekilde tanımlamaktadır: *“aynı amaç doğrultusunda bir sonuca ulaşmak için ortaklaşa gösterilen çaba, gayret ve mevcut olanakları birleştirerek, bunların koordineli şekilde çalışmasını sağlamaktır.”*

Kooperatifçilik, “işbirliği, dayanışma” gibi niteliklerle tanımlanan bir girişimcilik faaliyeti olarak karşımıza çıkmaktadır. İşleri en uygun maliyetle yapmak, bireylerin işbirliğine dayalı olma ve ekonomik güçleri birleştirme, kooperatifi tanımlayan belirleyici unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Mülayim, 1999: 17).

Kooperatifçiliği adil bir işbölümü ve ekonomik değer paylaşımı açısından önemseyen Geray (2014: 27-28), kooperatifçiliği, *“çoğu zaman ekonomik açıdan güçsüz bireylerin, karşılıklı işbirliği ve dayanışma ilkesi temelinde, üyelerin eşit temsiline dayalı demokratik bir yönetime sahip işletme içerisinde kendi üyelerine hizmet etmek ve çıkarlarını korumak esasıyla oluşturdukları bir yardım örgütüdür.”* şeklinde tanımlamaktadır.

Esasında kooperatifçiliği yukarıdaki tanımda sıraladığımız amaçlar perspektifinden ele aldığımızda kooperatifçiliğin insanlık tarihi kadar eskilere uzanabileceğini söylemek mümkündür. Ancak burada kooperatifçiliğe ilişkin ortaya koyulan tanımların sanayi devrimi sonrası modernleşme süreci içerisinde karmaşıklaşan ve dengesizleşen ekonomik yapıyı aşmak, kalkınmanın kır ve kent arasında daha dengeli olması ve toplumda oluşan diğer temel ihtiyaçların “adil” bir şekilde sağlanmasına yönelik bir içeriğe sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Kooperatifçiliğin tüm belirleyici unsurlarını ve ilkelerini belirten kapsayıcı bir tanımı Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA) yapmaktadır. ICA’ya göre kooperatif: “*Ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlar ve istekleri, müşterek sahip olunan ve ‘bir üye bir oy’ ilkesi çerçevesinde demokratik olarak kontrol edilen, üyelerin şirkete yatırdıkları sermayeden bağımsız olarak eşit oy hakkına sahip olduğu gönüllülük esaslı oluşturulmuş özerk teşkilatlardır*”. (<https://www.ica.coop>, E.t. : 30.04.2020)

Demokrasi, eşitlik, adalet, dayanışma, yardımlaşma gibi değerler içeren kooperatiflerin belli başlı kabul görmüş yedi temel ilkeye sahip olduğunu söyleyebiliriz (<https://www.ica.coop/en/cooperatives/cooperative-identity> E.t. : 30.04.2020)

- 1- Gönüllü ve Herkese Açık Ortaklık
- 2- Ortaklar tarafından gerçekleştirilen demokratik yönetim
- 3- Ortakların ekonomik katılımı
- 4- Özerklik ve bağımsızlık
- 5- Eğitim, öğrenim ve bilgilendirme
- 6- Kooperatifler arasında işbirliği
- 7- Topluma karşı sorumlu olma

Kooperatifler, ulusal ya da uluslararası alanda rekabet gücü zayıf olan bölgeler için salt ekonomik amaçlı örgütlenmiş sosyal politika araçları olarak nitelendirilse de (Öksüz, 1982:332), esas amaçlarının kar elde etmek olan işletmelerden farklı bir yapıya sahip girişimcilik türü olduğu ifade edilmektedir (İnan, 2008: 17). Kooperatiflerin tam olarak ne olduğunu anlayabilmemiz açısından

belirleyici özellikler noktasında ticari ortaklıklarla karşılaştırmalı olarak ele almakta fayda vardır:

Tablo 5

Kooperatifler ve Özel Kesim Ticari Ortaklıklarının Karşılaştırılması

Özellik	Kooperatif	Ticari Ortaklık
Temel Öğe	İnsan (kooperatif üyesi)	Para (anamal sahibi)
Amaç	Üyeye Hizmet	Kar
Anamala Katılım	Sınırlı (tavan var)	Sınırsız
Pay Senedi	Borsada Satılmaz	Borsada Satılır
Gelir Bölüşümü	Gelir Artığı alışveriş ile orantılı olarak üyeye geri ödenir	Anamaldaki payla orantılı kar dağıtımı (temettü)
Anamala Faiz	Sınırlı (en çok % 7)	Anamaldaki payla orantılı
Yönetime Katılım	Her üyeye eşit (tek) oy	Anamaldaki payla orantılı

Kaynak: Geray,2014: 28

3.2. Dünya’da Kooperatifçiliğin Tarihsel Gelişimi

Kooperatifçiliğin en belirleyici nitelikleri olan “işbirliği ve dayanışma” açısından baktığımızda benzer faaliyetlerin birçok ülkede çok eski zamanlarda görüldüğünü söyleyebiliriz. Bu bağlamda M.Ö. 3000 yıllarında eski Babilonya’da arazi işlemeye ve kullanmaya yönelik olarak ilkel tarım kooperatifine ve yine MÖ. 44’te Roma limanı olarak kullanılmış olan Ostia’daki duvar işçilerinin oluşturdukları kooperatif benzeri ortaklık faaliyetlerine rastlanmaktadır (Mülâyim, 1999: 29). Ayrıca antik döneme ait arkeolojik ve antropolojik kayıtlar Yunanistan’dan Çin’e uzanan coğrafyada varlığını sürdürmüş olan erken medeniyetlerin kooperatif benzeri yapılar oluşturduğuna işaret etmektedir (Zeuli and Cropp, 2004: 5).

Dünyada özellikle tarımsal gelişmelere bağlı olarak zorunlu bir faaliyet haline dönüşen ortaklaşa tarımsal arazi kullanma faaliyeti Slav ülkeleri açısından da oldukça eski tarihlere uzanmaktadır. Söz konusu Yugoslavya’daki “Zadruga” ve Rusya’daki “Mir”ler ilkel arazi kullanma kooperatifleri olarak değerlendirilmektedirler (Mülâyim,1999: 29-30).

Tarımsal arazilerin kullanımı sonrasında gelişen mandıracılık faaliyeti özellikle elverişli bölgeler olan Fransa, İtalya, İsviçre gibi Orta Avrupa Alpleri

bölgesi ile birçok İskandinav bölgesinde ortaklaşa oluşturulmuş süthaneler de bugünkü süt kooperatiflerinin ilk uygulamaları olarak değerlendirilmektedir.

Modern anlamda kooperatifçilik faaliyeti ilk olarak 19. yüzyılın ilk yarısında İngiltere’de ortaya çıkmıştır. 1800’lü yıllar, sanayi devriminin etkisiyle gelişen fabrikasyon üretimi içerisinde kapitalist sistem açısından çok önemli bir üretim faktörü olan emeğin sahibi olan işçilerin günde 16 saati geçen çalışma koşullarına zorunlu kılındığı yıllardır. Bu yıllarda modern kooperatifçilik sanayi kapitalizmi ile birlikte ortaya çıkan yeni yaşam koşullarının zorlamasıyla oluşturulmuş ‘zaruretlerin çocuğu’ olarak nitelendirilmekte ve işçi sınıfının sürüklendiği sefaletle bir çare olarak düşünülmekteydi (Öksüz, 1982: 330). İşte İngiltere’de ağır ekonomik koşullardan etkilenen Robert Owen’ın (1771-1858) faaliyetleri modern anlamda kooperatifçiliğin gelişmesi açısından önemlidir. Fabrika sahibi olan Owen, bir kooperatifçilik denemesi olarak fabrikasında işçilere yönelik tüketim mağazası ve tasarruf sandığı girişimleri başlatmıştır. Owen, “bir makine nasıl yağlanmakla daha iyi iş görürse, işçi de daha iyi bakıldığı takdirde daha iyi randıman verir” bakış açısıyla hareket etmiş, işçilerin lehine ortaklaşa faaliyetlerde bulunmuştur. Ayrıca çalışma sürelerini de 16 saatten 10 saate düşürmüştür. Bunun yanı sıra Owen, yeni bir girişim olarak para yerine, işçi saatlerini temel alan “bono” uygulamasını başlatmış fakat pratik bir uygulama olmadığı için başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Kooperatifçiliğin gelişmesi için ölüm anına kadar bilgilendirme toplantıları da yapan Owen, ‘kooperatifçiliğin babası’ ve en önemli temsilcilerinden biri sayılmaktadır Her ne kadar modern kooperatifçilik Owen ile simgeleşse de 19. yüzyıl düşünürleri olan Charles Fourier, Philippe Buchez, Etienne Cabet ve William Thompson geliştirmekte olan kooperatifçilik düşüncesine önemli katkılarda bulunmuşlardır (Shaffer, 1999: 40-41).

İngiltere’nin Manchester kentinde yer alan Rochdale’de 28 dokuma işçisinin 21 Aralık 1844 tarihinde bir araya gelerek kurdukları tüketim kooperatifi, belirlemiş oldukları ilkeler bakımından modern kooperatifçiliğin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. ‘Rochdale Hareketi’ olarak da adlandırılan bu örgütlenmenin ortaya koyduğu ilkeler günümüzde varlığını sürdüren Uluslararası Kooperatifler Birliği’nin ilkelerinin oluşması açısından önemlidir.

Söz konusu kooperatifin benimsemiş olduğu ilkeler arasında yer alan; a) kooperatifte demokratik yönetim esastır. b) kooperatife ortak kabulünde dini ve

siyasi tarafsızlık içerisinde hareket edilmesi esastır ifadeleri bugün uluslararası kooperatifçiler birliğinin ortaya koyduğu ilkelerin temelini oluşturması açısından da ayrıca önemlidir (Mülayim, 2008: 26-27).

Baktığımızda 19. yüzyılda İngiltere'nin yanı sıra Almanya ve Fransa'da da kooperatifçilik alanında gelişmeler olduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda Almanya'da kentte yaşayan marangoz ve ayakkabıcılıkla uğraşan esnafların kredi ihtiyacını karşılamaya yönelik Herman Schulze Delitzsch tarafından kurulmuş olan 1849 tarihli Hammadde Alım Kooperatifi ve 1850 tarihli Esnaf Kredi Kooperatifi girişimleri oldukça önemlidir. Schulze- Delitzsch, esnaf kefalet kooperatiflerinin pazar sorununu çözmeye yönelik kooperatif mağazaları açmış, aynı zamanda 1859 tarihinde esnaf kooperatiflerinin üst örgütlenmesi olan "Alman Küçük Sanat ve İktisat Kooperatifleri Birliği"ni ve kısa bir süre sonra da 1864 tarihinde "Alman Kooperatifler Bankası"nı kurmuştur. Tüm bu girişimleri nedeniyle Schulze-Delitzsch tüm dünyada esnaf ve sanatkârların kurmuş olduğu kooperatiflerin öncüsü olarak kabul edilmektedir (Eken, 2010: 8; Mülayim, 1999: 39; İnan, 2008: 27-28).

Almanya'da Frederich Wilhelm Raiffeisen'in özellikle kooperatif üyelerinin nakit ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik girişimleri kooperatifçiliğin gelişmesi açısından önemlidir. Bu bağlamda Raiffeisen'in Flammersfeld'de belediye başkanlığı yaptığı dönemde "Flammersfeld Yardım Birliği"ni kurmuş ve zamanla bu yapı köylüye nakdi kredi vermek için "İkraz Sandığı"na ve nihayet "Tasarruf Sandığı"na dönüştürülmüştür. Kooperatifçiliği geliştirmek adına atılan bu adımlar oluşan nakit ihtiyacını karşılayamaz duruma gelmişti. Nihayet bu problemi ortadan kaldırmaya yönelik olarak 10 yıl gibi kısa bir zamanda kooperatif sayısı 400'ü aşan "Kooperatifler Bankası" kurulmuştur (Mülayim, 1999: 41).

19. yüzyıl Fransa'da da kooperatifçiliğe benzer hareketlerin olduğu dönemdir. Daha çok fikri olarak gelişen hareketlere öncülük yapan kişi Charles Fourier (1772-1837) olmuştur. Fourier kooperatifçilik hareketine dair birçok eser ortaya koymuştur. Bu çalışmalar içerisinde kuşkusuz en önemlisi "Yeni İşçi Dünyası ve Kooperasyon" adlı eserdir. Fourier bu çalışmasında "Falanj" olarak adlandırdığı bir komünal toplum modeli tasarlamıştır. Bu modele göre falanjlarda herkes yeteneğine göre gönüllülük esasına göre sevdiği işi yapacak, tüketim kolektif bir şekilde gerçekleşecektir. Bunun yanı sıra falanjlarda çalışanların üçte birinin bekâr olması, oluşturulan üretim

gruplarının başında bir kadının yer alması gibi düzenlemeleri görmekteyiz. Fourier'in kooperatifçilik hareketine dair düşünsel çabalarının bir sonucu olarak ve bu çabaların etkisiyle 1831 tarihinde Philip Buchez tarafından marangoz esnafına yönelik kooperatifleştirme girişimi gerçekleşmiştir. Yine devamında 1835 tarihinde Lyon'da tüketim kooperatifi kurulduğunu görmekteyiz. 1848 yılı gelişmeleri Fransa'da özellikle kooperatifçilik açısından da önemli olmuştur. Dönemin önemli Fransız sosyalistlerinden Louis Blanc, Fourier'in düşüncelerinden etkilenerek devlet desteği de alarak yaklaşık 300 kooperatif kurdurmuştur (Mülayim, 1999: 36-41).

3.3. Dünya'da Kooperatif Örgütlenmeler

Dünyada kooperatifçiliğin gelişmesine en önemli katkıyı sağlayan uluslararası üst örgütlenmeler; Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Kooperatiflerin Geliştirilmesi ve Teşvik Edilmesi Komitesi (COPAC), Uluslararası Endüstri ve Hizmet Kooperatifi Örgütü (CICOPA) ve AB Tarım Kooperatifleri Konfederasyonu(COGECA)'dur. Şimdi bunları genel hatlarıyla ele alalım:

3.3.1. Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA)

Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA) Avrupa ve ABD'den birçok kooperatif delegesinin katılımıyla 1895 yılında kurulan, kooperatiflerin uluslararası anlamda en üst örgütlenmesidir. ICA, tarımdan, bankacılığa, konuttan sigortacılığa hemen hemen tüm sektörlerde faaliyet gösteren 315 ulusal ve uluslararası kooperatif kuruluşu üyesine sahiptir (<https://www.ica.coop/members>, E.t. : 25.07.2020). İCA, nasıl bir kooperatif kimliğine sahip olduğunu yayınlamış olduğu bildiride şu şekilde ifade eder: *“müşterek sahip olunan ve demokratik olarak kontrol edilen bir girişim aracılığıyla ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılamak için gönüllü olarak birleşmiş kişilerin özerk bir birliği”*dir (<https://www.ica.coop/identity> , E.t.: 25.07.2020).

Kooperatifçiliğin uluslararası anlamda gelişme göstermesine önemli katkılar sunan ICA ile Türkiye'den de bir kooperatif ve birliklerin de ilişkisi söz konusudur. Bu anlamda Türkiye Milli Kooperatifler Birliği, Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri

Merkez Birliği, Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliği (Pankobirlik) Türk Kooperatifçilik Kurumu ve Türkiye Ormancılık Kooperatifleri Merkez Birliği (OR-KOOP) ICA'nın üyesi kooperatif kuruluşlardır (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2016).

3.3.2. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)

ILO her ne kadar uluslararası çalışma yasalarını düzenleyen, yasalarla ilgili standartlar ortaya koyan bir kuruluş olsa da kooperatifler noktasında da önemli çalışmalar yapan, özellikle yoksullukla mücadele ve kırsal kalkınmaya yönelik kooperatifçiliğin geliştirilmesine yönelik projeler ortaya koyan, bu konuda ülkeler için tavsiye niteliğinde kararlar alan bir uluslararası kuruluştur.

Bu bağlamda ILO, kooperatiflerle istihdam, sosyal adalet, ekonomik kalkınmaya katkıları anlamda bir işbirliği içerisinde olmaya önem göstermiştir. Örgütün en üst karar alma organı olan Uluslararası Çalışma Konferansı'nın 2002 yılında gerçekleştirilen 90. Toplantısı'nda "Kooperatiflerin Teşvik Edilmesi" başlıklı 193 sayılı Tavsiye Kararı kabul edilmiştir. Bu kararla; istihdam yaratma, kaynakların harekete geçirilmesi, yatırım yapma ve ekonomiye katkılarında kooperatiflerin önemli olduğu ve kooperatiflerin değişik türleriyle tüm insanların tam olarak ekonomik ve sosyal kalkınmaya katılımlarını teşvik ettiği şeklinde vurgular yapılmıştır (<https://www.ilo.org>, E.t. : 28.07.2020).

3.3.3. Kooperatiflerin Geliştirilmesi ve Teşvik Edilmesi Komitesi (COPAC)

Birleşmiş Milletler (BM), kooperatifçilik alanında çalışmalar yapmakta olup, bünyesinde Mart 1971 yılında FAO, ILO ve ICO işbirliğiyle Kooperatiflerin Teşvik Edilmesi ve Geliştirilmesi Komitesi (COPAC) kurulmuştur. COPAC, "sürdürülebilir kalkınmada lider olarak insan merkezli ve kendi kendini idame ettiren kooperatif işletmelerini destekleyen ve destekleyen küresel kamu ve özel kurumların çok paydaşlı bir ortaklığı" şeklinde tanımlanmaktadır. COPAC üyeleri kooperatifleri teşvik etmek, dünya genelinde kooperatifleri güçlendirmek ve bu anlamda politika faaliyetlerinde bulunmaktadırlar (<http://www.copac.coop/>, Et. : 28.07.2020).

3.3.4. Uluslararası Endüstri ve Hizmet Kooperatifi Örgütü (CICOPA)

CICOPA, 1947'den itibaren Uluslararası Kooperatifler Birliği bünyesinde faaliyet gösteren Uluslararası Sanayi ve Hizmet Kooperatifleri örgütüdür. CICOPA güncel olarak 32 ülkede toplam 49 üye kuruluşa sahiptir. Bu üye kuruluşlar yine dünyada yaklaşık 4 milyon kişinin istihdam edildiği 65.000 işletmeyle ilişkilidir. Ana misyonu dünyada sosyal ve üretici kooperatifleri teşvik ve temsil etmek olan CICOPA, kooperatifçilik ilkelerine uygun hareket eder. Ayrıca özellikle göç ve cinsiyet eşitliği sorunlarına ilişkin kooperatiflerin önemli çözüm odakları olduğuna inanır (<https://www.cicopa.coop/>, E.t. : 28.07.2020).

3.3.5. AB Tarım Kooperatifleri Konfederasyonu(COGECA)

1959 tarihinde AB ortak tarım politikası gereği Tarımsal Kooperatifçilik Genel Komitesi oluşturulmuştur. COGECA'nın Sekreterliği, 1 Aralık 1962'de COPA sekreterliği ile birleşmiş olup, her iki örgütün toplam üyeliği 76'dır. COGECA, şu anda yaklaşık 660.000 kişiyi istihdam eden yaklaşık 40.000 çiftçi kooperatifini temsil etmektedir. Tarım, ormancılık ve gıda kooperatifleri çıkarlarını temsil etmek, gelişmelerini sağlamak, tarımsal ürünlerin katma değerini yükseltmeye yönelik projeler geliştirmek, üyeler arası işbirliği ağı oluşturmak COGECA'nın önemli hedefleri arasında yer almaktadır (<https://copa-cogeca.eu/>, E.t. : 28.07.2020).

3.4. Dünya'da Kooperatifçiliğin Nicel ve Nitel Analizi

2008 tarihli meydana gelen küresel kriz nedeniyle tüm dünyada devletler krize çözüm arayışları içerisine girmişlerdir. Bu bağlamda Birleşmiş Milletler 2012 yılını "Uluslararası Kooperatifler Yılı" olarak ilan etmiştir. Çünkü kooperatifler özellikle yerel ölçekte yaşanacak olan gıda krizini dizginleyebilmek için Avrupa'da tercih edilen modellerdi. Bu nedenle kooperatifçilik hakkında dünya genelinde bir ilgi uyandırmak için oluşturulmuş olan Global-300 projesi kapsamı daha da genişletilerek, Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA) ve Avrupa Kooperatif ve Sosyal Girişimler Araştırma Enstitüsü (EURICSE) ortak çalışmasıyla ilk olarak "Dünya Kooperatifçilik Raporu - 2012" hazırlanmıştır. 2012'den bu yana her yıl hazırlanan bu raporun 2019 yılı verilerine göre dünya üzerinde 145 ülkede faaliyet

gösteren yaklaşık 2.6 milyon kooperatifin olduğu ve bu kooperatiflerle 1 milyardan fazla üyelik ve müşteri ilişkisi söz konusudur. 2019 tarihli verilere göre hazırlanan rapora baktığımızda ayrıca dünyanın en büyük 300 kooperatifinin 2,180.01 milyar dolar ciro yarattığı görülmüştür. Bu 300 kooperatifin kıtasal dağılımına baktığımızda Amerika kıtasında 95 kooperatif, Avrupa kıtasından 159 ve Asya-Pasifik kıtasında 46 kooperatifin yer aldığını görmekteyiz. Sektörel dağılımlar açısından baktığımızda ise 300 kooperatif içerisinde birinci sırada yer alan tarım ve gıda sektöründe faaliyet gösteren kooperatiflerin sayısı 95 (% 31.7)'tir (<https://monitor.coop/>, E.t. : 02.08.2020).

Yine 2019 verileri kullanılarak hazırlanan raporda dünyanın en büyük 300 kooperatifi içerisinde en büyük 10 kooperatifin ciro bazında sıralamasına baktığımızda tarım ve gıda kooperatifleri ön plana çıkmaktadır. Buna göre raporda ciro sıralamasına göre ilk 10 kooperatif içerisinde yer alan Japonya ve Kore'den gıda ve tarım alanında faaliyet gösteren üretici kooperatifleri dikkat çekmektedir.

Rapor bize tarım ve gıda sektörünün öneminin yanı sıra bu sektörün toptan ve perakende sektöründe faaliyet gösteren kooperatifleri de etkilediğini göstermektedir. Nitekim toptan ve perakende sektöründe faaliyet gösteren kooperatifler içerisinde iki kooperatifin 300 kooperatif listesi içerisinde ilk 10'da yer aldığı görülmektedir.

Tablo 6
Dünya İlk 10 Sıralamasında Yer Alan Tarım ve Gıda Kooperatifleri

Kurum Adı	Ülke	Ekonomik Faaliyet	Türü	2019 Ciro (Milyar Dolar)	Çalışan Sayısı
Zen-Noh	Japonya	Tarım ve Gıda	Üretici	55.13	7,987
Nonghyup	Kore	Tarım ve Gıda	Üretici	45 (yaklaşık)	26.946

Kaynak: 2021 Dünya Kooperatif İzleme Raporu'ndan yararlanılarak oluşturulmuştur. https://monitor.coop/sites/default/files/2022-01/WCM_2021_0.pdf E.t. : 02.08.2020.

Dünyada kooperatifler ekonomik büyüklük açısından da dikkat çekmektedir. Nitekim küresel anlamda kooperatiflerin ekonomik büyüklük açısından dünyanın beşinci ekonomisine tekabül ettiğini görmekteyiz. Fransa ekonomisinden daha büyük, Alman ekonomisinden hemen sonra yer alan kooperatifler küresel düzeyde yaklaşık 20 trilyon dolar ekonomik varlığa sahiptir. Bir diğer açıdan dünya üzerinde

yer alan kooperatiflerin yıllık gelir kapasitesi, dünya gayrisafı yurt içi hasılasının yaklaşık % 4,3'üne denk gelmekte olup, yaklaşık olarak 3 trilyon dolardır (<https://sosyalekonomi.org/kooperatif-istatistikleri/>, E.t. : 03.07.2020).

Tablo 7

Dünya İlk 10 Sıralamasında Yer Alan Toptan ve Perakende Kooperatifleri

Kurum Adı	Ülke	Ekonomik Faaliyet	Türü	2019 Ciro (Milyar Dolar)	Çalışan Sayısı
REWE Group	Almanya	Toptan ve Perakende	Üretici	61.98	241,691
ACDLEC - E. Leclerc	Fransa	Toptan ve Perakende	Üretici	53.95	133.000

Kaynak: 2021 Dünya Kooperatif İzleme Raporu'ndan yararlanılarak oluşturulmuştur. https://monitor.coop/sites/default/files/2022-01/WCM_2021_0.pdf

Avrupa özelinde yine kooperatiflerin çok etkili ekonomik ve sosyal örgütlenmeler olduğunu görmekteyiz. Baktığımızda 140 milyonun üzerinde ortağa sahip kooperatifler Avrupa nüfusunun yaklaşık % 18'ine tekabül etmektedir. Avrupa'da yaklaşık 4,7 milyon çalışanı olan kooperatiflerin yıllık iş hacmi 1 milyar Euro'nun üzerindedir. Avrupa'da sektörel açıdan baktığımızda tarımsal kooperatifler yıllık iş hacmi açısından ilk sırada yer almaktadır. Avrupa ülkeleri içerisinde özellikle İtalya'da tarımsal gıda üretimimin % 50'sinden fazlasının tarımsal kooperatifler tarafından yönetiliyor olması bu tür kooperatiflerin Avrupa'da ne kadar etkili olduğunu bize göstermektedir. Gıda ihracatı noktasında baktığımızda Avrupa ülkeleri içerisinde Hollanda'da tarımsal kooperatiflerin % 70 etkiye sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca Hollanda'da her bir kişi en az bir kooperatifin üyesidir (<https://coopseurope.coop>, E.t. : 04.07.2020).

Avrupa ülkelerinde kooperatifler özellikle verimlilik ve katma değer yaratma etkisi açısından oldukça iyi durudadırlar. Kooperatifler Avrupa'da tarım, ormancılık, bankacılık, perakende ve sağlık olmak üzere beş farklı alanda faaliyet göstermektedirler. Bu kooperatif türleri içerisinde özellikle tarım kooperatiflerinin ayrı bir önemi söz konusudur (Bijman ve Iliopoulos, 2014). Avrupa Komisyonu'nun Çiftçi Kooperatiflerinin Desteklenmesine İlişkin 2012 tarihli Sonuç Raporu'nda tarım kooperatiflerinin önemi ortaya koyulmuştur. Rapora göre; AB'de mevcut tarım kooperatiflerinin toplam pazar içerisindeki payı 2010 itibarıyla % 40'tır. Ayrıca son 10 yıl içerisinde tarım kooperatiflerinin cirosunun tarımsal üretime oranı % 90'lar

seviyesindedir. Raporda, AB ülkelerinde yer alan tarım kooperatiflerinin süt ve süt ürünlerinin üretiminde çok büyük pazar paylarının olduğuna vurgu yapılmaktadır. Örneğin; süt ve süt üretimi noktasında İsveç'te yer alan tarım kooperatifleri % 100 pazar payına sahiptir. Bu ülkeyi sırasıyla % 99 pazar payıyla İrlanda, % 97 pazar payıyla Finlandiya ve % 96 ortalamaıyla Danimarka takip etmektedir. Süt ve süt üretimi açısından AB ortalamasının ise % 57 civarında olduğunu görmekteyiz. Raporda ayrıca kooperatiflerin birçok gıda üretimi ve ihracatına yönelik ABD'den sonra dünyada en önemli yere sahip olduğu verilerle detaylı olarak açıklanmıştır (<https://ec.europa.eu>, E.t. : 05.07.2020) 2012 yılından itibaren düzenli olarak yayınlanan Dünya Kooperatifçilik İzleme Raporlarında tarımsal kooperatiflerin diğer türlere göre gerek üretim gerekse toptan ve perakende pazarlama sektöründe hep önde olduğunu görmekteyiz.

Bu kapsamda sayısal veriler bize dünyada kooperatiflerin önemli ekonomik değer yaratabilen kuruluşlar olduğunu göstermektedir. Günümüzde devletlerin fonksiyonlarının önemli bir bölümünü sivil toplum örgütlerine devretme eğilimi giderek ağırlık kazanmakta ve kooperatiflerin de dâhil edildiği üçüncü sektör, bu alanda önemli ve yeni görevler üstlenmektedir.

3.5. Türkiye’de Kooperatifçiliğin Tarihsel Gelişimi

Esasında kooperatifçilik, ortaklaşa iş yapma ve birlikte çalışmayı ifade eden anlamıyla lonca, imece ve ahilik uygulamaları üzerinden Osmanlıda uzunca bir geçmişe sahiptir. Ancak kooperatifçilik alanında ilk somut adımlar 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra atılmıştır. Bu bağlamda ilk adım 1861 yılında Niş’e vali olarak atanan Mithat Paşa’nın “Memleket Sandıkları” uygulaması olduğu görülmektedir (Gülpak, 1997: 50).

Tablo 8*Atatürk Dönemi Kooperatifçiliği Desteklemeye Yönelik Gelişmeler*

Tarih	Kooperatifçilik Faaliyetine Yönelik Düzenlemeler
1920	TBMM'ye sunulan Kooperatif Şirketler Kanunu Tasarısı
19 Mart 1923	Basın Yayın Genel Müdürlüğünün çıkarttığı “Kooperatif Şirketler” adını taşıyan 24 numaralı yayın.
1924	İtibari Zirai Birlikler Kanunu
21 Nisan 1925	Ankara Memurlar Tüketim Kooperatifi
1926	856 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda kooperatiflere ilişkin yapılan düzenlemeler
1929	1470 Sayılı “Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu”
10-18 Mayıs 1931	Tek Parti Üçüncü Büyük Kongresi resmi programının İktisat bölümü 4. maddesinde kooperatifçiliğe ilişkin düzenlemeler.
20 Mayıs 1931	İstanbul Üniversitesi bünyesinde kurulan “Türk Kooperatifçilik Cemiyeti”
1935	2834 sayılı “Tarım Satış Kooperatifleri Kanunu” 2836 sayılı “Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu”

Kaynak: Mülayim (1999)'dan faydalanılarak oluşturulmuştur.

Mithat Paşa “Memleket Sandığı” adını verdiği ilk tarım kredi örgütlenmesini ülkenin her alanına yayabilmek için “Memleket Sandığı Nizamnamesi” hazırlayıp hükümetin onayına sunmuştur. 1867 de hükümet tarafından kabul edilen söz konusu nizamname ile Türkiye’de tarım kredi kooperatifçiliğinin temeli atılmıştır (Mülayim, 1999: 44). Ancak ülkede ilçe merkezlerinde kurulmuş olan Memleket Sandıkları beklenen düzeye ulaşamamıştır. Bunun yanı sıra sandıklar esas görevlerinin dışında hareket etmek, verilen borçların geri alınamaması ve denetimlerin yeterli düzeyde yapılamaması gibi ciddi sorunlar da yaşamıştır (Mülayim, 1999: 46).

Mithat Paşa’dan Cumhuriyete, Atatürk Dönemi ve Atatürk Sonrası Dönem olarak gelişen kooperatifçilik bugünkü anlamıyla Cumhuriyet dönemiyle başlamıştır. Bu dönem kooperatifçiliğin gelişmesinde Atatürk’ün fikri ve faaliyet düzeyinde öncülük ettiğini söyleyebiliriz. Atatürk dönemi kooperatifçiliğin gelişimi Tablo 8’de özetlenmiştir:

Yukarıda kronolojik olarak belirtilen kooperatifçiliğe ilişkin düzenlemelerin her biri Atatürk dönemi kooperatifçiliğe verilen önemi ortaya koymaktadır. Nitekim bu düzenlemelerin ortak dayanağının “milli ekonominin temeli ziraattir” anlayışı olduğunu söyleyebiliriz. Atatürk dönemi yapılan tüm bu düzenlemeler ve Atatürk’ün bu konuda hüküm içeren birçok konuşması esasında yerel ekonomik kalkınmanın ve

bunun bir sonucu olarak üreticilerin refah düzeylerinin yükselmesinde kooperatiflerin önemli araçlar olduğunu ortaya koyaktadır.

Atatürk sonrası kooperatifçiliğe verilen önem azalma gösterse de özellikle 1961 Anayasa'sı ile birlikte hazırlanan özel hükümlerle birlikte kooperatifçiliğe tekrardan önem verilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda anayasanın 51. maddesi “devlet kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirler alır” ifadesiyle kooperatifçiliğe devlet politikası yaklaşımı sergilenmiştir. Devamında hazırlanan beş yıllık kalkınma planlarında da kooperatifçiliğe ilişkin önemli hedeflerin ortaya koyulduğunu görmekteyiz (Başar, 1983: 122-133). Devamında 1969 yılında çıkartılan 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, kooperatifçiliğin gelişmesi açısından önemli bir düzenlemedir.

1980 sonrası sivil alana ilişkin ekonomik, siyasi her türlü örgütlenmelerin engellendiği ya da uluslararası ilkelere açıkça aykırı olmasına rağmen kontrol altına alındığı bir dönemdir. Ancak bu baskıcı uygulamalara rağmen kooperatifler tür ve sayısal olarak artış göstermeye devam etmiştir (Mülayim, 1999: 57).

3.6. Türkiye’de Kooperatifçiliğin Mevzuat Yapısı

Türkiye’de kooperatifçilik 1969 tarihli 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu’na kadar Türk Ticaret Kanunu çerçevesinde ele alınmış ve bu bağlamda birçok nizamname ve kanun ortaya koyulmuştur. Kooperatifçiliğe ilişkin birçok hukuki düzenleme ile hedeflenenlere ulaşılamasa da söz konusu düzenlemeler kooperatifçiliğin gelişimi açısından önemli olmuştur. 1863 tarihli Memleket Sandıkları Nizamnamesi ile başlayan düzenlemeler Tablo 9’da gösterilmiştir:

Tablo 9*Kooperatifçiliğe İlişkin Çıkarılan Nizamname ve Yasalar*

1) Memleket Sandıkları Nizamnamesi	Üretim kooperatifçiliği ile tarım kooperatifçiliğini birleştirme amaçlanmıştır.
2) Menafi Sandıkları Mevzuatı	Kooperatiflerin sermayelerini arttırmaya yönelik “Menafi Hissesi” ¹ uygulaması hayata geçirilmiştir.
3) Vilayetler İdaresi Kanunu	1913 tarihli kanunda yardımlaşma şirketlerinin (kooperatiflerin) kurulmasına yer verilmiş olsa da ilgili kanuna dayalı olarak kooperatif kurulamamıştır.
4) İstihsal, Alım ve Satım Ortaklık Kooperatifleri Nizamnamesi	Cumhuriyetin ilanından hemen önce çıkarılan 97 maddelik bu tüzüğe dayanılarak birçok türde kooperatif kurulmuştur.
5) Kara Ticareti Kanunu	1850 yılından beri yürürlükte olan bu kanuna eklenen bir fıkra ile kooperatifler ilk defa ticaret şirketi olarak kabul edilmiştir.
6) İtibari Zirai Birlikleri Kanunu	1924 tarihli 498 sayılı bu yasa tarım kooperatifleri hakkında ilk mevzuat düzenlemedir.
7) 1926 Tarihli Ticaret Kanunu	İlgili yasa kooperatifleri ticaret şirketleri arasında saymış, dayanışma ve karşılıklı yardım ilkelerine kooperatif tanımı içerisinde yer vermiştir.
8) 1929 Tarihli Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu	1470 sayılı bu kanuna göre her bölgede tarım kredi kooperatifleri kurulabilmesinin öntü açılmış nitekim 1935 yılı sonuna kadar 668 Zirai Kredi Kooperatifi kurulmuştur.
9) 1935 Tarih ve 2834 Sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu	Tarım satış kooperatifleri ve birliklerinin tümü bu yasa hükümleri çerçevesinde kurulmuştur.
10) 1935 Tarih ve 2836 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu	Kooperatif ortaklarına ilişkin önemli düzenlemeler içeren bu yasaya göre tarım kredi kooperatiflerinin denetiminden Ziraat Bankası yetkili kılınmıştır.
11) 1956 Tarihli Türk Ticaret Kanunu	Kooperatifçiliğin tanımını genişletmiş, ortakların pay miktarını yeniden düzenlemiştir.
12) 1961 Anayasası	Madde 51’de “Devlet kooperatifçiliğin gelişimi için gerekli tedbirleri alır” ibaresine yer verilmiştir.
13) 1969 Tarih ve 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu	Bu yasa ile kooperatifler Ticaret Kanunu hükümlerine tabi olmaktan çıkmıştır.
14) 1969 Tarih ve 1196 Sayılı Tütün Satış Kooperatifleri ve Bölge Birlikleriyle Türkiye Tütün Tarım Satış Kooperatifleri Genel Birliği Kanunu	Tütüncülüğün kalkındırılması, tütün üretici emeğinin önemini ortaya koyulması için gerekli önlemleri içeren bir kanun olsa da kayda değer uygulama imkânı bulamamıştır.
15) 1972 Tarih ve 1581 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu	2836 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Yasasının ihtiyaçlara cevap verememesi sonucu çıkartılmış. Birçok Kanun Hükmünde Kararnamelerle değişikliğe uğramıştır.
16) 1973 Tarih ve 1757 Sayılı Toprak ve Tarım Reformu Kanunu	Toprak ve tarım reformu yapılacak bölgelerde kurulacak olan toprak ve tarım reformu kooperatifleri ilgili yasanın 76 ile 86. Maddelerinde yer alan özel hükümlere göre kurulabilecektir. Bu yasa 1977 tarihinde Anayasa Mahkemesince iptal edilmiştir.
17) Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası	Kooperatifçiliğin geliştirilmesine yönelik Anayasanın 171. maddesinde “Devlet, milli ekonominin yararlarını dikkate alarak, öncelikle üretimin artırılmasını ve tüketicinin korunmasını amaçlayan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır” ifadesine yer verilmiştir.
18) 1985 tarih ve 3186 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin Kuruluşu Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanun	Bu kanun 1984 tarihinde çıkarılan 238 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kaldırılmış; bu kararname de 3186 sayılı yasaya dönüştürülmüştür. En son 1993 yılında bu yasa 3947 sayılı yasa ile değişikliğe uğramıştır.

Kaynak: Z.G. Mülâyim (1999), s.97-106’dan faydalanılarak oluşturulmuştur.

3.7. Türkiye’de Kooperatifçilik Türleri

Türkiye’de türlerine göre kooperatifler Ticaret Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı ve Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’na bağlı olarak faaliyet göstermektedirler. 40’ın üzerinde ayrı türde toplamda yaklaşık 85.000 kooperatif bulunmakta olup bu kooperatiflerin toplamda 8 milyonun üzerinde ortağı bulunmaktadır. En fazla kooperatif türüne Ticaret Bakanlığı sahipken en fazla ortak sayısına sahip kooperatifler Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesinde yer almaktadır. Türkiye’de en fazla kooperatif sayısına sahip bakanlık ise Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’dır. Buna göre Ticaret Bakanlığına bağlı olarak faal olmayanları da içeren toplam 34, Tarım ve Orman Bakanlığına bağlı 5 ve son olarak Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’na bağlı olarak 5 türde kooperatif bulunmaktadır (<https://ticaret.gov.tr>, E.t. : 25.08.2020). Türkiye’de kooperatiflerin izlenmesine ilişkin düzenli güncel raporlara ulaşamadığından yaklaşık veriler kullanılmaktadır.

Kooperatif ortak sayısı bakımından en büyük paya sahip bakanlık Tarım ve Orman Bakanlığı olup toplamda **3.890.478** ortağa sahiptir. Ticaret Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren 24’tür kooperatif (faal) bulunsada toplam ortak sayısı **2.003.037**’dir. Son olarak Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren yapı kooperatiflerinin ortak sayısı yaklaşık olarak **2.215.710**’dır.

Son olarak üç bakanlık bünyesinde faaliyet gösteren kooperatifler tür, birlik ve ortaklık sayısına göre karşılaştırmalı olarak Tablo 10’da gösterilmiştir (<https://ticaret.gov.tr/turkiyede-kooperatifcilik>, E.t. : 26.08.2020).

Tablo 10*3 Bakanlık Bünyesinde Faaliyet Gösteren Kooperatif Verileri*

İlgili Bakanlık	Kooperatif Türleri	Kooperatif		Birlik		Merkez Birliği	
		Sayısı	Ortak Sayısı	Sayısı	Ortak K.* Sayısı	Sayısı	Ortak B.* Sayısı
Tarım ve Orman Bakanlığı.	Tarımsal Kalkınma Koop.	8.173	842.563	82	4.939	4	77
	Sulama Koop.	2.497	295.984	13	733	1	10
	Su Ürünleri Koop.	522	29.972	14	202	1	12
	Pancar Ekicileri Koop.	31	1.638.981	1	31	-	-
	Tarım Kredi Koop.	1.767	1.082.978	16	1.767	1	16
	ARA TOPLAM	12.990	3.890.478	126	7.672	7	115
Çevre ve Şehir. Bakanlığı.	Konut Yapı Koop	54.996	1.985.076	338	10.525	3	62
	Küçük San. Sit. Yapı Koop.	1.052	127.098	5	142	-	-
	Toplu İşyeri Yapı Koop.	1.810	103.536	7	116	-	-
	ARA TOPLAM	57.858	2.215.710	350	10.783	3	62
Ticaret Bakanlığı	Tarım Satış Koop.	322	602.248	17	322	-	-
	Bağımsız TSK	22	2.245	-	-	-	-
	Tütün Tarım Satış Koop.	66	23.414	-	-	-	-
	Yaş Sebze Meyve Koop.	37	2.886	-	-	-	-
	Tüketim Koop.	2.970	288.063	17	155	1	9
	Motorlu Taşıyıcılar Koop.	6.734	199.220	42	754	1	15
	Esnaf ve Sanat. Kef. Koop.	993	685.105	32	894	1	32
	Küçük Sanat Koop.	331	10.043	5	14	-	-
	Temin Tevzi Koop.	344	24.497	-	-	-	-
	Turizm Geliştirme Koop.	391	17.448	3	33	-	-
	Üretim Pazarlama Koop.	483	22.491	5	429	-	-
	Tedarik Kefalet Koop.	7	599	-	-	-	-
	Yayıncılık Koop.	31	767	-	-	-	-
	Hamallar Taşı. Koop.	11	586	-	-	-	-
	İşletme Koop.	585	98.769	1	7	-	-
	Sigorta Koop.	3	15	-	-	-	-
	Yardımlaşma Koop.	24	22.160	-	-	-	-
	Eğitim Koop.	30	2.481	-	-	-	-
	ARA TOPLAM	13.384	2.003.037	122	2.608	3	56
	GENEL TOPLAM	84.232	8.109.225	598	21.063	13	233

Tüm kooperatifler içerisinde tarımsal kalkınma amaçlı kurulmuş kooperatiflerin hem kooperatif hem de kooperatif ortak sayısı bakımından ön plana çıktığını görmekteyiz. Söz konusu kooperatiflere ilişkin sayısal veriler Tablo 11’de gösterilmiştir:

Tablo 11

Tarımsal Amaçlı Kooperatifler

Kooperatif Türleri	Kooperatif	
	Sayı	Ortak Sayısı
Pancar Ekicileri Kooperatifleri	31	1.638.981
Tarım Kredi Kooperatifleri	1767	1.082.978
Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri	8.173	842.563
Tarım Satış Birliği Kooperatifleri	322	602.248
Sulama Kooperatifleri	2.497	295.984
Su Ürünleri Kooperatifleri	522	29.972
Tütün Tarım Satış Kooperatifleri	66	23.414
Yaş Sebze ve Meyve Kooperatifleri	37	2.886
Bağımsız Tarım Satış Kooperatifleri	22	2.245
Tarım Sektörü Toplamı	13.437	4.521.271
Türkiye Toplamı	84.232	8.109.225
Tarımın Payı (%)	15.9	58.8

Kaynak: Ticaret Bakanlığı 2021 yılı verilerinden alınmıştır.

Tabloya baktığımızda Türkiye’de tarımsal amaçlı oluşturulmuş kooperatiflerin toplam sayısı toplam kooperatif sayısının yaklaşık % 16’sını (13.437) oluştururken; tarımsal amaçlı kooperatiflerin ortak sayısı toplam kooperatif ortak sayısının yaklaşık % 59’unu (4.521.271) oluşturduğu görülmektedir.

Türkiye’de kooperatifler yıllık toplam 300 milyon EURO’dan fazla ciroya sahip olup, ciro büyüklüğü açısından tarımsal kooperatifler ilk sıralarda yer almaktadır. Ancak, kooperatif sayısı açısından Türkiye, Avrupa ülkeleri içerisinde ikinci sırada yer alsa da ortak sayısı ve yıllık ciro kapasitesi açısından yeterli düzeye ulaşamamıştır (<https://coopseurope.coop> E.t.: 27.08.2020).

3.8. Kooperatifçilik-Kalkınma İlişkisi Bağlamında Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri

Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, tarımsal kalkınma kooperatifleri ana sözleşmesinde belirtildiği üzere ortakların her türlü bitkisel, hayvancılık, ormancılık

konularındaki üretimini geliştirmek ve ihtiyaçlar ile ilgili temin, tedarik, işleme, pazarlama, değerlendirme faaliyetlerinde bulunmak, ekonomik ve sosyal yönden gelişmelerine yardımcı olmak, iş sahası temin etmek, ekonomik gücünü arttırmak için tabii kaynaklardan faydalanmak, el ve ev sanatları ile tarımsal sanayinin gelişmesini sağlayıcı tedbirler almak amacıyla kurulmuş olan ve bu anlamda kırsal kalkınmanın gelişmesine önemli katkılar sağlamış kooperatiflerdir (Aydın vd. 2017:124).

Başka bir ifadeyle tarımsal amaçlı faaliyet gösteren kooperatifler, üreticilerin (ortaklarının) karşılıklı yardım, dayanışma içerisinde ihtiyaç duydukları girdi ve hizmetleri temin etmek, ekonomik çıkarlarını gözeterek, ortaya koyacakları ürünlerini daha iyi değerlendirebilmek amacıyla kurulmuşlardır. Bu amacı gerçekleştirmeye yönelik olarak kooperatifler ortaklarının üretim girdilerini temin etmek, ürünlerini alıp en iyi şartlarda değerlendirmek, gerekirse işleyip mamul haline getirerek piyasaya sürmek ve ortaklarının finansman ihtiyaçlarını aynı veya nakdi kredi yoluyla karşılamak gibi birçok faaliyette bulunmaktadırlar (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2017).

Ayrıca kırsal kalkınma açısından önemli bir yere sahip olan tarımsal kalkınma kooperatifleri kendi içinde üretime ilişkin destek sağlayıcı ilişkilerin dışında kırsal kalkınmaya yönelik sanayi atılımları ve ürünlerin pazarlanması noktasında da önemli işletmeler olarak karşımıza çıkmaktadır (Tan ve Karaönder: 2013: 89).

Ülkemizde gerek tarımın kalkınmasında ve gerekse tarıma dayalı sanayinin kurulmasında önemli bir yeri olan kooperatifçiliğin gelişmesi için planlı dönemle birlikte ortaya koyulan hedefler, AB’ne uyum süreci ile paralel ilke ve strateji olarak daha da önemsenmeye başlamıştır (Başaran ve İnan, 2014: 277-278).

Son 20 yıldır, Türkiye’de yerel/kırsal kalkınmayı hedef edinen önemli çalışmalar görülmektedir. Avrupa Birliği’ne tam üyelik amacına yönelik uyum çalışmalarının da etkili olduğu bu süreçte iki dönem olarak planlanmış stratejik hedefler ortaya koyulmuştur. Birincisi 2007-2014 yıllarını, ikincisi 2014-2020 yıllarını kapsayan stratejik hedefler, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (UKKS) erevesinde hayata geçirilmesi amaçlanmıştır. UKKS belgesi, dünyadaki gelişmeleri takip eden, AB uyum sürecine ilişkin yapılması gerekenleri gözetten,

ulusal ölçekte yaşanan deneyimleri gözeten bütüncül bir yaklaşıma sahiptir (Özden ve Olgun, 2017: 263-264).

UKKS I (2007-2013) ve UKKS II (2014-2020) diye adlandırılan stratejik kalkınma belgelerinin hazırlanması 9. ve 10. Kalkınma Planları çerçevesinde amaçlanmıştır. Söz konusu kalkınma stratejisi belgeleri, IPARD I-II ve Kırsal Kalkınma Planı belgelerinden yararlanılarak oluşturulmuş olup hedeflenen stratejik amaçlar Tablo 12’de gösterilmiştir.

Tablo 12
UKKS I-II’de Hedeflenen Stratejik Amaçlar

UKKS I (2007-2013)	UKKS II (2014-2020)
•Ekonominin Geliştirilmesi ve iş imkânlarının artırılması. •İnsan Kaynaklarının, Örgütlenme düzeyinin ve Yerel kalkınma Kapasitesinin Geliştirilmesi •Kırsal alan Fiziki Altyapı Hizmetlerinin Geliştirilmesi ve Yaşam Kalitesinin Arttırılması. •Kırsal Çevrenin Korunması ve Geliştirilmesi	•Kırsal ekonominin geliştirilmesi ve istihdam imkanlarının attırılması. • Kırsal çevrenin iyileştirilmesi ve doğal kaynakların sürdürülebilirliğinin sağlanması. •Kırsal yerleşimlerin Sosyal ve Fiziki Altyapısının Geliştirilmesi. •Kırsal Toplumun Beşeri Sermayesinin Geliştirilmesi ve Yoksulluğun Azaltılması. •Yerel Kalkınmaya İlişkin Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi

Kaynak: <https://ipard.tarim.gov.tr/content/Lansman/UKKS.pdf> den yararlanarak oluşturulmuştur.

Tabloda belirtilen amaçları hayata geçirebilmek noktasında bir dizi tedbirler oluşturulmuştur. Bu kapsamda ön plana çıkan tedbirler şu şekilde sıralanabilir (<https://kkp.tarim.gov.tr/> , E.t. : 30.09.2020):

- Üretici örgütlerinin kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesi.
- Tarım ve tarım dışı yerel ürünlerde katma değer artışının sağlanması.
- Tarımsal faaliyetlerden kaynaklanan çevre kirliliğinin önlenmesi.
- Sulama altyapısının geliştirilmesi.
- Orman ürünlerine yönelik gelir getirici faaliyetlerin geliştirilmesi.
- Ulaşım ağının iyileştirilmesi.
- Yöresel kültür mirasının korunmasına ilişkin altyapının geliştirilmesi.
- Örgün ve yaygın eğitim hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması.

- Mevsimlik gezici tarım işçilerine yönelik hizmetlerin etkinleştirilmesi.
- Beldelerin ve köy muhtarlıklarının hizmet sunum kapasitelerinin geliştirilmesi.
- Kamu ve kamu dışı paydaşların ortaklığında yerel kalkınma stratejilerinin geliştirilmesi ve uygulanması.

Son olarak Türkiye’de; kooperatif sayısının % 17’si, kooperatif ortak sayısının % 58’inin, tarımsal amaçlı kooperatiflerde bulunduğunu görmekteyiz. Tarımsal kooperatiflerde kooperatif sayısı bakımından en fazla kooperatif türünün tarımsal kalkınma kooperatifleri olması söz konusu kooperatifleri yerel kalkınmaya yönelik ortaya koyulan yerel/kırsal kalkınma stratejilerinin odağı haline getirmektedir.

3.8.1. Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin Mevzuat Yapısı

Türkiye’de tarımsal amaçlı örgütlenmeye yönelik şemsiye bir mevzuat yapı olmadığı gibi bir karmaşıklık da söz konusudur. Farklı bakanlıklara bağlı tarımsal amaçlı kooperatifler farklı hukuksal düzenlemelere tabidir. Bu anlamda ekonomik amaçlı tarımsal örgütler başlığı altında yer alan kooperatifler ve birliklerin farklı hukuki dayanaklara sahip olduğunu görmekteyiz. Bunun yanı sıra kooperatifler ve ait olduğu birliklerin kendi içinde de mevzuat birliği bulunmamaktadır. Örneğin Tek Amaçlı Kooperatifler kategorisinde yer alan Tarım Satış Kooperatifleri 4572 sayılı “Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanun” ve Tarım Kredi Kooperatifleri ise 3223 sayılı “Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu”na tabi olup adeta kamu iktisadi teşebbüsleri gibi hareket etmekte iken, yönetim ve denetimlerinde bağımsız olan tarımsal kalkınma kooperatifleri, sulama kooperatifleri vb. gibi çok amaçlı kooperatifler 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununa tabidir.

Benzer durumu birlik adı altında faaliyet gösteren ekonomik amaçlı tarımsal örgütler açısından da söylemek mümkündür. Örneğin; ıslah amaçlı hayvan yetiştirici birliklerinin temel yasal dayanağı 5996 Sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu, Sulama Birliklerinin yasal dayanağı, 6172 Sayılı Sulama Birlikleri Kanunu, Köylere Hizmet Götürme Birliklerinin yasal dayanağı ise, 5355 Sayılı Mahalli İdare Birlikleri Kanunu’dur. Bununla beraber tarımsal üretici

birliklerine yönelik temel düzenleme ise 5200 Sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunun olduğunu görmekteyiz (Tan ve Karaönder, 2013: 91).

3.8.2. Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin Önemi

Gelişmiş ülkelere oranla Türkiye’de tarım ve gıda sektörünün hem GSMH içindeki payı hem de istihdama olan katkısı yüksek olsa da, kooperatif işletmeler ölçek ve verimlilik açısından yetersizdir. Tarımsal kooperatifler yabancı sermayeye ulaşma noktasında çok başarılı olamasalar da önemli potansiyellere sahiptirler. Yüksek katma değerli ürünlerin üretimi yaygınlaştıkça dış pazar olanakları da artacaktır.

Tek ve çok amaçlı diye kategorize edilen tarımsal amaçlı kooperatif işletmeleri ekonomiye ve sosyal yaşama birçok katkı sağlamaktadır. Söz konusu katkılar; kooperatif ortaklarının gelir düzeylerinin yükselmesi, üretim için gerekli olan girdilerin ucuza sağlanması, tarımda üretkenlik ve verimliliğin artması, yerel düzeyde kırsal girişimciliğin artması, bölgesel kalkınmanın gerçekleşmesi, yeni iş olanaklarının yaratılması ve istihdamın desteklenerek göçün önlenmesi olarak sıralanabilir. Zaten tarımsal amaçlı kooperatifler, üreticilerin (ortaklarının) karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle tarımsal üretim faaliyetleri ile mesleki faaliyetlerinde ihtiyaçlarını karşılamak, ürünlerini daha iyi değerlendirmek ve ekonomik menfaatlerini korumak amacıyla kurulmuşlardır. Bu amacı gerçekleştirmek için ortaklarının üretim girdilerini temin etmek, ürünlerini alıp en iyi şartlarda değerlendirmek, gerekirse işleyip mamul haline getirerek piyasaya sürmek ve ortaklarının finansman ihtiyaçlarını ayni veya nakdi kredi yoluyla karşılamak faaliyetlerinde bulunmaktadır.

Bir ekonominin büyümesi ve gelişmesinde mal ve hizmet üretimi kadar ekonomik faaliyetler için kaynak sağlamak da önemlidir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde sermaye yetersizliği nedeniyle işletmeler dış finansmana ihtiyaç duyarlar. Sağlanan dış finansmanın işletmelerde etkin kullanılması mali yapının istikrarı bakımından kaçınılmaz bir gerekliliktir. Aksi takdirde, toplumun tasarrufları ve sermaye birikimi istenen ölçüde oluşamaz ve ekonomiye kazandırılmaz. İşletmelerin finansman ihtiyacının, banka veya diğer finans kuruluşlarından karşılanmasında mali yapının istikrarı açısından kredi kefalet sistemi önem taşımaktadır. Kooperatifler ülkemizde halen kredi kefaleti sağlama konusunda en

önemli yapılardır. Bu amaca hizmet eden kurumsal yapıların başında kredi kefalet kooperatifleri, tarım kredi kooperatifleri, pancar ekicileri kooperatifleri ve tarım satış kooperatifleri gelmektedir (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2013).

Yerel/Kırsal kalkınma bir ölçüde kırsalda yaşayan insanların gelir ve refah düzeylerinin artmasıdır. Kırsal kalkınmayı sağlayabilmek için tarım, orman ve diğer doğal kaynakların verimli ve sürdürülebilir kullanılmasına, gerekli yatırımların yapılmasına, bu alanlardaki kaynakların ekonomiye kazandırılmasına ihtiyaç vardır. Ülkenin kalkınması kırsal alanın kalkınmasına bağlıdır. Nitekim gelişmiş ülkelerde başarılı kalkınma hamlelerinin temelinde kırsal kalkınmaya verilen önem yatmaktadır. Avrupa'da örneklerini fazlaca gördüğümüz üzere yerel/kırsal alanın kalkınması açısından kooperatifler oldukça önemli rol oynamaktadırlar (<http://www.orkoop.org.tr> E.t. : 02.10.2020).

Başta Avrupa olmak üzere gelişmiş ülkeler yerel/kırsal kalkınma stratejileri içerisinde özellikle yerelde tarımsal üretim faaliyetinin sürekliliği açısından tarımsal amaçlı kooperatiflere önem vermişlerdir. Çalışmamızın ilgili bölümünde dünyada kooperatifçiliğe verilen önemi verilerle ortaya koymuştuk. Ekonomik alanda sağlanan gelişme kaçınılmaz olarak sosyal alana da yansımaktadır. Olumlu sosyal etkiler yaratabilmiş kooperatifler üretimdeki başarılarını dünya ölçeğinde pazar bulabilen marka değeri ortaya koyan başarılarla imza atmışlardır. Kırsalda kooperatifler kırsal kalkınmanın en önemli aracı olarak görülmüştür. Kırsal alanda kooperatiflerin tarımsal üretimden yaşamın her alanına yönelik faaliyetleri sosyal ve ekonomik kalkınmanın itici gücü olmuşlardır. Devletin desteklerinden önce kendi güçlerini ve küçük birikimlerini ortaya koymuşlardır.

3.8.3. Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin Ekonomik Alana Etkisi

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de kooperatifçilik faaliyetleri sosyal ve ekonomik yönden önemini sürdürmektedir. Tarımsal üretim ve pazarlamadan, esnaf ve sanatkârın finansman talebine kadar geniş kesimlere işletmecilik alternatifi sunan kooperatifçilik hem üretimin sürekliliğinin sağlanması hem de istihdama katkısı bakımından Türkiye ekonomisinde önem arz etmektedir.

Kooperatifler geleneksel işletme modelleri içerisinde geçimlik ekonomiyi sağlamaya yönelik olarak düşünülse de çalışanlarına doğrudan iş olanağı sağlayan potansiyel yapılardır. Farklı nitelikte oluşturulmuş ticari yapılarda (anonim şirketler, limited şirketler, vb.) bulunan ortaklıkları ve kaynak yarattıkları iş kolları ile dolaylı olarak da istihdama katkı vermektedirler. Ancak söz konusu alanlara ilişkin faaliyet gösteren kooperatiflere ait güncel veri bulunmadığından istihdama olan net katkı tam olarak bilinmemektedir. Raporda farklı bakanlıklara ve türlere ait kooperatiflerde mevsimlik ve daimi ücretli olarak yaklaşık 150 bin çalışan olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca kooperatif ortaklarının sosyal güvenlik sistemine tabi çalışıyor olmaması bu sürecin kayıt dışı işliyor olması nedeniyle kooperatiflerin istihdama tam olarak ne kadar katkı sağladığı ortaya koyulamamaktadır. Burada kooperatif ortaklarının hepsinin kooperatif üzerinden gelir sağladığını söylemek de doğru olmayacaktır. Ancak, bazı türde kooperatif ortakları kendi nam ve hesabına çalışanlardan oluştuğu için o tür kooperatiflerin ortak sayısı kadar istihdama katkı sağladıklarını söyleyebiliriz. Bu tür kooperatiflere taşıma, eczacılık, üretim ve pazarlama kooperatiflerini örnek verebiliriz

Kooperatiflere ilişkin tüm bu durumlar dikkate alındığında, ilgili raporda da etraflıca ele alındığı şekliyle tarımsal alanda faaliyet gösteren kooperatiflerin, ortaklık ilişkisini aralıksız devam ettiren ve başkaca geliri olmayanlara istihdam sağladığını, bunun genel istihdam açısından dolaylı istihdam olduğunu söylemek mümkündür. Konut yapı kooperatiflerinin konut üretimindeki payı, küçük sanayi sitesi yapı kooperatiflerine ortak işyerlerinde çalışanların sayısı ve diğer kooperatiflerin faaliyetleri de dikkate alındığında kooperatiflerin kooperatif ortaklık ilişkisi çerçevesinde yaklaşık 800.000-1.000.000 kişiye dolaylı istihdam sağlandığı düşünülmektedir (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2017: 51-52).

Kooperatiflerin sanayi üretimine katkısını ortaya koyan önemli referanslardan biri de Fortune-500 Türkiye Araştırması sonuçlarıdır. Finansal kurumlar ve holding şirketleri dışındaki tüm sektörleri kapsayan Fortune-500 Türkiye Araştırması sonuçlarına göre ilk 500 şirket arasında, İstanbul Sanayi Odası araştırma sonuçlarında olduğu gibi kooperatifler ve kooperatif kuruluşları bulunmaktadır. Fortune-500 Türkiye Araştırması 2016 sonuçlarına göre geçmiş yıllarda olduğu gibi 2015 yılında da Türkiye Petrol Rafinerileri (TÜPRAŞ) yine ilk sırada yer almıştır. Trakyabirlik ve eczacı kooperatiflerinden Bursa Eczacıları Kooperatifi, İzmir

Eczacıları Kooperatifi ile eczacı 53 kooperatifleri iştiraki Farmalojistik A.Ş., Konya Şeker, Kayseri Şeker, Gübre Fabrikaları T.A.Ş. gibi kooperatif kuruluş ve iştirakleri de birçok yıl listelere girmeyi başarmıştır. Fortune 500 listesine giren kooperatif ve iştirakler Tablo 13’de gösterilmiştir (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2017: 52-53):

Tablo 13

Fortune 500 listelerinde kooperatifler ve iştirakleri

Kooperatif / Kuruluş	2011	2012	2013	2014	2015
Trakyabirlik	120	107	114	192	190
Bursa Eczacılar Kooperatifi	138	145	141	142	123
İzmir Eczacılar Kooperatifi	113	117	166	184	180
Konya Şeker San. ve Tic. A.Ş.	90	70	59	66	70
Kayseri Şeker San. ve Tic. A.Ş.	-	-	167	168	-
Gübre Fabrikaları T.A.Ş.	39	48	47	43	49
Ecza Koop. Farmalojistik A.Ş.	101	148	126	467	-
İstanbul Eczacılar Kooperatifi	140	-	-	-	-
Marmarabirlik	472	-	-	-	-

Kaynak: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2017 : 53.

Gerek ISO 500 gerekse Fortune 500 araştırması sonuçlarına baktığımızda Türkiye’de kooperatifler, sadece tarımsal sanayinin gelişmesine öncülük etmemiş aynı zamanda diğer sanayi sektörlerinde de aktif rol oynamışlardır. Bu çerçevede raporda yer alan bilgilerden hareket edersek; 922 kooperatifle küçük sanayi sitesi yapı kooperatiflerinin de yeri ve önemi büyüktür. Nitekim faaliyetine küçük sanayi sitesi yapı kooperatifi olarak başlayıp günümüzde küçük sanayi sitesi işletme kooperatifine dönüşmüş; Ayakkabıcılar Küçük Sanayi Sitesi İşletme Kooperatifinin 1.700 faal işyeri bulunduğu, yaklaşık 11 bin kişiye istihdam sağladığı ve ülke ayakkabı üretiminde ciddi bir pay sahibi olduğu bilinmektedir (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2017: 53).

Tüm bu veriler ışığında baktığımızda tarımsal amaçlı kooperatiflerin özellikle istihdam alanına ilişkin etkileri önemlidir. Nitekim Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne tam üyelik süreci içerisinde tarımsal alandaki yapısal sorunları çözmek ve AB tarımsal politikalarla uyumlu hale gelmek için gerekli olan kriterlerden biri 11. Fasal olarak adlandırılan ‘Tarım ve Kırsal Kalkınma Faslı’ içerisinde kooperatifçiliğin bilinçli üretim ve iyi tarım uygulamaları için kooperatifçiliğin önemi vurgulanmaktadır. Ülkemiz açısından sürdürülebilir katma değerli ve o anlamda marka değeri yüksek tarımsal üretim için kooperatiflerin önemi ortadadır. Bu anlamda küresel ölçekte rekabet edebilecek standartları yakalamış ürün ortaya koyabilen kooperatiflerin başarılarını yakalayabilmek için içerisinde

akademisyenlerin de olduğu profesyonel ekiplerle işbirliği projeleri geliştirilmelidir (Alkan, 2016: 122).

3.9. Türkiye’de Belediye-Kalkınma Kooperatifçiliği Uygulamaları

Türkiye’de tarımsal alanda faaliyet gösteren kalkınma kooperatifleri ilgili bölümde de kapsamlı bir şekilde ele alındığı üzere oldukça fazla sayıdadır. Söz konusu kooperatiflerin belediyelerle olan ilişkileri gün geçtikçe artış göstermektedir. Çalışmamızda ele aldığımız belediye kooperatifçilik model önerimize de etkide bulunan uygulamalara genel hatlarıyla değinmekte fayda vardır.

3.9.1. İzmir İli Kooperatifçilik Uygulamaları

İzmir Büyükşehir Belediyesi Türkiye’de ilk kez Tarım, Park ve Bahçeler Daire Başkanlığı’nı kurmuştur. Sonrasında Tarımsal Hizmetler Daire Başkanlığı adını alan bu örgüt belediyelerin alışılmış rekreasyona yönelik park ve bahçe hizmetlerinin ötesinde işlevleri yerine getirmeye başlamıştır (Tekeli, 2017: 160). İzmir Büyükşehir Belediyesi bünyesinde kurulan bu daire başkanlığına bağlı olarak Kırsal Kalkınma Şube Müdürlüğü ve Tarımsal Projeler Şube Müdürlüğü olmak üzere iki ayrı birim bulunmaktadır. İBB çıkarmış olduğu “Tarımsal Hizmetler Dairesi Başkanlığı’nın Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” ile hem daire başkanlığının hem de şube müdürlükleri ve şefliklerinin görev, yetki ve sorumluluklarını tanımlamıştır. Çıkarılan yönetmelikte de belirtildiğı üzere sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak çevrenin, tarım alanlarının ve su havzalarının korunmasını sağlamak, tarım ve hayvancılığı desteklemek amacıyla her türlü faaliyet ve hizmette bulunacağı proje ve programlar hazırlamak, daire başkanlığına bağlı her iki şube müdürlüğünün de görev, yetki ve sorumlulukları arasında bulunmaktadır (<https://www.izmir.bel.tr>, E.t. : 05.01.2021).

İBB kırsal kalkınmayı geliştirmeye yönelik olarak; organik tarımı geliştirmeye yönelik faaliyetlerden, eko-pazarların kurulmasına, arazi yollarına yönelik alt yapı çalışmalarından toprak ve yaprak analizlerine, meyve fidanı dağıtımından, küçükbaş hayvan yetiştiriciliğini destekleme gibi birçok faaliyette bulunduğunu görmekteyiz.

İzmir Büyükşehir Belediyesi yerelde uyguladığı tarıma ve kırsal kalkınmaya yönelik destekleri faydalanıcılara yani üreticilere temelde iki şekilde ulaştırmaktadır. Bunlardan birisi daha önceki bölümde özetlenmeye çalışılan özellikle küçük çiftçilere doğrudan sağladığı gelir getirici ve eğitime yönelik desteklerdir. Diğerisi ise kooperatifler gibi üretici örgütleri aracılığıyla sağlamış olduğu desteklerdir. Bunlar içerisinde Tire Süt Kooperatifi, Bayındır Çiçek Üreticileri Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Ödemiş Bademli Fidancılık Tarımsal Kalkınma Kooperatifi ve Kiraz İğdeli ve Çevre Köyleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifi ile gerçekleştirdiği işbirlikleri öne çıkmaktadır (Özden ve Akın, 2017: 271-272).

Bu bağlamda İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin kooperatiflerle yapmış olduğu işbirlikleri içerisindeki ilk uygulama 2005 yılında Tire Süt Kooperatifi ile başlattığı "Okul Sütü Projesi" olmuştur. Proje kapsamında İBB, ilkokul öğrencilerinin süt içmesini sağlayacak bir süt dağıtım projesi geliştirerek, bir yandan sağlıklı nesil yetiştirme amacına katkı sağlarken bu sütü Tire Süt Kooperatifi'nden temin etme yoluna giderek İzmir'de özellikle küçük ölçekli hayvancılık işletmelerinin pazar sorununun çözümüne katkı sağlamıştır (Tekeli, 2017: 162). 2012 yılında "Okul Sütü Projesi" Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tüm Türkiye'de uygulanan bir projeye dönüştürülmüştür.

Gerçekten de 50 yılı aşkın deneyimiyle Tire Süt Kooperatifi kaynakları doğru kullanarak ürettiği projelerle Türkiye'de Kooperatifçiliğin öncü kuruluşu olmayı hak etmiş ve Birleşmiş Milletler tarafından da Dünyanın Örnek Kırsal Kalkınma Modeli seçilmiştir. Tarım ve Orman Bakanlığına bağlı olarak kurulan kooperatifin süt soğutma tankları güneş enerjisiyle soğutulmaktadır. Türkiye'de ilk olarak kooperatifin üretim tesislerinde Organik Pastörize süt üretilmiştir. Tüketicilere kaliteli, doğal ve güvenli gıda sunan kooperatif, diğer yandan İzmir Büyükşehir Belediyesi adına İzmir'de yaşayan çocuklara süt dağıtıyor. Okul Sütü ve Süt Kuzusu Projelerini birlikte sürdüren kooperatif bu kapsamda 1-5 yaş arası çocuğu bulunan 125 bin aileye süt dağıtmaktadır. İzmir Büyükşehir Belediyesi doğrudan tarım desteğiyle bu çalışmasıyla özellikle yerel tarım politikalarına esin kaynağı olan İzmir Modelinin de oluşmasına katkı sunmuştur (<https://www.tiresutkoop.org>, E.t. : 07.01.2021)

"Tarımda çıkış yolu kooperatifçilik" sloganıyla hareket eden Tire Süt Kooperatifi yönetim kurulu başkanı Mahmut Eskiörük, kooperatifçiliğin üretim

ekonomisini dengede tutma özelliğinin dünyada yeniden keşfedildiğine dikkat çekmekte ve Türk tarımındaki sorunların doğru kooperatifleşme yöntemleriyle çözülebileceğini iddia etmektedir (<http://yerelgozcu.net>, E.t. : 08.01.2020).

Esasında Tire Süt Kooperatifinin başarılarının arkasında İzmir Büyükşehir Belediyesi ile yapılan işbirlikleri olduğunu belirtmeliyiz. Bu ilişkiler sayesinde Birleşmiş Milletlere bağlı Tarım ve Gıda Örgütü tarafından ödüle layık görülmüştür (Özden ve Akın, 2017: 273).

Yine, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Seferihisar Belediyesinin desteklemiş olduğu Seferihisar Tarımsal Kalkınma kooperatifi tarafından kurutulmuş mandalina projesi gerçekleştirilmiştir. Bu proje ile bölgede yetişen bir narenciye türü olan satsuma mandalinasının katma değer etkisi en az beş kat arttırılmıştır.

İzmir Büyükşehir Belediyesi başta Tire olmak üzere Bayındır, Ödemiş, Bademler, Kiraz, İğdeli, Urla, Kuşçular gibi İzmir'in birçok ilçe ve köylerindeki kooperatiflerle işbirliği içerisinde yerel kalkınmaya büyük katkılar sunmaktadırlar.

Özetle belirtmek gerekirse. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin tarıma dayalı kırsal kalkınma stratejileri içerisinde kooperatiflerle olan işbirlikleri önemli yer tutmaktadır. İBB yerel üreticilerle kentte yaşayan tüketicileri kooperatifler üzerinden buluşturmayı hedefleyen bir kırsal kalkınma modeli hayata geçirmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda belediye tarımsal üreticilerin kooperatifler üzerinden örgütlenmesini önemsemekte bu süreçte bilinçli tarımsal üretim projeleri geliştirmektedir. İBB, üreticilerin ayakta kalabilmesi için de kooperatiflerle alım sözleşmesi yapan ilk yerel yönetim birimi olarak karşımıza çıkmaktadır (Tugay, 2013: 5).

Yerel kalkınmaya etkisi bağlamında ülkemizde faaliyet gösteren bir diğer kooperatifçilik uygulaması ise Tunceli/Ovacık Tarımsal Kalkınma Kooperatifidir.

3.9.2. Ovacık Tarımsal Kalkınma Kooperatifi

Ovacık Tarımsal kalkınma kooperatifi Fatih M. Maçoğlu'nun başkanlığı döneminde Tunceli/Ovacık Belediyesi öncülüğünde 2017 yılında kurulmuştur "Ovacık Tarımsal Kalkınma Kooperatifi" bal, bakliyat, tuz, pekmez ve süt ile süt ürünleri olmak üzere birden fazla ürün üretmekte ve ürünlerini kendi internet sitesi,

Ankara Satış Ofisi, Göztepe Satış Ofisi, Kadıköy Tüketim Kooperatifi aracılığıyla satmaktadır. Kooperatifin üretim ve pazarlama süreçleri belediye kooperatif işbirliği ile sürdürülmektedir.

Kooperatifin öncelikli amaçlarını şu şekilde ifade etmektedirler: *“Öncelikli amacımız emek ve doğa merkezli bir yaşamı ve sermayenin tükettiği kolektif bilinci, üretim aşamasında yeniden diriltmek, dayanışmayı sağlamak ve doğayı koruyarak insanları sağlıklı gıdayla buluşturmadır”* (<https://www.ovacikdogal.com>, E.t. : 10.01.2021).

Özellikle kadın istihdamını önemseyen bir tutum içinde olan kooperatif, tam bir dayanışma ruhu içerisinde Ovacık Belediyesi’nin doğrudan desteği ile yerel kalkınmaya önemli ölçüde katkılar sunmaktadır. Kooperatifi, üreticiler ile tüketicileri birbirleriyle doğrudan etkileşime sokan, ağ mantığı üzerinden, diğer bir deyişle yatay örgütlenen, doğayı korumayı ve ekolojik üretimi ilke edinmiş bir yerel kalkınma modeli olarak ifade edebiliriz (Şahin, 2018: 70).

3.9.3. Vakıflı Tarımsal Kalkınma Kooperatifi

2004 tarihinde asıl olarak köyden göçü önlemek amacıyla kurulmuş olan Vakıflı Kooperatifi, 2005 yılında kooperatif bünyesinde 5 kadın üye ile kurulan Kadın Kolu sayesinde önemli faaliyetlerde bulunmaktadır. Özellikle yöresel ürünlerin üretimi ve pazarlaması noktasında kadın kolu köyün ayakta kalabilmesi açısından çok önemli işler yapmaktadırlar. Bugün kooperatif bünyesinde kadın kolunda 30 kadın çalışmakta olup, aslında köyde yaşayan herkesin kooperatifin doğal üyesi olması nedeniyle de Vakıflı Kooperatifi özgün bir model oluşturmaktadır. Tamamen kadınlar tarafından üretilen yöresel ürünler ürün takibi ve tüketicinin ürüne ilişkin muhatap sorununu ortadan kaldırmak için üreten kişi adına numaralandırılmıştır. Ayrıca organik tarım denemelerinin yapıldığı köyde organik narenciye üretiminden 1 milyon Euro civarında ihracat geliri elde edilmiş, bu başarı yerel kalkınmaya destek açısından Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi tarafından ödüle layık görülmüştür (<https://www.ciftcideneve.com/>, E.t. : 20.01.2021).

3.10. Türkiye’de Kooperatifçiliğin Temel Sorunları

Türkiye’de kooperatifçilik, mevzuat yapıdan, üst örgütlenme yetersizliğine, ekonomik yetersizliklerden eğitimsizliğe bir dizi temel soruna sahiptir. Bu sorunlar birbirine bağlı olarak gelişmekte olup, devletin de müdahil aktör olduğu işbirliği içerisinde çözüme kavuşturulabilir. Şimdi söz konusu bu sorunları temel alt başlıklar halinde ele alalım:

3.10.1. Ekonomik Sorunlar

Türkiye’de kooperatiflerin ekonomik olarak en temel sorunlarından biri kendi öz sermayelerini oluşturmama ve yeterli kredi imkânı bulamamaktır. Ortakların ana sözleşmeden de kaynaklı olarak düşük ortaklık paylarına sahip olmaları ve bu payları da çoğu zaman düzensiz ödemeleri tarımsal amaçlı kooperatiflerin öz sermaye birikimini olumsuz yönde etkilemektedir (Turgut, 2004: 473).

Kooperatiflerin gelirleri üyelik geliri, iştirakler ve ticari faaliyetlerden elde edilen gelirler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda kırsal alanda kurulmuş olan tarımsal kalkınma kooperatifleri gelirleri ile ülke geneline yayılmış birçok iştirak ve işletmeye sahip tarım kredi kooperatifleri ve tarım satış kooperatifleri gelirleri arasında çok büyük farklar vardır. Bu ekonomik dengesizlik rekabet edememe, kalıcı olamama, kredi imkânlarından yeterli ve adil düzeyde faydalanamama gibi birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Dünya’da ve Türkiye’de yaşanan ekonomik krizler sonucu oluşan yüksek enflasyon ve faiz iklimi birçok kooperatifin kapanmasına neden olmuş ve yaşanan ekonomik sorunları derinleştirmiştir.

Son olarak kooperatiflerin finansman ve kredi sorununu arttıran nedenlerden biri de Türkiye’de “Kooperatif Bankacılığı” sisteminin henüz hayata geçirilememiş olmasıdır. Her ne kadar Ziraat, Halk Bankası gibi kooperatiflere kredi imkânı sunan devlet bankaları olsa da bunlar Kooperatifler Bankası olarak değerlendirilmemektedir. Çünkü Kooperatifler Bankasının en temel özelliği, sadece kredi ve finansman desteği sağlaması değil, banka yönetiminde bizzat kooperatif ve üst birliklerin yer almasıdır (Mülayim, 1999: 514).

3.10.2. Üst Örgütlenme Sorunu

Türkiye’de kooperatiflerin temel sorunlarından biri de birçok kooperatifin bölge birliği ve merkez birliği oluşturamamasıdır. Yatay bütünleşme olarak da adlandırılan üst örgütlenmeye sahip olmayan kooperatifler birbirine benzer iş ünitelerini bir genel yönetim altında toplayamaz, dolayısıyla verimli organize olamazlar. Küreselleşen dünyada artan rekabet ortamında üst örgütlenme eksikliği yaşayan kooperatifler kalıcı olamamak gibi bir tehlikeyle karşı karşıya kalırlar (İnan, 2012: 256).

3.10.3. Mevzuat Sorunları

Türkiye’de kooperatiflerin temel sorunlarından biri de yasal düzenlemelere ilişkin yetersizlik ve karmaşıklığıdır. Üç bakanlık bünyesinde faaliyet gösteren kooperatifler ana faaliyet kollarına göre benzer olmalarına rağmen ayrı bakanlıklara ve mevzuatlara tabi olmaktadır. Özellikle tarımsal amaçlı kooperatiflere ilişkin çerçeve bir yasanın olmaması fırsat eşitsizliği ve yetki karmaşası oluşması gibi sorunları beraberinde getirmektedir. Kooperatifçilik alanında mevzuat düzenlemelere ilişkin en önemli sorunlardan biri de uluslararası kooperatifçilik ilkelerini gözetin, özerk yapıda demokratik yönetim anlayışına dayalı bir kooperatif öngören yasal düzenlemelerin olmamasıdır.

3.10.4. Eğitimle İlgili Sorunlar

Ülkemizde kooperatif üye sayısının Avrupa ülkelerine göre oldukça düşük olması kooperatifçilik eğitiminin yetersizliği ile ilgili bir durumdur. Ülkemizde hem kooperatif ortakları hem kamuoyu açısından yeterli eğitim verilmemesi kooperatifçilik bilicinin gelişmemesine neden olmaktadır. Ayrıca üniversiteler çok sınırlı sayıda ön lisans programları dışında kooperatifçilik eğitime önem vermemektedirler. Gelişmişlik seviyesi açısından oldukça gerilerde olan Afrika’da bile kooperatifçilik okulları bulunmaktadır. Türk kooperatifçiliğine ilişkin eğitim yetersizliği diğer sorunları da etkileyen bir sorun olmaya devam etmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BELEDİYE VE YEREL KALKINMA

4.1. Belediye Yerel Kalkınma İlişkisi

Özellikle 1990'lı yıllarla birlikte kamu yönetimine ilişkin yerelleşme eğilimlerinin hızla artış göstermesi nedeniyle kalkınma anlayışının ulusal düzeyde bir merkezi yönetim politikası olmasının yanı sıra yerel dinamiklerin kalkınma için harekete geçirilmesi gerektiği anlayışı ön plana çıkmıştır (Kaya, 2007b:138).

Yerelleşme süreci yeni yönetim anlayışına ilişkin ilkelerin hayata geçirilebilmesi açısından yeni bir kalkınma paradigmasını zorunlu kılmaktaydı. Bu bağlamda kalkınma açısından mekân önemli bir hale gelmekteydi. Kalkınmada mekânın önemi, yerindenlik anlayışı ile bağlantılı olup, yerel halkın katılımını önemseyen yerel dinamiklerin hayata geçirilmesi üzerine şekillenen bir kalkınma anlayışının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Yerel kalkınma, ekonominin dışında sosyal ve kültürel alanlarda da gelişmeyi hedef edinen ve bunu yerelde faaliyet gösteren çeşitli aktörlerle işbirliğine dayalı olarak gerçekleştirmeye çalışan bir niteliğe sahiptir (Casagrande, 2004: 82). Yerel kalkınma anlayışı söz konusu bu niteliği ile katılım mekanizmasını işleterek yerel halkın kendi sosyo ekonomik gelişimine katkı sağlayabilmesi açısından imkânlar sunmaktadır (Çetin, 2006: 127).

Yerel kalkınma anlayışı ile yerel siyaseti işlevsel kılmaya yönelik demokratik yönetim oluşturmak da amaçlanmaktadır. Bunun gerçekleşmesi bu sürece dâhil olabilecek tüm yerel aktörlerin işbirliği içerisinde hareket etmesi ve bu işbirliğinin ekonomik ve sosyo kültürel alanı geliştirebilmesi ile mümkün olabilecektir (Eroğlu, 2010: 47). Tam da bu noktada belediyelerin söz konusu yerel kalkınma anlayışının hayata geçirilebilmesi açısından oldukça işlevsel aktörler olarak değerlendirildiğini söyleyebiliriz.

Yerel yönetimlerin kamu yönetimi örgütlenmesi içerisinde ekonomik, sosyal ve siyasal alanlara ilişkin merkezi yönetim karşısında görev yetki ve sorumluluklar

bakımından güç ve otorite kazandığını görmekteyiz. Yerel yönetimler artık yol, asfalt, kanal, su, alt yapı gibi temel beledi hizmetleri ile kültür faaliyetleri üreten kuruluşlar değil, sağlıktan, eğitime, biyoteknoloji, bankacılık, doğal enerji gibi gelir arttırıcı alanlarda ilişkiler kurmaya kadar çok çeşitli alanlara yönelik projeler üreten, siyasalar ortaya koyan yapılar haline gelmiştir. Bu açıdan, zaman alıcı bir boyutu olsa da yerel yönetimlerin değişen rollerini çok iyi algılamaları gerektiği vurgulanmaktadır (Newel and Robinson, 2008: 2). Özellikle rekabete dayalı bir yerel kalkınmanın desteklenmesinde ve ekonomik fırsatların oluşturulmasında bu değişen rollerin etkisi çok önemlidir (Helmsing, 2001: 74).

Yerel kamusal hizmetlerin sunulmasında hizmet alan vatandaşa en yakın ve o anlamda en işlevsel yerel aktörler belediyelerdir. Bunun temel nedeni belediyelerin “beledi hizmet” olarak adlandırılan faaliyetlerinin vatandaşın sıkça ve temel ihtiyaç beklentisi içerisinde olduğu hizmetler olmasıdır (Bayrakçı, 2019: 95). Bu ilişkiyi, 5393 Sayılı Belediye Kanunu “*Belediye, belde sakinlerinin mahalli müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişisidir*” tanımı ile ifade etmektedir. 5393 Sayılı Kanun; stratejik, performans esaslı, girişimci yönetimi teşvik edecek, yereldeki birden fazla aktörün katılımı ile yönetimi etkinleştirecek düzenlemeler de içermektedir. Kanun, bu anlamda belediyelere önemli görev ve sorumluluklar yüklemiştir. Baktığımızda Kanun’un 14. maddesi, yerel düzeydeki toplumsal refahı sağlamakla belediyeleri yetkilendirmiştir. Kentsel ve çevresel düzenlemeler yapacak, işsizliği azaltıp sosyal yardımları arttıracak, kimsesiz çocukları ve yardıma muhtaçları topluma kazandıracak ekonomik ve sosyal kalkınma politikaları gerçekleştirmekle belediyeleri sorumlu tutmaktadır (Babaoğlu ve Kocağlu,2017:505).

Bir belediyenin yerel kalkınma programında dikkate alması gereken birtakım önceliklerin olması gerekmektedir. Bu önceliklerin ilki ve en önemlisi kalkınmanın sadece büyüme değil, insan odaklı olarak ele alınmasıdır. Bir diğeri pozitif ayrıma dayanan ilkelerin uygulanması durumunda belediyenin toplumun farklı kesimlerini de göz önünde bulundurmasıdır. Plan ve projeler çok boyutlu ve kendi aralarında tamamlayıcı bir nitelik taşımalıdır. Bütün sosyal kesimi karar alma sürecinin bir parçası haline getirmek, yöresel imkânları yereldeki refahı sağlayacak şekilde kullanmak, katılımcı demokrasinin uygulamadaki boyutunu işler hale getirmek ise

belediyelerin özel ve en çok dikkat etmesi gereken önceliği olmalıdır (Göymen, 2010:132-133).

Küreselleşme ve bu süreçle doğrudan ilişkili yerelleşme eğilimlerinin artış göstermesi gibi etkenlere bağlı olarak ülke dışı ilişkiler kurabilme kabiliyeti artan belediyeler yerel kalkınma noktasında önemli kaynak yaratıcı etkilere sahiptir. Söz konusu belediyelerin yerel kalkınma açısından özel sektör girişimcilerine arazi tahsisi, prosedür işlerin (tescil ve sicil işlemleri gibi) yerine getirilmesi gibi yatırımı özendirici faaliyetlerde bulunmak; ayrıca kamu özel sektör işbirliğine yönelik etkili iletişim ilişkileri geliştirebilmek gibi avantajlı durumlara sahip olduğunu görmekteyiz (Wal and Hilhorst, 2007: 8-11).

Belediyeler yerel kalkınmaya etkili bir şekilde katkı sağlayabilmeleri için yol, su, elektrik gibi temel beledi hizmetleri yerinde ve etkin bir şekilde yerine getirmesi gerektiği gibi kentleri insan doğa ilişkisini gözeterek yaşanabilir bir şekilde oluşturmaktadır. Oluşan gelirin yeniden adaletli ve etkin bir şekilde dağıtılmasını sağlamalı ve son olarak yerel kalkınmaya ilişkin oluşturulan projeler yerel ihtiyaçları incelemelidir (Nel, 2001: 606).

Belediye öncülüğünde yürütülecek bir yerel kalkınma programı için şu temel yaklaşımların öncelikli olması gerekmektedir: Birincisi kalkınma insan odaklı olmalıdır. Sadece büyümeyi hedef alan yaklaşımlar doğru değildir. İkincisi; pozitif ayrımcı ilkelerin uygulanması belediyenin toplumun farklı kesimlerini de gözetmesidir. Üçüncüsü; çok boyutlu olunmalı bu boyutlar arasında tamamlayıcılık gözetilmelidir. Bunlarla birlikte belediyelerin yerel kalkınma ile ilgili birçok misyonu vardır. Bunlar da sırasıyla, yöre kaynaklarının yerel refahı artıracak biçimde harekete geçirilmesi, tüm sosyal kesimleri sürece dâhil etmek, temsili demokrasiden katılımcı demokrasiye geçişin yerel uygulamaları etkin olarak yapılarak, kültürel çoğulculuğun yönetimde karar verme sürecine yansımaları sağlamak (Göymen, 2004).

Yerel yönetimler kentsel gelişmeyi yasaklarla kontrol etmek yerine teşvik etmeli ve bir takım etkinliklerde bulunmalıdır. Gelişme potansiyeline sahip araziler belirlenmeli, gelişme için hazırlanmalı ve sonra da kullanıma açılmalıdır. Planlama eyleme yönelik bir rehber oluşturmali, geleceğe yönelmeli ve kentsel rantın kentsel eşitsizlikleri azaltmak için yeniden paylaşımını sağlamalıdır. Bu anlamda kentsel rant

artışlarının vergilendirilmesinde değer artış vergisi ve şerefiye uygulamalarına gidilmeli buradan Yerel ekonomik kalkınma için kaynak yaratılmalıdır. Yerelin yatırımlar açısından cazip hale gelmesini sağlamak, sürdürülebilir kalkınma anlayışı içerisinde yörede faaliyet gösteren yatırımcıları yeni iş sahaları oluşturmak noktasında desteklemek, yerelde işbirliği ruhu ile hareket etme bilgi ve becerileri paylaşma kültürü oluşturma gibi etkinliklerde bulunulmalıdır (Göymen, 2010: 133).

Yerel yönetimler, kamu yönetimi örgütlenmesi içerisinde yerel bölgesel kalkınma açısından en önemli yerel siyasi aktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Merkezi yönetimin güçlü olduğu ülkelerde bile yerel kalkınmaya ilişkin yerel yönetimlerin etkinliği göz ardı edilmemektedir. Bunun yanı sıra yerel yönetimlerin yerel bölgesel kalkınmanın sürekliliği açısından özellikle katılım ve girişimciliği arttırmak noktasında önemli yerel siyasi aktörler olması yerel kalkınma ile olan ilişkisini daha da önemli hale getirmektedir (Bilgin, 2002:313).

4.2. Yerel Kalkınma Kooperatifçilik İlişkisi Bağlamında “Preston Modeli”

Özellikle 2008 krizinin hızlandırıcı etkisi ile artış gösteren gıda sorunu yerel kırsal kalkınmaya olan ilgiyi ön plana çıkarmış ve belediye, kooperatifler, küçük yerel üreticiler gibi aktörler arasındaki ilişkiyi arttırmaya başlamıştır. Bu zorunlu ilişki genişletilmiş ağ yönetimi şeklinde İngiltere’nin kuzeyinde gelişmiş bir sanayi şehri olan Preston’da hayata geçirilmeye çalışılmıştır. “Preston Modeli” olarak adlandırılan bu sistem esasında Preston şehrinin ekonomik krizden kurtulması için düşünülmüş bir arayış olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda yerel meclis üyelerinden Matthew Brown öncülüğünde belediyeden üniversiteye, yerel komünal işletmelerden kamusal iştiraklere kadar uzanan geniş bir aktörler ağına sahip konsey oluşturulmuştur. Bu konsey yerel ekonomik dinamikleri yerel kalkınmaya yönelik planlar ortaya koyarak işe başlamıştır. İlk etapta içerisinde belediye, hastane, polis teşkilatının da olduğu 12 kamu kurumunun ihtiyaç duyulan malların tedariki noktasında kooperatiflerle alım sözleşmesi yapmaya başlamışlardır. Ayrıca oluşturulan konsey ihtiyaç duyulan malların tedarikine ilişkin yeni kooperatifler de kurmuştur (Kurtuluş, 2018a).

Preston projesi her ne kadar 2008 krizi sonrası düşünölmüş ve hayata geçirilmeye çalışılmış olsa da ilhamını eski uygulamalardan almaktadır. Model'in 1950'li yıllarda kurulmuş olan 80.000'in üzerinde çalışana, dünya ihracatı içerisinde önemli paya sahip ve İspanya'nın en büyük işletmeleri içerisinde yer alan, bugün dünyanın en büyük kooperatifi olarak kabul edilen Mondragon Kooperatifi'nden etkilenmiştir. Mondragon Kooperatifi 100'ün üzerinde kooperatifi yöneten bir kooperatif birlik olarak hareket etmekte ve 2012 yılı itibariyle 15 milyar avro ihracat kapasitesine ulaşmış, ilginç yanı yaklaşık 23.000 nüfuslu bir İspanyol kasabasında kurulmuş olmasıdır. İlham kaynağı olmasının en önemli yanı da kırsal alanda kurulmuş olup küresel ticarete bu kadar etkide bulunabilmiş olmasıdır (Tremlett, 2013).

Preston Modeli odağında kooperatiflerin olduğu, Yerel Meclis-Central Lancashire Üniversitesi ortaklığı olarak kurulmuş olan Yerel Ekonomik Stratejiler Merkezi (CLES) ile belediye koordinatörlüğünde yerel ve bölgesel ölçekte kolektif mülkiyeti oluşturmayı amaç edinmiş bir yerel kalkınma projesi olarak kaşımıza çıkmaktadır. Britanya coğrafyasında "asgari ücret" yerine "yaşam ücreti" uygulamasının ilk olarak Preston Belediyesi tarafından hayata geçirildiğini ayrıca model ağı içerisinde yer alan 50+ işçi çalıştıran işletmelerin de "yaşam ücreti" uygulamasını hayata geçirmişlerdir. Model'in bu uygulama ile temelleri 1890'larda İngiliz İşçi Partisi tarafından atılmış olan Fabian Cemiyeti'nin savunduğu belediyeler arası yatay ilişki (heterarşik) yoluyla önemli sektörlerin kamusallaştırılmasını hedef edinen "sosyalist belediyecilik" uygulamalarından esinlendiğini söyleyebiliriz (Atayurt, 2020).

Son olarak Model, yerel ekonomik kalkınma yaklaşımlarını özendirici özellikler taşımaktadır. Bu bağlamda modelin 5 temel stratejisinden söz etmek mümkündür (<https://cles.org.uk>, E.t. : 25.03.2022):

- Belediye- kooperatif ilişkisi öncülüğünde yerel ekonomiyi daha üretken kılmak ve yerel mülkiyeti kolektif hale getirmek.
- Finansal gücün yerel toplumsal refahı inşa edebilmek için yerel kalkınma aktörlerine dağıtılmasını sağlamak.
- Adil istihdam ve işgücü politikaları uygulamak ve beraberinde sosyal iyileştirmeler yapmak.

- İhtiyaç duyulan mal ve hizmetleri kooperatifler, KOBİ'ler, çalışanların kurmuş olduğu işletmeler ve sosyal girişimcilik faaliyetleri üzerinden aşamalı olarak tedarik etmek.
- Çapa kurumlar olarak adlandırılan belediye, üniversite, kooperatif ve hastanelere ait mülkiyetleri yerel kalkınmaya yönelik sosyal ve üretken bir şekilde kullanmak.

4.3. Türkiye’de Preston Modeli’nin Karşılığı Olarak “Kooperatif Belediyecilik Modeli

Genişletilmiş bir ağ yönetim modeli olarak karşımıza çıkan Preston Modeli, ortaya koyduğu hedef ve stratejiler açısından onun daha sınırlı ilişkili modeli olarak ifade edebileceğimiz “kooperatif belediyecilik” modelinin ortaya çıkmasında önemli bir esin kaynağı oluşturmaktadır.

Belediye kooperatif ilişkisine dayalı yatay ve heterarşik örgütlenme “alternatif kamusalılık” olarak da adlandırılmakta ve yerel kalkınma modelleri içerisinde ön plana çıkmaktadır (Yıldırım, 2019: 32-33). Türkiye’de yerelde “alternatif kamusalılığın” bir seçenek olarak hayata geçirilmesine esasında 1970’ler siyasi iklimi içerisinde gelişme imkânı bulabilmiş “toplumcu belediyecilik” uygulamaları ile başlanmıştır. Belediye hizmetlerinin herkese koşulsuz eşit bir şekilde sunulmaya çalışıldığı, bu açıdan kooperatifçiliğin desteklenmesini önemseyen, toplumsal cinsiyet eşitliği ve dayanışmacı yurttaş bilinci oluşturma gibi ilkelere sahip “toplumcu belediyecilik” uygulamaları yerel kalkınma noktasında kamusal alanın genişletilmesine yönelik imkânlar sunmaktadır (Osmanağaoğlu, 2014: 726).

Türkiye’de yerel aktörler arası işbirliğine dayalı, katılımı önemseyen bir uygulamayı hayata geçirmek noktasında “İzmir Modeli” ve “Ovacık Modeli” diye adlandırılan deneyimler, belediye kooperatif ilişkisi şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

“Kooperatif Belediyecilik” diye de adlandırılan bu model, yerel kamusal hizmetlerin yerine getirilmesinde öncelikli ekonomik alana ilişkin olarak tüm yerel sorunlara çözüm üreten bir belediye- kooperatif işbirliğine dayalı yerel kalkınma program önerisi olarak içeriklenmektedir.

Kooperatif belediyeçilik uygulaması açısından gerek 5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'nda gerekse 6360 Sayılı Yasa'da teşvik edici düzenlemeler yapıldığını belirtmiştik. Söz konusu düzenlemelerin de etkisiyle küçük üreticileri üretime teşvik etmek ve bu konuda motivasyon oluşturmak, kırdan kente göçü önlemek, gıda güvenliğini sağlamak ve tarımsal istihdamı arttırma gibi temel hedefler etrafında oluşturulmuş belediye kooperatif işbirliğine dayalı modeller yaygınlık kazanmaya başlamıştır.

Kooperatif belediyeçilik modeli, belediyeleri temel beledi hizmetleri yerine getiren aktörler olmaktan çıkarıp, kaynak yaratma kabiliyetine erişmiş, yerel aktörler arası işbirliğini güçlendiren, toplumda dezavantajlı grupları üretim sürecine dâhil etmenin imkânlarını yaratmaya çalışan ve bu noktada gönüllülük ve katılımcılık ilkelerini önemseyen bunun için de kooperatiflerle eğitim projeleri gerçekleştiren dinamik aktörler haline getirmeye çalışmaktadır.

Söz konusu model, üretim sürecine ilişkin yaşanan problemleri aşmak için bizzat belediyelerin iştirakçisi olduğu hem üretim hem de tüketim alanına ilişkin kooperatifçiliği yerel kalkınmanın her aşamasında alternatif örgütler olarak teşvik etmeyi ve çoğaltmayı hedeflemektedir (Kuzu, 2019). Böylece ihtiyaç duyulan yerel mal ve hizmetlerin katılım, gönüllülük, dayanışma gibi ilkeleri merkezine alan yeni kamusal anlayış (alternatif kamusallık) kooperatif yapılarla mümkün hale gelebilecektir.

Kooperatif belediyeçilik modeli bizzat işçiler tarafından kurulan hizmet sağlayıcı kooperatif yapısına sahiptir. Belediye iştiraklerine bağlı çalışan işçiler tarafından kurulmuş olan kooperatifler belediyenin hizmet sağlayıcısı pozisyonunda faaliyet yürütmekte olup, belediyenin hizmet satın almaya yönelik açmış olduğu ihaleler üzerinden belediyelerin hizmet sağlayıcısı işlevi görmektedirler (Kuzu, 2019). Bu modelin bir başka özelliği olarak üretim ve yönetim alanına ilişkin kooperatifler üzerinden kamusal alanın genişletilmeye çalışılması hedeflenmektedir.

Yerel kalkınmaya yönelik olarak tasarlanan kooperatif belediyeçilik modelinin belli başlı özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz (Kuzu, 2019; Tugay, 2013: 5):

- Kooperatif belediyeçilik modeli 5393 Sayılı Belediye Kanunu'nun kent konseyleri ve gönüllü katılıma yönelik düzenlemelerinde de ifade edildiği

üzere hiyerarşik, belediye dışı aktörleri önemsemeyen karar mekanizmasının katı hiyerarşik bir şekilde işlediği bir yönetim anlayışından ziyade yatay (heterarşik) örgütlenmeye önem veren bir yerelleşmeyi hayata geçirmeyi amaç edinmektedir. Bu bağlamda modelin en ön plana çıkan özelliği karar alma sürecine kooperatifler üzerinden yatay örgütlenme sistemi ile katılımı genişletmek olarak karşımıza çıkmaktadır.

- Model, sosyal politikaları yerelde etkili bir şekilde hayata geçirebilmek açısından da imkânlar sunmaktadır. Bu bağlamda engelliler, yoksullar, yaşlılar gibi dezavantajlı grupların temel ihtiyaçlar ve yardımlar noktasında sürdürülebilir bir şekilde desteklenmesi mümkün olabilecek.
- Model gelir adaletsizliğini en aza indirmeyi hedefleyen bir ilişki sürecini ifade etmektedir. Özellikle kadın istihdamını teşvik etmeye yönelik kreş benzeri faaliyetler gösteren hizmet kooperatifi uygulamalarını hayata geçirmek hedeflenmektedir.
- Model, sosyal belediyecilik ve yerelde kalkınma ilkeleri çerçevesinde küçük üreticinin üretimle bağını güçlendirmeye yönelik olarak “sözleşmeli üretim” uygulamasını hayata geçirmekte aynı zamanda tüketiciye aracısız mal ve hizmet imkânı sunabilmektedir (Tugay, 2013: 5).
- Model, maliyetleri arttırıcı olmasına rağmen gıda güvenliği konusunda çok hassas davranmaktadır.
- Model kapsayıcı bir ekonomik gelişmenin sağlanabilmesi açısından bölgeler arası sosyo-ekonomik dengesizlikleri azaltma politikası izlemekte, ayrıca kentsel yaşamın ortaya çıkardığı suçların azaltılmasına yönelik bir kent dayanışması ortaya koymayı hedeflemektedir
- Son olarak kooperatif belediyecilik modelinin ilk olarak nüfusu yüz bine kadar olan ilçe belediyeleri için etkin bir şekilde hayata geçirilebileceği, zamanla büyükşehir belediyelerinin de destekleyebileceği daha kurumsallaşmış bir yapıya dönüşebileceği öngörülmüştür.

Genellikle aile emeğine dayalı faaliyet gösteren küçük üreticilerin üretime yönelik motivasyonunu ve pazar potansiyelini arttırmaya yönelik hedefler ortaya koyan ve bu amaç doğrultusunda fidan desteğinden, kültür tarımı eğitimine,

dayanışma ve işbirliği ruhunun oluşabilmesi açısından ilgili aktörlerle eğitim çalıştaylarının planlanmasına kadar bir dizi uygulamaların hedeflendiği görülmektedir. Model kooperatif üreticilerinin ürünlerine alım garantisi imkânı yaratan bir belediye kooperatif ilişkisinin ötesinde kooperatiflere üretim için gerekli fiziksel altyapı sağlanmasından ulaşım ve lojistik imkânlarının sağlanmasına kadar birçok fırsatlar da sunmaktadır. Bu nedenle söz konusu ilişkiyi salt bir kooperatifin ürettiklerini satın alma ilişkisi olarak değerlendirmemek gereklidir.

Kooperatif belediyeçilik modeli tüm bu özellikler çerçevesinde baktığımızda kooperatiflere alım garantisi veren bir pozisyonda olmanın ötesine geçmeli, üretim tüketim ilişkisini organize eden kooperatif yapıların gelişmesi için gerekli nitelikli insan gücü başta olmak üzere her türlü alt yapı ihtiyacını karşılamak noktasında destekte bulunmalıdır. Bu aşamaya gelene kadar öncelikli olarak belediyeler tarım ürünlerinin üretilmesi noktasında öncü pozisyonda olmalı devamında üretilen ürünlerin kalite kontrolünü sağlayan üretimin gerçekleşebilmesi için gerekli kredileri sağlamayı kolaylaştıran bir “sözleşmeli tarım modeli” hayata geçirilmelidir (Polat, 2020).

4.4. Türkiye’de Kooperatif Belediyeçilik Uygulaması: Sözleşmeli Tarım Modeli

Sözleşmeli tarım modeli birbirini tamamlayan iki sözleşmeli süreçten oluşmaktadır. Birincisi “sözleşmeli üretim” diğeri “sözleşmeli alım” olarak adlandırılmaktadır. Türkiye’de bu iki sözleşme yöntemi üzerinden kooperatif belediyeçilik modelinin hayata geçirilmeye çalışıldığını görmekteyiz. Türkiye’de özellikle belediye destekli kooperatifçilik uygulamaları içerisinde İzmir Büyükşehir Belediyesi ile Tire Süt Kooperatifi arasındaki işbirliği Ovacık Belediyesi ile Ovacık Kalkınma Kooperatifi arasındaki işbirliği, Ankara Büyükşehir Belediyesi ile kalkınma ve üretim kooperatifler arasındaki sözleşmeli alım ilişkisi ön plana çıkmaktadır.

Söz konusu işbirliği içerisinde kooperatifler, tarımsal alanda yaşanan güvencesizleşme, girdi maliyetlerinin artmasına bağlı olarak oluşan borçlanma sonucu üretimden çekilme gibi problemlerin ortadan kaldırılmasına yönelik önemli rol üstlenmektedirler. Kooperatif belediyeçilik uygulamasının ürünlerin üretim,

dolaşım ve tüketime süreçlerine ilişkin sermaye gruplarının etkisini kısmen azalttığını söylemek mümkündür. Kooperatifler bu süreçte, işbirliği, dayanışma ve katılımcılık ilkelerini ön plana çıkararak sadece üretici ve tüketicilerin ekonomik çıkarlarını gözetmesinin ötesinde sosyal boyutu ön plana çıkan bir yerel kamusallığın üretilmesine de katkı sunmaktadırlar (Yıldırım, 2019: 74-75).

Sözleşmeli üretim modeli, ticari ve sınai alanda faaliyet gösteren firmalar ile söz konusu alanlara yönelik üretim faaliyetinde bulunan üreticiler arasında üretilecek ürünün öncesine yönelik ekim dikim faaliyet alanlarına ilişkin düzenlemeleri içeren, üretim aşamasına ilişkin karşılıklı şartları içeren ancak daha çok alıcı firmaların hangi şartlarda gerçekleştirilen ürünleri alma garantisini vereceğini taahhüt altına alan bir üretim ve pazarlama süreci olarak tanımlanmaktadır (Özçelik vd., 1999: 7).

Sözleşmeli üretim modeli özellikle gıda sorununun giderek küresel bir sorun haline almasıyla ulusal ve küresel ölçekli gıda firmalarının üreticilerle çok sık tercih ettiği bir ticari ilişki haline gelmiştir. Ancak bu modelin üretici tarafı açısından girdi maliyetleri, ürün kalitesi ve fiyatın belirlenmesi noktasında karar sürecine ilişkin etkisinin azalmaya başladığı, söz konusu şirketlerin egemenliği şeklinde sözleşmeli üretim modelinin işletilmeye devam ettiği görülmektedir (Kılıç ve Bor, 2009:103). Bu modelin üretici aleyhine sonuçlar doğurmasının önemli bir nedeni olarak, üretici adına üretim ilişkisi sürecine dair pazarlık yapabilecek bir örgütlü yapıya sahip olunamaması gösterilmektedir. Çoğunlukla üretim ve pazarlama sürecine bireysel ya da küçük üretici olarak dâhil olunması, üretici alacaklarının gecikmesi, yeterli teknik destek ve bilgidan faydalanamama gibi bir dizi sorunu da beraberinde getirmiştir. Böylece model bu koşullarda işlemeye devam ettiği sürece üretici, üretilen ürüne ilişkin alınacak kararlarda etkisi olmayan adeta ürettiği ürüne yabancılaşmış bir hale dönüşmektedir (Teoman ve Tartıcı, 2012:174).

Sözleşmeli üretim modeli günümüzde yerel kalkınma stratejileri içerisinde özellikle belediye uygulamaları içerisinde sıkça tercih edilen bir model olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarımsal kalkınma ve üretim kooperatifleri bu kapsamda üreticilerin haklarını gözetken bir pozisyonda söz konusu model içerisinde konumlanmaktadır. Üreticinin üretmiş olduğu ürünlerin değerinde alınması ve satılması noktasında önemli aracı işlev görmektedirler.

Sözleşmeli model üretim ve toplu alım süreçlerinden oluşmaktadır. Üretim sözleşmesi, üreticiler ile kooperatifler arasında gerçekleşmekte, sonrasında kooperatiflerle belediyeler arasında toplu alım sözleşmesi şeklinde devam etmektedir. Esasında kooperatif belediyeçilik modelinin işleyişi olarak değerlendirebileceğimiz sözleşmeli modeli, Türkiye’de sosyal belediyeçilik uygulamaları olarak birçok belediyenin hayata geçirdiğini görmekteyiz. Bu bağlamda Ankara Büyükşehir Belediyesinin sözleşmeli üretim modeli uygulaması kooperatif belediyeçilik anlayışının önemli örnekleri arasında yer almaktadır.

İlk etapta tarımsal kalkınma kooperatifleri ile üreticiler arasında gerçekleşen üretim sözleşmesi ile ilk adım kooperatiflerden gelmektedir. Ankara Büyükşehir Belediyesi’nin koordinatörlüğünde kooperatif üyesi olan üreticiler farklı ürünlerin üretimine yönelik olarak gruplandırılmakta ve tüm üreticilerle ayrı ayrı sözleşme yapıp istenilen ürünlerin üretilmesi taahhüt altına alınmaktadır. Devamında sözleşmeli tarım uygulamasının ikinci adımı olarak kooperatiflerle Ankara Büyükşehir Belediyesi arasında toplu alım sözleşmesi gerçekleştirilecek ve bu sözleşme gereği üretici ve tüketicilerin haklarının korunması esasına ilişkin şu ilkeler çerçevesinde hareket edilecektir (Polat, 2020).

- Kırsal yerleşime ait köylerde faaliyet gösteren her köy için bir kooperatif ile sözleşme gerçekleştirilecek. Köylerin birleşerek kooperatif kurmaları belediye için daha istenilen bir durumdur. Köylerde birden fazla kooperatif olması durumunda üye sayısı en fazla olan kooperatif ile sözleşme yapılır diğer kooperatiflerin de sözleşme yapılan kooperatifle hareket etmesi için teşvik edileceği belediye yönetimince kararlaştırılmıştır.
- Sözleşmenin muhatabı olan kooperatifler sözleşmede yer alacak tüm hususları görüşmek, karşılıklı olarak anlaşmak üzere bir araya geldiklerinde; ortak üye dağılımı, faaliyet gösterdiği bölgeye ait sosyo-ekonomik yapıyı gösteren durum raporu, köy ya da mahalleye ait yetiştirilen ürün bilgisi ve üretim rekoltesi, hangi ürünler hangi ortak ya da ortaklar tarafından üretildiğini gösterir ürün ve ortak gruplandırmasına dair veriler, hayvancılık faaliyetinde bulunan ortaklar var ise küçükbaş/büyükbaş hayvancılığına dair durum bilgisi, kooperatif faaliyeti kapsamında tüm üretilen mal ve hizmete ilişkin girdileri gösterir maliyet analizi, kooperatifin faaliyetlerini

hedeflenenler ölçüsünde yürütebilmesi için gerekli olan araç gereç, mal cinsinden yardım ya da nakdi girdi tutarlarını gösterir detaylı bir rapor, kooperatif ortaklarının birbiri ile dayanışma içerisinde olacağını beyan ettikleri dayanışma kefaleti, sözleşme kapsamında ortaklar tarafından gerçekleştirilecek tarımsal ürünler için zorunlu yapılacak olan tarım sigortası, son olarak sözleşme kapsamında ortaklık ilişkisi kurulacak olan kooperatifin taahhüt altına alınmış olan üretilecek ürüne ilişkin yetkili olduğunu gösterir yetkilendirme belgesi.

- Kooperatifçiliğin önemli ilkelerinden olan katılımcılığa önem verilecek, bu bağlamda sözleşme kapsamında yapılacak olan toplantılara belediyeyi ve kooperatifleri temsilen başkan ve yönetim kurulunun görevlendireceği ortakların katılımı sağlanacak, oluşturulacak olan ortak sorumluluk çerçevesinde uygulanacak esaslar ortaya koyulacaktır.
- Sözleşmede belirtilen tüm hususlara ilişkin mutabakat sağlanması durumunda sözleşmenin tüm paydaşlarının ve ayrıca köy ve mahalle muhtarlarının da bulunduğu toplantıda Ankara Büyükşehir Belediyesi Başkanı tarafından toplu alım sözleşmesi imzalanmış olacak.
- Sözleşme kapsamında, belediyenin sözleşme yapılan tüm kooperatiflere ilişkin taahhüt altına aldığı ayni ve nakdi ödemelere, üretim için ihtiyaç duyulan makine ve diğer tarımsal araç ve ilaçların temini için ortaklaşa ödeme/temin-tevzi takvimi oluşturulacak.
- Sözleşme gereği üretilecek ürünün teslimi noktasında tüm paydaşların katılımıyla ürün teslim planı hazırlanacak, sürece ilişkin oluşabilecek uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin öncelikli olarak paydaşlar arası diyalog yöntemi tercih edilecektir.

Sözleşmeli tarım uygulamasının nihai aşaması olan ürün pazarlaması sürecinde aşamalı olarak farklı yöntemler izlenmektedir. Kooperatif belediyecilik anlayışı çerçevesinde sözleşmeli olarak kooperatiflerce üretilmiş olan ürünler belediyelerin öncülüğünde kurulmuş olan “sosyal market”ler aracılığıyla pazarlanmaktadır. Ancak söz konusu modelde bu pazarlama yöntemi geçiş aşaması

olarak düşünülmektedir. Model ile asıl amaçlanan sözleşmeli ya da sözleşme dışı kooperatiflerin üretmiş olduğu ürünlerin pazarlanması noktasında tüketim kooperatifçiliğini teşvik etmektir. Böylece kentler tüketim kooperatifleri üzerinden pazar alanı haline dönüştürülecek üretimden tüketime kadarki tüm aşamalarda kooperatiflerin etkin olduğu model hayata geçirilmiş olacaktır. Sözleşmeli üretim ve alım sözleşmesinde belediyelerin üretici kooperatiflerle kurmuş olduğu yukarıda belirtilen ilkesel ilişkiler benzer şekilde tüketim kooperatifleri ile de kurulacak, tüketim kooperatiflerinin hem kent merkezlerinde hem de ilçe ve kırsal alanda yaygınlaşmaları belediyeler aracılığıyla sağlanmış olacaktır. Modelde nihai hedeflenenin “sosyal market” ya da “sosyal pazar” uygulamaları üzerinden bir tanzim satış modeli hayata geçirmek değil, sürecin her aşamasında üretici ve tüketici kooperatiflerinin olacağı üretim ve pazarlama ilişkisi olduğunu söyleyebiliriz. Belediyeler bu noktada düzenleyici ve kolaylaştırıcı aktörler olarak yer alacaklardır.

Bu kapsamda hayata geçirilen önemli uygulamalardan bir diğeri olan Ovacık Belediyesi öncülüğünde kurulmuş olan Ovacık Tarımsal Kalkınma Kooperatifinin işbirliğinde oluşturulmuş Kadıköy Tüketim Kooperatifi ve Göztepe’de faaliyet gösteren şube faaliyetleri kooperatif belediyecilik modelinin göze çarpan bir pratiği olarak değerlendirilebilir. Söz konusu modelin sürdürülebilir olması açısından dikkat edilmesi gereken bazı hususlar da söz konusudur. Bunlar; 1-kooperatifler ekolojik dengeyi gözeten, doğaya zarar vermeyen üretim uygulamaları içerisinde olmalı, buna yönelik ar-ge faaliyetleri geliştirilmelidir. 2- üretim ve tüketim kooperatifleri ürünün markalaşarak katma değerli hale gelebilmesi noktasında da dayanışma içerisinde ortak stratejiler geliştirmelidir. 3- Üretim ve tüketim kooperatiflerin de istihdam edilenlerin toplu sözleşme ve sendika faaliyetlerini desteklemek (Şahin,2018: 70). Ayrıca Eskişehir, Bursa, İzmir, Mersin gibi büyük şehirlerde belediye koordinatörlüğünde “sosyal belediyecilik” anlayışı çerçevesinde kooperatif belediyecilik anlayışına uygun önemli uygulamalar hayata geçirilmektedir.

Kooperatif belediyecilik modelinin üretici ve tüketici kooperatifi ilişkine odaklanması, bu yapıda kooperatiflerin özellikle Avrupa merkezli dünyanın birçok ülkesinde yerel kalkınma stratejileri içerisinde oldukça önemseniyor olmasıyla da ilgilidir. Üretim ve tüketim kooperatiflerinin ekonomik alana etkisi bağlamında ICA ve EURİCSE’nin her yıl birlikte hazırlamış oldukları Kooperatif İzleme Raporu” nun sonuncusu olan ve 2018 yılı verileri baz alınarak oluşturulmuş olan “2020 Dünya

Kooperatif İzleme Raporu”nda ilk 300’de tarım ve perakende kooperatifleri diye kategorize edilen üretici kooperatiflerinden 133, işletme ve tüketici kooperatiflerinden 65 işletmenin olduğunu görmekteyiz. Özellikle tüketici kooperatiflerinin yıllık ciro hacminin yaklaşık 355 milyar dolar olması ayrıca dikkat çekici bir durumdur (<https://monitor.coop/>, E.t. : 05.03.2022). Bu veriler ışığında bakıldığında üretici ve tüketicileri kooperatifler üzerinden buluşturma çabalarının yerel kalkınma açısından oldukça rasyonel bir tercih olduğunu söyleyebiliriz.

4.5. Belediyeleri Dönüştüren 6360 Sayılı Yasa ve Getirdiği Düzenlemeler

6360 sayılı kanun bakanlar kurulunun kanun tasarısı olarak 08.10.2012 tarihinde TBMM’ye sunuldu, 12 Kasım 2012 tarihinde 37 maddeden oluşan tasarı meclisten geçti ve 6 Aralık 2012 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak 2014 yılında yapılacak olan yerel seçimlerde yürürlüğe gireceği kararlaştırıldı. 6360 sayılı kanun en fazla Büyükşehir Belediyesi Kanunu’na ilişkin yeni düzenlemeler içermekle birlikte birçok kanunda değişikliği de ortaya koyan geniş kapsamlı düzenlemeler içermektedir (Oktay, 2016: 79).

Alansal açıdan yeni düzenleme içeren 2012 ve sonrası dönemi esasında büyükşehir dönemselleşmesi içerisinde ortaya koyulan yasal düzenlemeler ve beraberinde meydana gelen gelişmeler açısından ayrıca önemlidir. Bu kapsamda 2012 tarihli 6360 sayılı Kanun ile Türkiye’de İstanbul ve Kocaeli dışında mevcut olan ve bu kanun ile 750 binlik nüfus kriterini sağlayan 13 ilde daha büyükşehir belediyesi kurulması ve bu büyükşehir belediyelerinin sınırlarının mülki idare sınırı olarak belirlenmesi uygulamasına geçilmiştir. Ardından aynı yıl 6447 sayılı kanun ile Ordu İlinin de eklenmesiyle Türkiye’de büyükşehir belediye sayısı 30’a yükselmiştir. Ayrıca 6360 sayılı Kanun, aynı sınırlar içerisinde iki yerel yönetim kurgusunun hizmet vermesinin gereksizliğine binaen, İl Özel İdareleri’nin tüzel kişiliğini kaldırmış ve mevzuatta il özel idarelerine olan atıfların bakanlıklara, bunların bağlı ve ilgili kuruluşları ile taşra teşkilatlarına, hazineye, valiliklere, büyükşehir belediyeleri, bağlı kuruluşları ve ilçe belediyelerine yapılmış sayılacağını ifade etmiştir (Madde: 3). Yine, 6360 sayılı Kanun ile büyükşehir belediyesi sınırları içerisinde kalan köylerin tüzel kişiliği kaldırılarak mahalleye dönüştürülmüştür.

2012 tarihli 6360 Sayılı Yasa somut olarak neler getirdi? Yapılan temel değişiklikler daha kapsamlı olarak şu şekilde maddeleştirilebilir (Arıkboğa, 2013: 67-68).

- “13 ilde yeni büyükşehir belediyesi kuruldu.
- Bütün büyükşehir belediye sınırları il mülki sınırı oldu.
- 29 ildeki il özel idareleri kaldırıldı.
- Yeni ilçeler kuruldu (13’ü merkez ilçe, 11’i büyükşehirde, 2’si Zonguldak’ta olmak üzere toplam 26 ilçe).
- Büyükşehirlerdeki bütün ilçe belediyelerinin sınırı ilçe mülki sınırı oldu.
- Bu illerdeki bütün belde belediyeleri kaldırıldı, bunlar bir belediyenin mahallesine dönüştü (1.000’in üzerinde).
- Bu illerdeki bütün köy yönetimleri kaldırılarak, mahalleye dönüştürüldü (16.000 civarında).
- BŞB dışındaki illerde nüfusu 2.000’den az olan belde belediyeleri köye dönüştürüldü. Bunların sayısı 559 idi, ancak 33 tanesi, yasa yürürlüğe girene kadar birleşme yoluyla nüfusunu artırmayı başardı. 526’sı ise köye dönüştürüldü.
- Mülki idareye bağlı olarak 29 ilde, yatırım izleme ve koordinasyon başkanlığı kuruldu.
- Merkezi yönetim payları yeniden düzenlendi, Maliye payı ise % 5’ten % 6’ya çıktı. Ancak ayrıntılara girmeden, 5779 sayılı yasaya eklenen istisna dolayısıyla (madde 2/3), bu % 1’lik artıştan Maliye’nin bir kaybının olmadığını da belirtmek gerekir.
- Bu değişikliklerle birlikte, Türkiye nüfusunun % 76’sı, coğrafî alanının ise % 50’si BŞB sınırlarına dâhil oldu; BŞB sınırları bazı illerde ülke sınırıyla örtüşür hale geldi”.

6360 Sayılı Yasa’nın ortaya koyduklarından yola çıkılarak yasaya “Bütünşehir Yasası”, “Eyalet Yasası”, “Bölgesel Yönetim Yasası”, “Merkeziyetçi Yerelleşme Yasası” gibi adlandırmaların yapıldığını görmekteyiz. Yasaya yönelik tüm bu adlandırmalar bir anlamda politik konumlanışı da ifade etmektedir. Esasında büyükşehir yönetimlerine dair yapılacak yasal düzenlemeleri politik mevzilere kurban etmeden tartışma kültürüne sahip bir oydaşmacı anlayışla hayata geçirmemiz gerekse de doğası gereği bu kısır tartışmalardan da kurtulamıyoruz.

Yönetişim kuramı çerçevesinde hayata geçirilmeye çalışılan bu alansal yönetim modeline yönelik olumlu ve eleştirel değerlendirmeler söz konusudur.

6360 Sayılı Kanuna ilişkin olumlu değerlendirmelere bakarsak şunları söyleyebiliriz (Can, 2013: 268-271):

- Kanunla büyükşehir belediyelerinin bulunduğu illerde getirilen coğrafi sınır ve yetki temerküzü öncelikli olarak “Ulaşabilirlik” ve “Muhatab” sorununun azalmasına vesile olacaktır.
- Büyükşehir belediyesi sınırlarının il sınırı olarak tespit edilmesi, belediye kaynaklarının büyümesine neden olacaktır. Bu durumda daha büyük ölçekli, daha çok faydalanıcıya hitap eden projelere ağırlık vermek kolaylaşacaktır.
- Büyükşehir belediyesi olan illerde İl Özel İdaresi ve köy tüzel kişiliklerine son verilmesi, yerel yönetimlerin sadeleşmesi, yetki ve görev çelişkilerinden kaynaklanan gecikmelerin ve hataların en aza indirilebilmesine katkı sağlayacaktır.
- Kanun’da geçiş sürecini hızlandırmaya yönelik geçici 1. Maddede düzenlenen İstanbul ve Kocaeli hariç büyükşehir ve büyükşehir ilçe belediyeleri ve bağlı idareler yatırım bütçelerinin en az %10’unu 10 yıl süre ile alt yapı hizmetlerinin tamamlanmasına ayrılması olumlu bir düzenlemedir.
- Düzenleme köy ve belde belediyelerinin yaşadığı mali ve teknik personel yetersizliğini çözmeye yönelik bir içeriğe sahiptir.
- Kanunla getirilen bir diğer olumlu düzenleme belediyelerin spora verecekleri desteklerdir.

Yasaya karşı eleştirel değerlendirmeler içerisinde bulunanlardan biri olan Güler’e göre (2012:7) yasa yerel yönetimleri ortadan kaldırma tehdidi içerdiği, bölgecilik-idari federalizme kapı araladığı ve doğal ve kırsal alanları rantı açtığı için eleştirilmektedir.

Yasa yine büyükşehir ölçeği siyasal, toplumsal, yönetsel açıdan optimal ölçek olmadığı gibi iktisadi açıdan da optimal olduğu şüphelidir. Yasa, bölge kalkınma ajanslarının unutulmuş olması; büyükşehir sisteminin belediyeler yerel politikalar arası koordinasyonu sağlama meselesini hiyerarşik bir modelle çizmesi; demokratik bir katılım mekanizması olarak “mahalle” biriminin göz ardı edilmesi gibi değişik açılardan yoğun olarak eleştirilmektedir (<http://www.yayed.org/>, E.t.: 11.03.2021).

Bu noktadaki eleştirilerin dışında yasa hukuki açıdan da eleştirilmiştir. Bu bağlamda en kapsamlı eleştirinin Kemal Gözler tarafından yapıldığını söyleyebiliriz. Gözler (2013), 6360 Sayılı yasanın hem hukukilik hem de yerindelik değerlendirmesi açısından anayasa aykırı olduğunu etraflı bir şekilde ortaya koymuştur.

Tüm bu olumlu olumsuz tartışmalar neticesinde baktığımızda 6360 sayılı yasayla uygulamaya koyulmaya çalışılan modelin Arıkboğa'nın ifadesiyle (2013: 92); “merkeziyetçi bir yerelleşmenin hâkim unsur olduğu ve alansal (mülki sınır) modeli benimseyen yaklaşım” olduğunu söyleyebiliriz. Tam da bu noktada yasa ile ortaya koyulan model Gül ve Batman'a göre (2013: 39) dünyadaki genel eğilimlere, çoğulcu, özerk, katılımcı demokrasi anlayışına ve Türkiye'nin de imzaladığı Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'na ters düştüğü için eleştirilmektedir.

4.6. Yerel Kalkınma Stratejisi Bağlamında 6360 Sayılı Yasa

6360 sayılı yasa ile belediyelerin yerel kalkınmayı teşvik ve desteklemesi açısından 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda “*Büyükşehir ve ilçe belediyeleri tarım ve hayvancılığı desteklemek amacıyla her türlü faaliyet ve hizmette bulunabilirler*” şeklinde ek düzenleme yapılmıştır (Ek fıkra: 12/11/2012-6360/7 md.). Bu düzenleme ile birlikte büyükşehir belediyesine dönüşmüş olan illerde kırsal alanlara hizmet götürme noktasında büyükşehir belediyelerinin yetkilerinin arttığını görmekteyiz. Yasayla birlikte büyükşehir belediyeleri sorumluluk alanlarının il mülki sınırı olarak değiştirilmesiyle sadece kent merkezine yönelik beledi hizmetleri değil, kırsal alana yönelik tarım sektörüne ilişkin farklılaşan yeni görevlerin ortaya çıkması durumu söz konusu olmuştur.

Yerel yönetim birimlerinin hizmet üretme, kaynak yaratma noktasında kapasite geliştirmeleri gerektiği yaklaşımı kalkınma planlarına konu olmuş, özellikle

6360 sayılı yasa sonrası döneme denk gelen ve 2014-2018 arası yılları kapsayan Onuncu Kalkınma Planı'nda özellikle yeni kurulan büyükşehir belediyelerine ilişkin kapasite geliştirme yaklaşımı, 2014–2018 dönemini kapsayan Onuncu Kalkınma Planı'nda; başta yeni kurulanlar olmak üzere büyükşehir belediyelerinin kırsal kesime hizmet götürme ve sorunlarının çözümü noktasında kapasite geliştirmesi yeni görev alanları ortaya koyulması, kırsal alanların ihtiyaç duydukları hizmet ve yatırımları tespit etmek, bu noktada katkı sağlayıcı yerel girişimlerin desteklenmesi gerektiği ortaya koyulmuştur (10. Kalkınma Planı).

Kalkınma planlarının yanı sıra, AB tam üyelik süreci ile de uyumluluk çerçevesinde 2007 sonrası düzenli olarak hazırlanan Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (UKKS) uyum süreci hazırlıkları kapsamında 2007–2013 döneminden itibaren düzenli olarak hazırlanan Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (UKKS) belgeleriyle kırsal kesimin kalkındırılmasına yönelik kırsal kalkınma politika ve hedeflerinin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmış özellikle 6360 sayılı yasa ile artan büyükşehir belediye yönetimleri neticesinde UKKS II'de büyükşehir belediyelerinin sadece kentlerde değil kırsal alanlarda da etkili hizmetler ortaya koyması ve bu noktada tarım sektörünün korunması ve geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu noktada yerelde kalkınmayı sağlayabilmek açısından kooperatif yapıların özendirilmesi ve teşvik edilmesi gerektiği de ayrıca belirtilmiştir.

Büyükşehir belediyelerinin kırsal alanlara hizmet götürebilme kapasitelerinin 6360 sayılı yasadaki düzenlemeye dayanılarak geliştirilmesi gerekmektedir. Bunun için öncelikli olarak şu noktalarda adımlar atılmalıdır (Yıldırım ve Bıçakcı, 2018: 267):

- Tarımsal verimliliği arttırmak için geleneksel ve kültür tarımını teknolojik imkânlarla birleştirmek noktasında faaliyet gösterecek olan yeterli sayıda ziraat mühendisi ve veteriner istihdam edilmeli ve üretici kesime danışmanlık ve eğitim imkânı sunabilecek insan kaynağı kapasitesi arttırılmalıdır.
- Belediyeler alt yapı kapasitelerini özellikle kırsal alana yönelik tarımsal faaliyetlerin arttırılması noktasında geliştirmelidir.
- Tarımsal üretimde etkinlik ve verimliliği sağlamak açısından hizmet sunma yöntemi de önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

- Planlama, Organize etme, eşgüdümleme ve denetleme gibi yönetim süreci faaliyetlerinin sağlıklı bir şekilde işletilerek kurumsal kapasitenin geliştirilmesi gerekmektedir.

Son olarak belirtmek gerekirse, 6360 sayılı yasa sonrası büyükşehir belediye yönetimlerine dönüşen belediyelerde kırsal bölgelerin sosyo ekonomik, altyapı ve fiziki olarak gelişebilmesi noktasında önemli sorunlar yaşanmaktadır. Büyükşehir belediyelerinin kırsal alanlara hizmet götürebilme, kırsal alanların kalkınabilmesine katkı sağlama noktasında yetersiz kalması başka bir ifadeyle kırsal yabancı olması gibi sorunlar mevcuttur. Bu sorunların çözümü için farklı örgütsel modellere ihtiyaç duyulduğu yapılan alan çalışmalarıyla ortaya koyulmaktadır.

4.7. Kooperatifçiliğe Etkisi Bağlamında Belediyelerin Yerel Kalkınma Stratejileri

Strateji ya da plan özel kesim yönetimleri açısından etkin ve verimli bir yönetim için önemsenen bir yöntem olmasına rağmen kamu kesimi açısından daha yeni sayılabilecek bir öneme sahip olmaya başlamıştır. Kamunun yönetiminde “verimlilik” sorununun aşılabilmesi üzerine başlayan tartışmalar gerek merkezi yönetim gerekse yerel yönetimlerde yönetim reform süreçlerini gündeme getirmiştir. Bu bağlamda “stratejik yönetim” anlayışına dayalı dönüşümler yönetimde odak meseleler haline gelmiştir.

Strateji kavramının kökeni antik Yunanca’da “Ordu generali” anlamına gelen “strategos” kelimesine dayanmaktadır (Güçlü, 2003: 66). O günden günümüze kavram çok değişik disiplinlerde tercih edilen bir yönetim biçimi faaliyeti olarak değişime uğramıştır.

Strateji kavramı, birçok projeyi içerisine alan anlamda bir meta- proje olarak adlandırılmaktadır. Bu bağlamda strateji, gerek beşeri sermayenin gerek fiziki kaynaklar ve mali kaynakların etkili bir şekilde harekete geçirilebilmesi noktasında yol gösterici bir yöntemdir. Öngörülebilirlik ilkesine göre hareket edilen stratejik yönetim, güçlü ve zayıf yönleri ortaya koyulmuş kaynaklarla dinamik ve değişime açık bir karar verme süreci içerisinde geleceği şekillendirecek değişimleri öngörebilme imkânı sunan bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır (Barutçugil,

2004: 54). Bir başka açıdan stratejik yönetim yaklaşımı örgütsel yapının bugün için neyi nasıl yapması gerektiğini ortaya koymaya çalışmakla birlikte geleceğe yönelik hedeflenenlerin ne olduğu ve bu hedeflere nasıl ulaşılabileceği noktasında analizler geliştiren bir yönetim tekniği olarak tanımlanmaktadır (Kevser, 2019: 31).

Yerel yönetim birimi olan belediyelerde özellikle kaynak yaratabilme imkânının sınırlı olduğu durumlarda mevcut kaynakların etkin ve verimli kullanılması çok önemlidir. İşte bu noktada stratejik yönetim anlayışı belediyelerin, kısıtlı kaynaklarla yaşam kalitesini arttırmaya yönelik verimli faaliyetlerde bulunabilmesi, kaliteli mal ve hizmet üretmek noktasında rekabetçi hale gelebilmesi belediye hizmetlerinden faydalananların refahı ve kalkınabilmesi açısından zorunlu bir tercih olmaktadır.

Belediyelerde farklı alanlara ilişkin mal ve hizmet üretmek için oluşturulmuş birimlerin birlikte paralel çalışması gerekmektedir. Belediye kalkınma stratejisi içerisinde entegre bir yaklaşım olarak adlandırılan bu durum, yerel yönetimlerin faaliyet alanına giren bütün aktör ya da paydaşları bir koordinasyon çerçevesinde bir araya getirmeyi amaçlar. Böylelikle alt yapıdan mali işlere yerel ekonomik kalkınmadan, sosyo kültürel işlere ilişkin bütün birimler kapsayıcı (entegre) bir strateji ile ele alınabilmekte, oluşturulan sinerji sayesinde katma değerli birçok yenilikçi fikrin ortaya çıkması sağlanabilmektedir (Houser and Marjanovic, 2010: 10).

Ortaklık temeline dayalı olması gereken stratejik yönetim söz konusu ortaklığın değişik boyutlarını hesaba katmalıdır. Belediyelerin kendi birimleri arasında ve kendi dışındaki güçlü aktörlerle işbirliği içerisinde hareket etmesi başarılı sonuçlar elde etmek açısından kaçınılmazdır. Ancak bu iç ve dış aktörlerle olan stratejik ortaklığı etkileyen boyutları göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Stratejik yönetimi etkileyen bu boyutları şu şekilde sıralayabiliriz (Hauser and Marjanovic, 2010: 13-14).

- Belediyeler temsil ve organların oluşumu açısından siyasi kuruluşlar olduğundan stratejik planlama sürecinin yönetimi temsil eden ve muhalefette olan siyasi partilerin desteğini alması gerekmektedir. Ancak bu şekilde kapsayıcı ve birlikte hareket etme anlayışı ile

oluşturulmuş olan stratejik planların sürekliliğinden ve meşruluğundan bahsedebiliriz.

- Belediyelerin mal ve hizmet üretmek noktasında geleneksel olarak birimler düzeyinde (insan kaynakları, alt yapı hizmetleri, çevre vb. şeklinde) teşkilatlanması gerekmektedir. Artan nüfus ve küreselleşmenin hızlandırıcı etkisi ile karmaşılaşan kent yönetimine ilişkin sorunları çözme noktasında zorluklar yaşanacağı için bu durum birimler arası işbirliğini zorunlu kılacaktır.
- Yerelleşme dinamiğinin, geleneksel yönetimi katılımcı, insan hakları ve demokrasiyi önemseyen niteliklere sahip yeni yönetim anlayışına (iyi yönetim) zorlaması ile çocuk hakları, dezavantajlı gruplar, yerel ekonomik kalkınma, çevre hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği gibi birbiri ile kesişen konular stratejik planlama içerisinde önemsenmelidir.
- 21. yüzyılda yerel yönetimler etkili hizmet üretimi açısından aktörler arası işbirliğini sürdürülebilir şekilde gerçekleştirmek durumundadırlar.
- Yerel yönetim birimi olan belediyeler sürdürülebilir ekonomik alanlar yaratmak noktasında yeterli olamayabilirler. Bu nedenle belediyeler stratejik planlamalarını daha kapsamlı hizmet sunma arayışı şeklinde oluşturmalıdırlar.
- Belediyeler öğrenme ve kapasite geliştirme sürecini hızlandırmak açısından kardeş kent uygulaması gibi uluslararası ortaklık ilişkileri içerisinde olmalıdırlar.

Yukarıda belirtilen tüm bu etkiler belediyelerin stratejik planlama süreçlerinin olumlu seyri açısından dikkate alınmalı ayrıca kaynakların yatırımlara dönüştürülebilmesi açısından politik kaygılardan uzak hareket edilmesi gerekmektedir. Merkezi idarenin siyasi etkisine açık belediyeler kalıcı istikrarlı ve kapsayıcı stratejik planlar gerçekleştiremezler.

Belediyelerin kalkınma stratejisi temelinde durum analizleri yapması gerekmektedir. Bu doğrultuda yapılan en yaygın durum analiz yöntemi SWOT

Analizi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu analiz yöntemi sadece işletme faaliyetlerine ilişkin değil artık tüm kamu ve özel kesim yönetiminin uyguladığı proaktif (önleyici) bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre SWOT Analizi, “İşletmenin dış çevresindeki unsurların incelenmesi sonucunda işletme için fırsat ve tehditler, işletme içi analiz sonucunda da üstünlükleri ve zayıflıkları belirme” olarak tanımlanmaktadır (Ülgen ve Mirze, 2004: 160).

Belediyelerin yerel kalkınma stratejileri açısından SWOT analizi hazırlanması önemli bir yöntemdir. SWOT analizi yöntemi ile uzun vadeli kalkınma stratejisine ilişkin öngörüler oluşturulmuş olur. Bir analiz yöntemi olarak SWOT Analizi ile amaçlananları şu şekilde sıralayabiliriz (Hauser and Marjanovic, 2010: 13-14):

- Güçlü yanların ortaya koyulması (örneğin coğrafi konum ve buna bağlı olarak iklim avantajı, tarımda örgütlenme kültürünün olması, sanayi sektörünün gelişmiş olması, vb.).
- Zayıf yanların ortaya koyulması (örneğin yeni iş olanaklarının yetersiz olması, kooperatifçilik bilgi düzeyindeki yetersizlikler, yerel kalkınma dinamiklerini hayata geçirecek yönetim ve işgücü alanına ilişkin yetersizlikler vb.).
- Fırsatların ortaya koyulması (örneğin bölgede agro turizm gibi yeni turizm fırsatları bölgede faaliyet gösteren ekonomik katma değer yaratıcı konumda kilit merkezlerin oluşturulması, işsizlikle mücadele program ve projeleri oluşturma vb.).
- Tehditlerin ortaya koyulması (kırsal alanların üretim ve istihdam açısından itici hale gelmesi, yatırım yetersizliği gibi nedenlere bağlı olarak yaşanan göçler, üretim girdi maliyetlerindeki artışa bağlı olarak tarımsal üretimden kopuş, tarımsal üretimde örgütlenme kültürünün eksikliği vb.).

SWOT analizi yöntemi belediyelerin stratejik yönetim süreçlerinin sağlıklı bir şekilde hedeflenenlere ulaşılabilmesi noktasında, başka bir ifade ile gelecekte nasıl bir konumda olunacağına ilişkin güçlü bir öngörülebilirlik imkânı sunan ve bu nedenle de süreç açısından zorunlu olarak uygulanan bir yöntemdir. SWOT Analizinin doğruluk ve güvenilirlik açısından geniş katılımlı nicel ve nitel verilere

dayalı olması gerekmektedir. SWOT analizinde dikkat edilmesi gerekli olan önemli hususlardan bir diğeri de güçlü ve zayıf yönlerin fırsat ve tehditlerden öncelikli olarak ortaya koyulması gerektiğidir. Özellikle fırsatların tanımlanması noktasında hedeflenenlerin ulaşılabilir nitelikte olmasına özen gösterilmelidir.

Belediyelerde stratejik planlama süreci belediye başkanı koordinatörlüğünde meclisin kararları doğrultusunda ilerler. Stratejik plan hazırlanırken karar alma süreçlerine katkıda bulunabilecek, üniversitelerin, ilgili meslek odaları ve sivil toplum kuruluşlarının görüşleri alınarak belediye meclisinde kabul edilmesi sonucunda yürürlüğe girmektedir. Stratejik plan yapma, kamu yönetimi reformu kapsamında çıkartılmış olan 5393 sayılı Belediye Kanunu ile de nüfusu 50.000'in üzerinde olan belediyeler için zorunlu hale getirilmiştir. Nitekim 5393 sayılı kanunda yapılan düzenleme ile "Stratejik Plan ve Performans Programı" başlığı altında şu düzenlemeye yer verilmiştir:

"...Stratejik plân, varsa üniversiteler ve meslek odaları ile konuyla ilgili sivil toplum örgütlerinin görüşleri alınarak hazırlanır ve belediye meclisi tarafından kabul edildikten sonra yürürlüğe girer. Nüfusu 50.000'in altında olan belediyelerde stratejik plân yapılması zorunlu değildir. Stratejik plân ve performans programı bütçenin hazırlanmasına esas teşkil eder ve belediye meclisinde bütçeden önce görüşülerek kabul edilir." (5393 SK, mad. 41).

Tüm kamu idareleri için stratejik planlama noktasında sağlıklı bir şekilde nasıl yol izlenebileceğine ilişkin Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından ilki 2003 yılında "Kamu İdareleri İçin Stratejik Planlama Kılavuzu" hazırlanmış ve elde edilen sonuçlar neticesinde 2006 yılında kılavuz genişletilmiş ve nihayet ikinci sürümden elde edilen deneyimler çerçevesinde 2018 tarihinde Kılavuz'un üçüncü sürümü yayımlanmıştır. Belediyeler için ayrı oluşturulmuş stratejik planlama rehberi birbiriyle bağlantılı süreçleri içermektedir (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019).

Belediyelerde stratejik planlama sürecini yöneten birim Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı'dır. Bu birim belediyenin orta ve uzun vadeli strateji politikalarını belirlemek açısından oldukça gereklidir. Her alanda etkin ve verimli bir yönetim sağlamak ve sonuçlara ulaşmak açısından bu birimin oldukça stratejik bir öneme sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Ayrıca kalkınma stratejileri kapsamında ülkemizde birçok belediyede Tarımsal Kalkınma Hizmetleri Daire Başkanlıkları oluşturulmuş ve başkanlıklara bağlı olarak kooperatifçiliği geliştirmeye yönelik şube müdürlükleri oluşturulmuştur. Örneğin; İzmir Büyükşehir Belediyesi bünyesinde faaliyet gösteren Tarımsal Hizmetler Dairesi Başkanlığı ve bu birime bağlı Kırsal Kalkınma Şube Müdürlüğü ve Tarımsal Projeler Şube Müdürlüğü'nün çıkarmış olduğu yönergeler kırsal kalkınmada kooperatiflerin önemine ilişkin düzenlemeler içermektedir. Söz konusu yönergenin 5. maddesi kooperatiflerin kurulabilmesinin önünü açan bir düzenleme içermektedir. Bu yönergenin ilgili maddesi şu hükümleri içermektedir (<https://www.izmir.bel.tr/>, E.t.: 02.12.2021):

“Sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak, çevrenin, tarım alanlarının ve su havzalarının korunmasını sağlamak, tarım ve hayvancılığı desteklemek amacıyla her türlü hizmet ve faaliyette bulunacağı proje ve programları bağlı birimlerine hazırlatarak Daire Başkanlığınca onaylananların uygulamasını yapmak” (madde 5/a).

şeklinde yönergede yer verilen görev tanımı çerçevesinde iyi tarım uygulamalarına yönelik araştırma ve projeler ortaya koymak, katma değerli tarımsal ürünler ortaya koymak, bu kapsamda tarımsal kooperatifleri ön plana çıkartan aktörler arası ilişkiler geliştirmek belediyelerin tarım odaklı yerel kalkınma stratejileri kapsamında ön plana çıkmaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

YEREL KALKINMA BAĞLAMINDA BELEDİYE-KOOPERATİF İLİŞKİSİ ÜZERİNE ALAN ARAŞTIRMASI

5.1. Araştırmanın Bilgileri

Araştırma, yerel kalkınmaya etkisi bağlamında kooperatiflerle belediyeler arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışmaktadır. Araştırmaya konu olan kooperatifler, Hatay ili genelinde faaliyet gösteren “tarımsal kalkınma kooperatifleri”dir. Araştırmanın diğer muhatabı “Hatay Büyükşehir Belediyesi”dir. Araştırmada nitel araştırma yöntemi tercih edilmiş olup, hedef kitle için yarı yapılandırılmış görüşme sorularından oluşan iki farklı görüşme formu hazırlanmıştır. Tarımsal kalkınma kooperatifleri için oluşturulmuş görüşme formu Hatay ili genelinde faaliyet gösteren 42 tarımsal kalkınma kooperatifi başkanı ve yönetim kurulu üyelerinden oluşan toplam 48 kişiye uygulanmıştır. Hatay Büyükşehir Belediyesi ve bünyesinde faaliyet gösteren Kırsal Kalkınma Koordinatörlüğüne yönelik oluşturulmuş olan diğer görüşme formu da toplamda 10 kişiye uygulanmıştır. Görüşmeler neticesinde elde edilen verilerin betimsel ve içerik analizleri yapılmıştır. Araştırmamızda kişisel verilerin gizliliği taahhüdü gereği görüşmeci isimlerine yer verilmemiştir.

5.2. Araştırmanın Konusu

Kooperatifler, yerel kalkınmaya salt ekonomik açıdan katkı sağlamanın ötesinde sosyal faydaya dönük eğitim, sağlık gibi alanlara yönelik olarak da faaliyet gösteren önemli kuruluşlardır. Esasında eğitimden sağlığa, ulaşımdan konuta birçok farklı hizmet alanına yönelik faaliyet gösteren kooperatifler gerek dünyada gerekse Türkiye’de dikkate değer bir gelişme seyri göstermektedir. Bu çalışma, değişik alanlara yönelik organize olmuş kooperatifler içerisinde tarımsal kalkınmaya yönelik olarak örgütlenmiş kooperatiflerle sınırlıdır. Bu bağlamda büyükşehir belediye

yönetimlerinin yerel kalkınma stratejileri içerisinde kooperatifler yerel kalkınmaya nasıl katkıda bulunabilir sorunsalı etrafında şekillenen bu araştırma kooperatiflerin “dengeli kalkınma” açısından oldukça işlevsel olabileceği iddiasındadır. Ve bu işlevselliği hayata geçirebilme anlamında yerel yönetimlerin ortaya koyduğu ve koyacağı siyasalar çalışmanın bir başka sorunsalını oluşturmaktadır. Bu sorunsallardan hareketle tezin ana konusu, Hatay Büyükşehir Belediyesi yerel kalkınma stratejisi içerisinde tarımsal kalkınma kooperatiflerinin ne derece önemli ve işlevsel olabileceğidir.

5. 3. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı, tarımsal kalkınma amaçlı oluşturulan üretim ve pazarlama kooperatiflerinin özellikle yerel yönetim birimlerince bir kalkınma aracı olarak ne gibi işlevlere sahip olabileceğinin çeşitli yönleriyle incelenmesidir. Bu çerçevede Hatay ili özelinde ilgili kooperatif yapıların yerel kalkınmaya nasıl katkıda bulunabileceği üzerine Hatay Büyükşehir Belediyesi ve ilgili kalkınma kooperatifleriyle yapılacak görüşmelerden çıkarımlarda bulunmak amaçlanmaktadır.

Araştırmanın ilgili bölümünde kapsamlı olarak ele alındığı üzere ekonomik anlamda sermayenin tabana yayılabilmesinin alternatif yerel bir dinamiği olan kooperatifler daha verimli bir ekonomik faaliyete yönelik olarak atıl kaynakların etkin kullanımına, üretimin bir parçası olabilme imkânını yakalayabilecek olan dezavantajlı grupların da ekonomik ve sosyal hayata katılabilmesine olanak sağlamaktadır. Özellikle 2008 tarihli yaşanan küresel kriz nedeniyle gelişmiş ülkeler açısından kooperatifçiliğin önemsenmesi gerektiğini belirtmiştik. Nitekim bu doğrultuda BM 2012 yılını kooperatifçiliğin teşvikine yönelik “kooperatifçilik yılı” olarak ilan ettiğini biliyoruz. Alan araştırmamız, söz konusu muhataplar arasında yerel kalkınmayı geliştirici, özendirici bir ilişkinin olup olmadığına odaklanmaktadır.

Araştırma, Hatay ilinin kentsel ve kırsal kalkınma potansiyeline sahip olduğu gerçeğinden hareketle bu potansiyeli değere dönüştürebilecek düzeyde bir kooperatifçilik-belediye ilişkisinin olup olmadığının nitel bir analizini yapmayı amaçlamaktadır. Hatay, yakın bir tarihte EXPO 2021’e ev sahipliğini elde etme başarısını yakalamıştır. EXPO 2021, Hatay’ın eşsiz flora ve fauna zenginliğinin dünyaya tanıtılması açısından da çok önemlidir. İşte aynı zamanda dünya pazarını

yakalayabilmek, bir marka değeri üretebilmek ve kalkınmayı sürekli hale dönüştürebilmek açısından kooperatifleşmenin etki düzeyini ölçmeye yönelik alan çalışmamızda elde edilen bulgular yardımıyla SWOT ve PESTLE Analizleri yapılacak, Hatay’da belediye kooperatif ilişkisini ortaya koyacak bir model önerisi geliştirilecektir.

Bu çalışma;

- Kooperatiflerin ekonomik açıdan durumunu ve ölçek ekonomileri ile rekabet edebilme potansiyellerini ortaya koyduğu için,
- Belediyelerin yerel kalkınmada bir araç olarak kooperatiflerden ne derecede yararlandıklarını küresel ulusal ve Hatay ili özelinde ortaya koyduğu için,
- Hatay ilinin ‘marka kent’ olabilme ve dünya pazarına açılabilmesi açısından kooperatiflerle nasıl ilişki kurması gerektiğini ve bu noktada hangi sorunların olduğunu ortaya koyduğu ve bu sorunların çözümü noktasında öneriler geliştirildiği için,
- Hatay’da yerel kalkınma için özgün bir kooperatif belediyecilik ilişkisi olarak adlandırdığımız “Hatay Modeli” önerisine katkı sağladığı için,
- Hatay’da yerel kalkınma bağlamında belediye kooperatif ilişkisine dair literatürde bir çalışma olmadığı için,
- Belediye kooperatifçilik ilişkisine yönelik yapılacak çalışmalara kaynak oluşturacağı için,
- Hatay’da yapılacak olan benzer çalışmalara kaynak oluşturacağı için, önemlidir.

5.4. Araştırma Veri Toplama Araçları

Nitel araştırma yaklaşımının esas alındığı bu çalışmada alan araştırması yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın keşfedici özelliği nedeniyle iki ayrı yarı yapılandırılmış görüşme soruları formu oluşturulmuştur. Hatay Büyükşehir

Belediyesi Başkanı ve Belediye bünyesinde faaliyet gösteren Kırsal Kalkınma Koordinatörlüğüne yönelik olarak toplam 12 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Hatay ili sınırları içerisinde faaliyet gösteren toplam 42 tarımsal kalkınma kooperatifi yöneticisi ve 6 üyeye yönelik olarak kooperatifçilik bilgi düzeyi, kooperatif yönetim anlayışı, kooperatiflerin sosyal etki boyutu, kooperatiflerin yerel kalkınmaya etkisi gibi başlıklar altında toplam 42 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır.

5.5. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada belirlenen amaca en etkili bir şekilde ulaşabilmek için nitel araştırma yaklaşımı tercih edilmiştir. Çalışma konusunun keşfedici bir niteliğe sahip olması ayrıca söz konusu çalışmanın evrenine ilişkin yerel kalkınma bağlamında belediye-kooperatifçilik ilişkisini ele alan nitel bir çalışmanın olmaması, nitel araştırma yönteminin tercih edilmesinde belirleyici olmuştur.

Nitel veri toplama türlerini iki genel başlık altında incelemek mümkündür. Bunlar sırasıyla “temel veri toplama yöntemleri” ve “destekleyici veri toplama yöntemleri”dir. Temel veri toplama yöntemleri arasında katılımcı gözlem, doğal gözlem, belge incelemesi ve derinlemesine görüşme gibi yöntemler bulunmaktadır (Özdemir, 2010: 328). Bu çalışmada yarı yapılandırılmış (derinlemesine) görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşülen kişilerin kişisel görüşlerini almaya yönelik olarak açık uçlu sorulardan oluşan derinlemesine görüşme tekniğinde temel amaç, katılımcıların kişisel düşüncelerinin nedenlerini ortaya koymaya çalışmaktır (Baş ve Akturan, 2017: 113). Söz konusu görüşme tekniğine uygun sorular hazırlanmıştır. Nitel araştırmalarda soru oluştururken çalışmanın kuramsal çerçevesini ve örneklemin özelliklerini dikkate almak en doğru verilere ulaşmak açısından çok önemlidir. Bu nedenle oluşturulacak soruların doğru bir şekilde kurgulanması ve örnekleme oluşturan kişilerin algı düzeylerine uygun olması gerekmektedir. Araştırmamızın soruları muhataplara göre kategorize edilerek oluşturulmuştur. Nitel araştırma kapsamında yapılan görüşmeler yüz yüze ve telefon aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler neticesinde elde edilen verilerin başlıklar altında oluşturulmuş olan sorulara verilen cevapların doğrudan alıntılanması ve yorumlanması nedeniyle betimsel ve içerik analizleri yapılmıştır. Betimsel analiz

yöntemi doğrudan alıntı yönteminin kullanıldığı, muhataplara yöneltilen sorulara verilen cevapların doğrudan alıntılanıldığı ve yorumlandığı bir analiz yöntemidir (Ekiz, 2017: 75-76). Betimsel analizi tamamlayıcı ya da eksiklikleri gidermek amacıyla yönelik daha derinlemesine bir yöntem olan içerik analizi nitel çalışmamızda kullandığımız bir diğer yöntemdir. Söz konusu her iki analiz yöntemiyle, oluşturmuş olduğumuz kategoriler (temalar) üzerinden ulaşılmış olduğumuz verilere ilişkin isim verilerek (bir sözcük ya da cümle gibi) kodlama yoluna gidilmiştir.

5.6. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Çalışmanın evreni geniş olduğundan çalışmanın amacına ulaşabilmek için sınırları belli olan bir örnekleme ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın örnekleme, araştırmacının çalıştığı yer, maddi kaynak yaratabilme imkânının sınırlı olması, literatürdeki boşluğu tamamlama ve araştırmayı tamamlama süresini de dikkate aldığımızda Hatay ili ile sınırlandırılmıştır. Araştırmanın evreni Hatay ilinde faaliyet gösteren tarımsal kalkınma kooperatifleri ve Hatay Büyükşehir Belediyesidir.

5.7. Hatay Büyükşehir Belediyesi Başkanı ve Belediye Bünyesinde Faaliyet Gösteren Kırsal Kalkınma Koordinatörlüğü Çalışanlarına Yönelik Yapılan Nitel Araştırmanın Bulguları ve Yorumları

Hatay Büyükşehir Belediyesi Başkanı ve Kırsal Kalkınma Koordinatörlüğü çalışanları ile nitel araştırma yöntemlerinden biri olan yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Söz konusu görüşmeler randevu sistemiyle yüz yüze bir şekilde Hatay Büyükşehir Belediyesi ana binası ve Hatay Büyükşehir Belediyesi iştirakiyle kurulmuş olan Hatay Girişim ve Gıda Sanayi A.Ş.'ye ait binada gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler bire bir ve toplu görüşme şeklinde gerçekleştirilmiştir. Toplamda 10 kişi ile görüşme sağlanmıştır. Görüşmeye dâhil olan tüm katılımcılara sorular ayrı ayrı yöneltilmiş olup toplamda yaklaşık iki saat görüşme sağlanmıştır. Görüşmeler sonunda elde edilen veriler betimsel ve içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir. Nitel araştırma kapsamında görüşme yapılan katılımcıların demografik özellikleri aşağıda Tablo 14'de gösterilmiştir:

Tablo 14*Nitel Araştırmaya Katılan katılımcıların Demografik Özellikleri*

Katılımcı	Yaş	Cinsiyet	Mezuniyet Durumu	Mesleki Konum	Deneyim Süresi
K1	44	Erkek	Üniversite	Üst Yönetim	12
K2	32	Erkek	Üniversite	Uzman	3
K3	35	Erkek	Üniversite	Uzman	8
K4	38	Kadın	Üniversite	Uzman	11
K5	42	Erkek	Üniversite	Üst Yönetim	14
K6	57	Erkek	Üniversite	Üst Yönetim	12
K7	38	Kadın	Üniversite	Uzman	4
K8	35	Kadın	Üniversite	Uzman	5
K9	53	Erkek	Üniversite	Üst Yönetici	27
K10	39	Kadın	Üniversite	Uzman	5

5.7.1. Nitel Araştırmanın Bulguları ve Yorumları

Yapılan yarı yapılandırılmış nitel görüşme soruları toplamda 10 kişiye yöneltilmiştir. Görüşme formu 12 sorudan oluşmaktadır. Katılımcıların görüşme sorularına vermiş olduğu cevaplar her bir görüşme sorusuna uygun olarak temalandırılmıştır. Katılımcıların görüşlerine doğrudan yer verilmiş ve birtakım bulgulara ulaşılmıştır. Devamında bulgular sistematik ve açık bir biçimde betimlenmiş ve yorumlanmıştır. Betimsel ve içerik analizlerin sonunda katılımcılara yöneltilmiş olduğumuz soruların bazılarının cevapları ayrı ayrı tablolar halinde kategorize edilmiş ve elde edilen bulgulardan birtakım kodlar oluşturulmuştur.

5.7.1.1. Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine İlişkin Bilgi Düzeyi

Katılımcıların, kalkınma kooperatifleri hakkında neler düşünüyorsunuz soruna özellikle kooperatiflerin sosyal ve ekonomik boyutuna vurgu yaparak bir kooperatifçilik tanımlaması yapmaya çalıştıkları görülmüştür. Kooperatiflerin en ön plana çıkan sosyal yönlerinin birlik ve dayanışma olduğu vurgulanmıştır. Söz konusu katılımcıların bu temalar ekseninde yapılan açıklamaları aşağıda belirtildiği şekildedir:

Kooperatifçiliği, kooperatifçiliğin temel ilkelerine vurgu yaparak tanımlayan bir katılımcı;

“kooperatifçiliği, fert olarak yapamayacakları işlerin yapılması adına bir araya gelmiş topluluk olarak tanımlayabiliriz. Kooperatifçiliğin en önemli özelliği ve ticari işletmelerden ayrılan yönü kooperatiflerin sosyal boyutudur. Kooperatifler işbirliği ve dayanışma esasına göre (zaten kelime anlamı da budur) örgütlendikleri için özellikle adil üretim ve bölüşüm açısından çok önemlidirler. Kooperatifler tabi ki ekonomik amaçlı örgütlenmiş yapılardır aynı zamanda. Ancak kooperatiflerin belirtmiş olduğum sosyal boyutu sayesinde daha adil bir örgütlenme olduğunu söyleyebiliriz.” (K.1).

açıklamalarına yer vermiştir

Başka bir katılımcı kooperatiflerin amacını ön plana çıkararak; *“Birlikte üretim sağlamak için oluşturulmuş, özellikle yöresel tarım ürünlerinin üretimi için oluşturulmuş örgütlerdir” (K.2)* şeklinde bir tanımlama yapmıştır.

Bir diğer katılımcı kooperatifçilikten ne anladığına ilişkin;

“Kalkınma kooperatiflerinden tarımsal kalkınma kooperatiflerini anlıyorsak Tarım ve Orman Bakanlığı'na bağlı olarak kurulmuşlardır. Kırsalda faaliyet gösterirler. Yöresel tarımsal ürünlerin birlikte üretilmesi amaçlanır. Şunu belirtmek isterim ki, üreticiyi korumak için düşünülebilecek tek modeldir, kalkınma kooperatifleri. Ayrıca diğer bakanlıklara bağlı olarak kurulmuş (galiba Ticaret Bakanlığı idi adı) kalkınma kooperatifleri de bulunmaktadır.” (K.3).

ifadelerine yer vermiştir Yöneltilmiş olduğumuz sorunun muhatabı olan başka bir katılımcı; *“Kooperatifler, belirli ekonomik grupların işbirliği içinde müşterek ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulmuş yapılardır” (K.4).* şeklinde işbirliği ve ortak ihtiyaçlar özelliklerini ön plana çıkartan bir tanımlama yapmıştır.

Türkiye’de model olmuş önemli kooperatif uygulamalara vurgu yaparak özellikle kalkınma kooperatifleri üzerine açıklamalarda bulunan bir katılımcı;

“Kalkınma kooperatifi denince aklıma Torku deneyimi gelmektedir. Bizler yerelde Torku gibi kurumsal bir kooperatifleştirme oluşturamayız ama model olarak esinlenmekte çok fayda vardır. Kalkınma kooperatifleri yerel ya da ulusal düzeyde birlikte üretim yaparak ekonomiye, işgücüne katkı sağlayan birimlerdir. Kalkınma kooperatifleri özellikle tarım ürünlerinin pazar sorununu ortadan kaldırabilir.” (K.5).

şeklinde açıklamalarda bulunmuştur.

Kooperatifleri oluşabilecek ekonomik krizlere ilişkin bir kalkan olarak değerlendiren bir katılımcı;

“Kalkınma kooperatifleri özellikle ekonomik krizlere karşı desteklenmesi gereken kurumlardır. Çünkü kooperatifler fiyat standardı oluşturmak açısından çok önemlidir. Üreticiyi ve tüketici gözetin birlik ve dayanışma içeren bir yapıdır kooperatifler” (K.6).

şeklinde değerlendirmelerde bulunmuştur.

Katılımcıların tarımsal kalkınma kooperatiflerine ilişkin bilgi düzeylerini ölçmeye yönelik sormuş olduğumuz soruya verilen cevaplardan kodlar oluşturulmuş ve aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Soru 10 katılımcıya sorulmuş olup tüm katılımcılardan cevap alınmıştır. Katılımcılardan beşi kooperatifçiliğe ilişkin sadece birlik ve dayanışma vurgusu yapmışlardır.

Katılımcıların kalkınma kooperatifi hakkında vermiş oldukları cevaplardan oluşturulmuş kodlar Tablo 15’de gösterilmiştir:

Tablo 15

Kalkınma Kooperatifi Ne Anlam İfade Ediyor Kategorisine İlişkin Bulgular

Katılımcılar	Kodlar
K1 ,K7, K8, K9, K10	İşbirliği ve dayanışma
K2	Tarımsal üretim örgütü
K3	Kırsal tarımsal üretim birliği
K4	Ekonomik çıkarlar için işbirliği/pazarlama sorununu ortadan kaldıran yapılar
K5	İşgücü sağlayan örgütlenmeler
K6	Üreticiyi koruyan model

Tablo 15’de katılımcıların sorumuza vermiş olduğu cevaplardan oluşturmuş olduğumuz kodlar değerlendirildiğinde esasında kooperatifçiliğin temel ilkelerini çağrıştıran vurguların yapıldığını görmekteyiz. Araştırmamızın muhatabı olan kalkınma kooperatifleri bilgi düzeyine ilişkin yöneltilen sorumuza katılımcılar genel olarak kooperatif tür ayrımı yapmadan genel bir kooperatif tanımı yapmaya çalışmışlardır. Yapılan tanımlamalar içerisinde en belirgin vurgunun birlik ve dayanışma olduğunu görmekteyiz.

5.7.1.2. Kalkınma Kooperatiflerinin Yerel Kalkınmaya Etkisi

Araştırmamızda kalkınma kooperatifleri yerel kalkınmaya nasıl katkıda bulunabilir sorusuna katılımcılar tarafından verilen cevaplar şu şekildedir:

Kooperatiflerin kalkınma sürecinin değişik boyutlarına etkide bulunabileceği ve bu açıdan önemli yapılar olduğu vurgusu yapan bir katılımcı şu açıklamalarda bulunmuştur:

“Yerel kalkınma için ekonomik ve sosyal açıdan bir arada hareket etmek gerekir. Bu işleyiş kooperatiflerin doğasında var. Dolayısıyla kooperatifleşmeye önem vererek yerel kalkınmayı hızlandırabiliriz. Ayrıca yerel kalkınmayı sadece ekonomik boyutuyla da düşünmememiz lazım. Kalkınma ekonomik, sosyal, kültürel vb. yönleri olan bir süreçtir. Türkiye’de kooperatifleşme ne yazık ki yerel kalkınmaya bu boyutlarıyla katkı sağlayabilecek bir gelişme seviyesine ulaşamamıştır.” (K1).

Kalkınma kooperatiflerinin yerel kalkınmaya katkı sağlayabilmeleri için belediyelerin katalizör görevler üstlenmesi gerektiğini belirten bir katılımcı;

“kooperatifler sermaye yeterlilikleri ve sahip oldukları imkânlar sınırlı düzeyde. O nedenle yörenin kalkınmasına tek başlarına çok katkıda bulunamazlar. İstisnalar var tabi ki. Hatay için konuşuyorum. Belediyelerin teşvik edici olması çok önemli ayrıca denetleyici bir mekanizma da olmalı. Kalkınmaya ancak bu şekilde katkı sağlanabilir” (K2).

değerlendirmesinde bulunmuştur.

Kooperatiflerin yerel kalkınmaya katkı sağlayabilmesi için kümelenme modeline dikkat çeken bir katılımcı; *“Hatay’da kooperatifler çok dağınık, birbirinden habersiz, haliyle işbirliği de yok rekabette. Halbuki üretimi arttırmak büyümek kalkınmak açısından kümelenme sisteminin hayata geçirilmesi gereklidir” (K3)* ifadelerine yer vermiştir.

Sorumuza Avrupa’daki kooperatifçilik düzeyi üzerinden cevap veren bir katılımcı:

“Avrupa’da kooperatifleşme çok daha etkin bir şekildedir. Orayı model olarak kooperatifler aracılığıyla hızlı bir şekilde yerel kalkınma sağlayabiliriz. Türkiye’de her şeye rağmen kısa sürede sosyal belediyecilik uygulamaları gelişme gösterdi ve göstermeye devam ediyor. Bu belediyecilik anlayışı içerisinde kooperatiflere çok önem veriliyor. Bu önemi veren belediyelerden bir tanesi de Hatay Büyükşehir Belediyesi. Belediyeler gerçekten teşvik edici olmalı...” (K4).

şeklinde açıklamalar yapmıştır.

Kooperatiflerin yerel ekonomik kalkınmaya katkı sunabilmesi için mevzuat düzenlemelere ihtiyacın olduğunu vurgulayan bir katılımcı; *“mevcut mevzuat*

düzenlemeler üretimi teşvik edici değil. Prosedür çok. Daha kolaylaştırıcı olmalı” şeklinde değerlendirme yapmıştır (K5).

Hatay Büyükşehir Belediye Başkanı Lütfi Savaş, yerel kalkınmaya kalkınma kooperatiflerinin nasıl katkıda bulunabileceği sorusuna şu şekilde cevap vermiştir.

“Kooperatifçilik unutulmuş değerlerimizden bir tanesidir. Şunu hemen belirtmeliyim ki kooperatifler yerel kalkınma açısından çok önemli yapılardır. Birlikte üretim modeli olan kooperatifler ekonomik büyümeyi daha geniş kesime yayar. Özellikle küçük üreticiler açısından emeğinin karşılığını alabileceği bir yapıdır kooperatifler. O nedenle özellikle küçük üreticilerin kooperatifleşmesi çok önemlidir. Yerel kalkınmayı desteklemek adına biz belediye olarak kooperatifleri çok önemsiyoruz. Bu konuyla ilgili özgün çalışmalarımız var. Ancak kooperatiflerle ilgili genel ve Hatay özelinde bazı sorunlar var. Bu sorunların öncelikle ortadan kaldırılması gerekiyor. İstersen Hatay özelinde cevaplayacağımız sorular kısmında bu konuyu açalım.” (K6).

Hatay Büyükşehir Belediyesi Kırsal Kalkınma Koordinatörlüğünde çalışan diğer bir katılımcı kooperatifler yerel kalkınmaya nasıl katkı sağlar sorusuna eleştirel bir yaklaşımla şu cevabı vermiştir:

“Kooperatifler ülkemizde sayısal olarak çok fazla. Hatay için de aynı durum söz konusu. Hatay genelinde 80’in üzerinde çoğu tarımsal üretim ve pazarlama olmak üzere çeşitli faaliyet türüne sahip kooperatif bulunmaktadır. Ancak bu kooperatifler yerel kalkınmaya katkı sunmak açısından oldukça kötü durumdadır. Ülke geneli için rakamsal bir analiz yapamam ama Hatay için özellikle tarımsal kalkınma kooperatiflerinin katkısı çok düşük. Çoğu kağıt üzerinde aktif, herhangi bir üretim faaliyeti gerçekleştirilmekte. Oysa ekonomik büyümeyi tabana, daha geniş kesime en kolay kooperatifler aracılığıyla yayabiliriz. Ekonomik büyüme ne kadar geniş bir tabana yayılırsa o kadar kalkınmış oluruz bence.”(K7)

Bir başka katılımcı pazarlama noktasına dikkat çekerek;

“kooperatiflerin bir çoğu birçok şeyi üretebilme potansiyeline sahip aslında. Ama mesele bu değil. Mesele üretilenin karlı bir şekilde pazarlanabilmesi. Bu imkânı kooperatiflerin tek başlarına yaratabilmeleri pek mümkün değil. Eğer bu sorun çözümlerse güzel katkılar sağlanır” (K8).

açıklamasında bulunmuştur.

Kooperatifçilikte kalkınmaya katkı için eğitimin önemine değinen bir katılımcı; *“galiba genel söyleyebiliriz kooperatiflerdeki problemlerin ana kaynağı eğitim eksikliği. Bu sorunu halletmek gerekiyor. Eğer kooperatif üyesi kooperatifin nasıl işlediğini bilir, neyi nasıl üreteceğini bilir ise ekonomik olarak güçlenir”(K9)* açıklamasında bulunmuştur.

Kooperatiflerin kalkınmaya katkısı açısından özendirici uygulamalara vurgu yapan bir katılımcı; *“kalkınma için üretimi teşvik edici olmak gerekiyor. En etkili*

yöntemlerden biri hibe, teşvik destek uygulamaları. Ancak bu uygulamaların daha yaygın ve ulaşılabilir olması sağlanmalıdır” (K10) ifadelerini kullanmıştır.

Katılımcıların kooperatiflerin yerel kalkınmaya olan katkısına ilişkin vermiş oldukları cevaplardan oluşturulmuş olan kodlar Tablo 16’da gösterilmiştir:

Tablo 16
Kalkınma Kooperatifleri Yerel Kalkınmaya Nasıl Katkıda Bulunabilir Kategorisine İlişkin Bulgular

Katılımcılar	Kodlar
K1	Yerel aktörler arası işbirliği
K2	Belediyeler teşvik edici ve denetleyici olmalı
K3	Kümelenme sistemi olmalı
K4	Avrupa’daki kooperatifleşme modelleri örnek alınmalı
K5	Mevzuat engeller kaldırılmalı
K6	Küçük üreticiler kooperatifleşmeli
K7	Nitelikli kooperatifleşme sağlanmalı
K8	Pazarlama olanakları artırılmalı
K9	Kooperatifçilik eğitimleri yaygınlaştırılmalı
K10	Hibe, kredi gibi teşvik imkânlarının kolaylaştırılması

Tablo 16’da katılımcıların sorumuza vermiş oldukları cevaplardan oluşturulan kodlar değerlendirildiğinde; yerel kalkınma açısından kooperatiflerin katalizör rol oynayacağı ve kalkınmanın sürekliliği açısından kooperatiflere önem verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Kooperatifler aracılığıyla yerel kalkınmanın gerçekleşebilmesi açısından düzenleyici ve denetleyici bir mekanizmaya ihtiyaç duyulduğu ve bu yapının da belediyeler olması gerektiği özellikle vurgulanmıştır. Ayrıca tüm yerel aktörlerle işbirliği içerisinde olarak yerel kalkınmaya katkı sağlanabileceği katılımcılar tarafından vurgulanmıştır.

5.7.1.3. Kooperatiflerin Yerel Kalkınmaya Etkisi: Avantajlar ve Dezavantajlar

Araştırmada katılımcılara Hatay’da kooperatiflerin yerel kalkınmaya nasıl etkide bulundukları, bu konuda avantaj ve dezavantajların neler olduğu sorusu yöneltilmiştir. Hatay Büyükşehir Belediye Başkanı, bölgede faaliyet gösteren kooperatiflerin yerel kalkınmaya yeterli katkı sağlayamadığını belirtmiş ve bu

durumu özellikle kooperatif yapıların başta belediyeler olmak üzere diğer yerel aktörlerle etkili bir ilişki kuramamasına bağlamıştır. Başkan bu anlamda şu ifadeleri kullanmıştır:

“Kooperatifleri aşağıda (kooperatif yönetimi olarak) kişilere, yukarıda ise şirkete bağlamak zorundayız. Belediyeler kooperatiflerin faaliyet yapabilmesi için onlarla yasal çerçeve içerisinde ilişki içerisinde olabilirler. Örneğin; İzmir, İstanbul, Ankara Büyükşehir Belediyeleri kooperatifleri desteklemek adına alım sözleşmeleri yapmaktadırlar. Ancak bizce bu yeterli değildir. Eğer kalıcı ve etkili bir şekilde kooperatiflerin üretebilmesini, kalkınmaya destek olmasını istiyorsak kooperatifleri katma değerli işler yapan yapılara dönüştürmemiz gerekir. Bu konuda hali hazırda 40'ın üzerinde (sayıları kısa sürede değişiyor) tarımsal kalkınma kooperatifi mevcut, diğer faaliyet türlerini de hesaba kattığımızda 80'in üzerinde kooperatif var Hatay'da. Bu durum başlı başına bir avantaj. Ama aynı zamanda dezavantaj. Çünkü birçok kooperatif küçük aile şirketi gibi çok genişleyememiş. Avantaj noktası hali hazırda kurulmuş kooperatifler var. Bu iyi bir durum çünkü kooperatiflerin kurulması zaman gerektiren bir prosedür, süreç. Ayrıca iyi kötü kooperatifçiliği tecrübe etmişler. Kooperatiflerle ilgili en büyük dezavantaj eğitim sorunu. Kooperatif bilincinden, neyin nasıl üretileceği, nasıl daha katma değerli hale getirilebileceği, nasıl pazarlanabileceği gibi başından sonuna birçok problem var. Bu problemleri çözmek için belediye olarak çalışıyoruz.” (K6).

Görüşmelerimiz esnasında katılımcılardan kooperatiflerin yerel kalkınmaya etkisi noktasında birçok avantaja sahip olduğunu belirten cevaplara ulaşılmıştır. Söz konusu soruya verilen cevaplardan bazıları şu şekildedir:

Bölgede faaliyet gösteren kooperatifleri yerel kalkınma açısından fırsat olarak değerlendiren katılımcılar;

“Bölgede faaliyet gösteren kooperatifler genel olarak tarımsal kalkınma ve kadın girişimi kooperatifi olarak örgütlenmiş üretim kooperatifleridir. Bu türde örgütlenmiş kooperatifler, üretimi planlı bir şekilde yaparlar ise, bölgede yaşayan çiftçinin zararı da en aza inmiş olur.” (K2).

“Tarımsal alanda meselelerimiz çok fazla. Kooperatifleşme önemli tabi ki, ne için önemli, neyi nasıl ne kadar üreteceğimizi planlayabilmek için” (K10).

ifadelerine yer vermişlerdir.

Kooperatiflerin sağlayacağı avantajlara ilişkin diğer iki katılımcı;

“Birlikte hareket edilmesi durumunda üreticiden tüketiciye ulaşana kadarki fiyat oluşumu hem üreticiyi hem de tüketiciyi memnun edecektir. En önemlisi araçların ortadan kalkması durumu söz konusu olacaktır.” (K3).

“Kooperatifleşmenin en önemli tarafı aracısız üretim yapabilmeyi sağlamasıdır. Bu durumda hem üreten hem de talep eden kazanacak” (K7).

açıklamalarında bulunmuşlardır.

Kooperatiflerin üretim maliyetlerini azaltıcı etkisine vurgu yapan katılımcılar;

“kooperatiflerin kendi üyelerine sunabilecekleri ilaç-gübre vs. tedariklerinin daha uygun fiyatla sağlanması söz konusu olacaktır” (K4).

“Kooperatifleşme üreticilere hibe, kredi, teşvik gibi imkânlar sağlayacaktır” (K9).

“Ortaklaşa üretim olduğu için çiftçiler kooperatif sayesinde fazla üretim maliyeti gerektiren işleri yapabilecek. Daha büyük işler daha fazla gelir demek. Çiftçi tek başına büyük çapta işler yapamaz. Yani kooperatif sayesinde bireysel maliyet azaltılmış olacak” (K8).

değerlendirmesi yapmışlardır.

Deneyimli işgücünün yerel kalkınma açısından önemine dikkat çeken bir katılımcı;

“arkadaşıma ilave olarak bir başka avantaj kooperatifler kuruldukları alanla ilgili deneyimlerini aktararak deneyimli işgücü olanakları oluşturabilirler, bu gibi sayabileceğimiz avantajlı durumlar kooperatiflerin yerel kalkınmaya katkısını arttırmaktadır.” (K5).

vurgusu yapmıştır

Kalkınma tanımı yaparak kooperatiflerin önemine değinen bir katılımcı; *“kalkınma ekonomik değerin daha geniş kesimlere yayılması demek bir anlamda. Bu noktada kooperatifler bize yerel kalkınmayı hızlandırabilecek önemli avantajlar sağlar” (K1) şeklinde açıklama yapmıştır*

Kooperatiflerin yerel kalkınma sürecinde dezavantajlı noktalarının da olduğu belirtilmiştir. Bu kapsamda bir katılımcı; *“Hatay’da faaliyet gösteren kooperatiflerin kümelenme sistemini uygulayamamaları bence büyük problemlerden biri” (K9) ifadelerine yer vermiştir.*

Katılımcılardan bazıları, kooperatiflerin sayıca fazla olmasının üretim planlaması ve fiyat oluşumu açısından dezavantajlı bir durum yaratacağını belirtmişlerdir. (K2, K3, K6)

Diğer katılımcılar; *“kooperatifçilik eğitiminin yetersizliği” (K7, K1, K5), “üretimde markalaşmaya gidilememesi” (K8, K4) ve “katma değerli ürün üretememe” (K10) noktasında kooperatiflerin problemler yaşadıklarını belirtmişlerdir.*

Katılımcılara Hatay’da faaliyet gösteren tarımsal kalkınma kooperatiflerinin yerel kalkınma açısından ne gibi avantaj ve dezavantajlara sahip olduğunu sorduk. Katılımcıların vermiş oldukları cevaplara yukarıda doğrudan alıntılama şeklinde yer

verilmiştir. Katılımcıların vermiş olduğu cevaplar üzerinden içerik analizi yapılarak soru kategorisine uygun olarak bir takım kodlar oluşturulmuş ve tablo 17’de gösterilmiştir:

Tablo 17

Hatay’da Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin Yerel Kalkınma Noktasındaki Avantaj ve Dezavantajlar Kategorisine İlişkin Bulgular

AVANTAJLAR	Katılımcılar	Kodlar
	K6	Kooperatiflerin sayısal yeterliliği- Katma değerli ürün potansiyeli
	K2, K10	Planlı üretim imkânı
	K3, K7	Üretici ve tüketicuyu memnun eden fiyat düzeyi
	K4, K8, K9	Girdi maliyetlerinin azalması
	K5	Deneyimli işgücü olanağı
	K1	Ekonomik değer geniş kesimlere yayılması
DEZAVANTAJLAR	Katılımcılar	Kodlar
	K6, K2, K3	Kooperatiflerin sayıca fazla oluşu
	K7, K1, K5	Kooperatifçilik eğitimi yetersizliği
	K8, K4	Markalaşmış ürün üretememe
	K9	Kooperatifler arası kümelenmenin olmayışı
	K10	Katma değerli ürün üretememe

Tablo 17’de kooperatiflerin yerel kalkınma noktasında sahip olduğu avantaj ve dezavantajlara ilişkin sorumuza verilmiş olan cevaplardan üretilmiş kodlar incelendiğinde esasında avantajlı durumların daha fazla olduğu fakat bu potansiyelin tam olarak faaliyete geçirilemediğini ifade eden cevaplara ulaşılmıştır. Kooperatifleşmenin avantajları noktasında planlı üretim imkânı ve üretim girdi maliyetlerini azaltıcı etkisi ön plana çıkarken, kooperatiflerin dezavantajları noktasında her anlamda eğitim yetersizliği vurgusunun ön plana çıktığı görülmektedir.

5.7.1.4. Belediye-Kooperatif İlişkisi Üzerine İyi Uygulamalar

Araştırmacılara ülkemizde ya da dünyada bildiğiniz belediye- kooperatif işbirliği örnekleri var mıdır sorusu yöneltilmiş olup katılımcılar sorumuza ilişkin şu cevapları vermişlerdir:

Başkan Savaş soruyla ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

“Malum 2008 krizi başta Avrupa olmak üzere bizlere gıda ve iyi tarımın ne kadar önemli ve yakın geleceğimizin de ana sorunu olduğunu gösterdi. Dolayısıyla küresel krizlerden en az şekilde etkilenmek için yerel modeller oluşturulması gerekliydi. İngiltere’de İtalya’da yerel aktörlerle iş birliği içerisinde olan çok başarılı kooperatifler var. Hollanda mesela aklıma gelenlerden. Kooperatifçiliğin en iyi şekilde yapıldığı ülkelerden. Ülkemizde de güzel örnek alınabilecek uygulamalar var. Mesela İzmir Büyükşehir Belediyesi bunların en önemlilerinden. İzmir’de her yönüyle oturmuş işleyen bir belediye-kooperatif ilişkisi var.”(K6)

Ülkemizden kooperatifçiliğe ilişkin iyi uygulamalara örnekler veren bir katılımcı şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

“Bir başka örnek Ovacık (Tunceli) Modeli diye bilinen bir uygulama. Mersin’de, İstanbul’da Eskişehir’de ilk aklıma gelenler bunlar daha birçok yerde büyükşehir ve ilçe belediyesi düzeyinde kooperatifçiliği teşvik eden uygulamalar var. Bu örneklerden bir tanesi de bizim Hatay Büyükşehir Belediyesi tabi ki.”(K2)

Aynı sorumuza başka katılımcılar şu şekilde cevaplar vermiştir:

“Avrupa merkezli yaşanan kriz zaten iyi olan kooperatifleşme düzeyini daha da arttırmıştır. Mesela Avrupa’da her beş kişiden biri kooperatif üyesi. Yerel yönetim kooperatif ilişkisi iyi olan ülkelerden biri olan Fransa tarımsal üretim özellikle üzüm (bağcılık) , peynir gibi, Hollanda lale, peynir üretimi gibi alanlarda yerel belediyelerle işbirliği içerisinde dirler. Ülkemizde de güzel örnekler var. Mesela İzmir Büyükşehir Belediyesi- Tire Süt Kooperatifi ilişkisi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin Türkiye genelinde tüm kadın girişimi kooperatiflerini desteklemesi (pazar bulma, alım sözleşmesi yapma uygulamaları ile).”(K3)

“Hatay Büyükşehir Belediyesi de özellikle son bir yıldır kırsal kalkınmayı güçlendirmek adına bölgede faaliyet gösteren 80’in üzerindeki tüm kooperatiflerle iletişim halinde. Daha yapılacak çok iş var. Mesela çok yakında belediye bünyesinde tüm kooperatiflerin faydalanabileceği Kooperatif Danışma Merkezi kurulacak. Bu birim sayesinde belediye- kooperatif ilişkisi çok daha verimli bir şekilde olacak.”(K5)

“bölgemizde Samandağ belediyesinin desteğiyle kurulmuş olan kooperatifler güzel bir belediye kooperatifçilik ilişkisi örneği”(K8)

Katılımcıların yöneltmiş olduğumuz soruya vermiş oldukları cevaplara ilişkin oluşturulan kodlar Tablo 18’de gösterilmiştir:

Tablo 18*Belediye kooperatifçilik uygulamaları kategorisine ilişkin Bulgular*

Katılımcılar	Kodlar
K2	Fransa rokfor üreticileri kooperatifi
K3	İzmir büyükşehir belediyesi-tire süt kooperatifi
K4, K7, K9, K1	Tunceli-Ovacık modeli
K5, K8, K10	Hatay büyükşehir belediyesi uygulamaları, Samandağ belediyesi uygulamaları
K6	İngiltere, İtalya, Hollanda üretici kooperatifleri

Tablo 18’de katılımcıların belediye kooperatifçilik uygulamalarına ilişkin bilgi düzeyini ölçtüğümüz sorumuza her bir katılımcı gerek dünyadan gerekse ülkemizden örnekler verebilmiştir. Özellikle 2008 küresel kriz sonrası yerel yönetimlerde Avrupa merkezli olarak kooperatifleşmeye ilginin arttığı vurgusu katılımcıların çoğunda görülmüştür.

5.7.1.5. Belediye-Kooperatifçilik İlişkisinde Belediyelerin Sorumlulukları

Katılımcılara ‘belediyeler yerel kalkınma noktasında kooperatifleri bir araç olarak kullanıyor mu, belediyeler bu anlamda üzerine düşen görevi yapıyor mu?’ sorusu sorulmuştur. Katılımcılardan şu cevaplar alınmıştır:

Başkan Savaş, Hatay ilinde faaliyet gösteren tüm kooperatiflerle tek tek ilişkiler kurulacağını, her biri ile kendi niteliklerine uygun bir şekilde bir ilişki stratejisi geliştirileceğini, bu ilişkilerin verimli ve sürekli olması açısından belediye bünyesinde bir kurumsallaşmaya gidileceğini belirtmiştir. Soruya ilişkin başkan Savaş özetle şu açıklamalarda bulunmuştur:

“Yerel kalkınma noktasında özellikle büyükşehir belediyesi olarak kooperatifleri son iki yıldır çok önemsiyoruz. Eksiklerimiz tabi ki var. Kooperatiflerden bu konuda beklentilerin olduğunu da biliyoruz, duyuyoruz. Kooperatiflerle ilişkilerin sürekliliği açısından ve yerel kalkınmaya yansımaları açısından bu meseleyi partiler üstü bir yapıya dönüştürmek lazım. Belediye bünyesinde tarımsal faaliyetleri merkeze alan bir kırsal kalkınma birimini daire başkanlığı olarak teşkilatlandıracağız. Belediye olarak sorumluluklarımız bu noktada elbette çok. Ama sorumluluklarımızı yerine getirme gayreti ile devam ediyoruz. Mesela bu meseleleri 2020-2024 Stratejik Planı’nda detaylı bir şekilde ele aldık.”(K6)

Bir katılımcı kooperatiflerle ilişkiler noktasında üretim planlaması noktasına vurgu yaparak; “belediyelerin bence en büyük sorumluluklarından bir tanesi kooperatif üretimini planlamak noktasında teşvik edici olması. Belediyemiz bu konuda faaliyetler yürütmekte” (K4) açıklamasında bulunmuştur.

Ayrıca katılımcılar içerisinde kooperatiflerin desteklenmesi ve yerel kalkınmaya yönelik etkili ilişkiler için belediyelerin bünyesinde kırsal kalkınmayı destekleyici idari teşkilatlanma yapması (K2), eğitim faaliyetlerine önem vermek de önemli sorumluluklar arasında belirtilmiştir (K3, K5, K7, K10).

Diğer katılımcılar Hatay’da özellikle Hatay Büyükşehir Belediyesi’nin yerel kalkınma sürecinde son iki yıldır kooperatiflerle ilişkili olduğu, pandemi dönemine denk gelmesi nedeniyle görüşmelerin biraz aksadığını, sınırlandığını belirtmişlerdir. Kooperatiflerle ilişki kurmak, onları özendirmek ve motive etmek sorumluluğu taşıyan bir kadro oluşturulduğunu belirtmişlerdir (K1, K8, K9).

Belediye kooperatifçilik ilişkisine dair belediyenin sorumluluklarının neler olduğuna yöneltmiş olduğumuz soruya katılımcılar tarafından verilen cevaplar neticesinde oluşturmuş olduğumuz kodlar Tablo 19’da gösterilmiştir:

Tablo 19
Belediye kooperatifçilik ilişkisinde Belediyelerin Sorumlulukları Kategorisine İlişkin Bulgular

Katılımcılar	Kodlar
K6	Kooperatiflerle birebir ve niteliklerine uygun ilişki kurulmalı
K2	Belediye bünyesinde kırsal kalkınma birimi oluşturulmalı
K3, K5, K7, K10	Kooperatifçilik bilincinin gelişmesi için eğitim çalışmaları yapılmalı
K4	Kooperatifleri planlı üretime teşvik etmeli
K1, K8, K9	Özendirici ve motive edici ilişkiler kurmak

Tablo 19’da belediye kooperatif ilişkisinde belediyenin sorumluluklarının neler olması gerektiği sorusuna verilmiş olan cevaplardan oluşturduğumuz kodlar incelendiğinde katılımcılar, eksiklikler olmakla birlikte kooperatiflerle ilişkiler içerisinde olduğu Hatay özelinde belediye kooperatif ilişkisinin çok yeni olduğu vurgusu yapmış, ayrıca pandemi süreciyle söz konusu bu ilişkinin daha da önemsenmesi gerektiği de vurgulanmıştır. Kooperatifçilik bilincinin (üretimden

pazarlamaya) gelişmesi için belediyelerin gerekli eğitim faaliyetlerini yürütmeleri gerektiği vurgusu ön plana çıkan sorumluluklar arasında yer almaktadır.

5.7.1.6. Hatay Büyükşehir Belediyesi Kooperatif Ortaklığı

Ülkemizde belediyelerin özellikle son 10 yıldır faaliyet alanlarına ilişkin gelişmeler söz konusudur. 5216 Sayılı Büyükşehir Yasası ve 6360 Sayılı Yasa, büyükşehir belediyelerinin görev ve sorumluluklarını arttıran düzenlemeler içermektedir. Hem yasal düzenlemeler hem de sosyal belediyeçilik uygulamalarının artmaya başlaması nedeniyle belediyeler tarafından kooperatifçilik ilgi görmeye başlamıştır. Türkiye’de birçok büyükşehir ve ilçe belediyesi kooperatiflerle ilişki içerisinde. Bu ilişkiler belediye iştiraki kooperatifler şeklinde olduğu gibi kooperatiflerin dışardan desteklenmesi şeklinde de olmaktadır. Ülkemizde daha çok dışardan destekleme şeklinde bir belediye- kooperatif ilişkisi söz konusudur. Bu kapsamda alım sözleşmesi uygulamaları, pazarlama imkânlarının yaratılması, eğitim hizmeti sunulması gibi yöntemler en sık rastlanılan dışardan destekleme yöntemleridir. Araştırmamız kapsamında Hatay Büyükşehir Belediyesinin üyesi olduğu kooperatif/kooperatifler var mıdır, varsa belediye söz konusu kooperatif/kooperatiflerle nasıl bir ilişki içerisindedir (ya da olmalı) şeklinde katılımcılara soru yöneltilmiştir. Tüm katılımcılar büyükşehir belediyesinin ortağı ya da üyesi olduğu bir kooperatif olmadığı cevabını vermiştir. Başkan Savaş soruya ilişkin ayrıca şu değerlendirmelerde de bulunmuştur:

“bizler büyükşehir belediyesi olarak kooperatiflerle yasal düzenlemelerin bize tanıdığı imkânlar doğrultusunda her türlü ilişki kurmaya hazırız. Şu an için belediyenin iştiraki olan bir kooperatif yok. Ancak biz kooperatiflerle çok daha özgün, kalıcı ilişkiler kurmak çabasındayız. Daha önceki sorularda da belirttiğim gibi kooperatiflerin rekabet edebilme gücünü arttırabilmemiz gerekiyor, katma değerli ürünler üretebilme koşullarını sağlamak gerekiyor. Bunun için global düzeyde faaliyet yürütebilen bir şirketleşme yoluna gidilmelidir. Bu şirket kooperatifler için vakum işlevi görecektir. Biz bu şirketi kurduk. Yönetim kurulu başkanlığını ben yapmaktayım. İşte bu şirket üzerinden kooperatiflerle çok güzel ilişkiler kurmaya başladık, daha işin başında sayılırız.” (K6).

Hatay büyükşehir Belediyesi öncülüğünde kurulmuş olan Hatay Gıda Girişim A.Ş.’den bir katılımcı belediye kooperatif ilişkisi üzerine bu ilişkinin ticari ilişkiler içerisinde profesyonel bir şekilde bir kazan kazan ilişkisi olması gerektiğini vurgulamıştır. Sorumuza ilişkin özetle şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“Belediye- kooperatif ilişkisi geleneksel ilişkinin ötesinde olmalıdır. Yani kooperatifler üretsın belediye alsın ya da satsın şeklinde bir ilişkinin sürekliliğı olmaz. Şirket deyince birçok kişide olumsuz düşünceler oluşuyor. Şirket kar amacı güder, kooperatifler ise kar amacı gütmeyen ortaklıklardır gibi eleştiriler ortaya koyuluyor. İlk başta bu eleştirilere hak veriyoruz. Ama kendimizi, şirketin kuruluş amacını yerel kalkınma açısından ne anlam ifade ettiğini anlattığımızda ön yargılar kırılıyor. Bu zaman alıcı bir süreç. Belediyeler kooperatiflerle doğrudan ilişki kurmamalı. Aracılık yapabilecek mekanizmalar geliştirilmeli. Bizim faaliyetlere odaklanmamız lazım. O zaman kooperatifler ya da diğer üreticiler isteyerek zaten bizimle işbirliğı içerisinde olacaklar. Avrupa’da bu yöntem güzel uygulanıyor. Bunu inanıyoruz ki Hatay’da da başaracağız.”(K9)

Belediyelerin ihtiyaç duydukları bazı gereksinimleri kooperatifler üzerinden sağlaması gerektiğini düşünen bir katılımcı; *“belediyeler gerek personel ihtiyaçları gerekse park bahçe gibi alanların bakımı için kooperatiflerle işbirliğı içerisinde olmalıdırlar”* (K3) ifadelerini kullanmıştır.

Bir diğer katılımcı; *“her türlü eğitim desteğı ve pazar sorununu çözmeye yönelik alım sözleşmeleri etkili yöntemler arasındadır”* (K5) açıklaması yapmıştır.

Bir katılımcı pazar sorununa dikkat çekerek *“belediyeler kooperatiflerin pazarlama sorununu çözme noktasında çok önemli, ilişkileri buna yönelik yapmalı”* (K8) vurgusu yapmıştır.

Başka bir katılımcı belediyelerin bizzat ortağı olarak kooperatifleri desteklemesi gerektiğini vurgulamış, bu bağlamda; *“Büyükşehir yasası belediyelere kooperatiflere ortak olma imkânı veriyor zaten. Bu şekilde ilişkiler hem resmi hem de hızlı bir şekilde ilerler. Her iki kesimin görev ve sorumlulukları belirlenebilir”* (K7) değerlendirmesi yapmıştır.

Son olarak diğer katılımcılar Hatay Büyükşehir Belediyesi’nin ortağı olduğu bir kooperatif olmadığı, kooperatiflerle daha verimli ilişkiler kurmak için belediyenin teşvikiyle bir şirketleşme yoluna gidildiğini belirtmişlerdir. Bu yöntemin kooperatiflerin piyasada rekabet edebilmesi açısından doğru olduğu ortak vurgusunu yapmışlardır (K1, K2, K4, K10).

Yerel yönetim birimi olan belediyelerin kooperatiflerle nasıl bir ilişki içerisinde olması gerektiğine ilişkin yöneltmiş olduğumuz soruya verilmiş olan cevaplardan ulaşılmış olan kategori ve kodlar Tablo 20’de gösterilmiştir:

Tablo 20*Belediye Kooperatif Ortaklık İlişkisi Nasıl Olmalı Kategorisine İlişkin Bulgular*

Katılımcılar	Kodlar
K3	İhtiyaç duyulan mal ve hizmetlerin kooperatifler üzerinden temini
K6	Kooperatifleri global düzeyde faaliyet gösteren şirketlere bağlamalı
K5	Eğitim, danışmanlık, alım sözleşmesi gibi dışardan destekleme yöntemleri olmalı
K7	Hisse ortaklığı şeklinde resmi ortaklık ilişkisi kurulmalı
K8	Pazarlama sorununu çözmeye yönelik ilişkiler kurulmalı
K9	Belediye ile kooperatif arasındaki ilişkileri katalizör şirketler yürütmeli
Diğer Katılımcılar	Rekabet edebilmeleri için katalizör şirketler teşvik edilmeli ve kooperatiflerle ilişkiler kurulmalı

Tablo 20’de katılımcılara belediye kooperatif ilişkisinin nasıl olması gerektiği sorusuna ilişkin verilmiş olan cevaplardan elde edilen kodlar değerlendirildiğinde kooperatiflerle ilişkilerin küresel düzeyde rekabet edebilecek bir katalizör şirket aracılığıyla kurulması gerektiği vurgusu ön plana çıkmaktadır. Ayrıca belediyelerin üretime ilişkin her türlü destek, pazarlama gibi konularda destekleyici ilişkiler kurması gerektiği katılımcılar tarafından belirtilmiştir.

5.7.1.7. Belediye Stratejik Eylem Planları Açısından Kooperatifçiliğe Yaklaşım

Dünya çapında yaşanan yerel yönetim alanındaki anlayış değişikliği ülkemizde de yansımalar bularak 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu’nda Stratejik Planlama Modeline yer verilmiş ve yasal olarak Planlı ve Programlı çalışma usullerinin önü açılmıştır. Günümüzde bu yönetim anlayışının en önemli aracı, Stratejik Yönetim ve bunun gereği hazırlanan Stratejik Planlardır. Katılımcılara kooperatifleşme belediye yönetimlerinin strateji ve eylem planları içerisinde nasıl yer almalıdır, Hatay Büyükşehir Belediyesi yerel kalkınma stratejisi içerisinde kooperatiflere önem vermekte midir soruları birleştirilerek yöneltiştir. Katılımcıların sorumuza vermiş oldukları cevaplar öncesinde yapmış olduğumuz araştırmada Hatay Büyükşehir Belediyesi’nin hazırlamış olduğu 2020-2024

dönemlerini kapsayan Stratejik Eylem Planı içerisinde kooperatifçiliğe ilişkin tespit ve ihtiyaçlar belirlenmiş, avantaj ve dezavantajlar analiz yöntemleriyle ortaya koyulduğu tespit edilmiştir. Belediyeler artık sadece yol yapan, su götüren kuruluşlar olmanın ötesinde bölgenin hemen hemen tüm ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışan bu noktada kendi kaynaklarını yaratabilen dinamik kuruluşlar haline hızla dönüşmeye başlamışlardır. Baktığımızda kırsal kalkınma meselesi belediyelerin stratejik eylem planlarına öncelikli konu olmaya başlamıştır. Söz konusu yöneltmiş olduğumuz soruya ilişkin başkan Savaş kırsal kalkınma odaklı stratejik eylem planları içinde kooperatiflerin yerine ilişkin şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

“Son stratejik eylem planımızda (2020-2024), EXPO 2021’e de denk gelmesinden dolayı da kooperatifçiliğe daha ağırlık vermeyi planlıyoruz. Kırsal kalkınmanın önemli lokomotiflerinden bir tanesi de kooperatifler. Hatay tarımsal üretimle hızlı bir kalkınma sağlayabilecek bir coğrafya. Tarımsal üretime dayalı kalkınmada kooperatifler çok önemli işler yapacak.”(K6)

Bir diğer katılımcı “üretimi planlamak için kooperatiflere çok önem vermeliyiz” (K3).

Başka bir katılımcı yerel kalkınma ile ilişkisine vurgu yaparak; “yerel kalkınmayı sağlamak açısından kooperatifler stratejik planlama sürecinin önemli bir gündemi olmalıdır. Biz bunu son stratejik planlama döneminde yaptık” (K7) açıklamalarında bulunmuşlardır.

Katılımcılar genel olarak kooperatiflerin stratejik önemine vurgu yaparak, stratejik eylem planlarının ana gündemlerinden biri olması gerektiğini vurgulamışlardır. Kooperatifçiliği desteklemenin, kooperatiflerle işbirliği içerisinde hareket etmenin bölge halkının refahını sağlamak açısından önemli olduğu tüm katılımcıların ortak vurgusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Belediyelerin beş yıllık periyodlarla hazırlamış oldukları stratejik planlar içerisinde kooperatiflerin yerine ilişkin katılımcıların vermiş olduğu cevaplar içerisinde elde edilen kategori ve kodlar Tablo 21’de gösterilmiştir:

Tablo 21*Belediyelerin Stratejik Planlarında Kooperatiflerin Yeri Kategorisine İlişkin Bulgular*

Katılımcılar	Kodlar
K3	Kooperatifler Bölge Halkının Genel Refahını Sağlar
K6	Tarımsal Üretime Dayalı Kalkınma İçin Kooperatifler Önemlidir
K7	Kooperatifler Yerel Kalkınmanın Önemli Dinamikleridir
Diğer Katılımcılar	Stratejik Kalkınma Planlarının Ana Gündemlerinden Biri Olmalı

Tablo 21’de katılımcılara, belediyelerin stratejik eylem planlarında kooperatiflere ilişkin tutumunun nasıl olması gerektiği üzerine yöneltilmiş olduğumuz soruya verilen cevaplardan üretilmiş kodlar incelendiğinde katılımcıların tamamının kooperatifleşmenin stratejik eylem planlarının çok önemli bir konusu olması gerektiğini belirttiklerini görmekteyiz. Katılımcılar bu duruma gerekçe olarak kooperatifleşmenin bölge halkının refah seviyesini yükseltmede önemli rol oynadığını ve tarıma dayalı bir yerel kalkınma tercihi açısından kooperatiflerin önemli yerel dinamikler olduğu açıklamasında bulunmuşlardır.

5.7.1.8. Belediyelerin Kooperatiflerden Yararlanma Amaç ve Yöntemleri

Türkiye’de kooperatif belediyecilik uygulamalarının farklı amaç ve yöntemleri vardır. Bu hususların neler olabileceğine yönelik katılımcılara yöneltilmiş olduğumuz soruya ilişkin verilen cevaplar şu şekilde olmuştur:

Planlı üretimin önemine vurgu yapan bir katılımcı; *“kooperatiflerin ürettiği olduğu ürüne ilişkin belediyelerle yapılan ürün sözleşmesi atıl ya da gereksiz üretim sorununu ortadan kaldırır”* (K3) açıklamasında bulunmuştur.

Diğer bir katılımcı belediye ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik bir araç olarak; *“belediyeler ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri kooperatifler aracılığıyla gerçekleştirilmesi mümkündür.”* (K2) değerlendirmesi yapmıştır.

Yerel kalkınmanın en önemli aktörlerinden biri de kooperatiflerdir. Yasalar çerçevesinde belediyeler kırsal alanlarda ekonomik faaliyetler gerçekleştirebilirler. Bu ekonomik faaliyetlerin daha geniş kesimlere yayılabilmesi ve planlı gerçekleştirilebilmesi açısından kooperatifler belediyelerin ilişkili olduğu yapılardır. Başkan Savaş Hatay’da kırsal kalkınma çalışmaları kapsamında kooperatiflerle güzel

ilişkiler yapıldığını, daha profesyonel, kalıcı ilişkilerin oluşturulacağını özel olarak belirtmiştir. Araştırma kapsamında yöneltilmiş olduğumuz belediyeler yerel kalkınma sürecinde bir araç olarak kooperatiflerden hangi yol ve yöntemlerle hangi hususlarda faydalanabilir sorusuna özetle şu cevabı vermiştir:

“Belediyeler özellikle CHP’li belediyeler kooperatifçiliğe ayrıca önem vermektedir. Kooperatifçilik dünyada da (özellikle Avrupa’da) çok önemsleniyor, daha önce de belirttiğim gibi. Ayrıca sosyal belediyecilik imajını oluşturmak açısından da kooperatiflerle ilişkili olmak önemli diye düşünüyorum. Belediyeler ayrıca kadın istihdamını arttırmak açısından kooperatiflerle işbirliği içerisinde olabilirler, bizzat kurabilirler ya da teşvik edebilirler, tarımsal üretimin sağlanması, sürekliliği açısından yine kooperatifler çok önemli. Bu sayede kırsal kalkınmanın en önemli sorunlarından olan işsizlik ve buna bağlı olan göçü de önlemiş oluruz.” (K6).

Kooperatifleri kırsal alanlarda ekonomik canlanma açısından önemseyen bir katılımcı; *“belediyeler özellikle kırsal alanlarda ekonomik gelişmeyi doğrudan sağlayamayabilir. Bunun için personel ya da alt yapı sıkıntısı olabilir. Bunu kooperatifler üzerinden gerçekleştirebilir” (K7)* vurgusu yapmıştır.

Diğer katılımcılar ürün, hizmet ve insan gücü açısından kooperatiflerden faydalanılabileceğini belirtmişlerdir (K1, K2, K5, K8, K9, K10).

Belediyelerin kooperatiflerden yararlanma yöntemlerinin neler olduğuna yönelik olarak sormuş olduğumuz soruya verilen cevaplardan elde edilen kategori ve kodlar Tablo 22’de gösterilmiştir:

Tablo 22

Belediyelerin Kooperatiflerden Hangi Amaç ve Yöntemlerle Yararlanabileceği Kategorisine İlişkin Bulgular

Katılımcılar	Kodlar
K3	Planlı tarımsal üretim için kooperatiflerle ürün sözleşmesi
K4	Mal ve hizmetlerin kooperatifler aracılığı ile gerçekleştirilmesi
K6	Sosyal belediyecilik imajı için kooperatiflerle işbirliği Kadın istihdamı için kooperatiflerle işbirliği Göçü önlemek için kooperatiflerle işbirliği
K7	Kırsal alanda ekonomik faaliyetler için kooperatiflerle işbirliği
Diğer Katılımcılar	Ürün, hizmet ve insan gücü temini için anlaşmalar yapmak

Tablo 22’de katılımcıların belediyelerin kooperatiflerden hangi amaç ve yöntemlerle yararlanabileceği, ilişki kurabileceği sorusuna ilişkin vermiş oldukları cevaplardan oluşturduğumuz kodlar incelendiğinde temel amacın özellikle kadın istihdamını arttırmak ve göçü azaltmak ve tarımsal üretimi planlı bir şekilde yapmak

olduğu belirtilmiştir. Kooperatiflerle ilişkiye sözleşmeli üretim ve alım yönteminin vurgulandığı görülmektedir.

5.7.1.9. Belediye Kooperatif İlişkisi Önündeki Engeller ve Çözüm Önerileri

Ülkemizde belediye kooperatif ilişkisini problemli hale getiren bir dizi engel sıralayabilmek mümkündür. Bunlar içerisinde mevzuattan kaynaklı engeller yaptığımız araştırmada da ön plana çıkmaktadır. Her ne kadar kamu yönetimi reformu kapsamında yerel yönetimler lehine birçok yasal düzenlemeler hayata geçirilmiş olsa da gerek kooperatifleri bağlayan yasalar gerekse de yerel yönetimlerin tabi olduğu yasalar söz konusu ilişkiyi sınırlamaktadır. Bunun dışında belediyeler açısından ilişkiyi sınırlayan önemli etkenlerden bir tanesi de, belediyelerin kooperatiflerle ilişki kurmak noktasında yeterli kurumsal altyapıya sahip olmamasıdır. Örneğin insan kaynağıyla, bütçesiyle teşkilatlanmış bir birimin olmaması belediye kooperatif ilişkisini sınırlayan, engelleyen önemli sorunlardan bir tanesidir. Belediye kooperatif ilişkisini engelleyen önemli sorunlardan bir diğeri de kooperatifçilik bilinç düzeyinin yeterli olmamasıdır. Gerek araştırmamızda gerekse kooperatifçilik bilinç düzeyine ilişkin yapılan diğer saha çalışmalarında bu sorun gözlenmektedir. Başkan Savaş araştırmamız kapsamında yöneltmiş olduğumuz belediyelerin yerel kalkınmada kooperatiflerden yararlanmasının önünde engeller var mıdır, Hatay Büyükşehir Belediyesi için böyle bir engel/sorun var mıdır, bu engelleri ortadan kaldırmak için kooperatiflerle nasıl ilişler kurulabilir sorusuna ilişkin şu değerlendirmeleri yapmıştır:

“Elbette yaşanan sorunlar var, çünkü belediye kooperatif ilişkisi tecrübemiz çok eskilere dayanmıyor. Bu işleri biraz daha öğrenmemiz gerekiyor. Her iki taraf açısından da problemler var. Belediyeler açısından söylersek en büyük sıkıntı kaynak. Birçok belediyemiz temel altyapı problemleri için bile kaynak sıkıntısı yaşıyor. Kooperatifler açısından ise sayısal yoğunluk sıkıntısı var. Bence Türkiye geneli için konuşsam da Hatay için böyle. Aynı faaliyet türünde birçok kooperatif var ve bunlardan bir kısmı üretim yapamıyor. Çünkü onların kaynak sıkıntısı var. Üretim kooperatifleri içerisinde neyin nasıl üretileceği büyük sorun. Gıda güvenliği ya da marka standartları çok yakalanamamış. İşte kalıcı ilişkilerin yakalanabilmesi için bu gibi sorunların çözülmesi gerekiyor. Hatay Büyükşehir Belediyesi olarak bu engelleri ortadan kaldırmak için kırsal kalkınma koordinatörlüğü kurduk. Zamanla bunu teşkilatlandıracağız. Bu birim altında faaliyet gösterecek olan Kooperatifler Şube Müdürlüğü oluşturacağız. Böylece mevcut engeller, sorunlar hızlı bir şekilde ortadan kalkacak”(K6).

Araştırmamız kapsamında katılımcılar, yönelmiş olduğumuz soruya ilişkin şu problemleri sıralamışlardır:

“kooperatifler amacına uygun faaliyetlerde bulunamıyor” (K4), “kooperatifçilik tam olarak bilinmiyor” (K5), “...en önemli sorunlardan biri de maalesef hala var olan bürokratik engeller” (K2), “belediye kooperatif ilişkisini etkili kılacak bir eğitim danışmanlık faaliyetinin olmayışı” (K1), “tabi olunan yasalarda, mevzuatta ilişkiyi zorlaştıracı düzenlemeler var. Mevzuatın sadeleştirilmesi gerekli” (K3), “özellikle kooperatifler noktasında nitelikli insan gücü eksikliği problemi var” (K7), “belki dolaylı bir etkisi var ama kooperatifleri bir araya getiren, planlı verimli üretimi sağlayan kümelenme sisteminin olmayışı belediyelerin kooperatiflerle olabilecek ilişkilerini etkiliyor” (K8), “personeli, kaynağı gerekli teknik ve araç altyapısına sahip bir kurumsal yapının olmayışı da belediye kooperatif ilişkilerini olumsuz etkilemektedir” (K9),

“bizim yönetim anlayışımız birlikte işbirliği içerisinde yönetme anlayışına sahip değil. Bir arada çalışması gereken kurumlar birbirinden habersiz. Belediyeler kooperatifleri bilmiyor, kooperatifler de aynı şekilde. Diğer aktörler için de bu şekilde” (K10).

Katılımcılar ayrıca belediye bünyesinde kooperatiflere önem veren bir ekibin olduğunu etkili ve sürekli bir kooperatif belediye ilişkisi için gerekli tüm adımların kendileri tarafından atıldığı ve devam edeceğini her iki tarafa da sorumluluklar yükleyen düzenlemelerin yapılacağını belirtmişlerdir. Belediyelerin kooperatiflerle sağlıklı ilişkiler kurabilmesinin önündeki engelleri kaldırarak bu meselenin çözüme kavuşturulabileceğini belirtmişlerdir. Katılımcıların çözüm önerisi olarak yapmış oldukları açıklamalara doğrudan alıntılama olarak yer verilmemiştir. Verilen cevapların özeti olarak kodlamalar oluşturulmuş ve tabloda belirtilmiştir.

Söz konusu belediye kooperatif ilişkisinin önündeki engeller ve çözüm önerileri nelerdir sorusuna katılımcılar tarafından verilmiş olan cevaplar neticesinde belirlemiş olduğumuz kategori ve kodlar Tablo 23’de gösterilmiştir.

Tablo 23*Belediye Kooperatif İlişkisinin Önündeki Engeller ve Çözüm Önerileri Kategorisine İlişkin Bulgular*

ENGELLER	Katılımcılar	Kodlar
	K1	Eğitim danışmanlık hizmetleri yetersizliği
	K2, K6, K10	Bürokratik engeller
	K3	Mevzuat engeller
	K4	Amaca uygun faaliyette bulunamama
	K5	Kooperatif bilinç düzeyi eksikliği
	K6, K8	Neyi nasıl ne kadar üreteceğini bilememek Kaynak yetersizliği
	K7	Nitelikli insan gücü
	K8	Kümelenmenin olmayışı
	K9	Kurumsal altyapı yetersizliği
	K10	Aktörler arası ilişki geleneğinin olmayışı
ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	Katılımcılar	Kodlar
	K1	Kırsal kalkınma koordinatörlüğünün kurulması, Aktörler arası işbirliğini geliştirmek
	K2	Bürokratik engelleri ortadan kaldıran yatay/karşılıklı ilişkileri arttırmak
	K3	İşbirliğini kolaylaştırıcı mevzuat düzenlemeler yapmak
	K4	Kooperatifleri faaliyet türlerine uygun hareket etmeleri için her türlü teşvik etmek
	K5	Her iki taraf için kooperatif bilinç düzeyini geliştirmeye yönelik faaliyetlerde bulunmak
	K6	Belediye koordinatörlüğünde eğitim danışmanlık akademisi oluşturmak
	K7	İlişkileri sürekli ve verimli kılacak nitelikli insan gücü sağlamak
	K8	Belediye koordinatörlüğünde aynı faaliyet türünde olan kooperatifleri bir araya getirmek/ kümelenmeyi teşvik etmek
	K9	Sürekli işbirliğine yönelik belediye bünyesinde daire başkanlığı birimi oluşturmak
	K10	Aktörler arası işbirliğini geliştirmeye yönelik sürekli etkinlikler yapmak

Tablo 23’de katılımcılara belediye kooperatif ilişkisinin önündeki engeller ve bu engelleri ortadan kaldırmaya yönelik ne gibi çözüm önerilerinin olduğu sorulmuş, elde ettiğimiz cevaplardan oluşturduğumuz kodlar içerisinde, söz konusu belediye kooperatif ilişkisinin önündeki belli başlı engeller olarak; bürokratik engeller, hangi ürünün nasıl ve verimli bir şekilde üretilebileceğini bilememe, kaynak yetersizliği daha çok vurgulanmıştır. Ayrıca söz konusu ilişkiyi sağlayacak ve sürekli kılacak bir kurumsal altyapıya sahip olmama durumu da bir problem olarak ifade edilmiştir. Katılımcılar söz konusu problemlerin çözümü olarak belediye kooperatif ilişkisini sağlayacak bir kırsal kalkınma koordinatörlüğünün kurulmasını, yerel aktörler arası ilişkilerin sağlanmasını ve belediyenin koordinatörlüğünde planlı ve verimli bir üretim için kooperatifler arası kümelenme sisteminin olması gerektiğini özellikle vurgulamışlardır.

5.7.1.10. Hatay’ın Marka Kent Kimliği Açısından Kooperatiflerin Rolü

Kent, bölge (destinasyon) markalaması son zamanlarda yerel yönetimlerin de önem verdiği bir konu haline gelmiştir. Hatay esas olarak kültür ve inanç turizmi açısından Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından marka kentler projesi içerisinde yer almış bir kenttir. Her ne kadar kültür ve inanç turizmi kentin markalaşması noktasında lokomotif sektör olarak görülse de, tarımsal ürünlerin başta olduğu agro turizm kentin markalaşabilmesi açısından daha potansiyel olarak görülmektedir. Bu süreci hızlandırabilecek süreç Hatay Büyükşehir Belediyesi’nin ev sahipliğini yapacağı “Medeniyetler Bahçesi” teması ile EXPO 2021 organizasyonudur. Araştırmamız kapsamında katılımcılara, Hatay’ın “marka kent” olabilmesi ve dünya pazarına açılabilmesi açısından kooperatiflere ihtiyaç var mıdır sorusu yöneltilmiştir. Bu süreçte kooperatiflerin çok önemsenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Agro turizmi dünyaya sunacak en önemli aktörlerden birinin kooperatifler olduğu vurgulanmıştır. Katılımcılardan biri özellikle şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

“Fidancılık faaliyeti Hatay’da oldukça önemlidir. EXPO’nun temasına da uygun olarak Hatay’daki fidancılık faaliyetinin dünyaya tanıtılması ve devamında Hollanda gibi fidancılık faaliyetinde gelişmiş ülkelerle rekabet edebilmemiz için kooperatiflere çok ihtiyacımız var. Bunun için kooperatifleri bu sürece uygun olarak vakit kaybetmeden yapılandırmalıyız. Devamında diğer tarımsal üretim kooperatiflerinin uluslararası standartlarda markalaşmasına önem verip agro turizmi açısından bir dünya kenti olmanın önü açılmış olacak.” (K3).

Başkan Savaş, Hatay ilinin tarım turizmi açısından önemine vurgu yaparak;

“İlimiz orman ve bitki çeşitliliği açısından çok zengin. Bu zenginliğin teşhir edilmesi lazım. Bu noktada kooperatifler çok önemli araçlar. Bu zenginliğimizi kooperatifler üzerinden dünyaya tanıtmamız gerekli. Kooperatifler Hatay’ımızın agro kent olarak tanınmasını hızlandıracak ve güvenceleyecek araçlar” (K6).

açıklamasında bulunmuştur.

Kooperatifçiliğin Avrupa’da gerek özel gerekse kamu sektöründe oldukça önemsendiğini vurgulayan katılımcılar kooperatifçiliğin ön planda olduğu organizasyonların Hatay’ın ilgi odağı olması noktasında önemli olacağı vurgusu yapılmıştır. Katılımcılar kooperatiflerin bu süreçte ne kadar önemli olduğuna dair şu değerlendirmelerde bulunmuşlardır:

“EXPO organizasyonu başvurusunda ve yaptığımız temaslarda kooperatiflerin ne kadar önemsendiğine bizzat şahit olduk” (K5)

“Avrupa’da gerçekleştirilen EXPO faaliyetlerinde kooperatiflerin misafir değil bizzat düzenleyici aktör olduğu bir durum var. Orada kooperatifler çok yol almışlar. Sadece yerel düzeyde değiller. Çok iyi katma değerli işler yapıyorlar. İhracatta da çok iyiler” (K8).

“Hatay tarımsal açıdan marka yaratabilecek çok potansiyel bir kent. Ama ne yazık ki kooperatifler bu potansiyeli temsil edecek düzeyde değiller. Çok kooperatif var Hatay’da. Ama müthiş bir plansızlık, organizasyon eksikliği var. Oysaki kooperatifçilik planlı emek ve üretim organizasyonudur. Tabi ki kooperatifler önemli ama öncesinde yapılması gerekenler var. Bu eksikleri tamamlarsak tarımsal alanda ilimiz daha hızlı bir şekilde marka kent olabilir ” (K9).

“Kooperatiflerin gerçekten pazar yaratabilme ve coğrafyaların tanınmasında önemli etkileri var. Bu durum kooperatiflerin olumlu imajı ile alakalı. Hatay’da da özellikle tarımsal alanda güzel imaj yaratan kooperatif faaliyetler var.” (K2).

Diğer katılımcılar kooperatifleri Hatay ilinin tarımsal açıdan markalaşabilmesi için güvenli üretim alanları olarak değerlendirmişlerdir. (K1, K4, K7, K10).

Hatay’ın “marka kent” olabilmesi ve dünya pazarına açılabilmesi açısından kooperatiflerin rolü nedir, kooperatiflere bu süreçte ihtiyaç var mıdır sorusuna katılımcılar tarafından verilmiş olan cevaplar neticesinde belirlemiş olduğumuz kategori ve kodlar Tablo 24’te gösterilmiştir.

Tablo 24*Hatay'ın Marka Kent Olması Noktasında Kooperatiflerin Rolü Kategorisine İlişkin Bulgular*

Katılımcılar	Kodlar
K2	Olumlu imaj etkisi yaratır
K3	Kooperatifler agro turizmin gelişmesine katkı sağlar
K5	Kooperatifler ekonomik organizasyonların aktif aktörleridir
K6	Kooperatifler marka kent olmayı hızlandırıcı ve güvenceleyici araçlardır
K8	Kooperatifler geniş pazarlara ulaşip ihracatı arttırmalar
K9	Marka kent olma sürecini hızlandırırlar
Diğer Katılımcılar	Tarımsal alanda marka kent olmak için güvenli bir üretim aracı

Tablo 24'te kooperatiflerin, Hatay'ın marka kent olabilmesi noktasında ne gibi katkılar sağlayabileceği sorusuna yönelik verilmiş olan cevaplardan elde ettiğimiz kodlar değerlendirildiğinde, kooperatiflerin özellikle bu süreçte önemli bir imaj etkisi yaratabileceği özellikle güvenli bir üretim tercihi olmasıyla kooperatiflerin agro turizm noktasında Hatay'ın markalaşabilmesine önemli katkılar sağlayabileceği belirtilmiştir.

5.7.1.11. EXPO 2021'in Hatay'da Yerel Kalkınmaya Etkisi

EXPO 2021, Hatay'ın her yönüyle kalkınabilmesi açısından çok önemli fırsatlar sunmaktadır. 5 yıllık hedeflenenlere baktığımızda EXPO 2021 yaklaşık 4 milyar Euroluk bir değer yaratacak insan odaklı bir kırsal kalkınma projesidir. Tarımın bilgi teknolojileri ile donatılacağı ve endüstri 4.0 uygulaması ile adeta taçlandırılacağı bir akıllı çiftlik projesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Başkan Savaş, Hatay Büyükşehir Belediyesi'nin ev sahipliğini yapacağı EXPO 2021 ilin kalkınması açısından ne gibi sonuçlar doğuracaktır, bu organizasyondan beklenenler nelerdir sorusuna ilişkin şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

“EXPO 2021 Hatay'ımızın ileriye dönük önünü açabilecek çok önemli bir fırsat. Hatay'ın eşsiz biyolojik faunası önümüzdeki beş yıl içerisinde dünyaya tanıtılacaktır. Bu süreçte 1 Milyar Euro gelir ve 100.000 istihdam hedeflenmektedir. Bu açıdan EXPO bugünü değil yarını tasarlama projesidir. Yine 5 yıl içerisinde Hatay'da tarım ve gıda sektöründe 1 milyar Euro gelir ve 200. 000 istihdam ana hedeflerimiz arasındadır. EXPO 2021 ile birlikte en az 2,5 milyon misafir ağırlanmış olacak. Bizim için en heyecan verici uygulamalardan bir tanesi şu faaliyette olan EXPO Akademisinin Mustafa Kemal Üniversitesi ve İskenderun Teknik Üniversitesi desteği ve Hatay

Büyükşehir Belediyesi işbirliği ile “Doğal Yaşam, Ekolojik Tarım ve Sağlık Turizmi Halk Üniversitesi”ne dönüşecek olmasıdır.” (K6).

EXPO’nun katma değerli ürün ortaya koymak açısından imkânlar sunacağına yönelik bir katılımcı şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“Hatay’da tarımsal ürün çeşitliliğimiz çok fazla. Fakat bunların ticareti geleneksel. Yani tarlada ya da bahçede üretiyoruz. Başında ya da toplayıp tüccara satıyoruz. Bizim bu ürünleri işlememiz gerekiyor. EXPO sayesinde ürünlerimizi işleme fırsatımız olacak. Ürünler katma değerli hale gelecek, ihraç edilecek” (K2).

EXPO’nun tarım turizmi açısından çok önemli bir etkisinin olabileceğine ilişkin bir katılımcı şu öngörülerde bulunmuştur:

“EXPO, Hatay’ı agro turizm açısından çekim merkezi haline getirecektir. Bu sayede tarımsal ürünlerimiz hızlı bir şekilde markalaşacak ve dünyaya açılacak, bu durum yerel kalkınmanın ötesinde etkiler yaratacak” (K3).

EXPO’nun doğrudan ve dolaylı istihdamı artıracağına yönelik tespitler yapan bir katılımcı şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“EXPO 2021 (tabi pandemi nedeniyle ertelenmezse) orta vadede yani 10 yıl gibi bir süre içerisinde yaklaşık dolaylı ve doğrudan 500 bin istihdam yaratılmasını sağlayacaktır. Bu çok iyi bir rakam. İşte kalkınma bu demek” (K4).

EXPO’nun üniversiteler üzerinden uluslararası arge ve teknoloji projelerinin hayata geçirilmesini sağlayıcı etkisi olacağı üzerine değerlendirmeler yapan bir katılımcı şu değerlendirmeleri yapmıştır:

“Hatay’da mevcut iki üniversitemiz bulunmakta. Bu üniversitelere bağlı birçok fakülte yüksekokul ve araştırma birimleri var. EXPO üniversitelerin bu birimlerini daha işlevsel hale getirebilecek ilişki imkânları sunacak. Dünya üniversiteleri ile ilişkiler kurulacak. Yine dünya şirketleri ile ortak projelerde yer alma imkânı olacak. Bu durum üretime yansiyacak” (K5).

Yine EXPO’nun benzer etkisine ilişkin bir katılımcı şu tespitleri yapmıştır:

“EXPO faaliyeti üniversitelerimizin kalitesinin artmasında önemli olacaktır. Dünyadan iyi üniversitelerle değişim programları yapılacak, projeler geliştirilecek. Öğrencilerin istihdam sorunu azaltılmış olacak” (K7).

Kalkınmanın kültürel boyutuna vurgu yapan bir katılımcı şu açıklamalarda bulunmuştur:

“Hatay, ‘Doğu Akdeniz’in Efesi’ diye adlandırılan bir coğrafya. En büyük eksikliklerden bir tanesi bu kültür coğrafyasının tanıtılamaması. EXPO bunun için çok önemli bir fırsat işte. İnsanlar gelecek görecekler. Özellikle Avrupa’dan gelenler kendi tarihlerine yolculuk yapacaklar. Çünkü burası Doğu Roma’ya da başkentlik yapmış. İşte bu bir kalkınma. Bunun ekonomik yansımaları da olacak kaçınılmaz” (K10).

Diğer tüm katılımcılar EXPO organizasyonunun şirketleri, ticareti geliştirici, istihdamı artırıcı etkileri olacağı üzerinde değerlendirmelerde bulunmuştur (K1, K8, K9).

EXPO 2021 ilin kalkınması açısından ne gibi sonuçlar doğuracaktır, bu organizasyondan beklenenler nelerdir sorusuna katılımcılar tarafından verilmiş olan cevaplar neticesinde belirlemiş olduğumuz kategori ve kodlar Tablo 25’de gösterilmiştir.

Tablo 25

EXPO 2021 Organizasyonunun Hatay’da Yerel Kalkınmaya Etkisi Kategorisine İlişkin Bulgular

Katılımcılar	Kodlar
K2	Katma değerli tarımsal ürünlerimiz artacak
K3	Agro turizm gelişecek, tarımsal ürünlerimiz markalaşacak
K4	Dolaylı ve doğrudan 500 bin istihdam sağlanacak
K5	Üniversitelerimiz kalitede dünya standartlarını yakalayacak
K6	Biyolojik fauna dünyaya tanıtılacak Gıda sektöründe yaklaşık 1 milyar euro gelir sağlanacak 5 yıl içerisinde 200 bin istihdam sağlanacak 2.5 milyon misafir yöre halkına ekonomik katkı sağlayacak Ekolojik tarım ve sağlık turizmini önceleyen halk üniversitesi kurulacak
K7	Öğrenci istihdamı artacak
K10	Kültür turizmi gelişecek
K1,K8,K9	Uluslararası ticaret artacak, istihdam artacak, dünyaya açılan şirketler artacak

Tablo 25’de katılımcılara EXPO 2021 organizasyonunun Hatay’da yerel kalkınmaya ne gibi katkılar sağlayabileceği sorusuna ilişkin verilmiş olan cevaplar neticesinde oluşturmuş olduğumuz kodlar değerlendirildiğinde EXPO 2021 fuar etkinliğinin Hatay’da sosyo kültürel ve ekonomik alana ilişkin birçok etkisinin olabileceği katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. EXPO 2021’in ana temasının tarım olmasından kaynaklı olarak agro turizm gelişme gösterecek ve yöresel tarımsal ürünler markalaşacak böylece katma değerli hale gelecektir. Ayrıca kısa sürede özellikle gençlerin yoğunlukta olduğu bir istihdam gerçekleşeceği katılımcılar tarafından ifade edilmiştir.

5.7.1.12. EXPO 2021 Kapsamında Kooperatiflerin Durumu

Araştırmamız kapsamında katılımcılara EXPO 2021'e ilişkin kooperatifler ne anlam ifade etmektedir, belediyenin bu anlamda kooperatiflerle ilişkisi ne düzeydedir sorusu yöneltilmiştir. Başkan Savaş sorumuza ilişkin şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

“EXPO 2021 ile yöre halkının büyük bir kısmının (% 80 civarı) ekonomik kalkınma sürecine dâhil olacağı ve EXPO aracılığı ile dünya rekabetine hazırlanacağı ve buraya kaliteli ürün yetiştirmek için gerekli olan altyapı, her ilçede birçok kooperatiflerle ve KOBİ'lerle işbirliği içerisinde bir kümelenme sistemi oluşturulacaktır. Bu süreçte hangi yapının en verimli bir şekilde nasıl hareket edeceği belirlenmiş olacaktır.” (K1).

Kırsal Kalkınma Koordinatörlüğünden bir katılımcı EXPO 2021'de kooperatiflerin rolü ve önemine ilişkin şu bilgileri paylaşmıştır:

“EXPO 2021 Fuarı'nda kooperatifler öncelikli gruplar arasında yer almaktadır. Fuar alanı ve Hortikültür alanında gerçekleşecek olan EXPO 2021'de kooperatifler ücretsiz olarak stand açabilecektir. Fuar alanında özellikle katma değerli ürünlerin satışı gerçekleşecektir. Hortikültür alanında ise Fidan ve Çiçekçilik Kooperatifleri yer alacaktır. Bu alanda sergilenecek ürünler için kooperatiflere belediye tarafından alım garantili üretim yaptırılacaktır. Üretim öncesi eğitim, tohum, gübre, ilaç vs. tüm hizmetler EXPO koordinatörlüğü tarafından kooperatiflere sağlanacaktır.” (K3).

Bir diğer katılımcı EXPO kapsamında faaliyet gösterecek olan kooperatiflerin yetersizliğine değinmiştir. Bu bağlamda şu açıklamalarda bulunmuştur:

“Hatay'da çok kooperatif bulunmaktadır. Ancak bunların çoğu öncesinde de belirtildiği gibi atıl durumda. Uluslararası standartlara uygun üretim yapabilen kooperatif yok. Kooperatiflerin marka-tescil problemleri var. Bu durum güveni zedeliyor.” (K5).

Bir başka katılımcı kooperatiflerin EXPO'da temsil edilme düzeyinin çok düşük olacağına ilişkin şu öngörülerde bulunmuştur: *“Hatay'da bildiğim kadarıyla 80'in üzerinde kooperatif var. Ancak bunlar içerisinde ürünleri EXPO'da sergilenecek kooperatif sayısı 10'u geçmeyecek gibi. Bunu arttırmak için önemli çalışmalar var. Büyükşehir belediyemiz bu konuda önemli çalışmalar yapıyor” (K7).*

Diğer bir katılımcı EXPO kapsamında kooperatiflerin dolaylı bir etkisi olacağına yönelik şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

“Hatay'da tarımsal üretim yapan kooperatiflerin neredeyse tamamı kendi markalarıyla ürün ortaya koyamıyor. Yerel tescilli ürün çıkaran birkaç kooperatifimiz var. Esasında birçok kooperatif belediye desteğiyle kırsal kalkınma amaçlı kurulmuş olan şirkete ürün üreterek EXPO'ya dâhil olmuş olacaklar.” (K10).

Yöneltilmiş olduğumuz soruya ilişkin diğer tüm katılımcılar, kooperatiflerin bu süreçte çok önemsendiğini ama yeterli düzeyde olmadıklarını belirtmişlerdir.

EXPO 2021'e ilişkin kooperatifler ne anlam ifade etmektedir, belediyenin bu anlamda kooperatiflerle ilişkisi ne düzeydedir sorusuna katılımcılar tarafından verilmiş olan cevaplar neticesinde belirlemiş olduğumuz kategori ve kodlar Tablo 26' da gösterilmiştir.

Tablo 26
EXPO 2021 Kapsamında Kooperatiflerin Durumu Kategorisine İlişkin Bulgular

Katılımcılar	Kodlar
K1	Expo için yeterince hazır değiller Kooperatifler arası kümelenme ilişkisi yok
K3	Expo hortikültür alanında fidan ve çiçekçilik kooperatifleri ücretsiz yer alacak Belediye desteğiyle alım garantili üretim yaptırılacak
K5	Expo kapsamında standartlara uygun kooperatif yok
K8	Expo'da yer alabilecek kooperatif sayısı 10'u geçmeyecek
K2-K4-K6-K7-K9	Expo için kooperatifler çok önemsenmekte fakat kooperatifler üretim ve markalaşma noktasında yetersiz düzeydeler
K10	Kooperatifler Expo'ya arka planda katkı sağlayacaklar

Tablo 26'da katılımcılara EXPO 21 kapsamında kooperatiflerin ne gibi etkileri olabileceğine ilişkin yöneltilmiş olduğumuz soruya verilmiş olan cevaplardan oluşturduğumuz kodlar incelendiğinde, kooperatiflerin bu süreçte oldukça önemli olduğu vurgulansa da katılımcılar kooperatiflerin yeterli düzeyde hazır olmadıklarını, EXPO 2021 standartlarına uygun kooperatifin neredeyse bulunmadığını özellikle belirtmişlerdir.

5.7.2. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Bu nitel çalışma Hatay Büyükşehir Belediyesi Başkanı ve Kırsal Kalkınma Koordinatörlüğü bünyesinde yetkili çalışanlara yönelik olarak yapılmıştır. Bu çalışma ile yerel kalkınmaya yönelik, Hatay Büyükşehir Belediyesi'nin tarımsal kalkınma kooperatifleri ile ilişkisine dair hangi faaliyetlerin yürütüldüğünü ortaya koymak amaçlanmıştır. Yapmış olduğumuz nitel çalışma sonucunda elde ettiğimiz veriler doğrudan alıntılama şeklinde araştırmamızda yer almıştır. Söz konusu doğrudan alıntılardan, araştırma kapsamında yöneltilmiş olduğumuz sorular için

kategoriler oluşturulmuş ve bu kategorilere uygun kodlar belirlenmiştir. Elde edilen tüm bu bulguların değerlendirilmesi sonucu şu sonuçlara ulaşılmıştır.

1) Katılımcıların kalkınma kooperatiflerine ilişkin bilgi düzeylerini ölçtüğümüzde, tamamının tür ayrımı yapmadan (kalkınma, üretim, tüketici vs.) bir tanımlama yaptığı, özellikle kooperatifçilik ilkeleri arasında ön plana çıkan birlik ve dayanışma vurgusunun ön planda olduğu görülmüştür. Ayrıca yöneltmiş olduğumuz soru kategorisine ilişkin oluşturmuş olduğumuz kodlar içerisinde kalkınma kooperatiflerinin önemli bir tarımsal üretim örgütü olarak nitelendirildiği görülmüştür.

2) Kalkınma kooperatiflerinin yerel kalkınmaya nasıl etkiye bulunabileceğine yönelik yöneltmiş olduğumuz sorumuza ilişkin oluşturmuş olduğumuz kodlarda, kalkınma kooperatiflerinin yerel kalkınmaya katkı sunması için öncelikli olarak belediye başta olmak üzere diğer yerel aktörlerle ilişkili olması gerektiği, kümelenme modelinin hayata geçirilmesi gerektiği, katma değerli ürün ortaya koyması gibi yol ve yöntemlerin ön plana çıktığı görülmüştür.

3) Katılımcılara Hatay'da faaliyet gösteren kooperatiflerin yerel kalkınmaya etkisine ilişkin avantaj ve dezavantajların neler olduğu sorulduğunda, kooperatiflerin Hatay'da sayıca fazla oluşunun hem avantaj hem de dezavantaj olduğu belirtilmiştir. Kooperatiflerin katma değerli ürün ortaya koyabilme potansiyeline sahip olması açısından avantajlı olduğu, ancak bu potansiyeli marka ürüne (katma değerli) dönüştürememe sorunu ön plana çıkan değerlendirmeler arasında yer almaktadır. Ayrıca kümelenme sisteminin olmayışı belirtilen önemli dezavantajlı durumlardan bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

4) Katılımcılara yöneltmiş olduğumuz ülkemizde ya da dünyada bildiğiniz belediye kooperatif işbirliği örnekleri var mıdır sorusuna ilişkin verilen cevaplar neticesinde katılımcıların dünyadan somut örnekler veremediği tespit edilmiştir. Özellikle Avrupa'da ülke olarak iyi uygulamaların olduğu belirtilmiştir. Ülkemizden verilen örnekler içerisinde Tunceli Ovacık Belediyesi ve İzmir Büyükşehir Belediyesi uygulamalarının en çok vurgulandığı görülmüştür.

5) Katılımcılara, belediyeler kooperatiflerden yerel kalkınma noktasında bir araç olarak faydalıyor mu, belediyeler bu konuda gerekli çabayı gösteriyor mu sorusu yöneltilmiş, ya da ne gibi sorumluluklara sahip olmalıdır sorusuna yönelik

verilen cevaplar genel olarak değerlendirildiğinde, ilk olarak kooperatiflerin yerel kalkınma sürecinde ilişkili olunması gereken öncelikli araçlar olduğu vurgusu yapılmıştır. Belediyelerin bu durumu önemsendiğini ancak eksikliklerin olduğu belirtilmiştir. Ayrıca sorumuza verilmiş olan cevaplardan oluşturulmuş söz konusu kodlamalar içerisinde, kooperatiflerle niteliklerine uygun olarak birebir ilişkilerin kurulması, kooperatiflerin hibe, teşvik, alım garantisi gibi yöntemlerle desteklenmesi önemli sorumluluklar arasında değerlendirilmiştir.

6) Katılımcılara yöneltilen Hatay Büyükşehir Belediyesi'nin ortağı olduğu kooperatif var mıdır sorusuna tüm katılımcılar doğrudan ortağı olunan bir kooperatif olmadığı cevabını vermişlerdir. Sorumuzun devamında Hatay Büyükşehir Belediyesi kooperatiflerle nasıl bir ortaklık ilişkisi kurmalıdır sorusuna ilişkin kooperatiflerin küresel ölçekte faaliyet gösteren bir şirkete bağlanması ve bu sürecin denetlenmesi işinin bizzat belediye tarafından yapılması gerektiği şeklinde değerlendirmenin ön plana çıktığı görülmüştür.

7) Katılımcılara kooperatifleşmenin belediye strateji eylem ve planları içerisinde nasıl yer alması gerektiği, Hatay Büyükşehir Belediyesi'nin bu duruma ilişkin faaliyetlerinin neler olduğu sorusu yöneltilmiş, katılımcılar sorumuza ilişkin yerel yönetimlerde stratejik planlamanın önemsendiğini buna ilişkin mevzuat düzenlemelerin yapıldığını belirtmişlerdir. Hatay Büyükşehir Belediyesi olarak kooperatifleşme konusunun yerel kalkınma stratejileri içerisinde çok önemsendiği vurgulanmış, belediyenin son stratejik eylem planında konunun ön plana çıkarıldığı değerlendirilmesi yapılmıştır. Kooperatifleşmenin stratejik kalkınma planlarının ana gündemlerinden biri olması gerektiği katılımcıların genelinin ortak vurgusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

8) Katılımcılara belediyeler yerel kalkınmada kooperatiflerden hangi amaç ve yöntemlerle faydalanabilir sorusu yöneltilmiş, katılımcıların verdiği cevaplar içerisinde sosyal belediyecilik imajının güçlendirilmesi, kadın istihdamını arttırmak ve kentlere doğru göçü önlemek amaçlarına yönelik kooperatiflerle işbirliği içerisinde olunması gerektiği vurgusu ön plana çıkmaktadır. Kooperatiflerle doğrudan ortaklık ya da dışarıdan sözleşme yöntemi ile mal, hizmet ya da insan gücü teminine gidilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

9) Katılımcılara, genel ve Hatay özelinde belediye kooperatif ilişkisinin önündeki engeller nelerdir ve bu sorunları çözmeye yönelik ne gibi önerileriniz var sorusunu yönelttiğimizde, soru kategorisine uygun olarak cevaplar üzerine belirlediğimiz kodlarda kaynak yetersizliği, hangi ürünün nasıl, hangi standartlarda üretileceği, yerel aktörler arası ilişki zayıflığı ve kooperatifler arası kümelenme sisteminin olmayışı belediye kooperatif ilişkilerini engelleyen önemli sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Devamında yer alan çözüm önerileriniz nedir sorumuza katılımcıların vermiş oldukları cevaplardan oluşturduğumuz kodlar içerisinde, belediye koordinatörlüğünde eğitim danışmanlık akademisi oluşturmak, aktörler arası işbirliğini geliştirmeye odaklanmak, kümelenmeyi teşvik etmek ön plana çıkana çözüm önerileridir.

10) Katılımcılara Hatay'ın marka kent olabilmesi açısından kooperatiflere ihtiyaç var mıdır sorusunu yönelttiğimizde verilmiş olan cevaplardan oluşturulmuş kodlardan kooperatiflerin marka kent olma sürecinde güvenli üretim aracı oldukları, marka kent olma sürecinde olumlu imaj yarattıkları, özellikle agro turizm noktasında Hatay ilinin markalaşabilmesine öncülük edebilecek yapılar olduğu şeklinde önemli sonuçlara ulaşılmıştır.

11) Katılımcılara Hatay'ın ev sahipliğini yapacağı EXPO 2021'in ilin kalkınması açısından nasıl sonuçlar doğuracağı, bu organizasyondan beklenenlerin neler olduğu sorusu yöneltildiğinde katılımcıların tamamının söz konusu organizasyondan beklentilerinin yüksek olduğu görülmüştür. Katılımcıların vermiş oldukları cevaplara istinaden oluşturmuş olduğumuz kodlardan uluslararası ticaretin artmasına paralel olarak 5 yıl gibi bir süre içerisinde 200 binin üzerinde istihdamın oluşacağı, özellikle tarımsal ürünlerin katma değerli hale geleceği, Hatay ilinde faaliyet gösteren üniversitelerin bu sürece yönelik arge faaliyetleri geliştireceği ve tüm bunların sonucu olarak gıda sektöründe yaklaşık 1 milyar Euro gelir sağlanacağı şeklinde sonuç ve beklentilerin oluşacağı görülmüştür.

12) Katılımcılara EXPO 2021 kapsamında kooperatiflerin rolü nedir sorusunu yönelttiğimizde verilmiş olan cevaplardan kooperatiflerin bu süreçte çok önemsendiği fakat özellikle katma değerli üretim ve markalaşma noktasında ciddi eksikliklerin olduğu ve organizasyon tarihine kadar bu eksikliklerin tamamlanamayacağı vurgusunun önemli bir sorun olduğu görülmüştür. Ayrıca

kooperatifler arası ilişkilerin yeterli düzeyde olmaması, EXPO standartlarına uygun kooperatif sayısının az olması kooperatiflerin durumuna ilişkin verilen olumsuz cevaplar içerisinde yer almaktadır.

5.8. Hatay İli Sınırları İçerisinde Faaliyet Gösteren Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri Başkan ve Üyelerine Yönelik Yapılan Nitel Araştırmanın Bulguları ve Yorumları

Hatay ili sınırları içerisinde faaliyet gösteren tarımsal kalkınma kooperatifleri başkan ve yönetim kurulu üyeleri ile nitel araştırma yöntemlerinden biri olan yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Söz konusu görüşmeler randevu sistemiyle yüz yüze ve telefonla iletişim yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Yüz yüze görüşmeler kooperatif başkanları ve yönetim kurulu üyeleri ile kooperatif binasında ya da telefonla gerçekleştirilmiştir. Hatay ili genelinde faaliyet gösteren toplam 42 tarımsal kalkınma kooperatifinin 40'ı ile yüz yüze ve telefonla görüşme sağlanmıştır. 40 kooperatif başkanı ve sekiz yönetim kurulu üyesi olmak üzere toplamda 48 kişi ile görüşme sağlanmıştır. Görüşmeye dâhil olan tüm katılımcılara sorular ayrı ayrı yöneltilmiş olup ortalama her görüşme 15 dakika olarak gerçekleşmiştir. Görüşmeler sonunda elde edilen veriler betimsel ve içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir. Nitel araştırmamıza katılan görüşmecilerin demografik özellikleri aşağıdaki tablo 27'de gösterilmiştir.

Tablo 27.*Nitel Araştırmaya Katılan Görüşmecilerin Demografik Özellikleri*

Görüşmeciler	Yaş	Mezuniyet	Cinsiyet	Branş	Kooperatif Deneyim Süresi	Statü
G1	58	İlkokul	Erkek	Çiftçi	3	Başkan
G2	37	Lise	Erkek	Çiftçi	2	Başkan
G3	58	Lise	Erkek	Muhasebeci	24	Başkan
G4	52	Lise	Erkek	Satış Danış.	3	Başkan
G5	50	Lise	Erkek	Çiftçi	2	Başkan
G6	39	Üniversite	Erkek	Tekstil	18	Başkan
G7	54	İlkokul	Erkek	Çiftçi	7	Başkan
G8	58	Lise	Erkek	Muhtar	8	Başkan
G9	52	Lise	Erkek	Çiftçi	2	Başkan
G10	50	Lise	Erkek	Çiftçi	5	Başkan
G11	58	Lise	Erkek	Kitapçı	2	Başkan
G12	45	İlkokul	Erkek	Ormancı	8	Başkan
G13	70	İlkokul	Erkek	Çiftçi	30	Başkan
G14	40	Ortaokul	Erkek	Ormancı	20	Başkan
G15	43	Ortaokul	Erkek	Şoför	9	Başkan
G16	47	Ortaokul	Erkek	Ormancı	18	Başkan
G17	50	İlkokul	Erkek	Ağacı	16	Başkan
G18	45	Ortaokul	Erkek	Hayvancılık	8	Başkan
G19	50	Ortaokul	Erkek	Halı Yık.	12	Başkan
G20	48	Ortaokul	Erkek	Çiftçi	13	Başkan
G21	42	İlkokul	Erkek	Çiftçi/Orm.	8	Başkan
G22	57	İlkokul	Erkek	Çiftçi	10	Başkan

Tablo 27 (Devamı):

G23	45	İlkokul	Erkek	Ormancı	7	Başkan
G24	47	Ortaokul	Erkek	Çiftçi	8	Başkan
G25	50	Ortaokul	Erkek	Çiftçi	10	Başkan
G26	43	İlkokul	Erkek	Ormancı	10	Başkan
G27	53	İlkokul	Erkek	Muhtar	3	Başkan
G28	49	Üniversite	Erkek	Mali Müş.	2	Başkan
G29	41	Üniversite	Erkek	Öğretmen	2	Başkan
G30	66	Üniversite	Erkek	Öğretmen	16	Başkan
G31	46	Ortaokul	Erkek	Çiftçi	7	Başkan
G32	52	İlkokul	Erkek	Şoför	1	Başkan
G33	43	İlkokul	Erkek	Fayans Ust.	3	Başkan
G34	54	İlkokul	Erkek	Çiftçi	12	Başkan
G35	50	Üniversite	Erkek	İnş.Müh.	3	Başkan
G36	60	Üniversite	Kadın	Mali Müş.	3	Yön.Kur.
G37	54	Ortaokul	Erkek	Zirai İlaç Satış	15	Başkan
G38	42	Ortaokul	Erkek	Fidan Yetiştirici	11	Başkan
G39	56	İlkokul	Erkek	Çiftçi	16	Başkan
G40	50	İlkokul	Erkek	Çiftçi	15	Başkan
G41	48	Ortaokul	Erkek	Çiftçi	10	Başkan
G42	56	Ortaokul	Erkek	Ormancı	12	Başkan
G43	34	Üniversite	Kadın	Girişimci	2	Üye
G44	36	Ortaokul	Kadın	Çiftçi	5	Üye
G45	41	Ortaokul	Erkek	Boyacı/Çiftçi	2	Üye
G46	37	Lise	Erkek	Pazarcı	5	Üye
G47	44	Ortaokul	Kadın	Çiftçi	1	Üye
G48	46	Ortaokul	Kadın	Çiftçi	15	Üye

5.8.1. Nitel Araştırmanın Bulguları ve Yorumları

Hazırlanan yarı yapılandırılmış nitel görüşme soruları toplamda 48 kişiye yöneltilmiştir. Görüşme formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm katılımcıların demografik bilgilerini öğrenmeye yönelik oluşturulmuş sorulardan oluşmaktadır. İkinci bölüm 7 ana başlık altında oluşturulmuş toplam 42 sorudan oluşmaktadır. Görüşmecilerin görüşme sorularına vermiş oldukları cevaplar söz konusu 7 ana başlık altında ele alınmış olup bazı sorular birleştirilerek görüşmecilere yöneltilmiştir. Görüşmecilerin görüşlerine doğrudan yer verilmiş ve birtakım bulgulara ulaşılmıştır. Devamında bulgular sistematik ve açık bir biçimde betimlenmiş ve yorumlanmıştır

5.8.1.1. Kooperatifçilik Bilgi Düzeyi

Kooperatifçilik iş bölümüne dayalı sadece kar elde etmek için oluşturulmamış hukuki tüzel kişiliğe sahip ortaklık faaliyetidir. Kooperatiflerin en belirgin özelliklerinden biri faaliyet türü fark etmeksizin gönüllü katılımın olmasıdır. Kooperatifler üretilen ürünlerin pazarlanmasını kolaylaştıran, birlikte ve planlı üretimi mümkün hale getiren görece istihdam yaratma etkisi olan ve bu yönüyle göçün önlenmesine de katkı sağlayan yerel kalkınma açısından önemli yapılardır. Katılımcılara kooperatifçilik bilgi düzeyini ölçmeye yönelik 4 alt soru yöneltilmiştir. Bu sorular sırasıyla şu şekildedir:

5.8.1.1.1. Kooperatif Üyelerinin Kooperatifçilik Tanımları

Araştırmamız kapsamında görüşmecilere ilk olarak kooperatifçilik size neyi ifade ediyor sorusu yöneltilmiştir. Görüşmecilerin tamamı kooperatiflerin birlik, beraberlik, ortaklaşa üretim yönüne vurgu yapmışlardır. Söz konusu sorumuza ilişkin S.S. Defne Harbiye, Sinanlı, Dursunlu, Turunçlu Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci şu şekilde cevap vermiştir:

“Kooperatifçilik, dağınık olan üretimi, kendine yetemeyen insanları bir araya getirmek onlara pazar olanağı sağlamak için oluşturulmuş birliklerdir. Ben kooperatifçiliği toplum olabilmenin önemli araçlarından biri olarak görüyorum. Çünkü toplum olabilmenin ilk şartı ortaklaşa üretim yapabilmek, bunu sağlayamazsak toplum olmayız, topluluk oluruz. Kooperatifçiliğe böyle bir anlam da yüklemek lazım bence” (G11).

S.S. Kırıkhan Alsancak ve Diğer Mahalleler Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci ile yapmış olduğumuz görüşmelerde yaklaşık 13 yıl Çukobirlik ve Tariş'in müfettişliğini yaptığı ve 2012-2017 yılları arasında Çukobirlik Genel Müdürü olarak çalıştığı bilgisine ulaştık. Görüşmeci kooperatifçiliğe ilişkin şu açıklamalarda bulunmuştur;

“Kooperatifler, üyelerin birlik ve dayanışma içerisinde yapmış oldukları üretimlerini hak ettiği ölçüde pazarlayabilmek, girdi maliyetlerini düşürebilmek ve esasında küçük üreticiyi üretimden koparmamak ve üretimi sürekli hale getirmek için oluşturulmuş gönüllü dayanışma birlikleridir” (G28).

S.S. Melekli Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci kooperatifçiliğe ilişkin “bir elin sesi çıkmıyor” benzetmesi yaparak kooperatifçiliği, “birlikte üretmek amacıyla eşit haklara sahip olarak bir araya gelmiş insanların üretme, ekonomik değer yaratma faaliyeti” olarak tanımlamıştır (G5).

S.S. Ernar Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci kooperatifçiliğe ilişkin “İnsanları birleştirici bir yol, insanların beden, akıl ve maddi olarak bir araya gelerek maliyetleri düşürebileceği bir birlik anlıyorum ben” (G19) ifadelerini kullanmıştır.

Hıdırbey Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; “kooperatifçilik, üreticinin ayakta kalması içindir. Birlik ve beraberlik sağlar” (G46) açıklamasında bulunmuştur.

Yöneltmiş olduğumuz soru kategorisine ilişkin oluşturulan kodlar aşağıda tablo 28’de gösterilmiştir:

Tablo 28

Sizce Kooperatifçilik Ne Anlam İfade Ediyor Kategorisine İlişkin Bulgular

Görüşmeciler	Kodlar
G5	Üretim için bir araya gelmek, birlikte ekonomik değer yaratma faaliyeti
G11	Ortaklaşa üretim yapabilme aracı, topluluktan toplum olmaya geçebilmenin önemli bir aracı
G19	İnsanları birleştirici yol, üretim maliyetlerini düşürmek için birlik ve beraberlik
G28	Birlik ve dayanışma içerisinde üretim, üretim girdi maliyetlerini düşürme aracı
Diğer Görüşmeciler	Birlik ve beraberlik, ortaklaşa üretim

Tablo 28’de görüşmecilerin “kooperatifçilik sizce ne anlam ifade etmektedir” sorusuna vermiş oldukları cevaplardan oluşturmuş olduğumuz kodlar incelendiğinde

yapılan tanımlamalar içerisindeki ortak vurgunun ‘birlik ve dayanışma, ortaklaşa üretim’ olduğu görülmüştür.

5.8.1.1.2. Kooperatif Üyelerinin Kooperatifçilik İlkeleri

Devamında yöneltmiş olduğumuz kooperatifçilik ilkeleri hakkında ne söyleyebilirsiniz, bunlar içerisinde sizce en öncelikli öneme sahip olan hangisidir sorusuna, verilen cevaplardan bazıları şu şekildedir:

Söz konusu önemli kooperatifçilik ilkelerinin ne olduğu sorusuna S.S. Samandaş İmece Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Yönetim Kurulundan bir görüşmeci, “En önemli kooperatifçilik ilkeleri işbirliği, doğal ve sağlıklı üretim, birlikte kalkınma” ifadelerine yer vermiştir. (G35) Ayrıca farklı olarak S.S. Defne Harbiye, Sinanlı, Dursunlu, Turunçlu Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir yönetici (G11) ve S.S. Ovakent Sıçanlı Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci (G6), S.S. Melekli Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci (G5), kooperatifçiliğin şeffaf ve hesap verebilir bir anlayışa sahip olması gerektiğini vurgulamışlardır. Görüşmeciler içerisinde kooperatifçiliğin önemli bir ilkesi olarak “topluma karşı sorumluluk” (G47) ve “kooperatifler arası işbirliği sorumluluğu” (G48).

vurgularını yaparlar olmuştur.

Kooperatifçilik ilkelerinin neler olduğunu öğrenmeye yönelik oluşturduğumuz kategoriye ilişkin belirlenen kodlar Tablo 29’da gösterilmiştir:

Tablo 29

Kooperatifçilik İlkeleri Nelerdir Kategorisine İlişkin Bulgular

Görüşmeciler	Kodlar
G5,G6,G11	Şeffaflık hesap verebilirlik
G35	İşbirliği, doğal ve sağlıklı üretim, birlikte kalkınma
G47	Topluma karşı sorumluluk
G48	Kooperatifler arası işbirliği
G12,G14,G16, G24,G39,G40,G41	Görüş bildirmediler
Diğer Görüşmeciler	Birlik ve beraberlik, gönüllü katılım

Tablo 29’da görüşmecilerin “kooperatifçilik ilkeleri nelerdir” sorusuna vermiş oldukları cevaplardan oluşturulmuş kodlar incelendiğinde görüşmecilerin ortak vurgusu ‘birlik ve beraberlik, gönüllü katılım’ olmuştur. Yine kooperatifçilik ilkeleri arasında şeffaflık ve hesap verebilirliğin önemli olduğu belirtilmiştir. Kooperatifçilik ilkelerine ilişkin bilgi sahibi olmayan katılımcıların büyük oranda

ormancılık faaliyeti içerisinde olan tarımsal kalkınma kooperatifleri üyesi olduğu görülmüştür.

5.8.1.1.3. Kooperatif Üyelerinin Kuruluş Sürecine İlişkin Bakışları

Bilgi düzeyini ölçmeye yönelik görüşmecilere yöneltilmiş olduğumuz tarımsal kalkınma kooperatiflerinin kuruluşu için yasal prosedürler nelerdir sorusuna ilişkin verilmiş olan cevaplar, görüşmecilerin kooperatif kuruluş sürecine genel olarak vakıf olduklarını göstermektedir.

5.8.1.1.4. Tarım, Sanayi ve İstihdama Katkı

Araştırmamız kapsamında kalkınma kooperatiflerinin tarım, sanayi ve istihdama katkısı anlamında her hangi bir bilgiye sahip misiniz sorusuna genel olarak kooperatiflerin tarım, sanayi ve işgücüne etkisinin olumlu olacağı yönünde cevaplar verilmiştir. Kooperatiflerin söz konusu alanlara ilişkin önemli katkılar sağladığına yönelik olarak S.S. Melekli Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci şu açıklamalarda bulunmuştur:

“Özellikle ABD ve Avrupa’da kooperatifçilikte kümelenme yöntemi uygulanmaktadır. Bu yöntemle ürünler katma değerli ve planlı bir şekilde üretilmektedir. Biz önder çiftçi ekibi olarak İtalya, İspanya ve Hollanda’da kooperatifleri ziyaret ettik. Mesela Hollanda’da 5000’in üzerinde çalışanı olan, büyük fabrikalarda üretim yapan tarımsal kooperatifler var. Bizde de Torku aklıma gelenlerden. Ayrıca daha yerel başarılı örnekler de var. İzmir Doğanbey Kooperatifi aklıma gelenlerden. Ayrıca Tunceli’de uygulanan kooperatifçilik hem tarıma hem de eğitime güzel katkılar sağlıyor diye biliyorum.” (G5).

S.S. Samandağ İlçe Merkezi ve Mahalleleri Tarımsal Kooperatifi kurucu üyelerden olan bir görüşmeci;

“Fransa ve Hollanda kooperatifler aracılığıyla özellikle katma değerli tarımsal ürünler ortaya koymaktadırlar. Devlet desteğini alabilmiş kooperatifler hızlı gelişebiliyorlar. Torku, Tariş, Egebirlik bunların güzel örnekleri. Şimdi sayısal bilgiler veremiyorum ama hem istihdama hem de sanayiye önemli katkılar sunmaktadırlar.” (G36)

şeklinde değerlendirme yapmıştır.

Kooperatifçiliğin tarımsal alana etkisine yönelik bir başka görüşmeci; *“kooperatifimiz sayesinde tarımsal ürün çeşidimiz arttı. Bu durum pazarımızı arttırdı.*

Özellikle kadınlar stantlarda her mevsim çalışma, para kazanma imkânı buluyor”(G46) açıklamasında bulunmuştur.

Sonuç olarak araştırma kapsamında yöneltilmiş olduğumuz dört soruya verilen cevaplar çerçevesinde kooperatif üyelerinin kooperatifçilik bilgi düzeyleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Ancak ormancılık faaliyeti ile uğraşan kalkınma kooperatiflerinin kooperatifçilik bilgi düzeyine ilişkin yetersiz oldukları görülmüştür.

5.8.1.2. Kooperatiflerin Kuruluş, Faaliyet ve Amaçları

Araştırmamız kapsamında bu başlık altında katılımcılara 5 soru yöneltilmiştir. Yöneltilen sorular şu şekilde alt başlıklandırılmıştır:

5.8.1.2.1. Kooperatifin Bağlı Olduğu Bakanlığa İlişkin Görüşler

Görüşmecilere yöneltilmiş olduğumuz yöneticisi ve/veya üyesi olduğunuz kooperatif hangi bakanlık bünyesinde kurulmuştur sorusuna üç ormancılık faaliyeti sürdüren kalkınma kooperatifi üyesi dışında “Tarım ve Orman Bakanlığı” şeklinde cevap verilmiştir.

5.8.1.2.2. Kooperatifin Kuruluş Amacına İlişkin Görüşler

Görüşmecilere kooperatifiniz hangi amaçlara bağlı olarak kurulmuştur şeklinde yöneltilmiş olduğumuz soruya görüşmecilerin çoğunluğu ekonomik beklentilerle kooperatif kurduklarını ifade etmişlerdir. Ekonomik amaç dışında sosyal kültürel ve eğitim alanlarında faaliyet yürütmeyi amaçlayan kooperatifleri temsil eden görüşmecilerin sorumuza vermiş oldukları cevaplar şu şekildedir:

S.S. Arsuz İlçe Merkezi ve Mahalleleri Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“bölge öğrencilerimize gelirimiz kapsamında burs desteği sağlayacağız, ayrıca Arsuz’da yöresel ürün festivali gerçekleştirmeyi düşünüyoruz, bu faaliyet ekonomik bir değer sağlamakla birlikte insanları bir araya getiren eğlendiren, kaynaştıran bir etkisi de olacak, kuruluş ana sözleşmemizde bunlara yer verdik, ayrıca ilk yönetim kurulu toplantımızda bu faaliyetlerin planını yaptık.” (G9)

açıklamasında bulunmuştur.

S.S. Melekli Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci, ekonomik amaç dışında özellikle eğitim faaliyetlerini destekleme amaçlarının olduğunu belirtmiştir. Görüşmeci yöneltmiş olduğumuz soruya ilişkin şu değerlendirmeleri yapmıştır:

“doğru ve verimli bir tarım üretimi için Demirköprü (Reyhanlı yolu) civarında üniversitenin de destekleyeceği Tarım Meslek Lisesi kuracağız. Bu projeye ilgili yer tahsisi gibi önemli ön çalışmalar tamamlandı. Bu eğitim çalışması sayesinde kooperatif olarak ekonomik ve üye sayısı olarak daha da büyüyeceğiz.”(G5)

Ekonomik amacının dışında başka bir amaca vurgu yapan S.S. Dörtnar Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“yakın zamana kadar kooperatifimiz eğitime destek amaçlı Dörtöl’de okullarımızın ihtiyaç duyduğu hizmetlerin alınmasında yardımcı oluyordu. Özellikle okulların boyanması işine bizzat yardımcı oluyorduk. Ama şu an bu destekleri veremiyoruz.” (G13) açıklamasında bulunmuştur.

Yine S.S. Gökdere Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; “Kooperatifimizin gelir fazlasının büyük bir kısmını eğitim faaliyetlerine harcıyoruz. Yönetim kurulu olarak karar aldık.” (G20) açıklamasında bulunmuştur

Kooperatifin tarım turizmini canlandırma etkisine vurgu yapan bir görüşmeci “bizim kooperatifimiz tarım turizminin geliştirilmesini de amaçlamaktadır. Gastroköy projemiz bu amaçlı” (G43) şeklinde bir değerlendirme yapmıştır.

Son olarak kooperatiflerin sürekli üretim ve kalkınma açısından birlik ve beraberlik kültürünün oluşmasını amaçlaması gerektiğini savunan bir katılımcı; *“kooperatifler her şeyden önce birlik ve beraberlik kültürünü oluşturmayı amaçlamalıdır. Biz kooperatifimizi öncelikli bu amaç için kurduk” (G35)* vurgusu yapmıştır.

Kooperatiflerin kuruluş amacına yönelik yönelttiğimiz soru kategorisine yönelik oluşturulan kodlar Tablo 30’da gösterilmiştir:

Tablo 30*Kooperatifin Kuruluş Amaçları Nelerdir Kategorisine İlişkin Bulgular*

Görüşmeciler	Kodlar
G5	Doğru ve verimli bir tarım üretimi
G9	Öğrencilere burs desteği sağlamak, yöresel ürün festivali yapmak
G13,G20	Ekonomik beklentiler dışında eğitime destek vermek
G35	Birlik ve beraberlik kültürü oluşturmak
G43	Tarım turizmini geliştirme
Diğer Görüşmeciler	Ekonomik

Tablo 30’da görüşmecilerin “kooperatifinizin kuruluş amaçları nelerdir” sorusuna vermiş oldukları cevaplardan oluşturulmuş kodlar değerlendirildiğinde genel olarak ekonomik amaçlı kurulmuş olduğu cevapları verilmiş, ayrıca sosyal kültürel amaçlar taşıyan kooperatifler olduğu da gözlenmiştir. Bunların dışında dayanışma kültürü oluşturmak, öğrencilere burs desteği sağlamak, tarım turizmine katkı sağlamak, doğru tarımsal ürünler üretmek amacı kooperatiflerin kuruluş amaçları arasında yer almaktadır.

5.8.1.2.3. Kooperatifin Faaliyet Alanına İlişkin Görüşler

Kooperatifinizin faaliyet alanı hakkında bilgi verir misiniz sorusuna görüşmecilerin hemen hemen tamamı yerel düzeyde faaliyet gösterdikleri cevabını vermişlerdir. Ayrıca ulusal ve uluslararası düzeyde ticari faaliyetleri olan kooperatif de bulunmaktadır. Bu bağlamda;

S.S. Ernar Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; “özellikle narenciye türü olan okitsu ve satsuma mandalinasını Romanya ve Bulgaristan’a ihraç ediyoruz. Irak’a da yerli cins portakal ve mandalina ihracatımız oluyor. İç piyasada İstanbul, Ankara ve Erzurum illerine narenciye gönderiyoruz.” (G19) açıklamasında bulunmuştur.

Ayrıca görüşme yaptığımız kooperatiflerin bir kısmı yeni kurulan kooperatifler olduğu için yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde ticari faaliyet

gerçekleştiremediklerini ancak buna yönelik projelerinin olduğunu belirtmişlerdir (G2, G11, G15, G26, G28, G39, G40).

Kooperatiflerin faaliyet alanını öğrenmeye yönelik oluşturulan soru kategorisi ve kodlar Tablo 31’de gösterilmiştir:

Tablo 31

Kooperatifin Faaliyet Alanı Kategorisine İlişkin Bulgular

Görüşmeciler	Kodlar
G19	Ankara, İstanbul, Erzurum, Romanya, Bulgaristan, Irak
G2,G11,G15,G26 G28,G39,G40	Henüz faaliyet yok
Diğer Görüşmeciler	Yerel düzeyde

Tablo 31’de görüşmecilerin “kooperatifinizin faaliyet alanı nedir” sorusuna vermiş oldukları cevaplardan oluşturduğumuz kodlar incelendiğinde bir kooperatif dışında kooperatiflerin tamamının yerel düzeyde faaliyet gösterdiği görülmüştür. Ayrıca yedi kooperatifin hiçbir faaliyette bulunmadığı, tasfiye aşamasında olduğu görülmüştür.

5.8.1.2.4. Kooperatif Faaliyet Türüne İlişkin Görüşler

Araştırmamız kapsamında görüşmecilere kooperatif faaliyetiniz hangi türdedir sorusu yöneltilmiş olup, kooperatiflerden 29’unun tarımsal üretim faaliyetinde, 11’inin ise fidan ve ormancılık faaliyetinde bulunduğu bilgisine ulaşılmıştır.

5.8.1.2.5. Kooperatif Kurmaya Yönelten Etkenler Üzerine Görüşler

Araştırmamız kapsamında görüşmecilere sizi kooperatif kurmaya ya da kooperatife ortak olmaya yönelten etkenler neler olmuştur sorusu yöneltilmiştir. Görüşmeciler genelde ekonomik problemleri aşmak, özellikle üretilen ürünlerin hak ettiği değerde pazarlanabilmesi için kooperatif kurduklarını veya kooperatiflere üye olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca ormancılık faaliyeti yürüten tarımsal kalkınma kooperatifleri fidan dikim ve orman kesim faaliyetini bizzat köylülerin

gerçekleştirebilmesi için zorunlu olarak kooperatif kurduklarını ifade etmişlerdir. Yöneltilmiş olduğumuz sorumuza verilmiş cevaplardan bazıları şu şekildedir:

S.S. Çat Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“orman kesim işlerini başka bölgelerden gelen kişilere yaptırıyorlardı, bunu önlemek için, kesim ve fidan dikim işini bizzat yerli halkın yapması için kooperatif kurduk”* (G12) açıklaması yapmıştır.

Kooperatif kuruluş gerekçesi olarak S.S. Gökdere Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“kooperatif, zamanında (1964 senesinde) Almanya'ya işçi olarak gitmek için kurulmuş”* (G20) ifadesini kullanmıştır.

S.S. Kuzuculu Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“gittiğimiz yerlerde söz sahibi olmak için, yabancıların kesim yapmasını önlemek ve birlikte köyümüz kazansın diye kooperatif kurmaya karar verdik”* (G17) değerlendirmesi yapmıştır.

S.S. Vakıflı Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“biz kooperatifi bir okul gibi düşündük. Yaklaşık 40 haneli bir köyüz. Ve her hane kooperatif üyesi. Kooperatif bize ekonomik, sosyal birçok açıdan katkı sağlıyor. Biz de zaten bu amaçlarla kurduk kooperatifi. Ayrıca tarımsal açıdan organik standartlarda üretim (seracılık) faaliyeti için kurduk ve başarılı da olduk” (G37)

açıklamasında bulunmuştur.

S.S. Hıdırbey Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“Hıdırbey köyü turizm potansiyeli olan bir bölge. Özellikle Musa ağacı sayesinde yerli yabancı turist potansiyeli olan bir yer. Samandağ ilçesine çok yakın olması da ziyaretleri arttırıyor. Bu sayede köylü ürünlerini pazarlamak noktasında sıkıntı yaşamıyor. Kooperatifi ürünlerimizi planlı ve iyi bir fiyata satabilmek amacıyla kurduk.” (G34)

şeklinde bilgiler vermiştir.

S.S. Ocaklı Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“kooperatifimizi bölgede hayvancılığı canlandırmak için kurduk”* (G18) ifadesini kullanmıştır.

S.S. Arsuz İlçe Merkezi ve Mahalleleri Kooperatifinden bir görüşmeci;

“biz kooperatif kurucuları tarımsal üreticisiyiz. Ben maydanoz üreticisiyim. Geçen sene tüccara 100. 000 TL'mi kaptırdım, alamıyorum, zaten umudum da yok. Hemen hemen bütün üreticiler bu sıkıntıları yaşıyor. Biz tüccar, aracı kesimi tamamen aradan kaldırmak için kooperatif kurduk” (G9)

ifadelerini kullanmıştır.

S.S. Defne Harbiye, Sinanlı, Dursunlu, Turunçlu Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“kooperatifimizi 3 ay gibi kısa bir zaman önce elbette değerli yöresel ürünlerimizi katma değerli hale getirmek için kurduk. Ama aynı zamanda kooperatifi sosyal kooperatifçilik anlayışı ile kurduk, planlarımızı ona göre yaptık. Çalışan üye kadınlarımızın çocukları için kreş planladık. Bununla ilgili belediyeler başta olmak üzere birçok yerle görüştük. Ayrıca herkese açık müzik ve tiyatro çalışmalarımız olacak” (G11).

şeklinde kooperatif kuruluş amacına ilişkin plan ve projeleri açıklamıştır.

Görüşmecilere sorduğumuz sizi kooperatif kurmaya yönelten etkenler nelerdir kategorisine ilişkin oluşturulan kodlar yukarıda Tablo 32’de gösterilmiştir.

Tablo 32
Kooperatif Kurmaya Yönelten Etkenler Nelerdir Kategorisine İlişkin Bulgular

Görüşmeciler	Kodlar
G9	Tüccar gibi aracıları ortadan kaldırmak isteği
G11	Katma değerli ürün ortaya koymak, sosyal aktiviteler gerçekleştirmek
G17	Söz sahibi olmak, yabancıların orman kesimi yapmasını engellemek
G18	Hayvancılığı canlandırmak
G20	Almanya’ya işçi olarak gitmek
G34	Turizm potansiyelini değerlendirmek, ürünleri iyi fiyata satabilmek
G37	Köyümüzü ve kültürümüzü korumak
G3,G4,G10,G12 G14,G15,G22,G32 G33,G38,G39,G40,G41	Orman kesim ve fidan dikim işini yapabilmek
Diğer Görüşmeciler	Ekonomik problemleri aşmak isteği, ürünleri hak ettiği değerde satabilmek

Tablo 32’de görüşmecilerin “sizleri kooperatif kurmaya yönelten etkenler nelerdir” sorusuna vermiş oldukları cevaplar değerlendirildiğinde görüşmeciler tarafından birçok etkenin belirtildiği görülmüştür. Bu etkenler içerisinde ekonomik problemleri aşma isteğinin en çok dile getirilen etken olduğu görülmektedir. Ayrıca orman kesim ve fidan dikim işi kooperatif kurmaya yönelten etkenler arasında belirtilmiştir. Bunların dışında aracısız üretim yapmak, hayvancılığı canlandırmak, Almanya’ya işçi gönderebilmek, köy kültürünü korumak, ürünleri değerinde satmak gibi etkenler görüşmeciler tarafından belirtilmiştir.

5.8.1.3. Kooperatiflerin Mali Yapısına İlişkin Görüşler

Araştırmamız kapsamında Hatay’da faaliyet gösteren tarımsal kalkınma kooperatiflerinin mali durumlarını öğrenmeye yönelik 5 alt soru oluşturulmuştur. Alınan cevaplar neticesinde tarımsal kalkınma kooperatifleri içerisinde önemli gelir kaynağı oluşturan kooperatifler olduğu gibi mali kaynak yetersizliği yaşayan kooperatiflerin de olduğu görülmüştür. Hatta üye aidatlarını toplamada problem yaşayan kooperatifler de bulunmaktadır. Yapılan görüşmelerde özellikle ormancılık faaliyeti içerisinde olan tarımsal kalkınma kooperatiflerinin ciddi mali problemler yaşadığı görülmüştür. Görüşmecilere yöneltilmiş olduğumuz soru başlıkları aşağıda sırasıyla verilmiştir:

5.8.1.3.1. Kooperatifin Gelir Kaynaklarına İlişkin Görüşler

Görüşmecilere ilk olarak yöneltilmiş olduğumuz, kooperatifinizin gelir kaynakları (ticari faaliyet, hibe, bağış, ödüller, kiralama, sponsorluklar, v.s.) nelerdir sorusuna 11 tarımsal kalkınma kooperatifi dışında diğer tüm kooperatifler, 3 yıl içerisinde kuruldukları için ve projelendirdikleri faaliyetleri hayata geçirme aşamasında pandemi talihsizliği gibi nedenlere bağlı olarak herhangi bir gelir getirici faaliyette bulunamadıklarını belirtmişlerdir. Bu süreçte üye aidatları ile ayakta kalmaya çalışmaktadırlar. Bunun yanı sıra önemli gelir kaynağına sahip kooperatifler de bulunmaktadır. Söz konusu kooperatifler içerisinde;

S.S. Arsuz İlçe Merkezi ve Mahalleleri Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“özellikle maydonoz, limon ve zeytinyağı üretiminden önemli ölçüde gelir sağlamaktayız”* açıklamasında bulunmuştur.(G9)

S.S. Ernar Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“kooperatifimiz eskiden narenciye ihracatı üzerinden önemli gelir sağlamaktaydı, şimdi iç piyasaya narenciye satışı üzerinden gelir elde etmekteyiz, ayrıca kooperatifimize ait narenciye boylama ve paketleme fabrikası var, burayı kiraya verdik, oradan da bir gelir sağlamaktayız” (G19).

değerlendirmesinde bulunmuştur.

S.S. Dörtner Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“yakın bir zamana kadar kooperatifimiz bölgemizde faaliyet gösteren meyve suyu fabrikası olan Güneysu fabrikasının en büyük ortağı idi. Ancak şu an fabrika kapandı. Kooperatif olarak Meysu fabrikasına meyve vermekteyiz.

Ayrıca tarımsal üretim için gerekli zirai ilaç satışı üzerinden gelir elde etmekteyiz” (G13).

şeklinde açıklama yapmıştır.

S.S. Vakıflı Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“bizim kooperatifimiz bir kadın eli kooperatifi. Bu durum bizim için başlı başına bir gelir kaynağı. Çünkü kadınlar üretimde çok yaratıcılar, çalışkanlar. Bu köy turizm potansiyeli yüksek bir bölge. Kooperatif olarak üretmiş olduğumuz hemen hemen her türlü yöresel ürünlerimizin satışı üzerinden önemli ölçüde gelir sağlamaktayız” G37).

şeklinde görüşlerini ifade etmiştir.

Görüşmecilere kooperatifin gelir kaynaklarını öğrenmeye yönelik yönelttiğimiz soru kategorisine ilişkin oluşturulan kodlar Tablo 33’de gösterilmiştir:

Tablo 33
Kooperatifin Gelir Kaynakları Nelerdir Kategorisine İlişkin Bulgular

Görüşmeciler	Kodlar
G5	Deri eldiven üretimi
G9	Maydanoz, limon ve zeytinyağı üretim ve ticareti
G13	Zirai ilaç satışı, meysu fabrikasına narenciye satışı
G19	Narenciye satışı, narenciye paketleme fabrikası kira geliri
G20	Tavuk çiftliği tesisi
G22	Zeytin ve zeytinyağı satışı
G25	Fıstıkçanı üretimi ve satışı
G35	Zeytinyağı üretimi ve satışı
G36	6 tane marka tescilli yöresel ürün ticareti, hibe desteği
G37	Her türlü yöresel ürün üretimi ve satışı
G38	Fide-fidan yetiştiriciliği ve satışı
Diğer Görüşmeciler	Sabit bir gelir yok

Tablo 33’de görüşmecilerin “kooperatifin gelir kaynağı nedir” sorusuna vermiş oldukları cevaplardan oluşturmuş olduğumuz cevaplar incelendiğinde 11 tarımsal kalkınma kooperatifi dışında diğer kooperatiflerin sabit ve sürekli bir gelire sahip olmadıkları görülmüştür. Kooperatifler genelde zeytinyağı başta olmak üzere tarımsal yöresel ürünlerin üretim ve satışı üzerinden gelir elde etmektedirler. Bunun dışında deri eldiven üretimi, maydanoz üretimi, narenciye üretimi, zirai ilaç satışı,

tavuk çiftliği, fıstıkçanı üretimi, fide ve fidan satışı gibi değişik üretim faaliyetleri üzerinden gelir elde eden kooperatiflerin de olduğu görülmüştür.

5.8.1.3.2. Kooperatifin Gelir-Gider Durumuna İlişkin Görüşler

Araştırmamız kapsamında görüşmecilere kooperatifinizin gelir-gider durumu hakkında bilgi verir misiniz sorusu yöneltilmiştir. 10 kooperatif dışında diğer tüm kooperatiflerin gelirlerinin giderlerini karşılamadığı ve sadece üye aidatları ile kooperatiflerinin temel zorunlu giderlerini karşıladıkları bilgisine ulaşılmıştır.

5.8.1.3.3. Gelir Fazlası Oluşan Kooperatiflerin Faaliyetlerine İlişkin Görüşler

Devamında görüşmecilere yöneltilmiş olduğumuz ‘oluşan gelir fazlasını nasıl kullanıyorsunuz, ortak/üyeler için neler yapıyor, toplum ve çevre yararına faaliyetlerde destek amaçlı kullanıyor musunuz’ sorusuna görüşmecilerden şu cevaplar alınmıştır

S.S. Sıçanlı Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“biz kooperatif olarak fabrikalara deri eldiven üretiyoruz. Ayrıca yelek (cepken) üretimi de yapıyoruz. Gelir fazlamız oluşuyor, iyi kötü. Oluşan gelir fazlasının bir kısmını Özbek kültürünü yaşatmak için yapılan kültürel etkinliklere ayırıyoruz” (G6)

açıklamasında bulunmuştur.

S.S. Söğüt Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“kooperatifimiz fıstık çanı üretimi yapmaktadır. Aynı zamanda dikim işi yapmaktayız. Gelir fazlamız oluşuyor. Bunu üyelere eşit bir şekilde dağıtıyoruz” (G25)* ifadelerine yer vermiştir.

S.S. Dörtnar Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“kooperatifimizin gelir fazlası oluyor. Bunu yedek akçe hesabında tutuyoruz. Üyelerimizin ya da kooperatifimizin ihtiyaçları için harcıyoruz.” (G13)* açıklamasında bulunmuştur.

S.S. Samandağ İlçe Merkezi ve Mahalleleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“kooperatifimiz yine belediyemiz (Samandağ) iştirakiyle kurulmuş olan kadın girişim kooperatifi ile işbirliği içerisinde üretim faaliyeti gerçekleştirmektedir. Gelir fazlamız oluyor. Bunu özellikle kadın istihdamına yönelik kullanıyoruz.

Ayrıca önümüzde EXPO 2021 var. Gelir fazlamızı üretimlerimizi standartlara uygun hale getirmek için de kullanıyoruz.” (G36)

değerlendirmesi yapmıştır.

S.S. Alsancak Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“Kayısı ticareti üzerinden gelir fazlası elde etmekteyiz. Kayısı ticaretini ihracata yönelik yapmayı düşünüyoruz. O nedenle yönetim kurulu kararı ile gelirimizi ihracat için gerekli harcamalara kullanıyoruz.” (G28)* şeklinde farklı bir kullanım alanına vurgu yapmıştır.

S.S. İmece Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“zeytinyağı üretimi, satışı üzerinden gelir fazlası elde ediyoruz. Daha yeni bir kooperatif sayılırız. Pandemi süreci yapacaklarımızı erteletti ne yazık ki. Eğitim ve sosyal faaliyetlere yönelik projelerimiz var. Gelirlerimizden bu alanlara pay ayıracağız.” (G35).

ifadeleriyle kooperatifin sosyal yönünü ön plana çıkarmıştır.

S.S. Arsuz İlçe Merkezi ve Mahalleleri Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“istihdamın artırılmasına sınırlı da olsa katkı sağlamak istiyoruz. Ayrıca eğitime özel destek vermek istiyoruz.” (G9)* değerlendirmesi ile kooperatifin istihdam ve eğitime destek vereceğini vurgulamıştır.

S.S. Melekli Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“duran varlıklarımız üzerinden gelir elde ediyoruz. Gelirimiz üretim yapmadan da var. Bunu özellikle bölgede zeytinyağı üretiminde markalaşmak için kullanıyoruz. Çalışmalarımıza devam ediyoruz. Bu işi sürekli kılmak için eğitime önem vermeliyiz. Daha önce de belirttiğim gibi tarım meslek lisesi girişimimiz var. İşin eğitimine yatırım yapmazsak olmaz” (G5).

açıklamasıyla eğitime öncelikli önem vermeye dikkat çekmiştir.

S.S. Vakıflı Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“kooperatifimizin gelir fazlası oluyor. Bunu üyelerimize dağıtıyoruz. Ayrıca bizim köy olarak özel günlerimiz, bayramlarımız var. O etkinliklere destek sağlıyoruz. Esasında kooperatifimiz köyümüzdeki her faaliyete destek sağlamaktadır. Çünkü köyümüzde her hane kooperatifin doğal üyesi. Bu esasında özgün bir durum. Başka yerde bir örneği de yok” (G37).

açıklamalarına yer vermiştir.

S.S. Gökdere Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“kooperatif olarak tavuk çiftliği ve narenciye üretim ve satışı üzerinden gelir fazlamız oluyor. Bölgemizde sınırlı da olsa eğitim alanına yardımcı olmaya çalışıyoruz” (G20)* ifadelerini kullanmıştır

Görüşmecilerin gelir fazlası oluşan kooperatiflerin faaliyetlerine yönelik olarak vermiş olduğu cevaplardan oluşturulan kodlar yukarıda Tablo 34’te gösterilmiştir.

Tablo 34

Gelir Fazlası Oluşan Kooperatiflerin Faaliyetleri Kategorisine İlişkin Bulgular

Görüşmeciler	Kodlar
G5	Zeytinyağı üzerine markalaşma, tarım meslek lisesi kuruluşu için destek
G6	Özbek kültürünü yaşatma faaliyetlerine destek
G9	İstihdamın arttırılması, eğitime destek
G13	Kooperatif ve üye ihtiyaçları için kullanma, sınırlı olarak eğitime destek
G20	Sınırlı olarak eğitime destek
G25	Üyelere eşit bir şekilde dağıtmak
G28	İhraç malı üretimi (kayısı) ve pazarlaması
G35	Eğitim ve sosyal faaliyetlere destek
G36	Kadın istihdamını desteklemek, katma değerli ürün üretimi
G37	Köyün kültürel etkinlik ve bayramlarına destek
Diğer Görüşmeciler	Gelir fazlası oluşmamaktadır

Tablo 34’te görüşmecilerin “kooperatifinizde oluşan gelir fazlasını nasıl kullanıyorsunuz” sorusuna vermiş oldukları cevaplardan oluşturmuş olduğumuz kodlar değerlendirildiğinde sadece 10 kooperatifin gelir fazlası oluşturabildiği görülmüştür. Gelir fazlası oluşan kooperatiflerin gelirlerini markalaşma, eğitime destek, kadın istihdamını desteklemek, Özbek kültürünü yaşatmak gibi çok değişik amaçlarda kullandığı verilen cevaplardan ortaya çıkmaktadır.

5.8.1.3.4. Kooperatiflerin Dış Kaynaklardan Yararlanması ve Yaşanan Zorluklar

Araştırmamız kapsamında görüşmecilere kredi, hibe, fon, teşvik gibi dış kaynaklardan yararlanıyor musunuz, ayrıca bu kaynaklara ulaşmada zorluk yaşıyor musunuz soruları birleştirilerek yöneltilmiştir. Görüşmecilerin büyük bir kısmı üretim faaliyetleri için herhangi bir projelendirme yapmadıklarını dolayısıyla söz konusu imkânlardan faydalanamadıklarını belirtmişlerdir. Görüşmeciler içerisinde faaliyetlerini projelendiren fakat yeni kuruldukları için hibe ve teşvik alamayan kooperatifler de bulunmaktadır. Söz konusu dış kaynak olarak adlandırdığımız

finansal kaynaklara ulaşımda görüşmecilerin tamamının problem yaşadığı görülmüştür. Yöneltilmiş olduğumuz soruya ilişkin görüşmecilerin bazılarının vermiş oldukları cevaplar şu şekilde olmuştur:

S.S. Vakıflı Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“kooperatifimiz organik sera üretimi için Dünya Bankası’ndan hibe almıştır. Her şeye rağmen hibe, fon teşvik, kredi gibi kaynaklara ulaşmada zorluk yaşıyoruz. Bu durumun birden çok nedeni var. Birincisi tüm kooperatiflerin genel problemi olduğunu düşünüyorum prosedürü bilmiyoruz. İkinci belki de en büyük problem kayırmacılık” (G37).

değerlendirmesi yapmıştır.

S.S. İmece Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“kooperatifimiz hibe desteği almaktadır. Ancak şu aşamada detay vermek istemiyorum. Ayrıca bu tarz desteklere ulaşması zor. Çünkü bu desteklerden faydalanmak için belirli bir sermayeye sahip olmak ve faaliyet olarak yol almak gerekiyor. Bu durum da işleri zorlaştırıyor” (G35).

şeklinde açıklama yapmıştır.

S.S. Melekli Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“FAO ve BM’nin desteklediği projelere başvurumuzu yaptık, umutluyuz. Ancak başvuru şartları ağır. Kooperatiflerin bu şartları yerine getirebilmesi çok zor. Devletin bu imkânlara ulaşabilmek için bu işleri kolaylaştırması gerekiyor bence” (G5).

şeklinde öneri ve açıklamada bulunmuştur.

S.S. Samandağ İlçesi ve Mahalleleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“bizim kooperatifimiz Samandağ Kadın Girişimi Kooperatifi ile ortaklaşa gerçekleştirdiğimiz Gastronomi Köyü projesi için Tarımsal Kırsal Kalkınma Kurumundan oldukça büyük bir meblağ hibe desteği aldık. Ancak prosedürler çok fazla. Daha kolaylaştırıcı olması gerekiyor” (G36).

ifadelerine yer vermiştir.

Görüşmecilerin dış kaynaklara ulaşma noktasında yaşanan zorluklara ilişkin vermiş oldukları cevaplardan oluşturulmuş kodlar Tablo 35’te gösterilmiştir:

Tablo 35

Kooperatiflerin Kredi, Hibe, Fon Gibi Dış Kaynaklardan Yararlanmada Yaşanılan Zorluklar/Engeller Kategorisine İlişkin Bulgular

Görüşmeciler	Kodlar
G5	Başvuru şartlarının ağır olması
G35	Yeterli sermayeye sahip olmama
G36	Karmaşık prosedür, yanlış kriterler
G37	Prosedürü bilmeme, kayırmacılık
Diğer Görüşmeciler	Dış kaynaklardan (hibe, fon, teşvik, kredi vs.) faydalanmıyor

Tablo 35’te görüşmecilerin ‘kooperatifinizin dış kaynaklardan faydalanma noktasında yaşadığı zorluklar nelerdir?’ sorusuna vermiş oldukları cevaplardan oluşturmuş olduğumuz kodlar değerlendirildiğinde kooperatiflerin büyük çoğunluğunun söz konusu dış kaynaklardan faydalanamadığı görülmüştür. Dış kaynaklardan faydalanma girişimi içerisinde olanlar, başvuru şartlarının ağırlığı, sermaye yetersizliği, prosedür sürecinin karmaşıklığı gibi zorluklardan söz etmişlerdir.

5.8.1.3.5. Kooperatiflerin Belediyeler Üzerinden Gelir Sağlaması

Araştırmamız kapsamında görüşmecilere bu kısımda son olarak kooperatifiniz ilçe ya da büyükşehir belediyesi üzerinden bir gelir sağlıyor mu sorusu yöneltilmiştir. Görüşmeciler içerisinde 3 kooperatif hariç diğerlerinin ilçe ya da büyükşehir belediyesi üzerinden herhangi bir gelir sağlamadıkları bilgisine ulaşılmıştır. Belediyeler üzerinden gelir sağlayan kooperatifler şu açıklamalarda bulunmuşlardır:

S.S. Samandağ İlçe Merkezi ve Mahalleleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“kooperatifimiz bizzat belediyemiz iştirakiyle kurulmuştur. En büyük desteği ürünlerimizin pazarlanması noktasında sağlamaktadır. Ayrıca kira yardım desteği de sağlamaktadır”* G36) ifadelerini kullanmıştır.

S.S. Arsuz İlçe Merkezi ve Mahalleleri Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“ilçe belediyemiz bize kooperatif yeri için yardımcı oldu. İlaç ve gübre yardımı da sağladılar. Bunlar hep gelir. Ayrıca büyük şehir belediyesi ile de görüşmelerimiz var. Üretmiş olduğumuz ürünlerin alımı için söz verdiler” (G9).

şeklinde açıklama yapmıştır.

S.S. Defne Harbiye, Sinanlı, Dursunlu, Turunçlu Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“kooperatif olarak ilçe belediyemizle (Defne) görüşme yaptık. Bize tarımsal üretim için arazi tahsis ettiler. Kooperatif yeri için defne Subaşı mahallesinde bulunan belediye ek hizmet binasında yer verdiler. Ayrıca traktör ve zirai ilaç desteğinde bulunuldu. Büyükşehir belediyesi de ekilecek arazi verilmesi ve ürünlerimizin satışı için bize destek vereceklerini belirttiler” (G11).

şeklinde verilen belediye desteği ve verilecek olan desteklerden söz etmiştir.

Görüşmecilerin belediyeler üzerinden gelir sağlama üzerine vermiş oldukları cevaplardan oluşturulmuş kodlar Tablo 36’da gösterilmiştir:

Tablo 36
Kooperatifin Belediyeler (İlçe/Büyükşehir) Üzerinden Gelir Sağlama Kategorisine İlişkin Bulgular

Görüşmeciler	Kodlar
G9	Kooperatif yeri kira desteği, ilaç ve gübre desteği, ürün alım desteği
G11	Kooperatif yeri desteği, traktör ve zirai ilaç desteği
G36	Ürünlerin alınması ve pazarlanması desteği, kooperatif yeri kira desteği
Diğer Görüşmeciler	İlçe ya da büyükşehir belediyelerinden gelir desteği sağlanmıyor

Tablo 36’da görüşmecilerin “kooperatifiniz belediyeler üzerinden bir gelir sağlıyor mu” sorusuna vermiş oldukları cevaplardan oluşturmuş olduğumuz kodlar değerlendirildiğinde 3 kooperatif dışında diğer tüm kooperatiflerin belediyeler üzerinden herhangi bir gelir sağlamadığı görülmüştür. Belediyeler üzerinden gelir sağlayan kooperatifler kiralama desteği, ilaç ve gübre desteği, alım sözleşmesi, pazarlama desteği şeklinde gelir sağlayıcı destekler aldıklarını belirtmişlerdir.

5.8.1.4. Kooperatiflerin Yönetim Anlayışları

Kooperatiflerin önemli ilkelerinden biri de demokratik yönetim anlayışına sahip olmalarıdır. Bir kooperatif yönetiminin demokratik olup olmadığını gösteren bazı genel geçer kriterler vardır. Araştırmamız kapsamında kooperatif yönetim yapısının demokratik kriterlere uygun olup olmadığını belirlemeye yönelik

görüşmecilere bir takım sorular yöneltilmiştir. Görüşmecilere ilk olarak ‘kooperatifinizin yönetiminde demokratik bir işleyiş var mıdır?’ sorusunu, ‘kooperatifinizde yönetim kurulu üyeleri değişiklik gösteriyor mu?’, ‘önemli kararları kimler alıyor?’ soruları ile birlikte yönelttik. Görüşmecilerden bazıları kooperatif yönetim anlayışına ilişkin şu açıklamalarda bulunmuştur:

S.S. Defne Harbiye, Sinanlı, Dursunlu, Turunçlu Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“kooperatifimiz yapacağı tüm faaliyetlere ilişkin kararları sadece yönetim kurulu değil tüm üyelerle birlikte almaktadır. Bizim için yönetim kurulu ana sözleşme gereği oluşturulmuş bir yapı. Bu anlamda üyelerden bir farkımız olduğunu düşünmüyorum. Yönetim kurulu ana sözleşme gereği dört yılda bir değişiyor. Biz yeni kurulduk. Fakat yönetimi her dört yılda bir tüm üyelerimiz temsil edecek” (G11).

ifadeleri ile kooperatif içerisinde birlikte yönetmenin önemine vurgu yapmıştır.

S.S. Vakıflı Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“kooperatifçilik demek birlikte yönetmek demek, demokrasi de birlikte yönetmek anlayışına dayalı bir sistem. Dolayısıyla demokratik yönetim kooperatifler için zorunlu. Bizde de demokratik bir işleyiş söz konusu. Hatta bizde tam katılımlı gerçek bir demokratik işleyiş söz konusu. Çünkü köyde yaşayan herkes kararlara doğrudan katılabiliyor. Bu nasıl oluyor, biraz önce belirtmiştim. Kooperatifin her bir üyesi her bir haneyi temsil etmektedir. Bu durum bazen alacağımız kararları zorlaştırabiliyor tabii ki. Çok katılımlı karar alma durumlarında bu normal” (G37).

açıklamaları ile kooperatifleri açısından özgün bir duruma dikkat çekmiştir.

Görüşmecilerden bazıları rutin yönetim kurulu toplantısı yapamadıklarını belirtmişlerdir. Yönetimi devredecek üye bulamadıklarını, üyeleri bu konuda ikna edemediklerini belirtmişlerdir. Bu bağlamda;

S.S. Kuzuculu Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“kooperatifte 12 yıldır başkanım. Kooperatifimizin 67 üyesi var. 2004 yılında kurulduk. Yönetim kurulu üyelerimiz bile hep aynı. Devredecek üye bulamıyoruz”(G17).* şeklinde bir eleştirel açıklama yapmıştır.

Benzer bir eleştiriyi bir nedene bağlayan S.S. Ardıçlı Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“kooperatifin kurucu başkanım. 11 yıldır başkanım. Kooperatif 3 dönem yönetim değişikliğine gitti. Ancak hiç kimse başkanlığa aday bile olmadı. Yönetim kurulu da aynı şekilde devam ediyor. Bu durumun temel nedeni kooperatifimiz gelir getirici önemli faaliyetlerde bulunamıyor. Eğer kazanç elde edilseydi bu işlerin talibi çok olurdu” (G22)

ifadelerini kullanmıştır.

Görüşmeciler genel olarak kararların oy birliği ile anlaşılarak alındığını ifade etmişlerdir. Ancak özellikle ormancılık faaliyeti yürüten kalkınma kooperatiflerinin hemen hemen tamamı faaliyette bulunamadığı için yöneltmiş olduğumuz soruya cevap alınamamıştır.

Görüşmecilere kooperatif yönetim yapısıyla ilgili kooperatifinizde cinsiyete göre iş bölümü yapılıyor mu, kadın üyeniz var mı, varsa bu üyeler yönetimde yer alabiliyorlar mı sorusu yöneltilmiştir. Alınan cevaplardan kadın üyesi olan kooperatif sayısı 16 olarak tespit edilmiştir. Bunlar içerisinde sadece 5 kooperatif yönetimde kadınlara yer vermektedir. Ormancılık faaliyeti ile uğraşan kalkınma kooperatiflerinin yapılan işin orman kesim faaliyeti olduğundan emek gücü gerektirdiği ve bu nedenle kadın üyelerinin olmadığı bilgisine ulaşılmıştır. Görüşmecilerden söz konusu yöneltmiş sorularımıza ilişkin verilmiş olan bazı cevaplar şu şekilde olmuştur:

S.S. İmece Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“kooperatifimizde kadın üye sayımız eşit bir şekilde dağılmıştır. 10 üyemiz var, bunların yarısı kadın. Yönetimde de eşit sayıda kadın var”* (G35) açıklamaları ile kadın erkek eşitliğini hayata geçirdiklerini vurgulamıştır.

S.S. Vakıflı Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“kooperatifimizi her alanda kadınlar yönetiyor aslında. Üretimde pazarlamada, yönetimde, alınan kararlarda hep kadınlar ön planda, kooperatifin başkanı her ne kadar ben olsam da bu kooperatif bir kadın girişimi kooperatifi diyebiliriz. Kooperatifimizin hikâyesi zaten kadın eli örgütlenmesi ile başlamıştır”* (G37).

ifadelerine yer vermiştir

Defne ve Mahalleleri, Samandağ İlçe ve Mahalleleri ve Gökdere Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde de kadınların yönetimde olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Kadın üyesi (yönetim ve üye olarak) olmayan ormancılık faaliyeti içerisinde olan 17 tarımsal kalkınma kooperatifi içerisinde 72 üyesi olan Kulaç Tarımsal Kalkınma Kooperatifi istisna oluşturmaktadır. İlgili kooperatiften bir görüşmeci; *“72 üyeye sahip kooperatifimizde kadın üyeler yarı yarıya yer almaktadır”* (G41) bilgisini vermiştir

Araştırmamız kapsamında görüşmecilere kooperatifinizde gönüllü çalışan var mıdır, varsa sorumlulukları nelerdir, ayrıca kooperatifinizde dezavantajlı grup

içerisinde yer alan engelli çalışan var mı sorusu yöneltmiştir. Kooperatiflerin 4'ü dışında gönüllü veya engelli çalıştıran kooperatif olmadığı bilgisine ulaşılmıştır. Söz konusu gönüllü çalışanı (üyelik dışı) olan kalkınma kooperatifleri Samandağ ve İlçeleri, İmece, Arsuz ve Defne ve Mahalleleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifi olmak üzere 4 tanedir. Engelli üyesi olan tek bir kooperatif bulunmaktadır. O da Hassa ilçesinde ormancılık faaliyeti yapan 12 üyesi olan Söğüt Tarımsal Kalkınma Kooperatifi'dir.

Araştırmamız kapsamında kooperatiflerin yönetim yapısına ilişkin son olarak görüşmecilere kooperatifinizin temsil edildiği etkinliklere (konferans, toplantı, eğitim faaliyeti vs.) kim/kimler katılıyor sorusu yöneltmiştir. Görüşmeciler ormancılık faaliyeti içerisinde bulunan kooperatifler hariç çeşitli etkinliklere davet edildiklerini belirtmişlerdir. Son dönemde EXPO 2021 için ve yerel kalkınma stratejisi kapsamında Hatay Büyükşehir Belediyesi tarafından tarımsal faaliyet gösteren kooperatiflerin davet edildiği ancak pandemi nedeniyle görüşmelerin gerçekleştirilemediği bilgisine ulaşılmıştır. Bazı kooperatifler DOĞAKA ve Kırsal Kalkınma Kurumu'nun proje hazırlama ve hibe teşvik bilgilendirme etkinliklerine davet edilmişlerdir. Söz konusu etkinliklere kooperatifleri temsilen sadece başkanlar katılım sağlamışlardır.

5.8.1.5. Kooperatiflerin İşbirlikleri ve Dayanışma Uygulamaları

Araştırmamız kapsamında görüşmecilere işbirliği ve dayanışma durumlarını tespit etmeye yönelik 2 soru yöneltmiş ve bu sorulara verilen cevaplar ayrı ayrı alt başlıklar şeklinde düzenlenmiştir.

5.8.1.5.1. Kooperatifler Arası İşbirliği

Görüşmecilere ilk olarak kendi faaliyet alanınız ya da dışındaki kooperatiflerle işbirliği yapıyor musunuz sorusu yöneltmiştir. Görüşmecilerin bir kısmı kooperatiflerle işbirliği içerisinde olduğunu belirtirken, bir kısmı diğer kooperatiflerle işbirliği içerisinde olmadığını fakat işbirliği projesi düşündüklerini ifade etmişlerdir. Kooperatiflerle işbirliği içerisinde olmayan kooperatiflerin genel olarak son 3 yıl içerisinde kurulmuş oldukları ve işbirliğini sağlayacak bir üretim

faaliyetinde bulunmadıkları bilgisine ulaşılmıştır. Görüşmecilerin işbirliği ve dayanışma uygulamalarına ilişkin vermiş oldukları cevaplar şu şekildedir:

S.S. Ernar Tarımsal Kalkınma Kooperatifi üyesi bir görüşmeci;

“susuz arazilerimiz var. Buralarda tarımsal üretim yapmak istiyoruz. Sulu tarım yapmak istiyoruz. Bu nedenle bölgemizdeki sulama birliği kooperatifleri ile işbirliği yaptık. Su getirme imkânımız oldu. Orada yaşayan bölge insanı da faydalıyor” (G19).

ifadelerine yer vermiştir.

S.S Melekli Tarımsal Kalkınma Kooperatifi;

“Manisa’da faaliyet gösteren bir tarımsal kalkınma kooperatifi ile işbirliği yaptık. Onlar mısır unu üretiliyorlar. Mısırı bizden alıyorlar. Aramızda sözleşme yaptık. Ayrıca kooperatif bizden biber ve domates salçası da almaktadır” (G5).

bilgisini paylaşmıştır.

S.S. İmece Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“kooperatifimiz Tunceli-Ovacık Tarımsal Kalkınma Kooperatifi ile işbirliği yapıyor ayrıca proje geliştirme çalışmalarımız var. Yöresel ürünlerimizin satışı noktasında bize yardımcı oluyorlar” (G35)

açıklamasında bulunmuşlardır.

Arsuz Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“Hatay Büyükşehir Belediyesi koordinatörlüğünde Hatay’da faaliyet gösteren tüm kalkınma ve üretim kooperatifleri ile işbirliği projesine dâhil olduk. Görüşmelerimiz devam ediyor. Özellikle planlı üretim noktasında kooperatiflerle işbirliği içerisindeyiz” (G9).

değerlendirmesi yapmıştır.

S.S. Defne ve Mahalleleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“Samandağ ilçesinde kurulmuş olan tarımsal kalkınma kooperatifi ve kadın girişimi kooperatifleri ile işbirliği içerisindeyiz” (G11)

S.S. Dörtnar Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“işbirliğine gerek duymuyoruz” (G13)*

S.S. Akarca Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“İskenderun bölgesinde yanan ormanlarımızın ıslahı, fidan dikimi faaliyeti için bölgede ormancılık faaliyeti gösteren diğer kooperatiflerle orman idaresi koordinatörlüğünde işbirliği yaptık” (G27).*

şeklinde açıklamalarda bulunmuşlardır.

Görüşmecilerin diğer kooperatiflerle ilişkisine dair vermiş oldukları cevaplardan oluşturduğumuz kodlar Tablo 37’de gösterilmiştir:

Tablo 37

Kooperatifin Diğer Kooperatiflerle İşbirliği Kategorisine İlişkin Bulgular

Görüşmeciler	Kodlar
G5	Manisa’da faaliyet gösteren tarımsal kalkınma kooperatifi ile işbirliği
G9	Planlı üretim noktasında bölgede faaliyet gösteren tüm kooperatiflerle işbirliği (hatay büyükşehir belediyesi koordinatörlüğünde)
G11	Samandağ tarımsal kalkınma kooperatifi ve Samandağ kadın girişimi kooperatifi
G13	İşbirliği gereksiz
G19	Sulama birliği kooperatifi ile işbirliği
G27	İl orman müdürlüğü koordinatörlüğünde bölgede ormancılık faaliyetinde bulunan kooperatiflerle işbirliği
G35	Tunceli-ovacık tarımsal kalkınma kooperatifi ile işbirliği
Diğer Görüşmeciler	Hayata geçirilmiş bir işbirliği yok

Tablo 37’de görüşmecilerin “kooperatifiniz diğer kooperatiflerle işbirliği var mıdır” sorusuna vermiş oldukları cevaplardan oluşturduğumuz kodlar değerlendirildiğinde 7 kooperatif dışında devam eden ya da gerçekleştirilmiş işbirliği olmadığı görülmüştür. Diğer kooperatiflerle işbirliği içerisinde olan kooperatiflerin Manisa ve Tunceli-Ovacıkta faaliyet gösteren kooperatiflerle işbirliği yaptığı görülmüştür. Bunun dışında Hatay’da aynı faaliyet kolunda ve kadın girişimi kooperatifi ile işbirliği yapan kooperatifler bulunmaktadır. Son olarak sulama birliği kooperatifi ile işbirliği yapan kooperatif bulunmaktadır.

5.8.1.5.2. Kooperatiflerin Diğer Kurumlarla İlişkileri

Araştırmamız kapsamında görüşmecilere ‘işbirliği ve dayanışma uygulamalarına yönelik üniversite, araştırma merkezi, diğer kamu kurumları, sendika, dernek gibi kurum kuruluşlarla işbirliği yapıyor musunuz?’, ya da ‘proje işbirliği geliştirmeye yönelik bir planınız çalışmanız var mı?’ şeklinde iki sorumuzu birleştirerek yönelttik. Görüşmecilerin tamamının Hatay Büyükşehir Belediyesi tarafından işbirliği geliştirme projesine ilişkin arandıkları bilgisine ulaştık. Yapılan görüşmeler neticesinde hiçbir görüşmeci kooperatifin üniversitelerle işbirliği

içerisinde olmadığı bilgisine ulaşılmıştır. Belediyeler ve diğer kurumlarla işbirliği içerisinde olan kooperatiflerin vermiş oldukları cevaplar şu şekildedir:

S.S. Samandağ İlçe ve Mahalleleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Yönetim Kurulundan bir görüşmeci;

“kooperatifimizin Samandağ Belediyesi ile işbirliği içerisinde tohum bankacılığı projesi var. Ayrıca yine belediyemiz işbirliği ile özellikle büyükbaş besi hayvancılığını geliştirmek için ahır yerleri inşası projemiz var. Belediye dışında Tarımsal Kırsal Kalkınma Kurumu ile % 50 hibe destekli soğuk hava deposu projemiz bulunmaktadır” (G36).

bilgisini paylaşmıştır.

Defne ve Mahalleleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“Samandağ Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Samandağ Kadın Girişimi Kooperatifi Samandağ Belediyesi ile 4 farklı üretim projesi için işbirliği gerçekleştirdik. Süreç hala devam ediyor. Defne Belediyesi ile de sosyal kooperatifçilik projesi üzerine işbirliğimiz var ve çalışmalar devam etmektedir” (G11).

şeklinde sorumuza cevap vermiştir.

S.S. Arsuz Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“Hatay Büyükşehir Belediyesi ile kurutulmuş maydanoz üretimi için işbirliği geliştirdik. EXPO 2021 için nasıl uygun üretim yapabiliriz onları projelendirdik”(G9)* açıklamasında bulunmuştur.

S.S. Dörtnar Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“DOĞAKA ile narenciye üzerine narenciye nasıl katma değerli hale getirilebilir projesi için işbirliğimiz oldu” (G13)* şeklinde geçmişte yapılmış işbirliği projesine değinmiştir.

S.S. Vakıflı Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“Hatay Büyükşehir Belediyesi ile organik seracılık üzerine ve ürünlerin EXPO 2021’de sergilenmesi üzerine bir işbirliği projesi gerçekleştirdik” (G37)* ifadelerini kullanmıştır.

Görüşmecilerin diğer kurumlarla (kooperatif dışı) işbirliğine dair vermiş oldukları cevaplardan oluşturulmuş kodlar Tablo 38’de gösterilmiştir:

Tablo 38*Kooperatifin Diğer Kurumlarla İşbirliği Kategorisine İlişkin Bulgular*

Görüşmeciler	Kodlar
G9	Hatay Büyükşehir Belediyesi
G11	Samandağ Belediyesi, Defne Belediyesi
G13	DOĞAKA
G36	Samandağ Belediyesi, Tarımsal Kırsal Kalkınma Kurumu
G37	Hatay Büyükşehir Belediyesi
Diğer Görüşmeciler	Diğer kurumlarla faaliyete geçirilmiş bir işbirliği yok

Tablo 38’de görüşmecilerin “kooperatifinizin diğer kurumlarla işbirliği var mı” sorusuna vermiş oldukları cevaplardan oluşturduğumuz kodlar değerlendirildiğinde 5 kooperatif dışında diğer kurumlarla işbirliği içerisinde olan kooperatif bulunmamaktadır. Halihazırda ilçe ve büyükşehir belediyeleri, DOĞAKA, Tarımsal Kırsal Kalkınma Kurumu ile işbirliği geliştiren 5 kooperatif bulunmaktadır.

5.8.1.6. Kooperatiflerin Sosyal Etkileri

Sosyal Etki kavramı literatürde çeşitli açılardan ele alınmıştır. Araştırmamız kapsamında sosyal etki kavramı, kooperatiflerin üretim faaliyetleri sonucu elde etmiş oldukları ekonomik kazanç ile eğitim, kültür, çevre gibi alanlara yapmış oldukları katkı olarak tanımlanmıştır. Görüşmecilere sosyal etki boyutunu ölçmeye yönelik sormuş olduğumuz soruları birleştirerek sosyal etki kavramından ne anladıklarını, kooperatifiniz sosyal etki yaratıyor mu, bunu ölçebildiniz mi, mesela son bir yıl içerisinde etkide bulunduğunuz kişi/kişiler var mı şeklinde yönelttik. Görüşmecilere sosyal etki kavramından ne kastettiğimizi açıkladığımızda katılımcıların çoğu maddi elverişsizlikler nedeni ile sosyal etkide bulunamadıklarını ifade etmişlerdir. Kooperatiflerin sosyal etki boyutuna ilişkin birleştirerek yönelttiğimiz soruya görüşmecilerin vermiş oldukları cevaplar şu şekildedir:

S.S. Samandağ İlçesi ve Merkez Mahalleleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“kooperatifimiz birçoğu proje aşamasında olan faaliyetlerini tamamladığında oluşacak olan ekonomik değerin sosyal alanlara yansımaları kaçınılmaz olacaktır. Bizler kooperatiflerimizi zaten sosyal fayda yaratmak için kurduk.

Sizin sorduğunuz şekilde sosyal etki kavramından ben eğitim, istihdam, kültürel faaliyetlere olan katkıyı anlamaktayım. Biz kooperatif faaliyetleri sayesinde üye olan olmayan özellikle ev hanımı 200'ün üzerinde kadınıma iş imkânı sağladık. Bu sayı projelerimiz hayata geçtikçe daha da artacak. Ayrıca eğitim alanına ilişkin kendi bünyemizde çeşitli üretim alanlarına ilişkin eğitim atölyeleri projemiz var. Hatta eğitim çalışmalarına başladık. Ayrıca Samandağ ilçemizi dünyaya tanıtmak adına “Gastronomi Köyü” projemiz var. Kadın girişim kooperatifi ile birlikte yürüttüğümüz çılgın bir proje” (G36).

şeklinde kapsamlı değerlendirmede bulunmuştur.

S.S. Vakıflı Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“Vakıflı köyümüz küçük bir köy, ama kocaman bir aileyiz. Homojen bir yapıya sahibiz. Kooperatifimiz sosyal bir kooperatif. Bu zorunlu bir durum. Çünkü herkes kooperatifin üyesi. Kooperatifimiz sayesinde köylülerimizin tamamı istihdam edilmiş oluyor. Çünkü herkes kooperatif aracılığıyla üretimin bir parçası. Bir eğitim atölyemiz var. Orada zirai faaliyetleri bilimsel olarak gerçekleştiriyoruz. Köyümüzün kooperatif sayesinde tanınırlığı da arttı. Ülkenin değişik yerlerinden hatta ülke dışından ürün isteyenler oluyor. Bizim Avrupa ve ABD’de de akrabalarımız var. Onlarla ilişkilerimiz iyi, onlar sayesinde de Vakıflı köyümüze merak artıyor. Turizm potansiyelimiz var. Ayrıca eğitime destek amaçlı yıllık ortalama 10 öğrencimize burs imkânı sunabiliyoruz. Biz insanlara dokunan bir kooperatifiz, yani sosyal etki kaçınılmaz bizde” (G37).

ifadelerine yer vermiştir.

S.S. Defne İlçesi ve Mahalleleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“sosyal etkiyi; kazancın, eğitim, sosyal yardım, iş imkânı yaratma gibi alanlara olan etkisi olarak anlıyorum. Bizim kooperatifimiz zaten belirttiğim gibi sosyal kooperatifçilik anlayışına dayalı. Kooperatifçilik zaten bu anlayış üzerine hareket etmeli. Tabii ki sosyal etki yaratabilmek için ekonomik kazanç elde etmek gerekiyor. Biz daha çok yeni bir kooperatifiz. Gerçekleştirmek istediğimiz projeleri belirtmiştim. Bu projeler hayata geçtiğinde zaten sosyal fayda sağlanmış olacak” (G11)

açıklamasında bulunmuştur.

Katılımcılar içerisinde sorumuza cevap veren katılımcılardan biri sosyal etki kavramını sosyal faaliyet olarak anladığını belirtmiş ve bunu;

“Kooperatifimiz beldemizde Özbek Pilavı Günü diye de bilinen kültürel etkinliğe katkı sağlamaktadır” (G6) şeklinde esprili bir şekilde ifade etmiştir.

Son olarak özellikle ormancılık faaliyeti yapan kalkınma kooperatifleri içerisinde sosyal etki kavramını tanımlayabilen olmadığı görülmüştür.

Görüşmecilerin sosyal etki kavramına ilişkin vermiş oldukları cevaplardan oluşturulmuş olan kodlar Tablo 39’da gösterilmiştir:

Tablo 39*Sosyal Etki Kavramından Ne Anlıyorsunuz Kategorisine İlişkin Bulgular*

Görüşmeciler	Kodlar
G6	Kültürel faaliyetlere katkı sağlama
G11	Kazancın eğitim, sosyal yardım ve iş imkânına olan etkisi
G36	Eğitim, istihdam ve kültürel faaliyetlere olan katkı
G37	İnsanlara ekonomik ve sosyal açıdan dokunmak
Diğer Görüşmeciler	Bilgi sahibi değiliz

Tablo 39’da görüşmecilerin “sosyal etki kavramından ne anlıyorsunuz” sorusuna vermiş oldukları cevaplardan oluşturduğumuz kodlar değerlendirildiğinde görüşmecilerin 4’ü dışında sosyal etki kavramını tanımlayan olmamıştır. Görüşmeciler söz konusu kavramı ekonomi, kültür, eğitim, istihdam alanlarına etki bağlamında tanımlamışlardır.

5.8.1.7. Kooperatiflerin Yerel Kalkınmaya Etkisi ve Belediye Kooperatif İlişkisi

Araştırmamız kapsamında görüşmecilere yerel kalkınma açısından kooperatiflerin rolüne ilişkin ayrıca yerel kalkınmayı sağlamak adına belediye kooperatif ilişkisine yönelik bir takım sorular yöneltilmiştir. Görüşmecilere yöneltilmiş olduğumuz sorular sırasıyla şu şekildedir:

5.8.1.7.1. Kooperatiflerin Yerel Kalkınma Anlayışı

Görüşmecilere ilk olarak yerel kalkınma deyince aklınıza neler geliyor sorusu yöneltilmiştir. Görüşmecilerin tamamı yöneltilmiş olduğumuz soruya cevap vermiştir. Görüşmecilerin yerel kalkınmayı genel olarak ekonomik refah artışı, bölgede üretimin gelişmesi ve ticaretin artması olarak ifade ettikleri görülmüştür. Yerel kalkınmayı ayrıca eğitim, sağlık, turizm gibi tüm sosyal alanlardaki standartların iyileşmesi olarak kapsayıcı şekilde tanımlayan görüşmeciler de olmuştur. Görüşmeciler içerisinde sizce yerel kalkınma nedir sorusuna verilmiş cevaplardan bazıları şu şekildedir:

S.S. Defne İlçesi ve Mahalleleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“yerel kalkınma bölgeyi kendi dinamikleri ile dışarıdan gelebilecek tehlikelerle baş ederek ekonomik zenginliğe dönüştürmek” (G11) olarak tanımlamıştır.

S.S. Dörtner Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“yerel kalkınmayı, vatandaşlarımızın, çiftçilerimizin, yani o bölgede yaşayan insanları bir araya gelerek yerel, yöresel değerlerimizi ürüne dönüştürmesi ve satması ile ekonomik refahın oluşması olarak anlıyorum” (G13) şeklinde ifade etmiştir*

S.S. Melekli Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“yerel kalkınma, yerel ürünlerin ekonomik hale getirilmesi, ambalajlanması, standarda kavuşturulmasıdır” (G5) şeklinde değerlendirmiştir.*

S.S. Ilıkınar Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“yerel kalkınma bölgenin tabandan ekonomik olarak güçlenmesi, bulunduğu bölgenin imkânlarını kullanarak ekonomik faaliyetlerde bulunmak” (G29) olarak tanımlamıştır.*

S.S. Samandağ İlçesi ve Mahalleleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“yerel kalkınmayı, eşitsizlik, işsizlik gibi temel sorunları en kolay şekilde çözebilmemizi sağlayacak ve bunun eğitimden sağlığa, kültüre, turizme her alana olumlu yansımalarının olacağı bir sosyal dayanışma ekonomisi olarak nitelendiriyorum” (G36) ifadeleri ile açıklamıştır.*

Görüşmecilerin yerel kalkınma kavramına ilişkin vermiş oldukları cevaplardan oluşturulmuş olan kodlar Tablo 40’ta gösterilmiştir:

Tablo 40
Yerel Kalkınma Kavramından Ne Anlıyorsunuz Kategorisine İlişkin Bulgular

Görüşmeciler	Kodlar
G5	Yerel ürünlerin standarda kavuşturulması
G11	Ekonomik zenginlik yaratmak
G13	Yöresel değerlerimizi ürüne dönüştürmek, ekonomik refahın oluşması
G29	Bölgenin tabandan ekonomik olarak güçlenmesi
G36	Eğitim, sağlık, kültür, turizm gibi her alana olumlu etkileri olan sosyal dayanışma ekonomisi
Diğer Görüşmeciler	Ekonomik refah artışı, bölgede üretimin gelişmesi, ticaretin artması

Tablo 40’da görüşmecilere yöneltilen yerel kalkınma kavramından ne anlıyorsunuz sorusuna verilen cevaplardan oluşturduğumuz kodlar değerlendirildiğinde, görüşmecilerin çoğunun kavramı ekonomik gelişme ile ilişkilendirdiği görülmüştür. Bunun yanı sıra yerel kalkınmayı ekonominin dışında sosyo kültürel, eğitim ve sağlık gibi alanlardaki gelişme olarak tanımlayan görüşmeci de olmuştur.

5.8.1.7.2. Kooperatiflerin Yerel Kalkınma Açısından Önemi ve Kooperatifin Mevcut Katkısı

Araştırmamız kapsamında devamında görüşmecilere sizce yerel kalkınma için kooperatifler önemli midir, bu anlamda kooperatiflerin ve de sizin kooperatifinizin yerel kalkınmaya katkı/katkıları var mıdır sorusu yöneltilmiştir. Tüm görüşmeciler yerel kalkınma açısından kooperatiflerin önemli olduğunu vurgulamışlardır. Görüşmeciler içerisinde hem dünyadan hem ülkemizden kooperatiflerin yerel kalkınma faaliyetlerine ilişkin örnekler verenler olmuştur. Kendi kooperatiflerinin yerel kalkınmaya katkısı noktasında birçok görüşmecinin kaynak yetersizliği nedeni ile yeterli düzeyde faaliyette bulunamadığı açıklaması yaptığı görülmüştür. Görüşmeciler içerisinde yöneltilmiş olduğumuz sorulara verilmiş olan cevaplardan bazıları şu şekildedir:

S.S. Akarca Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“yerel kalkınma için kooperatifler çok önemli çünkü üretim için ihtiyaç duyduğumuz her şeyi almada ve bu ürünleri en uygun fiyata satmak için kooperatifler bize büyük imkânlar sunar. Yerel kalkınma için kooperatif olarak seracılık ve çilek yetiştiriciliği düşünüyoruz. Ancak maddi imkânlarımız yeterli değil. Pandemi her alanı olduğu gibi bizi de çok etkiledi maalesef” (G27).

ifadelerine yer vermiştir.

S.S. Sıçanlı Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“kooperatifler kuşkusuz kalkınmak için çok önemli. Kooperatifler küçük üreticileri önemseyen birleştiren bir araç. Bizler bu bölgede geleneksel olarak yelek (cepken) üretimi yapıyoruz. İlk başta herkes bağımsız hareket ediyordu. Kooperatifimiz sayesinde bu işi daha kazançlı yapacak. Çünkü kooperatifimiz üretimi ve satışı en iyi şekilde yapacak” şeklinde sorumuza cevap vermiştir (G6).

S.S. Ocaklı Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Yöneticilerinden bir görüşmeci;

“bölgede kalkınabilmemiz açısından kooperatifçilik bence tek seçenek. Bizim bölge narenciye üreticiliği yoğun bir bölge. Hem iç hem de dış piyasa açısından çok potansiyel bir ticaret var. Ama şimdi çikalım ve hangi üreticiye sorarsak soralım memnun değil. Çünkü birlik yok. O nedenle tüccara mahkûm olmuş üretici. Hem malını ucuza satıyor, hem de parasını alamıyor. Bunu önlemenin tek yolu bu aracıları (tefeciler) aradan çıkarmak lazım. Bak o zaman nasıl kalkınıyor üretici” (G18).

öneri içeren değerlendirmede bulunmuştur.

S.S. Ernar Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“yerel kalkınmanın lokomotifi bence kooperatifler. Yerel kalkınma yerel ekonomik değerleri, zenginlikleri ortaya koyabilmek, iyi bir şekilde satabilmekle olur. Bizi yerelde kalkındırabilecek en değerli varlıklarımız tarımsal ürünlerimizdir. Bunlar içerisinde narenciye, özellikle erkenci cins dediğimiz okitsu türü mandalina çok önemli. Aynı zamanda zeytinyağı üreticiliği son yirmi yıldır çok gelişti. Biz kooperatif olarak bu ürünlerin üretimi ve satışını yeterli olmasa da yapıyoruz. Bu tarımsal değerlerimizi en iyi şekilde kullanabilmemiz için kooperatif çok önemli” (G19).

açıklamalarına yer vermiştir.

S.S. Çabala Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“kooperatifler yerel kalkınma açısından çok önemli. Biz kooperatif olarak ormancılık faaliyeti yürütüyoruz. Yerel kalkınmaya çok katkı sağlayamıyoruz. Ama ekonomik değer yaratma istiyorsak ve bunu adil dağıtmak istiyorsak ki kalkınma bu demek bence, kooperatifleşmek gerek” (G39).

şeklinde yerel kalkınma açısından kooperatiflerin önemini vurgulamıştır.

5.8.1.7.3. Kooperatifin İstihdama Olan Katkısı

Araştırmamız kapsamında devamında görüşmecilere kooperatifinizin istihdama özellikle kadın istihdamına katkısı var mıdır sorusu yöneltmiştir. Görüşmecilerin vermiş oldukları cevaplardan 6 kooperatif dışında üyelik hariç istihdam olmadığı bilgisine ulaşılmıştır. Ancak kooperatiflerin birçoğu istihdam yaratmayı hedeflediklerini de bildirmişlerdir. Kooperatiflerin istihdama katkısına ilişkin yöneltmiş olduğumuz soruya görüşmeciler şu cevapları vermişlerdir:

Yukarıfakılar Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“kooperatif üye sayımız 16. Ancak biz yıl içerisinde yaklaşık 100 kişiye kadar iş imkânı sağlıyoruz. Kesim işi için yılda 3 ya da 4 kez çağırıyoruz” (G26)* ifadelerini kullanmıştır.

Defne İlçesi ve Mahalleleri Kooperatifinden bir görüşmeci;

“biz kooperatifi aynı zamanda bir kadın dayanışması olarak düşünüyoruz. Önümüzdeki dört projeyi hayata geçirecek olan kadınlar zaten. Şu an iki kadın

istihdam ediyoruz. Üretim kadın emeği olmadan düşünülemez. Projelerimizi hayata geçirdiğimizde sürekli istihdam etkisi de yaratmış olacağız. Bu daha çok kadın istihdamı olacak” (G11).

şeklinde sorumuza cevap vermiştir.

Ernar Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“gerek kooperatifimize ait fabrikamızda gerekse ekim, yetiştirme ve toplama gibi tarımsal faaliyetlerde ortalama 50’inin üzerinde kadınıma geçici (mevsimlik) iş imkânı sağlamış oluyoruz” (G19)* açıklamasında bulunmuştur.

Vakıflı Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“39 üyemiz var. Bunların çoğu kadın. Belirttiğim gibi kooperatifimiz bir kadın girişimi olarak doğdu 2005 yılında. Burada herkes aynı zamanda kooperatifin dört mevsim aktif çalışanı durumunda. Böyle bakınca kooperatifimiz 39 kişi istihdam etmiş oluyor” (G37).

bilgisini paylaşmıştır.

Samandağ İlçesi ve Mahalleleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“hayata geçirdiğimiz ve devam eden projelerimizle öncelikli olarak ev kadınlarına ve genç işsizlerimize iş imkânı sağlıyoruz. İleride tesisleşmiş üretimlerimizi gerçekleştirmeye başladığımızda istihdama daha da katkı sağlamış olacağız. Şu an tam sayı veremeyeceğim ama düzensiz elli civarı çalışanımız bulunmaktadır. Kadınlar bunlar içerisinde fazla” (G36).

bilgisini paylaşmıştır.

Arsuz İlçesi ve Mahalleleri Kooperatifinden bir görüşmeci; *“özellikle maydanoz işçiliği incelik gerektiren bir iş, bu süreçlerde kadınlardan çok faydalıyoruz, böylece işgücüne az da olsa katkı sağlıyoruz, ama istihdam yaratma etkimiz daha da artacak” (G9)* değerlendirmesi yapmıştır.

Görüşmecilerin kooperatifin istihdam etkisine dair vermiş oldukları cevaplardan oluşturulan kodlar Tablo 41’de gösterilmiştir:

Tablo 41*Kooperatifin İstihdama Olan Katkısı Kategorisine İlişkin Bulgular*

Görüşmeciler	Kodlar
G9	Mevsimlik işçi istihdamı
G11	Sürekli çalışan olarak iki kadın istihdamı
G19	Mevsimlik 50 kadın istihdamı
G26	Yaklaşık 100 kişi (orman kesim işi için)
G36	Ev kadınları ve genç işsizlerin istihdamı (sürekli ve mevsimlik olarak)
G37	39 kişi istihdam
Diğer Görüşmeciler	İstihdama katkı yok

Tablo 41’de kooperatiflerin istihdama etkisinin ne olduğuna yönelik sormuş olduğumuz soruya görüşmeciler tarafından verilmiş olan cevaplardan oluşturulmuş olan kodlar incelendiğinde görüşmecilerin kooperatiflerin büyük çoğunluğunun istihdama katkı sağlayamadığı görülmüştür. Bunun dışında kooperatifler içerisinde yapılan faaliyetlere bağlı olarak mevsimlik ve kısmi ücretle çalıştırılan üye dışı çalışanlar olduğu görülmektedir. Belirsiz süreli olarak istihdam eden sadece iki kooperatifin olduğu görülmektedir.

5.8.1.7.4. Kooperatifin Göçü Önlemedeki Rolü

Araştırmamız kapsamında görüşmecilere kooperatifiniz göçün önlenmesinde olumlu bir etkiye sahip midir sorusu yöneltilmiştir. Bir takım imkânsızlıklar nedeniyle faaliyette bulunamayan ormancılık faaliyeti yapan kooperatifler dışında tüm kooperatif üyesi görüşmeciler kooperatiflerinin göçün önlenmesini sağladıklarını ifade etmişlerdir. Görüşmecilerden bazıları yöneltmiş olduğumuz soruya şu cevapları vermişlerdir:

S.S. Defne İlçesi ve Mahalleleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“kooperatifçilik göçü kesinlikle önler. Karnı doyuyorsa toprağını terk etmez”* (G11).

S.S. Çabala Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“kooperatifimiz fidan dikimi ve orman kesim faaliyeti sayesinde yedi sekiz ailenin köyümüzden göç etmesini önlemiştir”* (G39).

S.S. Samandağ İlçesi ve Mahalleleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“kooperatifler birlikte üretmek anlayışı içerisinde göçün önlenmesine çok katkı sağlayabilirler. Bizim kooperatifimizin göçü önlemek gibi bir etkisi olmakla birlikte tersine göç etkisi de yaratmıştır. İlginçtir ama iş imkânı olmadığı için il dışında yaşayan bir arkadaşımız kooperatifin faaliyetlerini görünce Samandağ’a dönme kararı aldı. Daha da ilginç ve güzeli bu arkadaşımız yine belediye iştirakiyle kurulmuş olan Samandağ Kadın Girişimi Kooperatifi’nin başkanlığını yapmaktadır” (G36)

şeklinde açıklamalarda bulunmuşlardır.

5.8.1.7.5. Kooperatifin Yerel Aktörlerle İlişkisi

Araştırmamız kapsamında görüşmecilere kooperatifinizin Ticaret Odası, ilgili bakanlıkların taşra örgütleri, DOĞAKA gibi yerel aktörlerle ilişkisi var mı sorusu yöneltilmiştir. Kooperatiflerin birkaçı hariç söz konusu aktörlerle çok ilişkili olmadığı yapılan görüşmelerden ortaya çıkmıştır. Yerel aktörlerle eğitim danışmanlık faaliyeti, iş projelendirme ve hibe imkânlarından faydalanmak için ilişkilerde bulunan kooperatiflerin sorumuza vermiş oldukları cevaplar şu şekildedir:

S.S. Samandağ İlçesi ve Mahalleleri Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“belediyenin kooperatifimize kiralamış olduğu 20 dönümlük arazi üzerinde et, balık, tavuk ve sebze ve meyve kurutma tesisi, ürünlerin işlenmesi, paketlenmesi için ayrı bir tesis ayrıca soğuk hava deposu ve başlangıç olarak 5 dönümlük arazi üzerinde seracılık faaliyeti için TKDK (Tarımsal Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu) ile projelendirme faaliyetleri gerçekleştirdik. Hibe başvurumuzu yaptık. Ayrıca Vakıflı Köyü civarında 24 dönümlük arazi üzerinde kadın girişimi kooperatifi ile ortaklaşa gerçekleştireceğimiz Gastronomi Köyü projemiz için gerek TKDK, gerek DOĞAKA ile önemli görüşmeler yaptık. Yaklaşık Beş Milyon TL’lik bu projenin İki Milyon’luk kısmını proje bitiminde TKDK’dan hibe olarak karşılayacağız. Bu Samandağ için yerel kalkınma için çok önemli bir fırsat” (G36).

bilgisini paylaşmıştır.

S.S. Melekli Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“mısır irmiği üretim projesi için tarım il müdürlüğümüzle ve FAO temsilcileri ile ilişkilerimiz var” (G5)* ifadelerine yer vermiştir.

S.S. Ernar Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“250 tonluk soğuk hava deposu için DOĞAKA ile proje işbirliğimiz oldu” (G19)* açıklamasında bulunmuştur.

5.8.1.7.6. Kooperatifin Yerel Kalkınmaya Yönelik Belediyelerle İlişkisi

Araştırmamız kapsamında görüşmecilere kooperatifinizin ilçe ya da büyükşehir belediyesi ile üretim, proje, hibe, alım sözleşmesi gibi herhangi bir ilişkisi var mıdır sorusu yöneltilmiştir. Görüşmecilerin tamamı Hatay Büyükşehir Belediyesi tarafından kırsal kalkınmanın desteklenmesi ve EXPO 2021'e ilişkin arandıklarını toplantı takvimi düzenlediklerini belirtmişlerdir. Ancak pandemi nedeniyle görüşmelerin gerçekleştirilemediği birçok kooperatif tarafından belirtilmiştir. Bunun yanı sıra ilçe ve büyükşehir belediyelerinden eğitim, zirai ilaç, tarımsal makine, alım sözleşmesi gibi destek alan kooperatifler de bulunmaktadır. Bu kooperatiflerin sorumuza vermiş oldukları cevaplar şu şekildedir:

S.S. Defne İlçesi ve Mahalleleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“ilçe belediyemiz ile sürekli iletişim ve işbirliği içerisindeyiz. Belediye bünyesinde çalışan ziraat mühendisleri kooperatifimize ürün tercihi ve yetiştiriciliği noktasında destek vermektedir. Yine belediyemiz bize sembolik bir aylık ücret ile arazi kiraladı. Ucuz gübre ve traktör desteği sağlamaktadır. Hatay Büyükşehir Belediyesi girişimiyle kurulmuş olan şirket bize yöresel ürünlerin markalaşması üzerine eğitim ve proje hazırlama desteği sunmaktadır. Belirli standartlarda üretim yapmamız durumunda alım sözleşmesi yapılacaktır” (G11).

şeklinde bilgi paylaşmıştır.

S.S. Arsuz ve Mahalleleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“Arsuz belediyemiz ekilebilir arazi, zirai ilaç gibi ihtiyaç duyduğumuz kaynakları bize sunmaktadır. Hatay Büyükşehir Belediyesi kuru maydonoz üretimimizi desteklemektedir” (G9) açıklamasında bulunmuştur.

S.S. Samandağ İlçesi ve Mahalleleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“Samandağ belediyemiz soğuk hava deposu projemiz için 20 dönümlük arazi kiraladı. Kooperatifimizin kuruluşunda belediyemizin desteği zaten teşvik edici olması açısından çok önemli. Kooperatifler tarafından üretilen ürünlere Pazar oluşturmak açısından belediyemiz tarafından belli günlerde stantlar tahsis edilmiştir. Hatay Büyükşehir Belediyesi EXPO 2021'e hazırlık için bize ürün projelendirme eğitimi vermektedir” (G36).

ifadelerine yer vermiştir.

5.8.1.7.7. Kooperatifler Açısından Belediyelerin Önemi

Araştırmamız kapsamında görüşmecilere belediyeler kooperatifler için önemli aktörler midir sorusu yöneltilmiştir. Görüşmecilerin tamamı belediyeleri kooperatiflerin gelişebilmesi, üretim yapabilmeleri açısından önemli aktör olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Söz konusu sorumuza kapsamlı bir şekilde cevap vermiş olan görüşmeciler;

S.S. Kızlarçayı Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;
“belediyeler bizzat kooperatifleri teşvik edici olmalı. Biz ormancılık faaliyeti olan kooperatifiz. Fidan dikimi yapıyoruz. Belediyeler park bahçe ve yolların çiçeklendirme peyzajını kooperatiflere verirse bu kooperatifçiliğin devam edebilmesi için çok iyi olacak”
(G21)

S.S. Samandağ İlçesi ve Mahalleleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“biz bir belediye desteğiyle kurulmuş bir kooperatifiz. Belediyeler kooperatiflerin motivasyonu ve birlikte güzel işler yapabilmeleri açısından çok çok önemli kurumlar. Zaten Avrupa’daki kooperatiflerin başarı hikâyelerinde belediye desteğini görürüz. Ülkemizde de bunun güzel örnekleri yok mu, bize ilham olan güzel örnekler var. İzmir, Tunceli Ovacık gibi. Bu örneklerin başarısının en önemli nedeni bence belediye desteği ile kurulmuş olmaları”
(G36)

S.S. Alsancak Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“belediyeler kooperatifler için özellikle pazarlamanın kolaylaştırılması açısından çok önemli kuruluşlardır”* (G28)

S.S. Karsu Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“kooperatifler için belediyeler önemli gerçekte. Ancak bizim balık tutmayı öğrenmemiz gerekiyor. Bütün desteği belediye ya da diğer kurumlardan bekleyemeyiz”* (G1).

şeklinde açıklamalarda bulunmuşlardır.

5.8.1.7.8. Belediye-Kooperatif İlişkisinde İyi Uygulamalar

Araştırmamız kapsamında görüşmecilere yerel kalkınmaya yönelik olarak dünyadan veya ülkemizde bildiğiniz belediye-kooperatif ilişkisi/modeli var mıdır sorusu yöneltilmiştir. Görüşme yaptığımız 40 tarımsal kalkınma kooperatifi içerisinde sorumuza 11 kooperatif olumlu cevap vermiştir. Dünya’dan örnekler

olarak belediye destekli kooperatiflerin Avrupa’da yaygın olduğu belirtilmiş fakat somut bilinen örnekler verilememiştir. Türkiye’den ise özellikle İzmir ve Tunceli/Ovacık’ta bulunan kooperatiflerin iyi örnek uygulamalar olduğu belirtilmiştir. Katılımcıların örnek belediye-kooperatif ilişkisine dair uygulamalar/modeller üzerine açıklamaları şu şekilde olmuştur:

S.S. Alsancak Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“Tarişten emekli olup Tire Süt Kooperatifi yöneticisi olmuş kişiler özellikle İzmir Büyükşehir Belediyesi ile çok güzel işler başarmaktadırlar. Okul Sütü Projesi bildiğim önemli işlerden bir tanesi”* (G28).

S.S. Melekli Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“Balıkesir Büyükşehir Belediyesi tarafından kurulmuş olan BAKEM (Balıkesir Kooperatif Eğitim Merkezi) belediye-kooperatif ilişkisinin güzel bir örneği. Yerinde ziyaret ettik güzel işler yapılıyor. Biz bir ekip olarak İspanya’ya gittik. Orada kümelenme sistemini oturtmuşlar kooperatifler. Arkalarında küçük belediyelerin üniversitelerin de desteği var” (G5).

S.S. Arsuz Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“Ülkemizde CHP Belediyelerinin bildiğim kadarıyla tamamı kooperatifleri desteklemek adına güzel işler yapıyorlar. Bu zaten partinin kırsal kalkınma stratejisinde var. İzmir bu işi bildiğim en eski yapanlardan. Bizim bölgede Mersin Büyükşehir Belediyesi yine Hatay Büyükşehir Belediyesi bu anlamda örnek işler yapıyor” (G9).

S.S. İmece Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“bildiğim iyi belediye-kooperatifçilik ilişkisi Ovacık’ta uygulanmakta. Şimdi Tunceli’nin tamamına uygulanmaya çalışılıyor. Bizim kooperatifimiz bu modeli önemsiyor”* (G35).

S.S. Samandağ İlçesi ve Mahalleleri Kooperatifinden bir görüşmeci; *“Samandağ Belediyesi öncülüğünde kurulmuş olan iki kooperatif bildiğim en iyi kooperatif belediyecilik uygulaması. Bence projelerimiz hayata geçtikçe tam bir model oluşturacağız, örnek olacağız”* (G36).

S.S. Defne İlçesi ve Mahalleleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“Türkiye’de bize de esin kaynağı olmuş örnekler var. Örneğin İzmir Büyükşehir Belediyesi uygulamaları, yine İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin özellikle kadın girişimi kooperatifleri ile alım sözleşmesi yaptığını biliyorum. Hatay’daki bazı kooperatiflerle de alım sözleşmesi yaptı. Üyelerimiz içerisinde Almanya ile ilişkili (orada yaşayanlar) olanlar var. Onlardan bildiğim devlet destekli kooperatifçilik yaygınmış” (G11).

Ernar Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“özellikle İzmir’de Eskişehir’de ve son zamanlarda Mersin’de kooperatifleri teşvik eden, işbirliği geliştiren belediye faaliyetleri var. Bunların Hatay Büyükşehir Belediyesi’ni de olumlu etkide bulunduğunu düşünüyorum”* (G19).

Ilıkpınar Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“bildiğim örnek ilişki İzmir. Büyükşehir orada küçük büyük her türlü kooperatifle ilişkili diye biliyorum”* (G29).

Hıdırbey Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci *“İstanbul Büyükşehir Belediyesi bu konuda kooperatifleri destekleyici örnek işler yapıyor. Türkiye’nin birçok yerindeki özellikle kadın kooperatiflerinden ürünler alarak onları destekliyor”* (G34).

Sıçanlı Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci *“belediye- kooperatif ilişkisi konusunda İzmir Büyükşehir Belediyesi çok ön plana çıkmış durumda”* (G4).

Yayladağı İlçe Merkezi Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“Eskişehir ve Mersin’de belediyeler kooperatifleri destekleyen güzel işler yapıyor diye biliyorum. Özellikle mera hayvancılığını destekleyen kooperatifler belediyelerce destekleniyor. Oralara giden gören arkadaşlarımız var”* (G42)

şeklinde görüşmeciler yöneltmiş olduğumuz soruya ilişkin değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

5.8.1.7.9. Kooperatifin Belediyelerle Kurabileceği İlişkiler

Araştırmamız kapsamında görüşmecilere kooperatifiniz yerel kalkınmaya katkı sunmak noktasında belediyelerle nasıl bir iş birliği içerisinde olmalıdır, buna ilişkin önerileriniz var mıdır sorusu yöneltmiştir. Görüşmecilerin 3’ü dışında belediyelerle işbirliği içerisinde olmanın gerekli olduğu belirtilmiştir. Belediyelerin kooperatifler için özendirici ve geliştirici bir etkisi olduğunu ifade eden katılımcılar belediyelerle kuruluş aşamasından, üretime, eğitim faaliyetlerinden ürün pazarlama sürecine kadar her aşamada ilişki kurulması gerektiğini belirtmişlerdir. Katılımcıların sorumuza ilişkin ortaya koyduğu önerilerden bazıları şu şekildedir:

S.S. Alsancak Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“kooperatifçilik küçük üretici için olmazsa olmaz. Bu yapıyı kalıcı hale getirmek için*

belediyelere önemli işler düşüyor. Belediyeler ürün sözleşmesi yapmalıdırlar kooperatiflerle. Ayrıca planlı üretimin gerçekleşebilmesi için belediyeler yine denetleyici olmalıdır” (G28).

S.S. Sıçanlı Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“bize her süreçle ilgili danışmanlık hizmeti versinler yeterli. Biz belediyelerden parasal destek istemiyoruz. Ürünlerimizin pazarlanması için olanak yaratması tabii ki isteklerimiz arasında” (G6)*

Defne ve Mahalleleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci *“belediyeler kooperatiflere üretimden pazarlamaya her aşamada rehberlik yapmalıdır. Hatay’da potansiyel çok ama sağlıklı ilişkiler kurulması gerekli. Kuşkusuz belediyelerin etkisi çok büyük ama belediyelere tüccar mantığıyla yaklaşılmamalı. Belediyeler bizi geniş pazarlara ulaşma noktasında desteklemelidir.” (G11).*

Samandağ Merkez Mahalleleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci *“dünyada da eminim öyledir, belediyelerin desteğini alan kooperatiflerin hızlı geliştiğini söyleyebiliriz. Bizim kooperatifimiz buna güzel bir örnek” (G36)*

Kulaç-Kızılcı Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“belediyeler bizim kooperatifçiliği devam ettirebilmemiz ve genişletebilmemiz açısından çok önemli. Biz ormancılık faaliyeti yapıyoruz. Fidan dikim işlerinden anlıyoruz. Büyükşehir belediyesi bize park bahçe ağaçlandırma ve bakım işlerini verebilir” (G41).*

Arsuz Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“bence kooperatifler temsilci düzeyinde belediyelerle (ilçe büyükşehir birlikte) haftada bir, bir araya gelmeli. İstişareler yapılmalı. Neyi nasıl ne kadar üreteceğimiz birlikte planlanmalı. En uygun pazar imkânları için belediyeler bize ön açmalı” (G9).*

Ocaklı Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“belediyelerin çok önemli etkileri olabilir. Bizim kooperatif için ilçe belediyesi sorumluluğunda değil diye biliyorum. Büyükşehir belediyesi hayvancılığı desteklemek adına bize yer tahsis etmeli. Belediye arazisi çok boş alanlar var. Buraları bize mera için vermeli” (G18).

Ilıkpınar Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci;

“biz üreticiler olarak büyük kaygıyı ürün satışı noktasında yaşıyoruz. Belediyeler bize bu konuda en kolay şekilde yardımcı olabilirler. Kooperatif içerisinde bu ilişkileri sağlayacak bir ekip oluşturmamız lazım. Sürekli fikir alışverişi içerisinde olmamız lazım. Bu işi güzel başaran kooperatifler var” (G29).

Yaylacık Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; *“belediyeler büyük gelir kaynağına sahip devlet kurumları. Fidan dikim ve bakım işi olarak bizi belediyeye ait*

park ve bahçelerde desteklemelidirler. İş imkânı yaratmalıdırlar. Bizi kooperatifçilik konusunda da bilgilendirmeleri lazım. Bu konuda çok eksiğimiz var” (G8).

Yukarıda doğrudan alıntılarda görüşmecilerin yöneltmiş olduğumuz soruya genelde tek taraflı beklentiler içeren önerilerde bulundukları görülmüştür.

Görüşmecilerin kooperatiflerin belediyelerle nasıl ilişki kurabileceği bu bağlamda önerileriniz nedir sorusuna verilmiş cevaplardan oluşturulan kodlar Tablo 42’de gösterilmiştir.

Tablo 42’de görüşmecilere sorulmuş olan kooperatifinizin belediyelerle nasıl ilişki kurması gerektiği sorusuna verilmiş olan cevaplardan oluşturulmuş olan kodlar incelendiğinde görüşmecilerin çoğunluğunun belediyelerin kooperatiflere pazarlama noktasında yardımcı olması gerektiği düşüncesini dile getirdiği görülmüştür. Görüşme kapsamında üç kooperatif üyesinin belediyelerle ilişkiyi gerekli görmediği, diğer tüm görüşmecilerin belediyeleri aslında her aşamada önemli ve gerekli gördüğü ortaya çıkmaktadır. Kooperatifler belediyeleri kooperatifçilik bilgisi, planlı üretim, pazarlama olanağı gibi birçok alanda gerekli görmektedirler.

Tablo 42
Kooperatifinizin Belediyelerle Nasıl İlişki Kurabileceği Kategorisine İlişkin Oluşturulan Kodlar

Katılımcılar	Kodlar
G6	Belediyeler danışmanlık hizmeti vermeli, pazarlama imkânları yaratmalı
G8	Belediyeler kooperatifçilik konusunda kooperatifleri bilgilendirmeli
G9	Belediyeler planlı üretim için destek olmalı
G11	Belediyeler üretim ve pazarlama noktasında yönlendirici olmalıdır
G18	Mera için belediyeler bize arazi kiralamalı
G28	Ürün alım sözleşmesi yapılmalı, belediyeler kooperatif ve üretim pazarlama sürecini desteklemeli
G29	Belediye ve kooperatif içerisinde ürünlerin pazarlanabilmesi için bir ekip oluşturulmalı
G36	Her anlamda belediye desteği olmalı
G41	Belediyeler başta fidan dikim işi olmak üzere park ve bahçe bakım işlerini kooperatiflere yaptırmalı
G13,G33,G35	İlişkiye gerek duyulmamaktadır
Diğer Görüşmeciler	Belediyeler pazarlama noktasında destekleyici olmalıdır

5.8.1.7.10. Kooperatifler ve EXPO 2021 Organizasyonu ile İlişkisi

Araştırmamız kapsamında görüşmecilere ‘EXPO 2021 hakkında bilgiye sahip misiniz, kooperatifinizin bu organizasyona yönelik bir çalışması var mıdır?’, ‘Bu kapsamda Hatay’ın kalkınmasına yönelik olarak Hatay Büyükşehir Belediyesi EXPO 2021 için kooperatiflerle işbirliği yapmakta mıdır?’ soruları yöneltilmiştir. Görüşmecilerin tamamı EXPO 2021 organizasyonunu duyduklarını belirtmiş ancak içeriğine dair sadece sekiz görüşmeci açıklamada bulunmuştur. Bu görüşmeciler dışında EXPO 2021 kapsamında yöneltilmiş olduğumuz diğer sorulara cevap alınamamıştır. EXPO 2021 ile ilgili yöneltilmiş olduğumuz sorulara görüşmecilerin vermiş oldukları cevaplar şu şekilde olmuştur:

Arsuz Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci “*bu organizasyonun Hatay’a olacak katkıları noktasında bilgilendirme toplantısına gittik. Büyükşehir belediyesi EXPO için bizden ürün üretmemizi istedi. Maydanoz, nar ekşisi, turunc reçeli görüştüğümüz ürünler arasında*” (G9),

Defne Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; “*zeytinyağını dünyaya tanıtabilme imkânımız olacak EXPO sayesinde. Ürünün değeri böylece çok artacak. Bu durum herkesi memnun edecek. Büyükşehirle bunun görüşmelerini yapıyoruz*” (G11),

Yayladağı Merkez Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; “*tıbbi aromatik bitkiler üzerine büyükşehirle görüşmelerimiz var. EXPO fuarında sergilenmesi için üretmemiz istendi. Oğul otu şeker otu, safran gibi bitkiler üzerine konuşuldu*” (G42),

Samandağ Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci “*ilk etapta belirlenen altı yöresel ürünümüz üzerine markalaşmak için Hatay Büyükşehir ve ilçe belediyemizle işbirliği içerisindeyiz. İhracat için bunlar gerekli. Eğer başarılırsak bu bölgeyi çok kalkındırabilecek bir fırsat*” (G43),

Sofular Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; “*zeytinyağı bu bölge için çok önemli. Ama hak ettiği noktada değil. Büyükşehir bu konuyla ilgili aradı. EXPO hakkında bilgilendirdiler. Zeytinyağımızın dünyada tanınması için önemli bir fırsat olduğunu belirttiler. Bu konuda görüşmelerimiz devam ediyor*” (G2),

Ilıkpınar Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; “*EXPO 2021 Hatay için önemli bir fırsat, özellikle pazarlama açısından. Kurutulmuş meyve için Hatay Büyükşehir bünyesinde kurulan şirket ile görüşme yaptık*” (G29),

Melekli Tarımsal Kalkınma Kooperatifinden bir görüşmeci; “EXPO konusu yöresel tarımsal ürün ve endemik bitkilerin tanıtımı. Önemli bir fırsat. Biz tıbbi nane ve tıbbi melisa üretiyoruz, çok katma değerli ürünler. Büyükşehirle bu konuyu görüştük. EXPO’da yer verilecek bizlere. Çalışmalar devam ediyor” (G5)

açıklamalarında bulunmuşlardır.

5.8.2. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Hatay ili sınırları içerisinde faaliyet gösteren tarımsal kalkınma kooperatiflerine ilişkin yapılan nitel çalışmamıza ilişkin farklı başlıklar altında görüşmecilere sorular yöneltilmiştir. Görüşmecilerin vermiş olduğu cevaplar kategorize edilerek bir takım kodlar oluşturulmuştur. Yapılan görüşmelerin genel değerlendirmesi aşağıda belirtilmiştir.

1) Görüşmecilere ilk olarak kooperatifçilik bilgi düzeyini ölçmeye yönelik dört alt soru yöneltilmiştir. Bu sorulardan ilki olan “kooperatifçilik size neyi ifade ediyor” sorumuza ilişkin görüşmeciler genel olarak birlik, beraberlik ve ortaklaşa üretim vurgusu yapmışlardır. Görüşmeciler içerisinde kooperatifçiliğe ilişkin birlikte hareket etme vurgusu yapanlardan bazıları üretim maliyetlerini düşürmeye yönelik birlikte üretim faaliyeti olarak kooperatifçiliği tanımlamışlardır. Görüşmecilerden biri kooperatifçiliği ortaklaşa üretim olarak tanımlarken ortaklaşa üretimi topluluktan topluma geçişin önemli bir aşaması olarak değerlendirmiş ve bunun önemli araçlarından bir tanesinin kooperatifler olduğunu belirtmiştir.

Görüşmecilere devamında kooperatifçilik ilkeleri hakkında ne söyleyebilirsiniz, “sizce bu ilkelerden ön plana çıkanı hangisidir” sorusunu yönelttiğimizde cevap veren görüşmecilerin tamamı birlik ve beraberlik ilkesinin önemli olduğunu vurgulamışlardır. Şeffaflık ve gönüllü katılım kooperatifçilik ilkelerinin verilen cevaplar arasında olduğu gözlenmiştir. Ayrıca ormancılık faaliyeti içerisinde olan kooperatiflerin hemen hemen tamamı sorumuza ilişkin cevap verememiştir.

Görüşmecilere kooperatifçilik bilgi düzeyi ile ilişkili olarak “kooperatifçilik kuruluş süreci ile ilgili prosedürleri biliyor musunuz” sorusunu yönelttiğimizde

verilen cevaplardan görüşmecilerin tamamının kooperatif kuruluş süreci ile ilgili bilgi sahibi olduğu görülmüştür.

Kooperatifçilik bilgi düzeyini ölçmeye yönelik son olarak görüşmecilere “kalkınma kooperatiflerinin tarım, sanayi ve istihdama katkısı anlamında herhangi bir bilgiye sahip misiniz?” sorusu yöneltildiğinde görüşmeciler kooperatifçiliğin söz konusu alanlara ilişkin olumlu yönde katkı sağlayabileceğini belirtmişlerdir. Görüşmeciler içerisinde kooperatiflerin somut katkıları üzerine cevaplar verenler de olmuştur. Özellikle Avrupa’da Hollanda ve Fransa’da kooperatifçiliğin önemli ekonomik katkı sağladığı ve istihdam etkisi yarattığı üzerine vurgular yapılmıştır. Ülkemizde ise İzmir, Tunceli/Ovacık’taki kooperatifçilik faaliyetlerinin katkılarından söz edildiği görülmüştür.

2) Görüşmecilere kooperatifin kuruluş faaliyet ve amaçlarına ilişkin beş soru yöneltilmiştir. Bu sorulardan ilki olan “kooperatifiniz hangi bakanlık bünyesinde kurulmuştur?” sorusuna ormancılık faaliyeti içerisinde olan üç kooperatif üyesi dışında diğer tüm görüşmeciler “Tarım ve Orman Bakanlığı” cevabını vermişlerdir.

Görüşmecilere devamında “kooperatifiniz hangi amaçlara bağlı olarak kurulmuştur?” sorusu yöneltilmiş, cevap verenlerin çoğu kooperatifin ekonomik amaçlı olarak kurulduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra eğitime destek vermek, doğru ve verimli üretim gerçekleştirmek, birlik ve beraberlik kültürü oluşturmak kuruluş amaçları arasında olduğu görüşmeciler tarafından belirtilmiştir.

Görüşmecilere “kooperatifinizin faaliyet alanı neresidir?” sorusu yöneltildiğinde cevap veren görüşmecilerin çoğunluğu yerel düzeyde faaliyet gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca İstanbul, Ankara, Erzurum, Bulgaristan, Romanya gibi ulusal ve uluslararası düzeyde faaliyet gösteren kooperatif olduğu görülmüştür. Son olarak henüz faaliyette bulunmayan kooperatifler olduğu görüşmecilerin vermiş olduğu cevaplar içerisinde yer almıştır.

Görüşmecilere “kooperatifiniz hangi türde faaliyet göstermektedir?” sorusunu yönelttiğimizde 27 kooperatifin tarımsal üretim faaliyeti 13 kooperatifin fidancılık ve ormancılık faaliyeti içerisinde olduğu görülmüştür.

Görüşmecilere son olarak “sizi kooperatif kurmaya yönelten etken/etkenler nelerdir?” sorusu yöneltilmiş ve verilen cevaplardan ekonomik problemleri aşmak

isteği, ürünleri hak ettiği değerde satabilmek, tüccar gibi aracıları ortadan kaldırmak, katma değerli ürünler ortaya koymak ve orman kesim ve fidan dikim faaliyetinde bulunmak gibi kodlar ortaya koyulmuştur.

3) Görüşmecilere kooperatifin mali yapısına ilişkin altı soru yöneltilmiştir. Bunlardan ilki olan “kooperatifinizin gelir kaynakları nelerdir?” sorusuna görüşme yaptığımız kooperatifler içerisinde 11’i dışında sabit bir gelir kaynaklarının olmadığı bilgisine ulaşılmıştır. Kooperatiflerin gelir kaynakları arasında zeytin ve zeytinyağı satışı, yöresel ürünlerin satışı, maydanoz ve limon üretim ve satışı, fidan üretimi ve satışı önemli gelir kaynakları olarak belirtilmiştir.

Görüşmecilere devamında kooperatiflerinin mali yapısına ilişkin yöneltilmiş olduğumuz “kooperatifinizin gelir gider durumu hakkında bilgi verir misiniz?” sorusuna 10 kooperatif üyesi dışında diğer tüm görüşmeciler gelirin giderleri karşılamadığı şeklinde cevap vermişlerdir.

Devamında yöneltilmiş olduğumuz “kooperatifinizde gelir fazlası oluşuyor mu, eğer oluşuyorsa bu gelir fazlasını nasıl kullanıyorsunuz?” sorusuna görüşmecilerden gelen cevaplar neticesinde 10 kooperatifin gelir fazlası elde ettiği görülmüştür. Bu kooperatiflerin oluşan gelir fazlasını kooperatif giderleri ve üye ihtiyaçları için, zeytinyağı üretiminde markalaşma için, eğitime ve istihdama katkı sağlamak için, yörenin sosyal kültürel faaliyetlerine destek için, ihraç malı üretimi ve pazarlanması için kullandığı bilgisine ulaşılmıştır.

Görüşmecilere “kooperatifiniz dış kaynaklardan faydalaniyor mu, finansal kaynaklara ulaşmada zorluk yaşıyor mu, bu zorluklar nelerdir?” şeklinde birleştirilmiş soru yönelttiğimizde sadece dört kooperatifin hibe ve kredi imkânlarından faydalandığı bilgisine ulaşılmıştır. Ayrıca kooperatiflerin finansal kaynaklara ulaşma noktasında yaşanan zorluklara ilişkin, başvuru şartlarının ağır olması, başvuru için prosedür işlerin kooperatiflerce bilinmemesi, kayırmacılık gibi sorunların yaşandığı verilen cevaplar arasında ön plana çıkmıştır.

Görüşmecilere son olarak yönelttiğimiz “ilçe ya da büyükşehir belediyesi üzerinden bir gelir sağlama durumunuz var mıdır?” sorusuna 3 kooperatif dışında belediyeler üzerinden herhangi bir gelir sağlanamadığı bilgisine ulaşılmıştır. Söz konusu 3 kooperatifin belediyeler üzerinden kooperatif yeri sağlama ya da kira

desteği, zirai ilaç ve tarımsal araç desteği, ürünlerin sınırlı düzeyde alınması ve pazarlanması şeklinde dolaylı destekler aldığı görülmüştür.

4) Görüşmecilere kooperatifin yönetim anlayışını ortaya koymaya yönelik birtakım sorular yöneltilmiştir. Görüşmecilere ilk olarak “kooperatif yönetiminde demokratik bir işleyiş var mı?” sorusu yöneltilmiş, görüşmecilerin bazıları kooperatif kararlarının seçim yoluyla alındığını belirtirken bazıları ise (zellikle ormancılık faaliyeti içerisinde olanlar) yönetim kurulunun toplanamadığını belirtmişlerdir. Görüşmecilere devamında “yönetim kurulu yeliği değişiyor mu?” sorusu yöneltildiğinde yönetim kurulu değişikliği (başkan da dâhil) yapan kooperatifler olduğu gibi yıllardır değişiklik yapmayan ya da devralacak gönüllü kişi/ler bulunamadığı için değişiklik yapamayan kooperatifler de olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Görüşmecilere devamında “kooperatifinizde cinsiyet dağılımı nasıl, kadınlar yönetimde yer alıyor mu?” sorusu yöneltildiğinde toplamda 16 kooperatifte kadın ye olduğu bu kooperatifler içerisinde beşinin yönetim kurulunda kadınlara yer verdiği, ormancılık faaliyeti içerisinde olan kooperatifler içerisinde sadece bir tanesinin kadın üyeye sahip olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Görüşmecilere devamında “gönüllü ve engelli çalışanınız var mıdır?” sorusu yöneltildiğinde sadece dört kooperatifin gönüllü çalışanı olduğu ve bir kooperatifte engelli çalışan olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

Son olarak görüşmecilere “kooperatifinizin temsil edildiği ortamlara (konferans, toplantı vs.) kim/kimler katılıyor?” sorusuna olumlu cevap veren görüşmecilerin tamamı kooperatif başkanları katılıyor şeklinde cevap vermişlerdir.

5) Kooperatiflerin işbirliği ve dayanışma uygulamalarına yönelik görüşmecilere iki soru yöneltilmiştir. Bunlardan ilki olan “kendi alanınızda ya da başka alanlardaki kooperatiflerle işbirliği yapıyor musunuz?” sorusuna yedi kooperatifin diğer kooperatiflerle işbirliği içerisinde olduğu diğer kooperatiflerin ise faaliyete geçirilmiş bir işbirliği içerisinde olmadığı bilgisine ulaşılmıştır. Devamında kooperatiflere “diğer kurumlarla (belediye sendika dernek, diğer kamu kurumları) işbirliği yapıyor musunuz?” sorusu yöneltildiğinde beş kooperatifin diğer kurumlarla işbirliği içerisinde olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Yapılan görüşmelerde Hatay Büyükşehir Belediyesi, Samandağ Belediyesi, Defne Belediyesi, Tarımsal Kırsal Kalkınma Kurumu ve DOĞAKA ile işbirliği gerçekleştirildiği görülmüştür.

Görüşmelerde ayrıca tüm kooperatiflerin Hatay Büyükşehir Belediyesi tarafından işbirliği ve proje amaçlı arandıkları ancak özellikle pandemi nedeniyle faaliyet gerçekleştiremedikleri bilgisine ulaşılmıştır.

6) Görüşmecilere “sosyal etki kavramını duyduunuz mu, kooperatifinizin faaliyetleri sosyal etki yaratıyor mu, varsa bu etkiyi sayısal olarak ifade edebilir misiniz?” sorusu yöneltildiğinde sadece dört kooperatif üyesinin sorumuza olumlu cevap verdiği görülmüştür. Söz konusu görüşmeciler sosyal etki kavramını eğitim, istihdam ve kültürel faaliyetlere olan katkı ortak vurgusu üzerinden tanımlamışlardır. Sorumuza olumlu cevap veren görüşmeciler tam bir sayı veremeseler de öğrencilere burs imkânı sağladıklarını ve özellikle kadın istihdamına katkıda bulunduklarını belirtmişlerdir.

7) Görüşmecilere kooperatiflerin yerel kalkınmaya olan etkileri ve yerel kalkınma bağlamında belediye kooperatif ilişkilerine dair bir takım sorular yöneltilmiştir. Bu sorulardan ilki olan “yerel kalkınmadan ne anlıyorsunuz?” sorusuna görüşmecilerin tamamı cevap vermeye çalışmıştır. Görüşmecilerin vermiş olduğu cevaplar içerisinde yerel kalkınma kavramına ilişkin bölgede ekonomik refah artışı, ticaretin gelişmesi, yerel ürünlerin katma değerli standartlara ulaştırılması, ekonomik alan dışında sosyal kültürel, eğitim alanlarında iyileşme vurgusu içeren tanımlara ulaşılmıştır.

Görüşmecilere devamında “kooperatiflerin yerel kalkınma açısından önemi nedir, bu bağlamda kooperatifinizin yerel kalkınmaya katkısı var mıdır?” soruları yöneltildiğinde görüşmecilerin tamamı yerel kalkınma açısından kooperatiflerin önemli olduğunu vurgulamışlardır. Görüşmeler neticesinde sınırlı da olsa bazı kooperatiflerin bulunduğu bölgenin kalkınmasına katkı sağladığı (zeytinyağı, süt, narenciye, seracılık faaliyetlerinde) birçoğunun ise yerel kalkınmaya katkı sağlamak adına proje ve işbirliği gayreti içerisinde olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

Görüşmecilere “kooperatifinizin istihdama özellikle kadın istihdamına bir katkısı var mıdır?” sorusu yöneltildiğinde altı kooperatif dışında istihdama bir katkı sağlanamadığı bilgisine ulaşılmıştır. İstihdama katkı sağlandığını belirten görüşmecilerin vermiş olduğu cevaplardan istihdama ilişkin; genelde sayıları 20 ila 100 arasında değişen mevsimlik işçi çalıştırılması, sürekli olarak iki kadın istihdam

edildiği ve belirli sürelerle ev kadınları ve genç işsizlerin çalıştırıldığı şeklinde bilgiler kodlanmıştır.

Görüşmecilere “kooperatifiniz göçün önlenmesinde olumlu bir etkiye sahip midir?” sorusu yöneltildiğinde ormancılık faaliyeti dışında diğer tüm kalkınma kooperatiflerinin yöreden göçün önlenmesi noktasında olumlu etkiye sahip oldukları, bunun yanı sıra yapılan görüşmelerden tersine göç etkisi yaratan kooperatif olduğu bilgisine de ulaşılmıştır.

Görüşmecilere devamında “kooperatifinizin ticaret odaları, DOĞAKA, STK, ilgili bakanlıkların taşra örgütleri gibi diğer aktörlerle işbirliği var mı?” sorusu yöneltilmiş sadece üç kooperatifin Tarımsal Kırsal Kalkınma Kurumu, DOĞAKA, Tarım İl Müdürlüğü ve FAO (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü) gibi kurum ve kuruluşlarla proje ve işbirliği geliştirme, eğitim danışmanlık hizmeti ve hibe alma ilişkileri içerisinde olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

Devamında, görüşmecilere “kooperatifinizin ilçe ya da büyükşehir belediyesi ile üretim, proje, hibe, alım sözleşmesi gibi herhangi bir ilişkisi var mıdır?” sorusu yöneltildiğinde, tamamının Hatay Büyükşehir Belediyesi tarafından arandığı ama devamının gelmediği bilgisine ulaşılmıştır. Görüşmecilerin vermiş oldukları cevaplardan belediyelerle üretim ve alım sözleşmesi, eğitim ve danışmanlık desteği, zirai ilaç, arazi ve tarım makinaları kiralama şeklinde destekleyici ilişkiler kuran kooperatiflerin olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Söz konusu soruyla bağlantılı olarak “belediyeler kooperatifler için önemli aktörler midir?” sorusu yöneltilmiştir. Sorumuza cevap veren görüşmecilerin tamamı kooperatiflerin belediyeler için çok önemli olduğu vurgusunu yapmışlardır. Kooperatiflerin neden önemli olduğu noktasında, başarılı kooperatiflerin arkasında belediye desteği olduğu vurgusu ön plana çıkmaktadır. Ayrıca belediyeler kooperatiflerin neyi nasıl üreteceği, pazarlama imkânlarının arttırılması noktasında ve kooperatiflerin sürekliliği açısından önemli kuruluşlar olarak ifade edilmiştir.

Görüşmecilere devamında “bildiğiniz örnek belediye kooperatif ilişkisi modelleri var mıdır?” sorusunu yönelttiğimizde görüşmecilerden sadece 10’unun sorumuza olumlu cevap verdiği görülmüştür. Verilen cevaplar içerisinde Tunceli/Ovacık Belediyesi ve İzmir Büyükşehir Belediyesi uygulamaları ön plana çıkmaktadır. Ayrıca Hatay Büyükşehir Belediyesi, Mersin Büyükşehir Belediyesi,

Balıkesir Büyükşehir Belediyesi ve Samandağ Belediyesi uygulamaları örnek belediye kooperatifçilik ilişkisi örnekleri arasında yer almaktadır. Son olarak sorumuza ilişkin dünyadan somut örnekler verilememiş, Avrupa’da belediyelerin kooperatifleri desteklediğine dair genel ifadeler görüşmecilerin vermiş olduğu bilgiler arasında yer almaktadır.

Görüşmecilere “kooperatifiniz yerel kalkınmaya katkı sunmak noktasında belediyelerle nasıl bir işbirliği içerisinde olmalıdır, önerileriniz nelerdir?” sorusu yöneltildiğinde görüşmecilerin dördü dışında söz konusu işbirliğinin önemli ve gerekli olduğu vurgusunu yapmıştır. Görüşmeciler kooperatiflerin kuruluş öncesi süreçten başlayarak her aşamada eğitimden planlı üretime, katma değerli ürün üretilmesinden ürünlerin pazarlanmasına kadar birçok aşamada belediyelerle işbirliği içerisinde olmanın kooperatiflerin sürdürülebilirliği açısından önemli olduğunu vurgulamışlardır. Görüşmeciler tarafından özellikle bir şeyi ürün olarak ortaya koymanın sorun olmadığı asıl sorunun üretilenin nasıl pazarlanabileceği olduğu ve bu noktada belediyelerin kooperatifler açısından önemli pazar imkânı yaratabileceği şeklinde öneriler sıralanmıştır.

Görüşmecilere son olarak “EXPO 2021 hakkında bilgiye sahip misiniz, EXPO 2021 Hatay’ın kalkınabilmesi açısından ne gibi katkılar sağlar, Hatay Büyükşehir Belediyesi bu anlamda EXPO 2021 için kooperatifinizle bir ilişkisi olmuş mudur?” şeklinde bağlantılı sorular yöneltilmiştir. Görüşmecilerin tamamı EXPO 2021 için Hatay Büyükşehir Belediyesi tarafından arandığını ve konusu bitki olan Hatay’ın kalkınması açısından çok önemli olacak bir uluslararası fuar olduğu bilgisinin verildiğini belirtmişlerdir. Ancak EXPO 2021’e ilişkin bunun dışında beş tarımsal kalkınma kooperatifi hariç Hatay Büyükşehir Belediyesi ile ilişkilerin devam etmediği görüşmeciler tarafından belirtilmiştir. Bu konuda ilişkilerini sürdüren kooperatif temsilcileri, EXPO 2021 organizasyonunun, Hatay’ın ekonomi ve kültür turizminin gelişmesine önemli katkılar sağlayacağını belirtmişlerdir. Bu fuar sayesinde özellikle doğal gıda ürünü ihracatının artış göstereceği ve orta vadede (beş yıllık süre içerisinde) önemli istihdam alanının oluşacağı görüşmecilerin vermiş olduğu cevaplar arasında yer almıştır. Belediye ile ilişkili olan kooperatif temsilcileri ilişkilerin belediye tarafından oluşturulmuş olan kırsal kalkınma koordinatörlüğü ve belediye teşviki ve iştiraki ile kırsal kalkınmayı desteklemek amaçlı kurulmuş olan şirket üzerinden kurulduğunu belirtmişlerdir.

ALTINCI BÖLÜM

BİR KOOPERATİF BELEDİYESİ: “HATAY MODELİ”

6.1. Kadim Şehir Hatay

İnsanlığın ilk yerleşim yerlerinden biri olan Hatay, geçmişten günümüze farklı kültürlerin ve farklı inançların bir arada yaşadığı, birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış barış, kardeşlik ve hoşgörü kentidir. Bölgede yapılan çalışmalardan elde edilen bulgular M.Ö. 100.000'lere kadar varan yaşam belirtileri olduğunu göstermektedir. Hatay, 1921 yılında Türkiye ile Fransa arasında imzalanan Ankara Anlaşması ile Suriye sınırları içerisinde yer almış, 1938 yılında Hatay Devleti kurulmuş ve devlet 23 Temmuz 1939'da Türkiye topraklarına katılmıştır (<https://www.dogaka.gov.tr>, E.t. : 08.04.2022).

Bir kentin kimliği, bulunulan coğrafya, sahip olunan tarihi ve doğal yapı, yüzyıllardır biriktirilmiş maddi manevi yaşam biçimlerinin toplamı olarak kültür, ekonomik yapı, gelenek ve görenekler noktasındaki özgünlük gibi daha sıralayabileceğimiz birçok unsurun toplamından oluşmaktadır. Uzun yıllar içerisinde belli bir birikimin ve gelişimin sonucu olarak oluşan kimlik bir kenti tanıyabilmek açısından ilk bakılması gerekli olan yerdir.

Hatay ili kente kimliğini kazandıran Arap Hristiyanlardan, Ermenilere, Arap Sünnilerden, Nusayri Alevilere ve Türklere birçok etnik dini yapıya ev sahipliği yapmış, yüzyıllardır bir arada yaşamayı başarabilmiş, birbirinden beslenebilmiş bir medeniyetler coğrafyasıdır. Hatay, kültürlerin bir arada iç içe geçtiği, birbirini etkileyebildiği, bir kültür coğrafyasıdır (Günel, 2006: 260).

Hatay, coğrafi olarak çok önemli bir noktada konumlanmış üç kıtayı birbirine bağlayan, insan coğrafyalarını birbirine bağlayan göç yollarına sahip bir yerdir. Bugünkü yaşayan kültüre etkilerini bırakmış olan Hurriler, Hititler, Aramiler, Fenikeliler gibi tarihe iz bırakmış önemli kültürlerle de ev sahipliği yapmıştır. Batı kültürünü belirleyen Helenistik uygarlık ve Roma kültürünün etkilerini taşıyan

Hatay'ın Asya'da Semerkant'tan başlayıp batıda Sardis'e kadar uzanan büyük bir krallığa başkentlik yapmış olması, coğrafyada kültürel zenginliği adeta zorunlu kılmaktadır (Türk, 2010: 226).

Kültür varlıkları açısından çok zengin olan Hatay, günümüzde Roma, Bizans ve Osmanlı kültürünün birbiriyle etkileşimi sonucu ortaya çıkmış eserleri barındıran bir şehir olarak çok zengin bir kültüre sahiptir. İl merkezi Antakya'da, Doğu ile Batı kültürünün kesiştiği bir noktada yer alması nedeniyle sürekli bir kültürel alışveriş söz konusudur. Kentin ilk kuruluşundan günümüze adeta belleğini oluşturan ve ünü Hatay'ın diğer zenginliklerinin önüne geçen mozaik müzesi mozaik çeşitliliği açısından dünyada birinci olma özelliğine sahiptir. Bir arada yaşam kültürünün Çan, Ezan, Hazan diye simgeleştiği bu şehir, Camisi, Kilisesi, Havrası ve hatta Nusayri Ziyaretgâhlarıyla tam bir kültür ve hoşgörü merkezidir.

6.1.1. Hatay'ın Coğrafi Konumu

Hatay, Türkiye'nin en güneyinde yer alan bir sınır kentidir. Yüzölçümü yaklaşık 5555,7 km²'dir. Hatay ili, yaklaşık 545,6 km sınır uzunluğuna sahiptir. Bu toplam uzunluğun yaklaşık 175 km'sini Akdeniz kıyı şeridi (batı sınırı) oluşturur. İlin kuzey sınırları idari sınır niteliğinde olup 96 km uzunluğa sahiptir. Bu idari sınırların 19 km'si Adana, 47 km'si Osmaniye, 30 km'si ise Gaziantep il sınırından oluşur. İlin doğu ve güney sınırı siyasi sınır niteliğinde olup, Türkiye- Suriye sınırı olarak yaklaşık 277 km uzunluğa sahiptir (Atasoy vd. 2015: 107).

Ülkemizin güneyinde yer alan Hatay ili, İskenderun körfezinin doğu kıyıları boyunca konumlanmıştır. Hatay'ın ilçeleri; Antakya, Altınözü, Arsuz, Belen, Defne, Dört Yol, Erzin, Hassa, İskenderun, Kırıkhan, Kumlu, Payas Reyhanlı, Samandağ ve Yayladağı'dır. Hatay topraklarının % 46,1'ini dağlar, % 33,5'ini ovalar ve % 20,4'ünü platolar oluşturur (<http://www.hatay.gov.tr/>, E.t. : 17.03.2022).

6.1.2. Hatay'ın Tarihi

Anadolu coğrafyası içerisinde Hatay en eski yerleşim merkezlerinden biri arasındadır. Bölgede yapılan arkeolojik çalışmalar yaklaşık M.Ö. 100.000'lere uzanan yaşam izleri belirtileri ortaya koyar. Yine yapılan çalışmalardan elde edilen buluntular, yontma taş (paleolitik dönem), üretime ve yerleşik hayata geçiş dönemi olarak adlandırılan neolitik, taşın ve bakırın işlenmeye ve kullanılmaya başlandığı kalkolitik ve tunç çağında Hatay'ın bir yerleşim yeri olduğunu göstermektedir. Hatay matematik ve özel konumu itibarıyla uzun yüzyıllardır yaşam ve yerleşim alanı olarak tercih edilmiş, yüzyılların birikimi ile çok çeşitli kültür uygarlıklarına merkezlik yapmıştır (<https://www.dogaka.gov.tr/>, E.t.: 08.08.2021).

Hatay, yazılı bilgilere göre M.Ö. 333'ten sonra Büyük İskender tarafından kuşatılır ve ele geçirilir. Devamında Ege bölgesinden Fırat Havzasına kadar uzanan geniş coğrafyada Selevkos Krallığı kurulur. 1. Seleukos Nikator, Krallığın merkezini M.Ö. 300'de daha güvenli ve stratejik bir öneme sahip olan Seleukeia (Çevlik)'ya taşır (Çelik, 2019: 1), ardından Antiocheia (Antakya) kentini kurar, şehir liman özelliğinden dolayı kısa zamanda ticaret ve sanayinin önemli bir merkezi haline gelir. Şehir Helenistik ve erken Roma döneminde bir spor şehridir aynı zamanda. Yaklaşık 200 yıl boyunca (M.Ö. 195- M.S. 6 arası) olimpiyatlar bu şehirde yapılmıştır. O nedenle Hatay tarihte "Olimpiyatlar Şehri" olarak da ün kazanmıştır M.Ö. 64 yılında Roma İmparatorluğu hâkimiyetine giren Antakya, Suriye Eyaletine başkentlik yapmıştır. Kudüs dışında Hristiyanlığın var olduğu ilk şehirdir Hatay. Hz. İsa'nın havarileri olarak bilinen ve öncülüğünü St. Pierre'in yaptığı ayinde ilk defa Hristiyanlık adı kullanılmıştır ve ayinin yapıldığı mağara Hristiyanların ilk kilisesi olarak kabul edilmiştir. Roma İmparatorluğunun o dönemlerde 3. Büyük şehri olan Antakya uzun yıllar Doğu Roma'nın başkentliğini yapmıştır. Yüzyıllar boyu farklı kültürlerin ve devletlerin hâkimiyetine girmiş olan Antakya'dan "Doğunun Kraliçesi" olarak söz edilmiş, 4 asır boyunca Osmanlı egemenliğinde kalmış bu süre içerisinde Halep Merkez Sancağına bağlı "kaza merkezi" olarak idare edilmiştir. (Demir,1996: 85). Kısa bir dönem (2 Eylül 1938- 23 Temmuz 1939) bağımsız Hatay Devleti olarak kalmış ve nihayet Hatay Millet Meclisi kendisini feshederek 23 Temmuz 1939'da Türkiye Cumhuriyeti'ne katılma kararı almıştır.

6.1.3. Hatay'ın Sosyo-Kültürel Yapısı

Hatay farklı din ve mezhepten kültürlerin bir arada yaşamayı başarabildiği çok zengin bir kültür coğrafyasıdır. Bu kültürel zenginlik Helenistik dönem öncesine uzanmaktadır. Çok çeşitli kültür özelliklerine göre oluşmuş nüfus yapısı içerisinde Sünni Türk ve Arap Alevilerin baskın nüfusu oluşturduğunu söyleyebiliriz. Günümüzde Hatay'da nüfus çeşitliliğini Arap Aleviler (Nusayriler), Arap Hristiyanlar, Sünni Araplar, Sünni Türkler, Ermeniler, Yahudiler, Çerkesler ve Ovakent'te bulunan Afganistan'dan göç eden Afganlar (Özbek Türkleri) oluşturmaktadır. Sünni Araplar ile Ortodoks Hristiyan Araplar da sosyo-kültürel yapı içerisinde önemli bir nüfusa sahiptirler. Kentte genel olarak Arapça ve Türkçe konuşulmaktadır. Hatta hâkim Türk kültürünün etkisinden kaynaklı olarak Hristiyanların bir kısmı ile Yahudilerin konuştukları dil Türkçedir. Bunun yanı sıra Arap Sünni, Arap Alevi, Arap Hristiyanların anadili Arapçadır. Ermeniler kendi aralarında Ermenice konuşmakla birlikte Türkçeyi de sık kullanmaktadırlar. Diyebiliriz ki tüm farklı gruplar açısından ortak dil olarak Türkçe kullanılmaktadır. (Doğruel, 2005: 33). Farklı kültür yapılarının bir arada bulunduğu Hatay'da kültürler sürekli birbirleri ile alışveriş içerisinde bulunurlar, tam bir kültür mozaïği sergilerler. Farklı kültürlerin bir arada yüzyıllardır yaşayageldiği Hatay, Türkiye'nin en kozmopolit kültür şehirlerinden biridir. Bu nedenle UNESCO Barış Kenti olarak seçilmiştir (Kaypak, 2010: 383).

Antakya Hatay ilinin merkez ilçesi olup kültürün simgeleri haline gelmiş mekânlara ev sahipliği yapmaktadır. Cami, kilise ve havra özellikle göze çarpan dini yapılarıdır. Farklı dini inançlara ait ritüellerin ve bayramların bir arada yaşandığı ve birbiriyle melezlendiği bir coğrafyadır Hatay. Hatay'ın çok kültürlü yapıya sahip olmasının sebebi içerisinde Hurriler, Akatlar ve Hititler'in de olduğu 13 medeniyete ev sahipliği yapmış olması ve her medeniyetin bu coğrafyada yerleşik, kalıcı izler bırakması olarak ifade edilebilir. Günümüzde de etkilerini devam ettiren kültür çeşitliliği bir arada yaşam kültürünün en güzel örneğini sunmaktadır.

Kültür zenginliğinin mimari simgeleri haline gelmiş başlıca yapılar; Antakya kalesi ve surları, St. Pierre kilisesi, Demir kapı Ortodoks kilisesi, Habib-i Neccar Camii, Ulu Camii, Sokullu Mehmet Paşa Camisi, Katolik Kilisesi, Arkeoloji Müzesi, Hızır Türbesi (Samandağ), St. Simon Manastırı gibi daha sayamadığımız birçok yapı Arap, Kürt, Türk, Ermeni, Rum etnik yapılarını temsil etmektedirler.

6.1.4. Hatay'ın Nüfus Yapısı

Hatay ve etrafı, bereketli topraklara sahip bir coğrafya olduğu için Anadolu'nun ilk ve önemli yerleşim bölgelerinden biri olmuştur. Hatay, merkezi yerleşimin yoğun olduğu buna bağlı olarak nüfus yoğunluğu her zaman fazla olmuş olan ilimizdir. Fakat Hatay ili ile ilgili sağlıklı verilere ülkemiz topraklarına katıldıktan sonra ulaşılabilmektedir. Buna göre ilk sağlıklı verilere 1940 yılında ulaşılmış olup Hatay nüfusu o tarihte 246.138 olarak tespit edilmiştir.

Hatay nüfus yapısına ilişkin olarak şunları söyleyebiliriz: 31 Aralık 2019 tarihi itibarıyla Türkiye nüfusu **83.154.997** kişidir. Hatay'ın 2019 nüfus sayımına göre nüfusu yaklaşık olarak **1.628.894** kişidir. Bu nüfus kadın erkek dağılımı açısından neredeyse eşittir. Şöyle ki; nüfusun% **50,2'si (817.998 kişi)** erkek,% **49,8'si ise (810.896 kişi)** kadınlardan oluşmaktadır. Hatay 81 il içerisinde toplam nüfus bakımından **13.** Sırada yer almaktadır.

Yaş gruplandırmaları açısından Türkiye nüfusu ile kıyasladığımızda Hatay'ın benzer özellikte olduğunu söyleyebiliriz. Buna göre Türkiye nüfusunun % **67,8'i** 15 ile 64 yaşları arasındadır.15-64 yaş grubunda bulunan çalışma çağındaki nüfus (**56.391.925**), toplam nüfusun % **67,8'ini** oluşturmaktadır. Ülkemiz nüfusunun% **23,1'i (19.212.345)** 0-14 yaş grubunda, % **9,1'i ise (7.550.727)** 65 ve daha yukarı yaş grubunda bulunmaktadır. Hatay'da nüfusuna söz konusu yaş gruplarının dağılımı açısından baktığımızda toplam nüfusun % **64,73'ü (1.054.377 kişi)** 15–64 yaş grubunda,% **27,87'si (453.954 kişi)** 0–14 yaş grubunda ve % **7,40'ı ise (120.563 kişi)** 65+ yaş grubunda yer aldığı görülmektedir.

Hatay ilinin nüfus yoğunluğu açısından Türkiye ortalamasının üzerinde olduğunu görmekteyiz. Rakamlarla ifade etmek gerekirse; Türkiye'de kilometrekareye 108 kişi düştüğü görülmektedir. Buna göre nüfus yoğunluğu en fazla olan ilimiz 2.987 kişi ile İstanbul, en düşük ilimiz 11 kişi ile Tunceli'dir. 2018 verileri baz alındığında Hatay'da kilometrekareye düşen insan sayısı 279'dur. Türkiye nüfus yoğunluğu sıralamasında 81 il arasında Hatay'ın 7. sırada olduğu görülmektedir (<http://www.hatay.gov.tr/nufus-ve-dagilimi>, E.t. : 20.03.2022).

Hatay ili belde ve köyleri içerisine alan oldukça yüksek bir kırsal nüfusa sahiptir. Belde ve köy nüfusunun il toplam nüfusu içerisindeki büyüklüğü açısından Türkiye’de 2. sırada yer almaktadır. Kırsal nüfusun toplam nüfusa oranı açısından bakıldığında ise % 49,94’lük değer ile 8. sırada yer almaktadır. Bu veriler bize Hatay ilinin diğer büyükşehir belediyeleri karşılaştırıldığında ortalamanın üzerinde bir kırsal nüfusa sahip olduğunu göstermektedir (Adıgüzel ve Tek, 2014: 82).

6.1.5. Hatay’da Yönetmel Yapı

Hatay, 7 Temmuz 1939 tarihinde 3711 sayılı Kanunla Türkiye Cumhuriyeti’nin vilayeti olduğunda 9 ilçeye sahipti. Bu ilçeler: Antakya, İskenderun, Dörtöl, Erzin, Kırıkhan, Yayladağı, Reyhanlı, Belen ve Hassa ilçeleridir. Sonrasında 1945 yılında Altınözü ve 1948 yılında ise Samandağ ilçelerinin kurulmasıyla toplam ilçe sayısı 11 olmuştur. Hatay, büyükşehir belediye yönetimi öncesi toplamda 11 ilçeden oluşurken, 2012 tarihli 6360 sayılı Yasa ile Hatay büyükşehir belediyesine dönüşmüş, böylece yönetmel yapıda değişiklik meydana gelmiştir. Yasaya bağılı olarak yapılan değişikliklerle bazı ilçelerin sınırlarında bölünme şeklinde değişikliğe gidilerek 4 yeni ilçe oluşturulmuş olup Hatay’da 1 büyükşehir 15 ilçe belediyesi olarak toplam 16 belediye mevcuttur (Adıgüzel, 2014: 57 58).

6.1.6. Hatay’da Eğitim

Hatay eğitim düzeyi açısından iyi durumdadır. Okul öncesi eğitimde okullaşma oranı Türkiye ortalamasının üstündedir. 6+ yaş grubu açısından baktığımızda okuryazar oranı Türkiye ortalamasının biraz altında gözükmemektedir. İlk ve orta dereceli okul düzeyinde örgün eğitim veren kurumların yanı sıra özel eğitim gerektiren rehabilitasyon merkezleri de bulunmaktadır. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi ile İskenderun Teknik Üniversitesi, ilin ve bölgenin ihtiyaç duyduğu ara elaman ve nitelikli iş gücü yetiştiren ve giderek tarım ve sanayi ile bütünleşen bir gelişme göstermektedir. Hatay’da özellikle belediyeler tarafından desteklenen sanatsal ve sosyal becerileri geliştirmeye yönelik spor yaşam merkezleri, müzik ve resim atölyeleri, tiyatro ve izcilik kursları düzenlenmektedir.

Hatay’ın eğitim durumuna ilişkin bazı temel gruplandırmalar üzerinden değerlendirme yapılabilir.

Hatay’da yapımı tamamlanmış aktif 1255 okul (İlköğretim, Ortaöğretim, Meslek ve Teknik Ortaöğretim olarak) bulunmaktadır. Bu okullarda toplam yaklaşık 360.000 öğrenci eğitim görmektedir. Hatay’da iki tane üniversite bulunmaktadır. Merkezde bulunan Hatay Mustafa Kemal Üniversitesinin toplamda yaklaşık 24.511 öğrencisi bulunmaktadır. Diğer İskenderun Teknik Üniversitesi olup toplamda yaklaşık 14.000 öğrencisi bulunmaktadır (<http://www.dokumanlar.antakyatso.org.tr>, E.t. : 21.03.2022).

Hatay’da 65+ yaş grubu içerisinde yer alanların % 97,16’sı okuma yazma bilmektedir. Bu oran Türkiye ortalamasının (% 97,24) biraz altında kalmaktadır. 6+ yaş okuyan gruplar içerisinde % 26,33 ile en fazla ilkokul düzeyinde mezun olduğu üniversite ve dengi okul mezun sayısı açısından Türkiye ortalamasının altında kaldığı tespit edilmiştir. Son olarak tüm eğitim kademeleri açısından okullaşma oranları karşılaştırıldığında Hatay’ın Türkiye ortalamasının üzerinde bir okullaşma oranına sahip olduğu görülmektedir (Kadan, 2020:339).

6.1.7. Hatay’ın Ekonomik Yapısı

Zengin potansiyeli ile Hatay ekonomisi dinamik bir yapıya sahiptir. Özellikle tarımsal üretim potansiyeli açısından Türkiye’de önemli bir değere sahip olan Hatay, 2017 Türkiye sıralamasına göre 21. sırada yer almaktadır. Hatay’ın ihracat ve ithalat potansiyeli de oldukça yüksektir. 2016 yılı verilerine göre baktığımızda Hatay en çok ihracat yapan iller sıralamasında 10. İl olarak karşımıza çıkmaktadır. 2018 yılsonu itibariyle Hatay’ın yaklaşık 2.85 milyar dolar ihracat potansiyeline ulaştığı görülmektedir. En çok ithalat yapan iller açısından baktığımızda ise Hatay’ın 8. sırada olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra Hatay ilinin de içerisinde yer aldığı TR 63 Bölgesinde yer alan illere yönelik olarak yapılan işgücüne katılım, istihdam ve işsizlik değerlerinin ölçüldüğü raporlara baktığımızda Hatay ilinin Türkiye ortalamasının altında bir tablo sergilediği ortaya çıkmaktadır. Söz konusu durum Tablo 43’te gösterilmiştir (<https://www.dogaka.gov.tr>, E.t. : 25.03.2022).

Tablo 43
Hatay İli Ekonomik Verileri (2016)

	İşgücüne Katılım			İstihdam			İşsizlik		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
TÜRKİYE	50.5	51.3	52	45.5	46	46.3	9.9	10.3	10.9
TR63 BÖLGESİ	43.3	42.8	46	36.7	35.8	39.4	15.4	16.4	14.4

Kaynak: DOĞAKA, (2017), Hatay İli Sosyal Görünüm Raporu, s.48'den alınmıştır.

Hatay kara ve denizden önemli ticaret yollarıyla kesişen, özellikle ticaret ve lojistik bakımından önemli bir şehrimizdir. Zeytin Dalı, Cilvegözü ve Yayladağı adlı üç önemli sınır kapısına sahiptir. Yine Hatay'da yer alan ihracatı ve ekonomiyi canlandıran İskenderun limanı dünyaya açılan önemli bir deniz ulaşım imkânıdır.

6.2. Hatay'da Yerel/Kırsal Kalkınma Stratejileri

Hatay'ın kalkınması açısından çok sayıda aktörün katkı sağladığını görmekteyiz. Söz konusu aktörler yerel/kırsal kalkınmanın sağlanması açısından stratejik eylem planları ortaya koymuşlardır. Bu planların ortak vizyonu olarak şunları söyleyebiliriz (<https://www.dogaka.gov.tr>, Hatay İli Tarım ve Kırsal Kalkınma Stratejik Planı, E.t.: 26.03.2022):

- Özellikle tarımsal üretimde verimliliği artırmaya yönelik sürdürülebilir teknolojiler kullanmak.
- İstihdamı arttırmaya yönelik kooperatifler başta olmak üzere tarımsal örgütlenmeleri arttırmak.
- Önemli tarımsal ürünler olan zeytinyağı ve narenciyeye yönelik markalaşma sürecini başlatmak ve bu ürünler noktasında öncelikli olarak Ortadoğu'nun tarım ve ticaret merkezi olmak.

Hatay ilinde kırsal kalkınmaya yönelik olarak valilik koordinatörlüğünde gelişme eksenlerine yönelik stratejiler ortaya koyulmuştur. Bu bağlamda yerel/kırsal kalkınmaya yönelik olarak öncelikli odaklanılan alan tarım sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarım ve hayvancılık sektöründe nitelikli insan gücünün arttırılmasına

yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Kırsal kalkınmaya yönelik olarak tarım ve hayvancılık sektöründe yapılacak olan eksen çalışmaları şu şekilde sıralayabiliriz (<https://www.dogaka.gov.tr>, Hatay İli Tarım ve Kırsal Kalkınma Stratejik Planı, E.t.: 26.03.2022):

- Tarımsal verimliliği arttırmaya yönelik olarak öncelikli olarak kurumsal teşkilatlanma gerçekleştirilecek.
- Eğitim programlarına önem verilecek, bu doğrultuda çiftçilerin eğitimine yönelik tarım okulları açılacaktır.
- Zeytin ve zeytinyağı sektöründe katma değerli üretimi gerçekleştirmeye yönelik kümelenme yöntemi ile markalaşma yoluna gidilecek.
- Coğrafi işaretli ürünlerin Avrupa Birliği standartlarında tescillenmesi için girişimler hızlandırılacak.
- Zeytin yetiştiriciliğine yönelik verimli üretim teknikleri kullanılacak, özellikle zeytin yetiştiriciliğine ilişkin periyodisite şiddetinin azaltılması sağlanacak.
- Narenciye tarımında ihracata yönelik olarak katma değerli ürünler ortaya koyulacak.
- İlin stratejik ürünü kabul edilen pamuk üretimine ilişkin üretim alanları genişletilecek ve verimlilik odaklı üretim gerçekleştirilecek.
- Meyve ve sebze sektörüne ilişkin fiyat ve kalite noktasında ihracata yönelik uygun rekabet koşullarının yaratılması sağlanacak.
- Özellikle yem ve endüstri bitkileri noktasında Hatay ili bölgenin önemli bir tarla bitkisi üretim merkezi olacak.
- İl genelinde tarım ve hayvancılık alanında organik ve globalgap sertifikalı üretimin yaygınlaştırılmasına önem verilecek, bu noktada kooperatifler önemli kurumsal yapılar olarak desteklenecektir.
- Tarımsal sanayinin geliştirilmesine yönelik olarak markalaşma sürecinin altyapısı tamamlanacak, ihracatın arttırılmasına yönelik yeni

modeller geliştirilecek, üretim ve pazarlama sürecinde güç birliğini geliştirmeye yönelik başta kooperatifler olmak üzere çiftçi örgütlenmelerinin güçlendirilmesi sağlanacaktır.

- Tarımsal ve hayvansal üretim ve pazarlama sürecinde oluşabilecek aksaklıklara yönelik sigortalama sistemi yaygınlaştırılacaktır.
- Kırsal alan altyapısının iyileştirilmesi ve yaşam kalitesinin yükseltilmesine yönelik olarak yatırım çalışmalarına hız verilecek, özellikle kırsal turizm gibi ekonomik faaliyet alanlarının çeşitlendirilmesine önem verilecektir.

Hatay ilinin kırsal kalkınmasına katkı noktasında Hatay Büyükşehir Belediyesi'nin hazırlamış olduğu “2020-2024 Stratejik Planı” önemli hedefler ortaya koymaktadır. Söz konusu strateji planının önemli hedeflerinden biri, sürdürülebilir kalkınma anlayışı çerçevesinde turizm, sanayi, ticaret ve kırsal kalkınmanın desteklenmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu amacı hayata geçirmek noktasında EXPO 2021 ve Gastronomi faaliyetlerinden en etkili bir şekilde faydalanmak, kırsal kalkınmanın desteklenmesine yönelik olarak tarımsal çeşitliliğin ve örgütlenmenin artırılması gibi önemli hedefler ortaya koyulmuştur.

Kırsal kalkınmaya yönelik olarak yapılan strateji planı içerisinde yapılan durum analizi çerçevesinde kooperatiflerin teşvik edilmesi, üreticilere yönelik kooperatif eğitimi verilmesinin gerekliliği ve bu noktada belediye bünyesinde bir birim oluşturulması gerektiği şeklinde öncelikli ihtiyaçlara yer verilmiştir (HBB, 2019: 55).

6.3. Hatay Modeli İçin Belediye Kooperatif İlişkilerinin Mevcut Durumu

Kooperatifçilik modelinin ülkemizde son zamanlarda yerel kalkınma noktasında özellikle yerel yönetimler açısından önemsendiği yapılan çalışmalarla ortaya koyulmaktadır. Avrupa’da yerel yönetimlerin desteklediği kooperatifçilik faaliyetlerinin özgünlüğü ve yerel kalkınma noktasında ortaya koymuş oldukları performans ülkemizdeki kooperatif belediyecilik modellerine de esin kaynağı olmuştur.

Yerel ekonomik kalkınma, gerek kamu gerekse özel kesimden aktörlerin ortak bir stratejik kalkınma için yereldeki kaynakların ve diğer imkânların kullanıldığı bir süreci ifade etmektedir (Boekel ve Logtestijn, 2004: 5).

İnsanların temel ihtiyaçlar sıralaması açısından baktığımızda tarım sektörünün oldukça önemli olduğunu söyleyebiliriz. Geçmişten bugüne önemini hep korumuş olan tarımsal faaliyet bugün için ülkelerin ekonomilerini geliştirebilmeleri açısından da önemli bir sektördür. Tarımsal faaliyetlerin öncelikli işlevi temel ihtiyaçların karşılanmasıdır. Bu insanlığın devam edebilmesi açısından elzem bir durumdur. Tarımın öncelikle ele alınması gereken işlevi, insanların gıda ihtiyaçlarını karşılamasıdır. Tarımsal faaliyetler insanlık var olduğu sürece hayatta kalabilmek adına temel gıda ihtiyaçlarını temin için yapılagelmiştir. Günümüzde nüfusun hızla artmaya devam etmesi, insanın doğa ile sürdürülebilir ilişkiler kurmak noktasında yaşanan problemler ve küresel ekonomik krizler tarımsal faaliyetleri daha da önemli hale getirmektedir. Tarımsal faaliyetler sürdürülebilir kalkınma açısından çok önemli işlevlere sahiptir. Söz konusu işlevleri şu şekilde sıralamak mümkündür (Uysal, 2018: 29-30):

- Tarım sektörü dünyada önemli bir istihdam kaynağıdır.
- Tarım sektörü kamusal hizmetler için gerekli olan finansmanın önemli bir kaynağıdır.
- Tarım sektörü özellikle tekstil gibi tarıma dayalı sanayi ve diğer sanayi sektörleri için önemli bir hammadde kaynağıdır.
- Tarım sektörü sanayileşmeye dayalı bir kalkınmanın da kaynağını oluşturmaktadır.
- Tarım sektörü özellikle temel girdiler (makine, gübre, ilaç, mazot vs.) noktasında önemli bir talep kaynağı oluşturmaktadır.
- Tarım sektörü ihracat potansiyeli sayesinde önemli bir döviz girdisi yaratmaktadır.
- Son olarak tarım sektörü özellikle Türkiye gibi ülkelerde, kentlerde yaşayan insanlar için aynı (un, zeytinyağı, salça, sebze meyve gibi) ve nakdi yardım (ev, araba gibi) noktasında destekleyici bir rol

oynamakta ve bu durum kentlerde sosyo-ekonomik adaletsizliğin azaltılmasına katkı sağlamaktadır.

Yerel kalkınma ekonomik ve sosyal alana etki boyutuyla tüm yerel aktörleri ve dinamikleri harekete geçirebilen bir yönetim becerisini ifade etmektedir. Bu noktada kooperatifler ilişkili olunan önemli paydaşlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Wolfgang and Helmut (1990: 11), kooperatif yapıların yerel kalkınma noktasında yerel yönetimlerle işbirliği içerisinde önemli işbirlikleri gerçekleştirdiğini dünyadan örnekleriyle ortaya koymaktadırlar. Nitekim Fransa, Almanya, Hollanda, Avusturya gibi Avrupa ülkelerinde bölgenin kalkınmasına önemli katkılar sağlamış kooperatifleri görebilmekteyiz. Benzer ilişkileri dünyanın birçok yerinde gözlemleyebilmemiz mümkündür.

Dünyada tarım sektöründe tarımsal kooperatiflerin rolü ve önemi geçmişten bugüne artan bir hızla devam etmektedir. Bu açıdan dünyanın çeşitli ülkelerinde yerel kalkınmaya destek veren başarılı kooperatif örneklerine rastlamak mümkündür. Özellikle kooperatiflerin üretim, iç ve dış pazara yönelik faaliyetler ile istihdam konularında ekonomiye katma değer sağladıkları dikkati çekmektedir. Kooperatiflerin kalkınma üzerinde ekonomik etkinlik, girişimcilik ve sosyal sermayeyi geliştirme yönünde katkıları bulunmaktadır. Kanada’da Quebec’te kooperatif statüsünde halk sandıkları kurularak bir dayanışma örneği sergilenmekte ve finans sektörü içinde kooperatif statüsüyle varlığını sürdürmektedir (Çıkın vd., 2010: 511).

Özellikle İngiltere’nin kuzeyinde yer alan sanayi şehri Preston’da belediyeler tarafından desteklenen kooperatifçilik modelleri gelişme göstermiştir. Yerel kalkınma noktasında çapa kurumlar olarak adlandırılan belediyeler, üniversiteler, kooperatifler, küçük ve orta ölçekli işletmeler, hastaneler gibi yerel aktörleri bir araya getiren bu uygulama “preston modeli” olarak adlandırılmaktadır.

Eşitsizliği azaltmak ve geleceğin toplumunu kurgulamak açısından Preston’da özellikle belediye ve üniversite girişimiyle kooperatifleşme girişimleri başlatılmış bu destek sayesinde kısa süre içerisinde önemli başarılarla imza atılmıştır. Preston’da çapa kurumlar diye adlandırılan belediye, hastane, üniversite ve işçi konseylerinin işbirliği ile yerel ekonomik strateji merkezi oluşturulmuştur. Bu merkezin ‘Preston Modeli’ olarak adlandırdığı işbirliği modeli yerelde söz konusu çapa kurumların

ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetlerin tedarikinde ve yereli kalkındırma noktasında işçilerin oluşturmuş olduğu kooperatiflerle işbirliğini önemsemektedir (Manley, 2017).

Dünyanın değişik coğrafyalarında kooperatif belediyeçilik uygulamalarına rastlamaktayız. Uganda'nın Ntungamo Bölgesinde yer alan Ntungamo Belediyesi öncülüğünde kurulmuş olan Tasarruf ve Kredi Kooperatifi eğitimden sağlığa, konuttan sosyal hizmetlere çok geniş yelpazede hizmet sunmakta ve böylece bölge yoksulluğunun azaltılmasına önemli katkılar sunmaktadır (Enock and Rutaro, 2021).

Preston modeline benzer başka bir uygulama Gürcistan'ın Acara Özerk Cumhuriyeti'ne bağlı Keda ilçesinde görülmektedir. Keda Belediyesinin desteği ile kurulmuş olan tarım kooperatifleri üreticilerin yaşamış olduğu kredi ve hibe imkânlarına ulaşamama, kaliteli tohum elde edememe, ürünlerin istenilen fiyat düzeyinde pazarlanamaması gibi sorunların azaltılması noktasında önemli faaliyetlerde bulunmaktadırlar (Sanikidze, 2020: 259).

ABD'nin New York eyaletinde yer alan Buffalo şehrinde büyükşehir belediyesi kooperatiflerin gerekli kaynaklara ulaşabilmesi ve faaliyetlerinin izlenmesi ve denetlenmesi noktasında faaliyetlerde bulunmaktadır (Gxabuza and Nzewi, 2021). Yine Tokyo'da belediyelerin küresel kent ortamında rekabet ve işbirliğini sağlamak adına yerel ağları harekete geçirdiği gözlenmiştir. Yerel yönetimler kooperatiflerin küresel ölçekteki firmalarla işbirliği içerisinde olması açısından önemli kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Tanaka, 2014).

Avrupa'da özellikle İtalya ve İspanya'da örneklerine rastlayabileceğimiz sosyal kooperatif modellerinin yerel yönetimler tarafından desteklendiğini söyleyebiliriz. Örneğin, İtalya'da Bolonya Belediyesi, evsizlerin barınma sorununu çözmek için kooperatiflerle anlaşma yapmaktadır. Belediyenin sağladığı yer ve finansman desteğiyle evsizlerin tüm ihtiyaçları kooperatif tarafından karşılanmaktadır (Kuzu, 2019).

Çalışmamızın kooperatif belediyeçilik kısmında etraflıca ele aldığımız gibi Türkiye'de de başta İzmir, Mersin, Eskişehir, Tunceli gibi illerde ve birçok ilçe belediyesinde önemli kooperatif belediyeçilik uygulamaları söz konusudur.

6.4. Bir Kooperatif Belediyecilik Uygulaması: HATAY MODELİ

Hatay büyükşehir belediyesi yerel kalkınma noktasında söz konusu somut proje ve önerilerinin yanı sıra kooperatiflerle kurduğu ilişki açısından özgünlükler içermektedir. Çalışmamızın odaklandığı nokta olan bu özgünlük nitel saha çalışmasıyla desteklenmiş ve elde edilen sonuçlar neticesinde Hatay'da belediye kooperatifçilik ilişkisini özgün kılan ekonomik, kurumsal, sosyal, beşeri sermaye, yasal, çevresel tüm faktörler, dinamikler bu süreçte analiz edilerek, belediye kooperatif ilişkisini etkileyen güçlü ve zayıf yanlar, dış etkenler kategorisi içerisinde değerlendirebileceğimiz fırsatların ve tehditlerin neler olduğu ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Son olarak söz konusu modeli özgün ve sürekli kılabilecek bir dizi önerilerde bulunulmuştur.

Yerel kalkınmaya yönelik kooperatiflerin teşvik edilmesi desteklenmesi özellikle kooperatiflerce üretilen ürünlerin pazarlanabilmesi noktasında kooperatif üreticilerini gözeten sözleşmelerin yapılması gibi uygulamalar CHP'li belediyelerde son yıllarda sosyal belediyecilik anlayışı gereği oldukça önemsenmektedir. Hatay Büyükşehir Belediyesi bu belediyelerdeki uygulamaları da dikkate alarak belediyelerin kooperatiflerle yerel kalkınma noktasında sürdürülebilir ve kalıcı ilişkiler oluşturabilmek adına farklı bir girişimde bulunmuştur.

Hatay modeli, kırsalda küçük üreticileri güçlendirmek ve sürdürülebilir yerel kalkınmaya katkı sağlamak için kooperatifleşmeyi ve kooperatifler arası işbirliğini önemsemektedir. Üretici ile tüketici arasında oluşmuş olan aracı ilişkileri ortadan kaldırmanın hedeflendiği bu modelde kooperatifler önemli araçlardır. Modelin diğer kooperatif belediyecilik uygulamalarından ayrılan yanı kooperatiflerin koordinasyonunun belediye iştirakiyle kurulmuş şirket aracılığıyla gerçekleştiriliyor olmasıdır. Bu yöntemle kooperatifler üretimden pazarlama sürecine kadar ihtiyaç duyduğu desteklere şirket aracılığıyla kavuşmuş olmakta, kooperatif belediye ilişkisi sürecinde kaynaklar planlı ve etkin bir şekilde kullanılabilir. Hatay büyükşehir belediyesi başkanı ile yaptığımız görüşmede böyle bir girişimde bulunulmasının gerekçeleri olarak şu açıklamalarda bulunulmuştur:

“Kooperatifler yerel kalkınmaya destek için tek başlarına yeterli değiller, bunu sahada siz de gözlemlemiştinizdir, imkân ve kabiliyete sahip değil kooperatifler. O nedenle kooperatifleri aşağıda çiftçilere yukarıda şirkete bağlamak gerekmektedir. Eğer bu başarılabilirse vakum etkisi yaratılmış olacaktır. Türkiye’de kooperatiflerle işbirliği yapan belediye çok, ancak kooperatifleri

etkili, güçlü, sürdürülebilir işletmeler haline getirebilecek bir belediyecilik uygulaması yok. Biz Hatay'da bunu hayata geçirmeye çalışıyoruz. Belediyemizin teşvikiyle kurulmuş olan şirket kooperatiflerin çekim merkezi haline gelecek ve hem ülkede hem dünyada yapılan işler ciddiye alınacak. Tabi bunun için kooperatiflere standartlar getirilecek, marka değeri yaratılacak, kooperatifler katma değerli üretim alanları olacak, şirket üzerinden dünyaya açılacak. Bu durum başta da belirttiğim gibi aşağıya doğru vakum etkisi yaratacak. Şirket kazanacak, Hatay kazanacak, kooperatifler üzerinden üreticiler kazanacak. Diğer türlü sadece belediye alım desteği yapsın mazot versin, gübre versin şeklinde olabilecek bir iş değil ”(Görüşme tarihi:16.06.2021).

Başkan tarafından “özgünlük” olarak ifade edilen bu girişim esasında Hatay Modeli” nin özgünlüğü açısından önemlidir. Modelin katalizörü olarak tasarlanmış olan Gıda Girişim A.Ş. teknolojik gelişmeleri yakından takip eden, uygulayan ve alanında farklılık yaratan bir şirket olarak, Hatay'a has tarım ve gıda ürünlerini hammadde, yarı mamül ve/veya tam mamül halinde ülkemize ve dünyanın dört bir tarafına tanıtmak, Hatay Kırsal Kalkınma programına destek olmak ve önümüzdeki 5-10 yıl içerisinde Hatay'ı farklı kılmak...” şeklinde ifade edilen bir vizyona sahip Hatay girişim A.Ş. “Tarımın geleceği için birlikte çalışalım” sloganıyla Ekim 2020 de 69 ortakla kurulmuştur. Girişim A.Ş. “kadim çiftçinin ürettiğini kooperatifleştirmek, birlikte üretmek. Birlikte ürettiklerimize katma değer sağlayabilmek için sanayisini inşa etmek. Ve tüm bunları girişimciler ile desteklemek. Herkese eşit, adil ve kolektif yaklaşımla fırsatlar sunmak” şeklinde belirtilen bir misyonla faaliyete başlamış örgütlü üreticilere projelendirmeden tesis kurulumuna, hibe ve teşvik imkânları sağlamaktan ürünlerin markalaştırılmasına kadar önemli hizmetler sunmayı amaçlamaktadır (<https://hggs.org/>, E.t. : 14.04.2022).

Şirketin yöneticisi ile yapmış olduğumuz görüşmeler neticesinde şirket faaliyetleri hakkında şu bilgilere ulaşılmıştır (Görüşme tarihi:11.08.2021):

“Şirket projelendirme kapsamında şirketimize ve bölgemize hizmet için proje çalışmaları yürütmekteyiz. Şu anda iki tane belediye adına AB projesi çalışmalarına başlandı. AB projesi için ekibimizi kurmuş bulunmaktayız. DOĞAKA ve Kırsal Kalkınma ile proje görüşmeleri sürdürmekteyiz. Şirket kooperatifler üzerinden yerel kalkınmayı sağlamayı amaçlamakta. Kooperatiflerle ilişkiyi en sağlıklı şekilde kurabileceğimiz bir profesyonel yönetim kadrosuna sahibiz. Hatay'ı “Hotoy” adıyla tarımsal üretim noktasında dünya markası haline getireceğiz. Tabi ki bu süreçte kooperatifler çok önemli.”.

Hatay Modeli olarak adlandırdığımız belediye kooperatif ilişkisini etkileyecek tüm faktörleri ortaya koymak, meydana gelebilecek problemleri öncesinde engelleyebilmek için gereklidir. Modelin sürekli ve etkin işleyebilmesi

açısından aşağıda detaylarını vermiş olduğumuz analizler önemlidir. Bu analizler sayesinde modeli uygulama aşamasında oluşabilecek problemlere yönelik önleyici politikalar geliştirebilme ve modeli geliştirmeye yönelik önerilerde bulunabilme imkânına sahip olmuş olacağız.

6.5. Hatay’da Kooperatif Belediyecilik Modeline İlişkin Pestle Analizi

PESTLE analiz yöntemi önceleri işletmelerin genelde pazar araştırmalarına yönelik kullanılan bir veri analiz yöntemi olsa da özellikle son dönemlerde sosyal bilimlerde birçok alana ilişkin kullanılan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu analiz yönteminin adı, sosyal olgulara etki eden politik, ekonomik, sosyal, teknolojik, yasal ve çevresel faktörlerin İngilizce karşılıklarının baş harfleri kullanılarak oluşturulmuş bir kodlamadır. Son dönemlerde yerel yönetim birimi olan belediyelerin stratejik planlarını oluştururken kullandığı bir yöntem olarak tercih edilmektedir.

Aşağıda Tablo 44’te Hatay’da belediye kooperatif ilişkisine etkide bulunabilecek söz konusu faktörlere ilişkin sorun alanlarını tespit edip, çözüm önerileri ortaya koymak ve ele aldığımız modele içerik kazandırabilmek açısından faydalı olacağı kanaatiyle PESTLE Analizi yapılmıştır.

Tablo 44*Hatay'da Belediye Kooperatif İlişkisine Etki Eden Faktörler*

Faktörler	Sorunlar/Tespitler	İhtiyaçlar/Çözüm Önerileri
Politik	- Belediyeler kamusal hizmet üretmek noktasında yeterli ve adil kaynağa sahip değiller - Partiler üstü bir yerel kamusal hizmet anlayışının gelişmemiş olması - Kooperatifleşmenin kamusal politika tercihleri içerisinde çok önemsenmemesi - Sosyal belediyecilik uygulamalarının siyasal bir tercih olarak değerlendirilmesi - Merkezi yönetim ile yerel yönetim arasındaki siyasal ayrışma - EXPO 2021 ve UNESCO Gastronomi Şehri projelerine ilişkin sosyo mekânsal düzenlemelerin tamamlanmasına ilişkin politik uyumsuzluklar.	- Kamusal hizmet sunmak için kaynak üretmek noktasında merkezi yönetimin desteğini alan protokol ilişkilerin kurulması - Kooperatifleşmenin stratejik plan gibi önemli politik belgelerde ön plana çıkartılması - Sosyal Belediyecilik anlayışının yerel kalkınma için sorunların çözümüne yönelik önemli olduğu noktasında tutum geliştirmek
Ekonomik	- Belediye ve kooperatiflerin kaynak yetersizliği - Katma değerli ürünler üretememe - Pazarlama imkân ve kabiliyet yetersizliği - Rekabeti artıran uygulamaların yetersizliği - Hibe ve kredi olanakları yetersiz	- Bölgeye özgü coğrafi işaretli ürünlerinin AB standartlarında tescilinin kooperatifler tarafından gerçekleştirilmesi - Belediyenin kaynak yaratmaya yönelik iştiraki olduğu şirket girişimlerini arttırması gerekmektedir - Etkin ve verimli tarımsal üretim için belediyenin kooperatifler arasında kümelenme sistemini koordine etmesi gerekmektedir
Sosyo/ Kültürel	- Birlik ve dayanışmaya uygun bir kooperatif anlayışına olan inançsızlık - Belediye kooperatif ilişkilerini geliştirebilecek bir sosyal belediyecilik anlayışının eksikliği - Belediye kooperatif ilişkilerini geliştirebilecek bir kurumsal kültürün zayıf olması - Kooperatiflerin temsili noktasında yaşanan cinsiyet adaletsizliği - Kooperatif bilinç düzeyinin yetersizliği - Özellikle 30 yaş altı nüfusun kooperatifler içerisinde pek yer almaması	- Belediye ve belirlenen kooperatifler bünyesinde kooperatifçilik motivasyonunu artırıcı faaliyetler gerçekleştirilmeli - Sosyal belediyeciliği kooperatifler üzerinden hayata geçirmeye çalışan kapsamlı bir stratejik plan hazırlanmalıdır - Kooperatif üyeliği ve temsili noktasında kadınları teşvik edici politikalar geliştirilmelidir - Kooperatif ürünlerinin satışını sağlayan Pazar ve market uygulamaları yaygınlaştırılmalıdır - Kooperatifler üzerinden genç nüfus istihdamını artırıcı politikalar hayata geçirilmelidir.
Teknolojik	- AR GE ve inovasyon geliştirici altyapıların yetersizliği - Makine ve teçhizat sağlama noktasında yeterli kaynağa sahip olmama - Belediye ve kooperatiflerin birlikte veri alışverişi ve üretim teknolojileri geliştirecek bir altyapıya sahip olmamaları.	Tarımsal kalkınmaya yönelik Endüstri 4.0 uygulamalarına önem verilmeli, bu bağlamda belediye bünyesinde AR GE birimi oluşturulmalıdır.
Yasal	5393 Sayılı Belediye Kanunu ve 5216 Sayılı B.Ş. Belediye Kanunu'nda kooperatiflerle ilişkileri içeren düzenlemelerin yetersizliği - Kooperatif Kanunu'nun kolaylaştırıcı düzenlemeler içermemesi - Belediye kooperatif ilişkilerinin güçlendirilmesine yönelik protokol ilişkilerin yetersizliği	- Yerel yönetimler yasalarında belediyelerin kooperatiflerle ilişkisine yönelik özel düzenlemeler getirilmelidir. Yasalarda, yerel kalkınma noktasında kooperatiflerin önemli olduğu anlayışıyla yeni düzenlemelere gidilmelidir - Kooperatif kanununda özellikle kuruluş ve üyelik noktasında kolaylaştırıcı düzenlemeler yapılmalıdır
Çevresel	- Piyasada tahşışli ürün üreten küçük ve orta ölçekli firmaların piyasaya hakim olması - Tarım dışı istihdamın fazla olması - Aracısız üretimi engelleyen aracı tüccar ilişkisine dayalı bir pazarlama süreci	- Piyasada haksız rekabete yol açan uygulamalara yönelik belediye tarafından denetim ve yardım faaliyetleri gerçekleştirilmeli - Belediye aracısız pazarlama noktasında ilişkiler kuran, tarafları bir araya getiren bir aracı olmalıdır

Kaynak: Bu tablo, çalışmamız kapsamında Hatay Büyükşehir Belediyesi üst yönetimine yönelik nitel çalışma verileri ve Hatay Büyükşehir Belediyesi'nin hazırlamış olduğu 2020-2024 Stratejik Plan raporundan faydalanılarak oluşturulmuştur.

6.6. Hatay Modeline İlişkin SWOT Analizi

Hatay Modeli yerel kalkınmayı kooperatifler aracılığıyla genişletmeye çalışan, bu süreçte kooperatiflerin verimliliği için üretimden pazarlama sürecine kadar her aşamayı projelendiren, yerel ve merkezi aktörlerle işbirliğini önemseyen niteliklere sahiptir. Ancak kooperatiflerin ekonomik kalkınma açısından etkili girişimler olabilmesi için ulusal ve küresel piyasada rekabet edebilir olmaları gerekir. Dünyada neoliberal politikaların uygulanmaya başlamasıyla Türkiye gibi ülkeler ithal ikameci modeli terk ederek ithalat yönünde dışa açılma politikaları izlenmeye başlanmıştır. Bu sürecin tarımsal alanda da yansımaları görülmüştür. Ucuz işgücü ve temel girdi maliyetlerindeki artışlara paralel olarak kırsal alanlarda üretimden kopartılan çiftçiler, küçük işletmeler artık tarımsal üretimi ilaç, gübre üreten küresel ölçekli firmalara yönelik gerçekleştirmektedirler. Aracı mekanizmalar ile işletilen bu sürecin kaybedeni küçük ve dağınık halde üretim yapan çiftçiler olmaktadır. Bu sürecin kırsalda üretim yapan küçük üreticiler lehine dönüşebilmesi için kooperatiflerin belediyeler tarafından desteklenmesi gerektiğini savunan Hatay Modeline ilişkin önerilerde bulunabilmek için SWOT analizi yapmakta fayda vardır.

Fırsatlar

- Pandemi ile dünyada başlayan gıda enflasyonu
- Belediye yönetiminin kooperatifleşmenin önemine olan inancı
- EXPO 2021 organizasyonuna Hatay'ın ev sahipliği yapacak olması
- Hatay Büyükşehir Belediyesi çiftçi örgütlenmelerine ihtiyaç duydukları tüm üretim girdilerini (makine ve teçhizat, eğitim, danışmanlık vs.) karşılama taahhüdünde bulunmuştur.
- Belediye tarımsal ürünlerin tanıtımı ve pazarlanması için EXPO 2021 organizasyonunda ve yerel pazarlarda yer ve stant imkânı sunmaktadır.
- Belediye bünyesinde çiftçilerin kooperatifleşme şeklinde örgütlenmelerini teşvik etmek amaçlı kırsal kalkınma koordinasyonu ekibi oluşturulmuştur.

- Belediye yönetiminin desteği ile kurulmuş olan Hatay Girişim A.Ş. bünyesinde kooperatiflerin her türlü ihtiyaçlarını kolaylaştıran birimler oluşturulmuştur.
- Belediye destekli kooperatiflerde istihdam artışı sağlanmış olacak.
- Tüketicinin pazar tercihleri noktasında kooperatif belediyeçilik. Uygulamalarının olumlu imajı.

Tehditler

- Kooperatiflerin ihracat standartlarında marka tescilli ürün ortaya koyamaması.
- Yüksek kârlara sahip aracı (tüccar) sisteminin piyasaya hakim olması.
- Kooperatif üreticilerinin temel girdilerinin ithalata dayalı olması.
- ÖTV ve KDV oranlarının temel girdi maliyetleri içerisinde yüksek olması.
- Kooperatiflerin sayıca fazla oluşu.
- Büyükşehir belediyesinde partiler üstü işleyen bir kurumsallaşmanın tam olarak sağlanamamış olması.
- Komşu ülkelerde yaşanan savaş.
- Hatay kentinin savaş alanı içerisinde düşünülüyor olması.
- Hatay ilinin kalkınmada öncelikli iller içerisinde hak ettiği payı alamaması.
- Büyükşehir Belediyesi ile merkezi yönetim arasındaki siyasi uyumsuzluk.

Zayıflık

- Kooperatif üyelerinin kooperatifçilik konusunda yetersiz bilgiye sahip olmaları.
- Niteliğe pek önem vermeyen sayıca fazla bir kooperatifleşme.
- Kooperatiflerin kaynak yetersizliği.
- Aynı faaliyet kolunda gereğinden fazla kooperatifleşme.
- Kooperatifler arası rekabeti ve verimi artırıcı anlamda bir kümelenme sisteminin olmayışı.
- Büyükşehir Belediyesi'nde kooperatiflerle işbirliği sağlayabilecek bir kurumsal yapının yetersizliği (eğitim, danışmanlık hizmeti, üretim girdi desteği, pazar imkânı vs.).
- Hatay'da yerel kalkınma aktörleri (Belediyeler, DOĞAKA, Tarımsal Kırsal Kalkınma Kurumu, Tarım Orman İl Müdürlüğü) arasındaki işbirliği yetersizliği.
- Belediye kooperatif ilişkilerinde yönetim eksikliği.
- Kooperatiflerin büyükşehir belediyesi ile muhataplık noktasında üst örgütlenme problemi yaşaması.
- Belediye ve kooperatifler bünyesinde finansal problemleri çözebilecek kurumsal bir alt yapı eksikliği.

Üstünlükler

- Kooperatifçiliği tecrübe etmiş tarımsal nüfusun fazla olması.
- Hatay'ın coğrafi olarak tarımsal üretim potansiyeli yüksek bir bölge olması ve geniş tarımsal ovalara sahip olması.
- Hatay iklim koşulları açısından turfanda (erkenci) meyve yetiştiriciliğine oldukça uygun olması ve yaklaşık 12.250 ha'lık alanda ikinci ürün alımına elverişli olması.

- Sulanabilmeye elverişli arazi varlığının toplam tarım arazisi içindeki oranının yaklaşık % 65 olması ve Reyhanlı ovası baraj projesi ile bu oranın daha da artacak olması.
- Hatay'ın, Türkiye'nin yaş meyve ve sebze ihracatının yaklaşık % 20'sini gerçekleştiriyor olması.
- Seracılık (örtü altı tarım) faaliyetinin iklimsel koşullardan kaynaklı düşük maliyetli olması.
- Hatay'ın özellikle ihracata yönelik her türlü tarımsal ürünün soğuk ve donmuş lojistik (firigorifik) imkânlarına ve yüksek teknoloji sınıflama ve paketleme altyapısına sahip olması.
- Hatay'ın agro turizm potansiyelinin yüksek olması.
- Avrupa Birliği standartlarında coğrafi işaretli ürün tescili alabilecek ürün çeşitliğinin fazla olması.
- Hatay Büyükşehir Belediyesi'nin ev sahipliğini yapacağı EXPO 2021 organizasyonunun konusunun tarımsal nitelikli olması.
- Kooperatif örgütlenmelerin tarımsal faaliyetlerinin IPARD projeleri kapsamında hibe teşvik imkânlarına öncelikli sahip olması.
- Büyükşehir Belediyesi'nin ortağı olduğu kırsal kalkınma şirketi üzerinden kooperatiflerle alım sözleşmesi yapılması.
- Hatay Modeli'nin yararlanabileceği iyi uygulamaların Dünya'da ve Türkiye'de mevcut olması.

Hatay'da yerel/kırsal alana ait politik, çevresel, sosyal-kültürel, ekonomik, kurumsal ve yasal bileşenlere yönelik olarak ortaya koyduğumuz sorun alanları ve bunlara yönelik çözüm önerileri ile birlikte modele ilişkin tespit ettiğimiz güçlü ve zayıf yanlar neticesinde Hatay Modeli daha da netlik kazanmaktadır.

Yapılan analizler neticesinde Hatay Modeli'nin kooperatif belediyeçilik modelleri içerisinde ön plana çıkan özgünlüğü, Hatay Büyükşehir Belediyesi

koordinatörlüğünde kurulmuş olan Hatay Girişim A.Ş.'nin öncülüğünde bir ağ tipi yönetimin hayata geçirilmeye çalışılmasıdır.

Ağlar, kendi kendini örgütleyebilen bir otonom yapıya sahip, kendi siyasalarını ve çevresel ilişkilerini kendileri oluşturabilme kabiliyetine sahip, işletmeler, kamu kurumları, örgütler ve yurttaşlar arasındaki karşılıklı bağımlılık/fayda ilişkisiyle karakterize edilebilen yapılanmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ağ tabanlı örgütlenme modelleri sahip oldukları bu nitelikler sebebiyle, kâr amacı gütmeyen, sivil toplum örgütleri, kooperatifler ve sosyal girişimler için ise çok daha verimli bir model olabilirler (Kurtuluş, 2018b).

Kooperatif belediyecilik uygulaması olarak Hatay modelinin sürdürülebilirliği ağ tipi yönetim biçimiyle mümkün olabilir iddiasındayız. Söz konusu modelde tarımsal kalkınma kooperatiflerinin yerel aktörlerle hangi temel noktalarda ilişkili olduğu Tablo 45' de gösterilmiştir.

Hatay modeli içerisinde kooperatifler aşağıda (tablo 45) belirtilmiş olan yerel aktörlerle Hatay Büyükşehir Belediyesi iştiraki ile kurulmuş olan Hatay Gıda Girişim A.Ş. aracılığıyla ilişki kurmaya çalışmaktadır. Model içerisinde kooperatiflerin faaliyetlerinin şirket üzerinden sürdürülmeye çalışılması kısa vadede kooperatifleri etkin ve verimli yapılar haline dönüştürmek ve yerel aktörlerle daha kurumsal ve etkileşimli bir ağ ilişkisi sağlamak amacı taşımaktadır. Model'in özgünlüğüne ve sürdürülebilirliğine katkı anlamında bir takım önerilerde bulunulabilir.

Tablo 45
Hatay Modeli İle İlişkili Olabilecek Aktörler

Hatay Büyükşehir Belediyesi Adına Hatay Gıda Girişim A.Ş. Koordinatörlüğünde Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri	
İlişkili Olunacak Yerel Aktörler	Destekler
DOĞAKA	Doğrudan faaliyet desteği Teknik destek Fizibilite desteği Eğitim ve danışmanlık desteği
KOSGEB	Ar-Ge ve Teknolojik üretim desteği Yerlileştirme Desteği Katma değerli ürünlerin geliştirilmesi ve pazarlanması desteği
Tarımsal Kırsal Kalkınma Kurumu	IPARD (Katılım Öncesi Kırsal Kalkınma Yardımı) Desteği
Üniversiteler	Eğitim ve danışmanlık desteği Ürün geliştirme ve verimlileştirme desteği Nitelikli insan gücü desteği Teknolojik destek
Ticaret İl Müdürlüğü	E-Ticaret desteği Kooperatifçilik bilgi ve denetim desteği Teşvik, hibe ve kredi destekleri
Tarım ve Orman İl Müdürlüğü	Tıbbi aromatik bitkilerin üretimi ve pazarlanması desteği İyi tarım uygulamaları desteği Toprak analizi desteği Mazot ve gübre desteği Organik tarım desteği Sertifikalı tohum kullanım desteği Geleneksel zeytin bahçelerinin ıslahı desteği Sertifikalı fidan üretim desteği
Antakya Ticaret Odası	Coğrafi işaret desteği Marka tescil desteği İhracatı teşvik
Antakya Organize Sanayi Bölgesi	Alım sözleşmesi desteği Kooperatifleri ihracata teşvik Pazar desteği
Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları	Zirai destekler Eğitim ve danışmanlık desteği Teknik destekler Nitelikli insan gücü desteği

Kaynak: Çalışmamız kapsamında hazırlanmıştır.

6.7. Hatay Modeline İlişkin Öneriler

Yerel kalkınma açısından yerel yönetimler destekli kooperatifçilik modeli uygulamalarının ülkemizde de yaygınlık kazanmaya başladığını ilgili kısımlarda ayrıntılı bir şekilde belirtmiştik. Hatay ilinde de Hatay Büyükşehir Belediyesi tarafından yerel kalkınmaya destek amaçlı kooperatiflerin desteklendiğini görmekteyiz. Çalışmamızda “Hatay Modeli” olarak adlandırdığımız bu kooperatif belediyeçilik uygulaması, yapmış olduğumuz saha çalışması sonuçları ve Hatay

Büyükşehir Belediyesi'nin 2020-2024 yıllarını kapsayan stratejik eylem planlarına dayanılarak yaptığımız PESTLE ve SWOT analizleri bize söz konusu modelin yerel kalkınmaya katkı noktasında önemli güçlü yanlara sahip olduğunu göstermektedir. Hatay Modeli'nin güçlü yanlarını arttırmak ve zayıf noktalarını azaltmak açısından şu önerilerde bulunulabilir:

- Kooperatiflerle niteliklerine uygun bir şekilde ilişkiler kurabilecek bir alt yapı geliştirilmelidir. Bu bağlamda Büyükşehir Belediyesi bünyesinde kooperatiflerle ilişkileri sürdürebilecek teşkilatlanmaya gidilmelidir.
- Hatay Büyükşehir Belediyesi teşvikiyle kurulmuş olan Hatay Gıda ve Girişim A.Ş. üzerinden kooperatif üreticilerle doğrudan ürün alımı sözleşmeleri ürün çeşitliliği ve tüm üretici kooperatifleri kapsayacak şekilde gerçekleştirilmelidir. Böylece piyasa şartları üreticiler lehine oluşacak ve kooperatif üreticilerin gelirlerinde artış sağlanmış olacaktır.
- Yöresel ürünlerin tanıtımı ve pazarlanması amacıyla yönelik ulusal ve uluslararası festival düzenlemeler bir takvime bağlanarak sürekli hale getirilmeli böylece agro turizmin gelişimine katkı sağlanmalıdır.
- Hatay Büyükşehir Belediyesi öncülüğünde kamu ve özel kesimden yerel aktörlerin katkı sağladığı tarımsal inovasyon projeleri ortaya koymak kooperatiflerin motivasyonunu, etkinliğini ve verimliliğini artıracaktır.
- Hatay Büyükşehir Belediyesi yerel kalkınma vizyonuna ilişkin olarak hazırlanan stratejik eylem planlarında kooperatifleri geliştirmeye yönelik kapsamlı siyasalar ortaya koymalıdır. Söz konusu siyasalar ilgili tüm yerel aktörleri içerisine alan bir tarım platformu öncülüğünde gerçekleşmelidir.
- Hatay Modeli açısından özgünlük oluşturan bizzat büyükşehir belediyesi ortaklığı ile kurulmuş olan Hatay Gıda ve Girişim A.Ş. kooperatifler için gerekli olan üretim girdilerinin temininden, katma değerli ürün üretimine ve pazarlama olanaklarının geliştirilmesine olanak sağlayan bir işletme olarak faaliyet göstermelidir.
- Küçük ve parçalı halde bulunan tarımsal arazilerin birleştirilmesine özen gösterilmelidir.

- Hazine arazisi statüsünde yer alan tarıma elverişli atıl arazilerin kooperatiflerin kullanımına verilmesi için kolaylaştırıcı protokol ilişkiler geliştirilmelidir. Ayrıca bu arazilerin sulu tarıma elverişli hale getirilmesi için gerekli ve yeterli çalışmaların yapılması gerekmektedir. Atıl durumda olan sulamaya elverişli olmayan arazilerde ise su ihtiyacı az olan bitkilerin yetiştirilmesi planlanmalı ve ekimi yaygınlaştırılmalıdır.
- Hatay Büyükşehir Belediyesi kamu ve özel kesimden çok aktörlü işbirlikleri geliştirerek yerel kaynakların yerel kalkınmaya yönelik olarak nasıl etkili bir şekilde kullanılabileceği ortaya koyulmalıdır.
- Hatay Büyükşehir Belediyesi koordinatörlüğünde kooperatif üreticiler planlı ve verimli üretim noktasında sürekli eğitime tabi tutulmalı, ayrıca kooperatifler tarafından üretilen ürünler sertifikalandırılmalıdır. Bu noktada ürün verimliliğini etkileyebilecek biyolojik mücadele yöntemleri üniversiteler işbirliği ile ortaya koyulmalı ve uygulanmalıdır.
- Kooperatif üreticilerin tüm faaliyetlerine ilişkin bir veri bankacılığı oluşturulmalıdır. Üreticiler örneğin “çiftçi kart” sistemiyle oluşturulacak veri tabanına entegre edilmelidirler. Ayrıca Tarımsal İzleme ve Bilgi Sistemi (TARBİL) benzeri bir uygulama olarak, tarımsal üretici, üretim faktörleri ve pazarlama sürecini içerisine alan kapsamlı bir şekilde her yıl tarım envanteri çıkarılmalıdır.
- Plansız ve dağınık halde konumlanmış olan kırsal yerleşim bölgelerinde benzer sosyo-ekonomik özelliklere sahip yerler kooperatifler üzerinden bir araya getirilerek, işbirliğine dayalı planlı üretim olan kümelenme modeli hayata geçirilmelidir. Böylece küçük üretim yapan çiftçiler kümelenme sistemi ile ölçek ekonomileri ile rekabet edebilme imkânına sahip olabilecektir. Bu uygulama üretimin sürekliliğini engelleyecek olan kırdan kente göçü de önemli ölçüde azaltacaktır.
- Hatay’a özgü tarımsal ürünlerin Avrupa Birliği standartlarında coğrafi işaret tescillerinin kooperatifler üzerinden yapılması teşvik edilmelidir. Böylece pazar potansiyeli artmış olacak ve tarımsal ürünlerin katma değeri yükselecektir.

- Yerel kalkınmaya yönelik olarak belediye-şirket-kooperatifler ilişkisi içerisinde kooperatiflerin hep destek beklentisi içerisinde olan, istenilen işleri yapan edilgen yapılar olmasını engelleyici düzenlemelere gidilmelidir. Bu bağlamda kooperatif üreticileri temsil düzeyinde şirketin ortağı yapılmalı, karar alma süreçlerinin aktif bir bileşeni haline getirilmelidir. Bunun için kooperatiflerin görev tanımları yeniden içeriklendirilmelidir.
- Hatay Gıda Girişim A.Ş. tarafından küresel serbest piyasa içerisinde rekabet etmeye çalışırken, sermayesi fazla olanın kazandığı bir sisteme dönüşmemesi, oluşan sermayenin adil, dengeli bir şekilde sürece dâhil olan tüm bileşenlere yayılabilmesi gerekmektedir. Bunun denetiminin ise büyükşehir belediyesince oluşturulacak kurumsal yapıya sahip bir denetim birimi tarafından yapılması faydalı olacaktır.
- Model, üretimden, pazarlamaya kadarki tüm süreçte ekosistemin sürdürülebilirliğini ve adil paylaşımı hedef edinen niteliklere sahip permakültür tarım uygulamaları için gerekli bilincin oluşması vizyonu ile hareket etmelidir.
- Model, üreticileri kooperatifler aracılığıyla yerel ölçekte havza bazlı bir planlı üretime yönlendirir ise en verimli ürün elde etme hedefine ulaşılmış olacaktır.
- Model üreticiden tüketiciye kadarki aşamada meydana gelebilecek ürün kaybını ve gıda enflasyonunu azaltabilirse, kooperatiflerin ölçek problemi nedeniyle rekabet edememe ve girdi maliyetlerine katlanamama problemlerini de azaltabilecektir.
- Model söz konusu yerel aktörlerle sağlıklı ilişkiler sürdürebilmesi durumunda üretim için gerekli olan tüm faktörler etkin bir şekilde kullanılabilmiş olacaktır.
- Model etkin bir planlama sayesinde pazarlama aşamasında oluşabilecek arz problemlerini en aza indirmiş olacaktır.
- Model gıda fiyatları üzerinde oluşabilecek spekülasyonu da ortadan kaldırmaya yardımcı olabilecek, ayrıca etkinlik ve verimliliğe

odaklanıldığı için teknik bilginin ön plana çıkarılması durumunda köylü bilinçli bir kooperatif üreticisine dönüştürülecektir.

- Son olarak Hatay Modeli'nde kooperatif faaliyetlerinin ilk aşamada dışarıdan şirket koordinatörlüğünde gerçekleşmesi gerektiği, sonrasında yerel kalkınmaya sürekli ve etkin bir şekilde katkıda bulunabilmek için üretici ve tüketicilerin kooperatif yapılar üzerinden örgütlenmesinin hedeflenmesi gerekmektedir. Bunun için de üretici ile tüketiciyi doğrudan buluşturan bizzat çiftçilerden oluşan satış kooperatiflerinin de yaygınlaştırılması gerekmektedir.

GENEL DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER

Dayanışma, işbirliği içerisinde hareket etme, birbirine ihtiyaç duyma gereksinimi insanlık tarihi içerisinde farklı biçim ve yöntemlerle söz konusu olmuştur. Sanayi devrimi ile meydana gelen gelişmeler neticesinde bir örgütlenme modeli olarak gelişen kooperatifçilik, özellikle dünya kooperatifçiliğini temsilen kurulmuş olan Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA) ile genel geçer ilke esaslara kavuşmuş ve ilk etapta Avrupa merkezli olarak gelişme göstermiştir.

Dünyada ve Türkiye’de tarımsal dönüşüm, tarım odaklı yerel kalkınma stratejileri birçok kesimin önemseydiği, programlarına dâhil ettiği konular olmaktadır. Özellikle son küreselleşme dalgasının hızlandırmış olduğu neoliberal uygulamalar bizim gibi ülkeler açısından bir takım problemler doğurmuştur. Bunlar, tarımsal üretimin küçültülmesi, küçük üreticilerin üretimden tasfiyesi, kırsal alana özgü olan sosyo-ekonomik yapının değişmesine bağlı meydana gelen üretim krizleri, köyden kente doğru giderek artan plansız göçler ve tüm bunlara bağlı olarak yükselen dışa bağımlılık olarak sıralanabilir. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)’nın ortaya koymuş olduğu “Gıda ve Beslenme Raporu 2021”e baktığımızda mevcut durumun ciddiyeti rakamlarla kendisini göstermektedir. Rapora göre; 2020 yıl sonu itibariyle dünyada yaklaşık 770 milyon insan yetersiz besleniyor ve açlık problemi yaşıyor. Yetersiz beslenme ve açlık özellikle Afrika ve Asya’nın temel bir problemi olarak karşımıza çıkıyor. Yine rapora göre söz konusu problemleri kadınlar erkeklere göre daha fazla yaşamaktadır. Baktığımızda 2020 yılı başında dünyada görülmeye başlayan pandeminin de etkisiyle 2020 yılı sonu itibariyle dünya nüfusunun % 10’u açlık problemiyle baş başa kalmıştır (<https://www.fao.org>, E.t. :21.04.2022).

Ülkemizde tarımsal ürünler ve tarım ürünleri için gerekli girdilerin temininde büyük oranda dışa bağımlı hale gelme, tarım dışına çıkarılan arazilerin artması, tarım yapan çiftçilerin borçlarının artarak devam etmesi gibi temel sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunlar nedeniyle tarım alanında daha dışa bağımlı bir ülke olmaktayız. Dışa bağımlı olmanın bir sonucu olarak da tarımsal üretim yapan çiftçi sayısında azalma, tarım sektöründe istihdamın azalması ve tarım sektörünün GSYİH içindeki payının giderek azalmaya başlaması gibi sorunlarla karşı karşıyayız.

Tarım sektörünün dünyada ve ülkemizde içinde bulunduğu durum bu iken dünyanın birçok yerinde bu sorunu çözmeye yönelik arayışlar da hız kazanmaya başlamıştır. Örneğin, İngiltere'nin kuzey bölgesinde yer alan Preston'da yerel aktörler arası işbirliği modelinin yerel kalkınma noktasında ortaya koyduğu başarılar başta birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi Amerika'dan Asya ve Uzak Doğusuna, Afrika'da bile benzer uygulamalarına rastladığımız modellere esin kaynağı olmuştur. Ülkemizde 2000'lerin başında hızlanan kamunun yönetilmesine ilişkin reform tartışmaları içerisinde “yerelleşme” vurgusu ön plana çıkmıştır. “Yerelleşme” vurgusuna içerik kazandıran önemli uygulamalardan bir tanesi de yerel yönetim birimi olan belediyelerin yerel kırsal alanların kalkınması noktasında tarımsal hamleler yapabilecek işbirliği politikaları ortaya koymaktı. Bu amaca yönelik olarak yerel yönetimlerin görev ve sorumlulukları yeni yasalarla yeniden düzenlenmiştir.

Temelde neoliberal ekonomik sistemin yaratmış olduğu sorunların alternatif bir ekonomik alan yaratma çabalarını da arttırdığını vurguladık. Ancak belirtmemiz gerekir ki, bir yönüyle devletin piyasalaştırılması olarak ifade edebileceğimiz yeni kamu yönetimi anlayışı içerisinde tarım sektörü de çok uluslu şirketlerin kârlılık alanları içerisinde daha da önemsenmiştir. Tarımsal alanda faaliyet gösteren kurumların (tarım satış kooperatiflerinin de içerisinde olduğu) özelleştirilmesi bunun bir göstergesidir. Böylece büyük işletmelerin sermaye yapılarının gıda ve tarım sektörüne hâkim olduğu, üretimden tüketime tüm kararları belirlediği bir süreç girildi. Bugün yaşanan bu küreselleşme dalgasını salt teknolojik alanda yaşanan yenilikler olarak değerlendiremeyiz. Ortaya koyduğu sonuçları itibariyle son küreselleşme dalgasının, şirketlerin üretim ve tüketim alanına hâkim olmasını kolaylaştıran bir niteliğe sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Söz konusu süreç kısa aralıklarla yaşanan küresel krizlerle akamete uğramıştır. Stiglitz (2014: 25) küreselleşmenin bu başarısızlığını bir “hayal kırıklığı” olarak ifade eder ve bu başarısızlığı esasında piyasa ekonomisinin verimlilik ve istikrar yaratamayışı, piyasanın başarısızlıklarına çözüm üretmek noktasında siyasal sistemin yetersiz oluşu ve hem siyasi hem de iktisadi yapının adil bir yapıya sahip olmaması gibi temel meselelere bağlar.

Türkiye’de tam da bu anlamda bir çözüm arayışı olarak birçok bölgede belediyelerin kooperatifleşmeye ilgisinin arttığı görülmüştür. Özellikle 2019 yılı yerel seçimlerde yerel yönetimlerde başarı gösteren CHP ve ittifak bloğu sosyal belediyeçilik programlarında kooperatifçiliği ön plana çıkarmaya başlamışlardır. Bu dönem İstanbul, Mersin, Adana ve Hatay’da üreticiden tüketiciye uzanan aracısız bir sistem olarak kooperatifleşme projelerinin oldukça ilgi uyandırdığı, karşılık bulduğu görülmüştür. Gıda toplulukları, ekolojik çiftlikler, topluluk destekli tarım pratikleri gibi “dayanışma ekonomileri” diye adlandırılan (Aykaç, 2018) bu modeller içerisinde en ön plana çıkan, esasında en fazla ilgi uyandıranların kooperatifler olduğunu söyleyebiliriz. Yerelde iyi uygulamalarını gördüğümüz kooperatifler geçmişin kooperatifleşme yöntemlerinden farklılıklar da göstermektedir. Yerelde özellikle belediyelerin desteklediği kooperatifler tamamen üreticiler tarafından herhangi bir sendikal örgüt ya da devlet ve şirket dolayımı olmadan kurulan işletmeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Her kamusal hizmetin piyasalaştırılmaması gerektiği tartışmaları ile birlikte yerel yönetimlerin gıda ve tarım sorunlarına ilişkin “toplumcu belediyeçilik”, “sosyal belediyeçilik” gibi projelerle politikalar ürettiğini görmekteyiz. Kriz süreciyle birlikte belediyeler kooperatifler, küçük üreticiler ve gıda topluluklarıyla işbirliği projeleri geliştirmeye, ses getiren alternatif kalkınma modelleri ortaya koymaya başlamışlardır. Yerel düzeyde küçük üreticilerin büyük şirketler tarafından üretim ve piyasadan dışlanmasının önüne geçmek, yerel kalkınmayı bizzat küçük üretici/çiftçiler aracılığıyla gerçekleştirmeyi ve bunun için de kooperatifleşmeyi önemseyen önemli adımlar atılmıştır. Çalışmamızın ilgili bölümünde ele aldığımız gibi bu kooperatifçilik modeli özellikle 2008 yılından itibaren İzmir Büyükşehir Belediyesi ve 2014 yılından itibaren Tunceli Ovacık Belediyesi uygulamaları alternatif bir yerel kalkınma modeli olarak önemli bir örnek ve motivasyon oluşturmıştır.

Çalışmamız tarım odaklı bir yerel kalkınmanın önemli yollarından biri olarak eşitlikçi ve işbirliği ilkelerini ön plana çıkartan kooperatif örgütlenme modelleriyle yerel yönetim birimi olan belediyelerin etkileşimli bir ağ oluşturabilmesinin imkânlarını ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu bağlamda mevcut Hatay ilinde faaliyet gösteren tarımsal kalkınma kooperatiflerinin yerel kalkınma noktasında Hatay Büyükşehir Belediyesi ile nasıl bir ilişki içerisinde olduğu ortaya koyulmaya

alışılmış, kooperatif belediyeçilik uygulaması olarak ele aldığımız bu ilişki modeli “Hatay Modeli” olarak adlandırılmıştır.

Çalışmamızda “Hatay Modeli” olarak adlandırdığımız belediye kooperatifçilik ilişkisine içerik kazandırmak için Hatay Büyükşehir Belediyesi ve Hatay’da faaliyet gösteren tarımsal kalkınma kooperatiflerine yönelik yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan nitel bir saha çalışması yapılmıştır. Nitel araştırmada elde edilen bulgular bize önemli ipuçları sağlamıştır. Belediye kooperatif ilişkisinin yerel kalkınma noktasında nasıl olması gerektiği, bu ilişkinin ne gibi katkılar sağlayabileceği ve bu noktada ne gibi avantaj ve dezavantajların olduğu şeklinde sorularımıza verilmiş olan cevaplar üzerinden “Hatay Modeli” olarak ortaya koyduğumuz kooperatif belediyeçiliği şekillenmiş ve modele ilişkin tamamlayıcı nitelikte bir takım önerilerde bulunulmuştur.

Çalışmamızın uygulama alanına ilişkin nitel analiz yöntemi kullanılarak söz konusu muhataplara ilişkin elde ettiğimiz bulguların betimsel ve içerik analizleri yapılmıştır. Saha çalışmamızın muhatapları Hatay Büyükşehir Belediyesi Başkanı ve Kırsal Kalkınma Koordinatörlüğünde çalışanlar ile Hatay’da faaliyet gösteren tarımsal kalkınma kooperatifleri yöneticileri ve ortaklarıdır. Çalışmamız kapsamında söz konusu muhataplara yönelik iki ayrı yarı yapılandırılmış sorular hazırlanmıştır. Muhataplara yöneltmiş olduğumuz sorulara verilmiş olan cevaplardan elde ettiğimiz bulguları sırasıyla özet olarak şu şekilde belirtebiliriz:

Hatay Büyükşehir Belediyesi çalışanlarına yönelik elde ettiğimiz bulgulardan özetle şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Katılımcıların tamamı kooperatifçilik bilgi düzeyini ölçmeye yönelik sorumuza ‘birlik ve beraberlik’ vurgusunu ön plana çıkartarak cevaplar verebilmişlerdir.

Katılımcılara kalkınma kooperatiflerinin yerel kalkınmaya nasıl katkı sağlayabileceğine ilişkin yöneltmiş olduğumuz soruya katılımcıların tamamı kooperatiflerin tek başlarına bir katkı sağlayamayacağı, mutlaka başta belediyeler olmak üzere diğer yerel aktörlerle işbirliği içerisinde olmaları gerektiği ifadelerine yer vermişlerdir.

Katılımcılara yerel kalkınmaya etkisi boyutunda kalkınma kooperatiflerinin ne gibi avantaj ve dezavantajlara sahip olduğu sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların

çoğunun kooperatiflerin girdi maliyetlerini azaltıcı bir etkiye sahip olduğu vurgusunu yaptığı görülmüştür. Kooperatiflerin yaratacağı bir başka avantajlı durum, üretimden tüketiciye aracısız sistemi teşvik etmesinden dolayı her iki kesimi de memnun edebilecek bir fiyatın oluşması durumudur. Katılımcılar dezavantajlar noktasında hemen hemen ortak vurgu olarak kooperatiflerin sayıca fazla olması, katma değerli ürün ortaya koyamama, üretimde standartları yakalayamama durumlarını belirtmişlerdir.

İşbirliği ve dayanışma kültürünün toplum içerisinde oluşmamış olması ve haliyle bu durumun kooperatiflerde de bir problem olması saha çalışmamızda ulaştığımız önemli sorun alanlarından bir tanesidir. Hem belediye hem kooperatifler açısından tespit edilen önemli sorunlardan bir diğeri kaynak yetersizliğidir. Bir başka ön plana çıkan sorun yerel kamusal hizmet üretmek noktasında sürdürülebilir partiler üstü (herkesi kapsayıcı anlamda) anlayış ve kurumsallaşma eksikliğidir. Bir başka tespit edilen sorun Hatay Büyükşehir Belediyesi ile merkezi hükümet arasında yaşanan siyasi uyuşmazlık nedeniyle oluşan kaynak yetersizliğidir.

Katılımcıların belediyelerin kooperatiflerle nasıl ilişki kurması gerektiği sorusuna ilişkin verilmiş olan cevaplarda ortak vurgunun kooperatifçilik bilincini geliştirmeye yönelik eğitim çalışmalarının yapılması gerektiği olmuştur. Katılımcılar kooperatiflerin üretimden pazarlamaya her aşamada desteklenmesi gerektiğini belirtmekle birlikte bu ilişkinin sürdürülebilir olması açısından bizzat belediyenin teşvikiyle kurulmuş olan katalizör şirket aracılığıyla yapılması gerektiğini vurgulamışlardır.

Katılımcılar planlı tarımsal üretim, kadın istihdamını arttırma, göçü önleme gibi amaçlarla kooperatiflerle ilişkiler kurulması gerektiğini ayrıca vurgulamışlardır.

Son olarak belediyelerin kooperatiflerle kuracakları ilişkinin önünde ne gibi engeller olabileceğine yönelik sorumuza birçok katılımcının bürokratik engeller, belediye bünyesinde daire başkanlığı şeklinde bir idari teşkilatlanmanın olmayışı, kümelenme sisteminin olmayışından kaynaklı planlı ve verimli bir üretimin gerçekleşmemesi şeklinde benzer açıklamalar yaptığı görülmüştür. Belediye kooperatif ilişkisini engelleyici unsurları ortadan kaldırmaya yönelik çözüm önerileri olarak özellikle belediyenin bizzat denetimini sağladığı çeşitli yerel aktörleri içerisine alan bir eğitim danışmanlık akademisinin kurulması, işbirliğini kolaylaştırmaya

yönelik mevzuat düzenlemelerin sağlanması, belediye bünyesinde muhataplık sorununu ortadan kaldırmak için ayrı bir birim olarak teşkilatlanmaya gitmek öncelikli olarak belirtilenler arasında olmuştur.

Nitel saha çalışmamızın diğer muhatabı Hatay'da faaliyet gösteren tarımsal kalkınma kooperatifi yöneticileri ve ortakları olmuştur. Söz konusu muhataplara yönelik olarak yöneltilmiş olduğumuz sorulara verilmiş olan cevaplardan elde ettiğimiz bulgular özetle şu şekilde olmuştur.

Hatay'da faaliyet gösteren kalkınma kooperatifleri üyelerinin kooperatifçilik bilgi düzeylerinin oldukça düşük olduğu görülmüştür. Görüşmecilerin kooperatifçilik tanımlarına ilişkin ortak vurgu 'birlikte üretim' ve 'dayanışma örgütü' olmuştur. Kooperatifçilik ilkelerine ilişkin 'birlik ve dayanışma', 'şeffaflık' ve 'gönüllü katılım' şeklinde ortak cevaplar verilmiş, özellikle ormancılık faaliyeti içerisinde olan kalkınma kooperatiflerinden hiçbir cevap alınamamıştır.

Görüşmecilerin kooperatifin mali yapısına (gelir gider durumu) ilişkin sorulmuş olan soruya vermiş oldukları cevaplar, bize kalkınma kooperatiflerinin en temel sorunlarından birinin kooperatiflerin sürekli gelir elde edici bir üretim faaliyeti içerisinde bulunamamaları olduğunu göstermiştir. 42 tarımsal kalkınma kooperatifinden sadece 10'u istikrarlı bir gelir elde edebilmektedir.

Kooperatifler yerel aktörlerle ilişki kurmak noktasında problemler yaşamaktadırlar. Bu anlamda sadece 3 kalkınma kooperatifinin yerel aktörlerle (belediyeler, TKDK, DOĞAKA) işbirliği içerisinde olduğu görülmüştür.

Görüşmecilerin tamamı yerel kalkınma açısından kooperatiflerin çok gerekli olduğunu ve bu anlamda desteklenmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Görüşmeciler, kooperatifler sayesinde küçük üreticinin ekonomik refaha ulaşabileceğini, istihdamın oluşabileceğini, köyden kentlere göçlerin azabileceğini yaşanan bu olumlu gelişmelerin de kalkınmak anlamına geldiğini ifade etmişleridir.

Görüşmeciler belediyelerin kooperatiflerle ilişkiler kurmasının çok gerekli olduğunu vurgulayarak bu ilişkinin planlı bir üretim, marka değeri olan katma değerli bir ürün ortaya koyabilme, ihtiyaç duyulan finans, eğitim, teknik vb. her türlü desteğin sağlanması ya da bu imkânlarla ulaşmanın kolaylaştırılması açısından oldukça gerekli olduğunu vurgulamışlardır.

Çalışmamızda “Hatay Modeli”ne katkı sağlayan bulgulara ulaşılmıştır. Yapmış olduğumuz saha çalışmasının tüm muhatapları açısından ortak bulguları belirtirsek; yerel aktörler arası işbirliğine dayalı bir yönetim modeli gerekliliği ve verimli ve sürdürülebilir üretim açısından kooperatifler arası kümelenme sisteminin hayata geçirilmesi gerektiği ön plana çıkmaktadır. Ayrıca EXPO 2021’e Hatay’ın ev sahipliği yapacak olması belediye kooperatifler arası işbirliğini geliştirecek sonuçlar doğuracağı yönünde ortak değerlendirmeler de yapılmıştır.

“Hatay Modeli”ni güçlendirmek için ortaya koyduğumuz önerileri özetlersek;

Belediye kooperatif ilişkisinin sürdürülebilir hale getirilebilmesi için içerisinde kooperatif üyelerinin de yer aldığı bir teşkilatlanmaya gidilmelidir. Ayrıca Hatay Büyükşehir Belediyesi öncülüğünde kurulmuş olan Hatay Gıda ve Girişim A.Ş. tarafından kooperatiflere pazar olanakları yaratılmalı, kooperatiflerin planlı üretim gerçekleştirebilmesi ve verimli sonuçlar alabilmesi için kümelenme sisteminin hayata geçirilmesi aynı zamanda sürecin denetiminin sağlanması gerekmektedir

Belediye kooperatif ilişkisini özgün kılan ‘kooperatiflerle şirket üzerinden ilişki kurulması’ anlayışının sorun oluşturmaması için kooperatiflerin de gerek temsili düzeyde gerekse tüzel kişilik olarak şirkette yer alması, sorumluluk üstlenmesi gereklidir. Aksi takdirde haksız kazanç ilişkilerinin yaşanması kaçınılmaz olacaktır.

Son olarak belediyelerin kamusal hizmet ortaya koymak noktasında görev ve yetkilerinin arttırıldığını vurgulamıştık. Ancak belediyelerin kooperatifleri üretimden pazarlamaya kadarki tüm süreçlerde destekleyici olması kooperatiflerin edilgen hale gelmesine neden olabilir. Bu nedenle belediyelerin tüketim kooperatiflerini de teşvik etmesi gerekmektedir. Üretici ve tüketicilerin kooperatif yapılar üzerinden buluşması yerel kalkınmaya katkısı bağlamında doğru ve etkili bir yöntem olacağı kanaatindeyiz.

Belediyeler yerel kalkınma stratejilerini mevcut duruma göre şekillendirmelidirler. Şöyle ki, yaşadığımız dönem sadece gıda krizini değil aynı zamanda gerek kamu gerekse özel kesimde giderek güvencesizleşme ve istihdam problemini de arttırmaktadır. Bu sorunları dizginleyebilmek açısından işbirliği ve dayanışma temelinde örgütlenmelere daha fazla ihtiyaç vardır. Bu alternatif modeller içerisinde geniş perspektifli yerel kalkınmaya katkı sağlaması açısından kooperatifler belediyeler tarafından ilişkili olunan örgütlenme modelleridir. Çalışmamızın ilgili bölümünde kapsamlı bir şekilde ele aldığımız saha bulguları da bize belediye

kooperatif ilişkisinin yerel kalkınma açısından güçlü yanlarının daha fazla olduğunu göstermiştir.

Çalışmamız, nitel analiz yöntemiyle elde ettiğimiz saha bulguları, ayrıca dünyada ve Türkiye’de mevcut belediye kooperatif ilişkileri incelenerek içeriklendirdiğimiz, bir yerel kalkınma yöntemi olan “Hatay Modeli”nin özellikle tarımsal üretim alanındaki sorunların çözümü noktasında önemsenmesi gerektiği iddiasındadır.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, E. (2007). “Yeni Düzenlemeler Eşliğinde Yerel Yönetimlerde Mali Özerklik ve Mali Tevzin”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Adıgüzel, Ş. (2014). Hatay Büyükşehir Belediyesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1/5, 54-76.
- Adıgüzel, Ş. ve Tek, M. (2014). 6360 Sayılı Yasa ve Türkiye’nin Büyükşehir Belediyesi Sisteminde Değişim: Hatay Örneği. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 23/3, 73-102
- Akın, N. (2007). Bölgesel Kalkınma Araçları İle Kalkınma Ajanslarının Uyum, İşbirliği ve Koordinasyonu. TESEV, *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*.
- Akiş, E. (2011). Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Kalkınma Yaklaşımındaki Gelişmeler Ve Bölgesel Kalkınma Ajansları. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 44, 237-256.
- Aksoy, Ş. (1998). Yeni Sağ, Kamu Yönetimi ve Yerel Yönetim: Eleştirel Bir Yaklaşım. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 7/1, 3-13.
- Aksu, C. (2011). *Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre. Denizli: Güney Ege Kalkınma Ajansı*. http://geka.gov.tr/Dosyalar/o_19v5e00u1ru61bbncf2qmlcpv8.pdf (erişim tarihi: 13.04.2020).
- Al, H. (2002). *Bilgi Toplumu ve Kamu Yönetiminde Paradigma Değişimi*. Ankara: Bilimadamı Yayınları
- Alıca, S. S. (2006). 5449 Sayılı Kanun Üzerine. *Memleket Dergisi*, , Ankara Yerel Yönetim Araştırma Yardım ve Eğitim Derneği, Sayı:8.
- Alkan, Y. (2016). Tarım Kooperatiflerinin İstihdam Üzerindeki Etkileri. *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*,(4), 113-131.

- Amin, A. (1998). *An Institutional Perspective on Regional Development* .
<http://www.bp.ntu.edu.tw/wp-content/uploads/2011/12/14-Amin-An-Institutionalist-Perspective-on-Regional-Economic.pdf> (erişim tarihi: 20.05.2020).
- Apan, A. (2004). Bölge Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Ajansları. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*,(13),39-58.
- Arıkboğa, E. (2013). Geçmişten Geleceğe Büyükşehir Belediye Modeli. *Yerel Politikalar Dergisi*, 1/3, 48-96.
- Arıkboğa, E. (2018). Yerinden Yönetim ve Merkezileşmiş Büyükşehir Sisteminde Yetkilerin Dağıtılması. *Siyasal Bilimler Dergisi*, 6/1, 1-34.
- Arslan, C. (2006). “*Yerel Yönetim Anlayışındaki Değişmeler ve Türkiye’de Belediye Gelirleri ve Harcama Politikaları 1982-2004*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara.
- Arslan, C. (2009). “*Türkiye’de Yerel Yönetimler Ve 2004 Sonrası Yerel Yönetim Reformu*”. Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara.
- Arslan, K. (2005). Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama Ve Bölgesel Kalkınma Ajansları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4/7, 275-294.
- Aslan, O. E. (2005). Kamu Personel Rejimi: Statü Hukukundan Esnekliğe, *TODAİE* Yayın No:326, Ankara.
- Ataay, F. (2006). *Neo Liberalizm ve Devletin Yeniden Yapılandırılması(Türkiye’de Kamu Reformu Üzerine İncelemeler)*. Ankara: De Ki Yayınları.
- Atasoy, A., Geçen, R., Korkmaz, H. (2015). Siyasi Coğrafya Açısından Türkiye(Hatay)-Suriye Sınırı. http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2015/08/semp7_13.pdf (14.03.2022).

- Atayurt, U. (2019). Preston Modeli Sosyalist Belediyeciliğin Filizleri. *Bir Artı Bir Forum* <https://www.birartibir.org/dayanisma-ekonomileri/557-sosyalist-belediyeciligin-filizleri> (erişim tarihi: 20.03.2022).
- Avaner, T. (2005). *BKA Siyasal Rejim Sorunu Yaratır mı?*, (Der. Menaf Turan), Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?. Ankara: Paragraf Yayınevi.
- Avrupa Birliği Terimler Sözlüğü. https://www.ab.gov.tr/ab-terimleri-sozlugu_110.html (erişim tarihi: 20.05.2020)
- Aydın Can, B., Engindeniz, S., Can, O., (2017). Kırsal Kalkınmada Kooperatiflerin Rolü ve Önemi SS Çavuşlu Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Örneği. *3.Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, (52),120-139.
- Aykaç, A.(2018). *Dayanışma Ekonomileri Üretim ve Bölüşüme Alternatif Yaklaşımlar*, Ankara: Metis Yayınları
- Azaklı, S. ve Tek, H. (2016). İl Özel İdarelerinde Yeniden Yapılan(Ama)Ma Çabaları Ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23/1, 233-246
- Babaoğlu, C.ve Kocaoğlu, M. (2017). Kentli Sığınmacılar Meselesi ve Belediyeler, *Türk İdare Dergisi*, (485),497-516.
- Bağçe, E.H. (1999). Küreselleşme, Devlet ve Demokrasi, *Amme İdaresi Dergisi*,32/4, 3-14.
- Barutçugil, İ. (2004). *Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi*. İstanbul:Kariyer Yayıncılık.
- Baş, T. ve Akturan, U. (2017). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Başa, Ş. (Bila). *Yeni İl Özel İdaresi Kanunu'nun Getirdikleri*. 1-24 https://www.academia.edu/6570196/YEN%C4%B0_%C4%B0L_%C3%96Z_EL_%C4%B0DARES%C4%B0_KANUNUNUN_GET%C4%B0RD%C4%B0KLER%C4%B0_KONFERANS (erişim tarihi: 11.03.2020).

- Başar, H. (1983). *Türkiye 'de ve Dünyada Kooperatif Kuruluşların Sosyo-Ekonomik Yapısı*. Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- Başaran, B; İnan, İ.H.(2014). *Kırsal Alanda Sanayileşme: S.S. Mursallı Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Örneği*. Samsun: XI.Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, 275-281.
- Başkaya, F.(1994). *Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Başkaya, F.(2001). *Az Gelişmişliğin Sürekliliği*. Ankara: İmge Kitabevi
- Başkaya, F. (2005). *Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü*. (5.Baskı). Ankara: Maki Basın Yayın.
- Bayrakçı, E. (2019), *Yerel Yönetimler Ders Notları*. Konya:Dizgi Ofset,
- Bayraktar, C. (2012). Keynes ve Refah Devleti. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*,10/2, 247-261.
- Berber, M. Çelepci, E. (2005). *Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye'de Uygulanabilirliği*. Doğu Karadeniz Bölgesel Kalkınma Sempozyumu.
- Beyazıt, E.ve Çelebi, H.İ. (2019). *Türkiye'nin Kentleşme Politikaları: 1923'ten Günümüze*. (Ed. Işıl Arpacı ve Osman Ağır), Türkiye'de Devlet Politikaları, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bezci, B. ve Coşkun B.(2007). Avrupa Birliği ve Sübzidiarite İlkesi: İlkenin AB'de Uygulanması ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 16/3, 5-27.
- Bijman J. and Iliopoulos C. (2014). Former's Cooperatives in the EU: Policies, Strategies and Organization *Annals of Public and Cooperative Economics*. CIRIEC,85/4, 497-508. <https://ideas.repec.org/a/bla/annpce/v85y2014i4p497-508.html> (erişim tarihi: 28.07.2021).
- Bilgin, M. (2002). Yerel Yönetimlerin Bölgesel Kalkınmadaki Etkinliği: Göller Bölgesi Uygulaması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7/2, 313-330.

- Bilgin, S. ve Altunok, H. (2013). Yönetmelik ve Mali Boyutlarıyla Köy Kanunu Tasarı Taslağı. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 22/3, 79-96.
- Boekel, G., Logtestijn, M. (2004). Applying the Comprehensive LED Approach: The Case of Mozambique, Cooperative Branch International Labour Office, ILO, Geneva. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/---led/documents/publication/wcms_111548.pdf (erişim tarihi: 22.04.2020).
- Boratav, K. (1997). *Ekonomi ve Küreselleşme*. Küreselleşme. (Ed. I. Kansu), Ankara: İmge Yayınları.
- Bozatay, A.Ş. ve Kızılkaya, K.(2016). Merkezden Yönetim-Yerinden Yönetim Tartışmalarının Odağında Bir Düzenleme: 6360 Sayılı Yasa Hakkındaki Değerlendirmeler. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6/1, 609-637.
- Boztaş, N. (1999). Yerel Yönetimler Yasa Tasarısı ve Anayasa. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 8/2, .3-10.
- Can, E. (2013), 6360 Sayılı Kanun ve Yerel Yönetimlerde Yeni Dönem. F.Neal GENÇ (Ed.), Yönetişim(Türk Kamu Yönetimine Yansımaları, Çizgi Kitabevi, Konya,265-275.
- Canatan, B. (2001). *Yerellik İlkesi*, Ankara: Galeri Kültür Yayınevi.
- Caner, C. (2009). AB'ye Üyelik Perspektifinden Romanya'da Kamu Yönetimi Reformları:Yapısal Bir Analiz. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (2), 85-108.
- Cankorkmaz, Z. (2011). Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Bu Ajanslara Yönelik Eleştiriler. *İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 26/1, 113-138.
- Casagrande C. (2004). Yerel Birimlerin Yerel Gelişmedeki Rolü: Fransa Örneği. Yerel Kalkınmada Belediyelerin Rolü (Uluslararası Sempozyum), İstanbul.

- Castells, M. (2006). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*. (Kimliğin Gücü). İkinci Cilt, (Çev.) Ebru Kılıç, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cavlak, H. (2017). Subsidiarite (Yerellik) İlkesi ve Avrupa Birliği Çevre Politikası. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 6/11, 134-145.
- Cengiz, V. ve İlhan, E. (2016). 2008 Dünya Gıda Krizi Ve Türkiye’de Etkisi. *Ziraat Mühendisliği*, 0/363, 12-16.
- Christensen, T. & Laegreid, P. (2002). New Public Management: Puzzles of Democracy and the Influence of Citizens. *The Journal of Political Philosophy*, 10/3, 267 -295.
- Coşkun, B. (1999). *Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Gelişimi, Niteliği ve Muğla İli Yerel Yönetim Birimlerinin Uygulamada Karşılaştıkları Sorunlar*. Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları.
- Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019). *Belediyeler İçin Stratejik Planlama Rehberi*. Ankara.
- Çakmak, H. K. ve Erden, L. (2004). Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları Ve Kamu Destekleme Politikaları: Türkiye’den Bölgesel Panel Veri Setiyle Ampirik Bir Analiz. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 6/3 77-96.
- Çalt, G. (2005). Bölgeselleşme ve Avrupa Birliği’nin Bir Aracı Olarak Bölge Kalkınma Ajansları, *VI. Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi*, Bildiri Metinleri, Ankara.
- Çelik, B. (1995). Türk Belediyeciliğinin Tarihsel Gelişimi. *Yeni Türkiye*, 1/4, 588-597.
- Çelik, F. (2019). *“Hatay’da Sosyo Ekonomik ve Kültürel Hayat, (1960-1971)”*. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay.
- Çetin, M. (2006). Yerel Kalkınma Ajansları. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 6/2, 127-139.

- Çetin, M. (2007). Yerel Ekonomik Kalkınma Yaklaşımı ve Uluslararası Organizasyonlar. *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F.Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 14/1, 153-170.
- Çetin, M.(2005). Endojen Bölgesel Kalkınmaya Farklı Bir Bakış. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*,24, 1-14.
- Çıkın Ayhan, Çukur Figen, Çukur Tayfun, Dayan Volkan, (2010). Yerel Kalkınma ve Tarımsal Kooperatifler Milas Ölçesi Örneği. *Türkiye IX. Tarım Ekonomisi Kongresi*, Şanlıurfa, 510-517.
- Çıkın, A. ve Karacan, A. R. (1994). Genel Kooperatifçilik. Ege Üniversitesi Basımevi, *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları*,511,1-46.
- Çiçek, Y. (2014). Geçmişten Günümüze Türkiye’de Yerel Yönetimler. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 11/1, 53-64.
- Darıcı, B. (2007). Yerel Kalkınma’da Küresel Yaklaşımlar Ve Türkiye’nin Konumu. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (3) , 215-221.
- Demir, A. (1996). *Çağlar Boyu Antakya*. İstanbul:Akbank Yayınları.
- Demirci, A.G. (2006). Kalkınma Ajansları Gerçeği. *Memleket Mevzuat Dergisi*, YAYED.(8), 34-35.
- Deviren V. N. ve Yıldız, O. (2014). Bölgesel Kalkınma Teorileri Ve Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımının Türkiye'deki Bölgesel Kalkınma Politikalarına Etkileri. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi* , 44 , 0-9.
- Dinler, Z.(2012). *Bölgesel İktisat*. (9.Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Doğan, B. B. (2011). *Kalkınma İktisadının XX. Yüzyıldaki Gelişim Süreci, İktisat Politikalarına Etkisi ve Son On Yıllık Konjonktürün Disiplinin Geleceğine Olası Etkileri* . *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , (22) , 41-83.
- Doğruel, F. (2005). *İnsanîyetleri Benzer*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Dulupçu, M., Sungur, O., Keskin, H., Sezgin, A., Demirel, O. (2010). Bölgesel Kalkınmada Yeni bir Kavram Olarak Bilgi Dinamiklerinin Rolü. VI. *Ulusal Coğrafya Sempozyumu*, Ankara Üniversitesi.
- Eken, M. (2010). “Tüketim Kooperatiflerinde Ortak-Kooperatif İlişkisi: Damla Tüketim Kooperatifi Örneği”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.
- Ekiz, D. (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Eldem, H. (2015). Yerel Yönetimler Reformunun Bir Parçası Olarak Köy Kanunu Tasarı Taslağı. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2/1, 39-61.
- Emre, C. (2003). *Yönetim Bilimi Yazıları*. Ankara: İmaj Yayınları.
- Engin, C. ve Göllüce, E. (2016). 2008 Küresel Finans Krizi ve Türkiye Üzerine Yansımaları. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6 /1, 27-40.
- Enock, B. Rutaro, A. (2021), The Role of Savings and Credit Cooperative Society in Poverty Reduction in Ntungamo Municipality: A Case Study of Kajara People’s Cooperative Savings and Credit Society Ltd. *International Journal of Innovative Science and Research Technology*, 6/3, 462-469.
- Ercan, F. (2003). *Modernizm, Kapitalizm ve Az Gelişmişlik*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Erçakar, M.E. (2010). Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye Uygulaması, 13/153, *Mevzuat Dergisi*, <https://www.mevzuatdergisi.com/2010/09a/01.htm> (erişim tarihi:22.05.2020).
- Erkan, H.(1994). *Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Erkan, H.(1987). *Sosyo-Ekonomik Bölgesel Gelişme Teorik ve Uygulamalı Bir Yaklaşım*. İzmir: Kavram Matbaası.
- Eroğlu, H.T.(2010), Sürdürülebilir Yerel Kalkınma ve Kent Konseyleri, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26/2, 44-55.

- Eroğlu, T.H. (2013). Yönetişim Perspektifinden Kent Konseyleri. *Yönetişim (Türk Kamu Yönetimine Yansımaları*. (Edit. Fatma N.Genç), Konya: Çizgi Kitabevi, 243-264.
- Eroğul, C. (1997). *Ulus-Devlet ve Küreselleşme, Küreselleşme*. (Ed. I. Kansu), Ankara: İmge Yayını.
- Eryılmaz, B. (1997). *Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılanması*. İstanbul: Birleşik Yayıncılık.
- Eryılmaz, B. (2003). *Kamu Yönetimi*. (Gözden Geçirilmiş Yeni Baskı). İstanbul: Erkam Matbaası.
- Eryılmaz, B. (2006). *Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme, (2.Baskı)*. İstanbul: İşaret Yayınları,
- Eryılmaz, B. (2007). *Kamu Yönetimi*. (Genişletilmiş ve Güncellenmiş Yeni Baskı), İstanbul: Erkam Matbaası.
- Eryiğit, H.E. (2018). Metropoliten Alanların Yönetimine Dair Kuramlar Ekseninde Türkiye’de Büyükşehir Belediye Mevzuatının İrdelenmesi. *TESAM Akademi Dergisi*, Yerel Yönetimler Özel Sayısı, 51-76.
- Eş, M. (1998),*Maliye Tarihi Ders Notları*, Trabzon: Eser Ofset.
- Fidan, Y. (2010). Yönetimden Yönetişime: Kavramsal Bir Bakış. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 5-10.
- Frederickson. H.G. (2005). Whatever Happened to Public Administration?, Governance, Governance Everywhere, (Ed. Evan Ferlie, *The Oxford Handbook of Public Manegement*.
- Gaudin, J.P. (1998). Modern Governance, Yesterday and Today: Some Clarifications to be Gained From French Government Policies. *International Social Science Journal*. 50/155, 47-56.

- Geray, C. (2001). Kentleşme Sorunlarının Çözümü Açısından Küreselleşme, Özelleştirme, Yerelleşme ve Yerel Yönetimler. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 10/4, 7-22.
- Geray, C. (2014), *Kooperatifçilik*, Ankara: Nika Yayınevi.
- Geray, H. (1997). *İletişim, Bilgi Toplumu ve Küreselleşme*, Küreselleşme. (Ed.: I. Kansu), Ankara :İmge Kitapevi.
- Goodland, R. (2002). Sustainability: Human, Social, Economic and Environmental, Ted Munn (Ed.), *Encyclopedia of Global Environmental Change*, 1-3.
- Görmez, K. (1993). Türkiye’de Anakent Yönetiminin Sorunları. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 2/1, 19-29.
- Göymen, K. (2004). *Yerel kalkınma Önderi ve Paydaşı Olarak Belediyeler*. Yerel Kalkınmada Belediyelerin Rolü. Uluslararası Sempozyum Bildiriler Kitabı, İstanbul: Pendik Belediyesi Kültür Yayınları.No:21
- Göymen, K. (2010). *Yerel Kalkınma Önderi ve Paydaşı Olarak Belediyeler. (Türkiye’de Yerel Yönetişim ve Yerel Kalkınma)*. İstanbul, Boyut Yayıncılık.
- Gözler, K., (2013). 6360 Sayılı Kanun Hakkında Eleştiriler: Yirmi Dokuz İlde İl Özel İdareleri ve Köylerin Kaldırılması ve İlçe Belediyelerinin Büyükşehir İlçe Belediyesi Hâline Dönüştürülmesi Anayasamıza Uygun mudur?. *Legal Hukuk Dergisi*, 11/122, 37-82.
- Gözler, K. (2018). *Türkiye’nin Yönetim Yapısı (T.C. İdari Teşkilatı)*.(1.Baskı) Bursa: Ekin Yayınevi.
- Gözübüyük, A. Ş. (2006). *Türkiye’nin Yönetim Yapısı*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Güçlü, N. (2003). Stratejik Yönetim. *G.Ü. GEF Dergisi*, 23/2, 61-85.
- Gül, H. (2005). *Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısına Ademi Merkezileşme-Küreselleşme Dinamikleri ve Yönetimi Geliştirme Açılarından Bakış. Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar – I.* (Ed: Hüseyin Özgür & Muhammet Kösecik), Ankara: Nobel Yayınevi, 39-56.

- Gül, H.ve Batman, S. (2013). Dünya ve Türkiye Örneklerinde Metropoliten Alan Yönetim Modelleri ve 6360 Sayılı Yasa. *Yerel Politikalar*, 0/3, 7-47.
- Güler, B.A. (1994). *Yerel Yönetim Tarihi. Belediye Dergisi*, 1/1, 4-6.
- Güler, B. A. (2000). Devletin Yeniden Yapılandırılması. *Yerel Gündem*, II, 9,4-12.
- Güler, B.A. (2003a). Yönetişim: Tüm İktidar Sermayeye. *Praksis Dergisi*, 9, 93-116.
- Güler, B.A. (2003b). İkinci Dalga: Siyasal ve Yönetisel Liberalizasyon (Kamu Yönetimi Temel Kanunu). Kamu Yönetimi Reformu İncelemeleri: Mülkiye'den Perspektifler (içinde) *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi*, Yayın No: 59, 1-34.
- Güler, B.A. (2012). *Bütünşehir Belediyesi*. Ankara:TBMM Komisyon Konuşmaları Kitabı.
- Gülpak, M. (1997). “Türkiye’de Kooperatifçilik Hareketinin Gelişimi ve Bu Gelişimde Ahmet Hamdi Başar’ın Yeri ve Rolü”. Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (2013), “Gelişmiş Ülkelerde Kooperatifçilik Uygulamaları”, <https://ticaret.gov.tr/data/5d4c10d213b876180c773ff8/GUKU-SON.pdf> (erişim tarihi:10.08.2020).
- Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (2017). Türkiye Kooperatifçilik Raporu 2016. <https://ticaret.gov.tr/data/5d41e45e13b87639ac9e02dc/15fb10a7fe0bba07482ac9da277b5d35.pdf> (erişim tarihi:14.08.2020).
- Günel, B. (2006). *Sonsuz Aşkım Hatay*. İstanbul: Heyamola Yayınları
- Güneser, A. (2005). *Farklı Ülkelerde Bölge Kalkınma Ajansları, “Bölge Kalkınma Ajansları Nedir Ne Değildir*, (Der: Menaf Turan). Ankara:Paragraf Yayınevi, 181-195.
- Güven,S.(1995). *Sosyal Planlama*, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

- Gxabuza, F.G. & Nzewi, O.(2021). Findings on the Role of Cooperatives in Local Economic Development in Buffalo City Metropolitan Municipality: A Participatory Monitoring and Evaluation Approach. *Africa's Public Service Delivery and Performance Review*,9/1, 1-11.
- Han, E. ve. Kaya, A. A. (2008). *Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Hatay Büyükşehir Belediyesi (2019). 2020-2024 Stratejik Planı. http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/Oct9c+Hatay_20-24_SP.pdf (erişim tarihi: 02.04.2022)
- Hauser, F., M. & Marjanovic, M., (2010), *Belediye Kalkınma Stratejisi Süreci Uygulamacılar İçin Elkitabı*. Hollanda: VNG International, 1-53. https://www.vng-international.nl/wp-content/uploads/2015/06/Municipal_Development_Strategy_Process_Turks.pdf (erişim tarihi: 21.09.2021).
- Hazman, G.G. (2011). *Türkiye’de Yerel Düzeyde Kalkınma Hedefi ve Belediyeler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Helmsing, A.H.J. (2001). Local Economic Development, New Generations of Actors, Policies and Instruments. *Draft Papers for the 2001 Cape Town Symposium*, 59-78. <http://www.meso-nrw.de/helmsing.pdf> (erişim tarihi:19.06.2021).
- Işık, N., Baysal, D. ve Ceylan O. (2010). Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Bir Politika Aracı Olarak Kalkınma Ajansları. *Niğde Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 3/2, 1-18.
- İnan, H. (2008). *Türkiye’de Tarımsal Kooperatifçilik ve AB Modeli*. İstanbul: Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2008-73
- İnce, M. (2009). Küreselleşme ve Yerelleşme: Bir Çelişki mi?. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 11 / 1, 259-275.
- Jessop, B. (1998). The Rise of Governance And The Risks of Failure: The Case of Economic Development, *International Social Science Journal*. 50/155, 29-45.

- Kadan, Ö.F. (2020). *Hatay’da Eğitime Farklı Yönlerden Bakış, Hatay Araştırmaları-V. (Ed. Ahmet Gündüz vd.). Ankara:İKSAD Yayınları,321-344.*
- Karabıçak, M. (2002). Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerinde Ortaya Çıkan Yönelim ve Tepkiler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.7/1, 113-116.*
- Karcı, Ş. M. (2008). Yeni Kamu İşletmeciliği Yaklaşımının Temel Değerleri Üzerine Bir İnceleme. *Akdeniz İİBF Dergisi, 8/16 , 40-64.*
- Kartal, F. (2000). Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılanması Çerçevesinde Belediye Hizmetlerinin Özelleştirilmesi: Ankara’dan Örnekler. *Çağdaş Yerel Yönetimler, 9/1, 58-80.*
- Kaya, E. (2003). *Yerel Yönetimler Reformu ve Belediyelerde Yeniden Yapılanma.* İstanbul: İlke Yayınları
- Kaya, E. (2007a). *Kent Yönetiminde Yeni Yaklaşım: Yerel Kalkınma Yönetimi.* İstanbul:Okutan Yayıncılık
- Kaya, E. (2007b). *Modern Kent Yönetimi-I. (3. Baskı), İstanbul:Okutan Yayıncılık.*
- Kaya, E. (2008). *Modern Kent Yönetimi-I, İstanbul: Okutan Yayıncılık.*
- Kayasü, S. ve Diğerleri, (2003). *Yerel/Bölgesel Ekonomik Kalkınma ve Rekabet Gücünün Artırılması: Bölgesel Kalkınma Ajansları.* İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, No:8.
- Kaypak, Ş. (2010). Antakya’nın Kent Kimliği Açısından İncelenmesi, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7/14,373-392.*
- Kazgan, G. (2002). *Küreselleşme ve Ulus Devlet. (Yeni Ekonomik Düzen).* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Keleş, R. (1994). *Yerinden Yönetim ve Siyaset.* İstanbul: Cem Yayınevi.
- Keleş, R. (2009). *Yerinden Yönetim ve Siyaset.* İstanbul: Cem. Yayınevi.
- Keleş, R. (2012). *Yerinden Yönetim ve Siyaset. (8. Baskı).* İstanbul: Cem Yayınevi.

- Keskin, N.E. (2016). Reform Sarmalında Bir Kurum: İl Özel İdareleri. *Memleket Siyaset Yönetim (MSY)*, 11/25, 61-82.
- Kevser, M. (2019). Stratejik Planlama Süreçlerinin Değerlendirilmesi ve İşletmelerin Stratejik Planlamaya Yaklaşımlarının Analizi. *Uluslararası İşletme ve Ekonomi Çalışmaları Dergisi*, 1/1,30-39.
- Keyder, Ç. (1993). *Ulusal Kalkınmacılığın İflası*. Ankara: Metis Yayınları.
- Keyman, E .F. ve Sarıbay, A.Y. (1998) Giriş: Küreselleşme, Siyaset ve Toplumsal Yaşam. (Der.F. Keyman ve A. Y. Sarıbay). *Küreselleşme Sivil Toplum ve İslam*. Ankara: Vadi Yayınları, 9-13.
- Keyman, E. F. (1993). Postmodernizm ve Radikal Demokrasi, *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı 62.
- Kılıç, İ.ve. Bor, Ö. (2009). Sözleşmeli Tarım, Devlet ve Hukuk. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 86, 102-120.
- Kılıçarslan, M. (2013). “*Nakliye Kooperatiflerinin Üyeleri Üzerinde Meydana Getirdiği Kooperatif Etki: Yozgat Kamyoncular Kooperatifinde Bir Uygulama*”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kızılboğa, R. (2011). Köy İdaresine Yönelik Kanun Tasarısı’ndaki Düzenlemeler. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 9/35, 183-197.
- Koçak, Y. (2013). *Türkiye’de Yerel Yönetimler*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Koçberber, S. (2006). Kalkınma Ajansları ve Sayıştay Denetimi. *Sayıştay Dergisi*, 61, 37-55
- Koçdemir, K. (2002). Hizmette Vatandaşa Yakınlık (Subsidiyarite) İlkesi ve Sosyal Hizmetler. *Türk İdare Dergisi*, 74/434, 1-5.
- Koyuncu, B. (2000). Yerel Özerklik: Modeller ve Uygulamalar. *Muğla Üniversitesi SBF Dergisi*, 1/1, 97-117.

- Köklü, A. (1973). *Makro İktisat*, Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi.
- Köse, H. Ö. (2003). Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü. *Sayıştay Dergisi*, 14/49, 3-46.
- Kuran, İ. (2019). “*Kalkınma Ajanslarının Kurumsal Sorunları ve Çözümlerine İlişkin Ampirik Analiz: Türkiye Örneği*”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kurt, H. (2006). *Türkiye’de Kent-Köy Çelişkisi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Kurtuluş, Ö. (2018a). Kooperatifçilikte İyi Örnekler: Yerel Kalkınmada Preston ve İzmir Modeli. <http://ozgurkurtulus.com.tr/kooperatifcilikte-iyi-ornekler-yerel-kalkinmada-preston-ve-izmir-modeli/> (erişim tarihi: 20.11.2021).
- Kurtuluş, Ö. (2018b). Ağ Tabanlı Örgütlenme ve Dijital Yönetişim. <http://ozgurkurtulus.com.tr/ag-tabanli-orgutlenme/#:~:text=Sivil%20toplum%2C%20siyasi%20parti%20ve,%C5%9Fekilde%20kat%C4%B1l%C4%B1m%C4%B1n%C4%B1%20ama%C3%A7layan%20bir%20m%C3%BCdahaledir.> (erişim tarihi: 11.03.2022).
- Kuş, D. (2015). Tire Süt Kooperatifi-Vaka Analizi. Kalkınma Atölyesi, Ankara. http://www.kalkinmaatolyesi.org/v2/wpcontent/uploads/2015/12/sutle_gelen_emegin_dayanismasi.pdf. (20.12.2018).
- Kuzu, M. (2019). Kooperatif Belediyecilik: Gerçek Gönüllülük Dayanışmayı Getirir. <https://sosyalekonomi.org/kooperatif-belediyecilik-gercek-gonulluluk-dayanismayi-getirir/> (erişim tarihi: 20.03.2022)
- Long, A. & Ploeg, J.D. (1999). Endogenous Development: Practices and Perspectives. <https://edepot.wur.nl/359335> (erişim tarihi: 23.04.2021).
- Maç, N. (2006). Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye. *Konya Ticaret Odası, Araştırma Raporu*, 117/76, 1-9.
- Manley, J. (2017). Local Democracy With Attitude: the Preston Model and How it Can Reduce inequality. <https://blogs.lse.ac.uk/politicsandpolicy/local-democracy-with-attitude-the-preston-model/> (erişim tarihi: 22.04.2022).

- Marşap, G. (2008). “*Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı Çerçevesinde Yerellik İlkesi Açısından Türkiye’de Bölge Kalkınma Ajansları*”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Martin, R. & Sunley, P. (1998). Slow Convergence? The New Endogenous Growth Theory and Regional Development. *Economic Geography* (Clark University), Massachusetts, 74/3, 201-227.
- McKenzie, S. (2004). Social Sustainability: Towards Some Definitions, Hawke Research Institute, Working Paper Series, 27, 1-31.
- Miric, O. (2010). The Regional Policy of the European Union as an Engine of Economic Development. Belgrade: European Movement in Serbia.
- Morelli, J. (2011). Environmental Sustainability: A Definition for Environmental Professionals. *Journal of Environmental Sustainability*, 2, 1/1,1-9.
- Müftüoğlu, H. ve Aydos, V. (2001). *Türkiye’de Kooperatifçilik, Türk Konut Kooperatifçiliğine Alternatif Bir Model: Almanya*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, Yayın No:2001-46.
- Mülayim, Z.G. (1999). *Kooperatifçilik*. Ankara:Yetkin Yayınları.
- Mülayim, Z. G. (2006). *Kooperatifçilik*. (5. Baskı). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Nalbant, A. (2012). *Üniter Devlet Bölgeselleşmeden Küreselleşmeye*. (2. Baskı) İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Nel, H. (2001). A Project Management Approach to the Implementation of Development Programmes within the Local Government Sphere: An Empirical Analysis. *Development Southern Africa*, 18/5,605-624.
- Newell, D. and Robinson J. (2008). Local Economic Development: Importance Of Sales Tax and Other Factors. *Policy Brief, Center of Public Policy and Administration*, 1-20. <https://gardner.utah.edu/documents/publications/econ-dev/local-economic-development.pdf> (erişim tarihi:20.04.2021).

- Nişanyan, S. Online Etimolojik Sözlük, <http://www.nisanyansozluk.com>, (erişim tarihi: 17.08.2021).
- OECD (2019). Principles on Urban Policy and on Rural Policy, *OECD Regional Development Ministerial*, Athens,.1-8.
- Oktay, T. (2010). *Yerel Yönetim Reformu Sonrasında İl Özel İdareleri*, İstanbul: Hayat Yayınları.
- Oktay, T. (2016). 6360 Sayılı Kanuna Dayalı Büyükşehir Belediye Reformunu Anlama ve Anlamlandırma. *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (İSMUS)*,1/1, 71-131.
- Ortaylı, İ. (1973). Türk Belediyesinin Denetim Yetkisinin Tarihi Gelişimi ve Günümüzdeki Durumu. *Amme İdaresi Dergisi*, 6/4, 14-24.
- Ortaylı, İ. (1985). *Tanzimat'tan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği*, İstanbul: Hill Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2000). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri 1840-1880*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Osmanağaoğlu, İ. (2014). *Toplumcu Belediyecilik*. Ankara: Memleket Yayınları.
- Ovacık Tarımsal Kalkınma Kooperatifi (2018), “Ovacıkdoğal”, <https://www.ovacikdogal.com/ic/hakkimizda> (10.03.2019).
- Ökmen, M. (2005). *Küreselleşme Sürecinde Yerelleşme Eğilimleri ve Yerel Yönetimler*, Yerel Yönetim Yazıları-1: Reform (Edit: M. Kösecik & H. Özgür), Ankara: Nobel Yayınları, 539-564.
- Ökmen, M.ve Parlak, B. (2015). *Yerel Yönetimlerle İlgili Güncel Gelişmeler ve Uluslararası Belgeler, Yerel Yönetimlerde Güncel Gelişmeler.* (Edit).M. ÖKMEN, Bursa: Ekin Yayınevi, 51-96.
- Öksüz, E. (1982). Kooperatifçilik Kavramı ve İlkelerinin Işığında, Türkiye'de Köy Kalkınma Kooperatifleri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 31, 329-358.

- Ömürgönülşen, U. (2003). Kamu Sektörünün Yönetimi Sorununa Yeni Bir Yaklaşım: Yeni Kamu İşletmeciliği. *Çağdaş Kamu Yönetimi-I*, 3-43.
- Öner, Ş. (2006). *Türkiye’de Belediye Yönetimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Özçelik, A. A. Turan, H. Tanrıvermiş (1999). “*Türkiye’de Tarımın Pazara Entegrasyonunda Sözleşmeli Tarım ve Bu Modelin Sürdürülebilir Kaynak Kullanımı ile Gelir Üzerine Etkileri*”, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Ankara.
- Özden, F.ve Olgun, F.A. (2017). Kırsal Kalkınmada Yerel Yönetimler ile Üretici Örgütlerinin İşbirliği Olanakları Üzerine Bir İnceleme: İzmir İli Örneği. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 257-283.
- Özen, P. (2005). *Bölgesel Kalkınma Ajansları*. TEPAV Yayınları, 1-27. https://www.tepav.org.tr/upload/files/1271245092r8246.Bolgesel_Kalkinma_Ajanslari.pdf (erişim tarihi: 20.05.2020).
- Özer, M. A. (2012). Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Sosyal Ekonomik İşlevleri. *Kamu-İş*, 12/2, 37-74.
- Özer, M.A. (2014). Yönetim Sözlüğü (Kamu ve Özel Sektör Yönetimi İçin). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Özer, M.A. (2006). Yönetişim Üzerine Notlar. *Sayıştay Dergisi*, 63, 59-89.
- Özer, Y. E. (2007). Küresel Rekabet-Bölgesel Kalkınma ve Türkiye. *Review of Social, Economic & Business Studies*, 9/10, 389-408.
- Özer, M. A. (2006). *Avrupa Birliği Yolunda Türk Kamu Yönetimi: Küreselleşme ve Yerelleşme Ekseninde Bir Değişimin Hikâyesi*. İstanbul: Platin Yayıncılık.
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11/1, 323-343.
- Özsaruhan, E. (2005). Kalkınma Ajansları Bir Fırsattır, Heba Edilmemelidir, <http://www.turkonfed.org/default.aspx?pid=35865&nid=22393> (erişim tarihi: 20.05.2021).

- Parlak, B. (2011). *Kamu Yönetimi Sözlüğü*. Bursa: MKM Yayıncılık.
- Pierson, C. (2000). *Modern Devlet*. (Çev.Dilek Hattatoglu),İstanbul: Çiviyazıları.
- Polat, H., (2020), Sözleşmeli Üretim ve Örgütlü Tüketimde Belediye-Kooperatif İşbirliği. <https://sosyalekonomi.org/kooperatif-belediyecilik-gercek-gonulluluk-dayanismayi-getirir/> (erişim tarihi: 04.04.2022).
- Polatoğlu, A. (2003). Türk Kamu Yönetim Sisteminin Yeniden Örgütlenmesi Üzerine Düşünceler. *Amme İdaresi Dergisi*, 36/4, 1-16.
- Rhodes, R. (1996). The New Governance:Governing Without Government, *Political Studies*, 44/4, 652-667.
- Sak, G. (2009). Whashington Mutabakatı’ndan İstanbul Kararlarına: Nereye Doğru Gidiyoruz?. TEPAV Politika Notu, 1-6. https://www.tepav.org.tr/upload/files/1271313242r6794.Istanbul_Kararlari.pdf (erişim tarihi: 20.03.2019).
- Sanikidze, H.,M., (2020), Prospects of Agricultural Development in Keda Municipality on the Base of Existing Cooperatives, Proceedings of the 3th International Scientific and Practical Conference «Competitiveness Model of Innovative Development of Ukraine's Economy», Kropyvnytsky.1-2. <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/9806/1/Proceedings-3thISPC-2020-259-260.pdf> (21.05.2022).
- Sevinç, D. (2006). Bölgesel Kalkınmada BKA’ların Genel Görünümü. www.tepav.org.tr, (14.07.2006). (Erişim tarihi: 21.05.2021)
- Seyitdanlıoğlu, M. (1995). Yerel Yönetim Metinleri I. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 4/6, 85-102.
- Shaffer, J. (1999). *Historical Dictionary of the Cooperative Movement*. Lanham md., Scarecrow Press. <https://www.worldcat.org/title/historical-dictionary-of-the-cooperative-movement/oclc/421706287?referer=di&ht=edition> (erişim tarihi: 20.06.2020).

- Shah, A. (2012). Grant Financing of Metropolitan Areas: A Review of Principles and Worldwide Practices, Policy Research Working. *The Lincoln Institute of Land Policy* , 213-242.
- Sharpe, L. J. (1970). Theories and Values of Local Government. *Political Studies*,18/2, 153-174.
- Smith, A. (1985). *Ulusların Zenginliği*, Birinci Baskı. (Çev: Ayşe Yunus ve Mehmet Bakırcı), İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Stiglitz, J.E., (2014), Eşitsizliğin Bedeli. (Çev.Ozan İşler), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şahin, B. ve Karaca, A. A. (2010). Kalkınma Modellerine Teorik Yaklaşımlar. *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 18, 41-52.
- Şahin, Ç.E. (2018). Türkiye Tarımında Kooperatifçilik Alternatifini Yeniden Düşünmek. *Politik Ekonomik Kuram Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 59-76.
- Şaylan, G. (1997). *Küreselleşmenin Gelişimi, Küreselleşme*. (Ed. I. Kansu), Ankara:İmge Yayını.
- Şen, A.F. (2009). “Türkiye’de Kamu Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması Sürecinde Yerel Yönetim Reformları”. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şengül, R. (2014). *Yerel Yönetimler*. Kocaeli: Umuttepe.Yayınları.
- Şentürk, H. (2004). *Pendik Yerel Kalkınma Platformu. Atölye Çalışması*, İstanbul: Pendik Belediyesi Kültür Yayınları, (14).
- Şinik, B. (2010). Anayasa Mahkemesi Kararı Işığında Türkiye’de (Bölge) Kalkınma Ajansları, *Megaron Dergisi*, 5/3, 128–136.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, (1963). Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl) 1963-1967,
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, (1968). Kalkınma Planı (İkinci Beş Yıl) 1968-1972.

- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, (1973). Kalkınma Planı (Üçüncü Beş Yıl) 1973-1977,
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, (1979). Kalkınma Planı (Dördüncü Beş Yıl) 1979-1983.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, (1985). Kalkınma Planı (Beşinci Beş Yıl) 1985-1989.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, (1990). Kalkınma Planı (Altıncı Beş Yıl) 1990-1994.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, (1996). Kalkınma Planı (Yedinci Beş Yıl) 1996-2000.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, (2001). Kalkınma Planı (Sekizinci Beş Yıl) 2001-2005.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, (2007). Kalkınma Planı (Dokuzuncu Beş Yıl) 2007-2013.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, (2014). Kalkınma Planı (Onuncu Beş Yıl) 2014-2018.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, (2019). Kalkınma Planı (Onbirinci Beş Yıl) 2019-2023.
- Taban, S. (2010). *İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Tamer, A. (2008). “Kalkınma Ajanslarının Türk Hukuk Sistemindeki Yeri”. DPT Uzmanlık Tezleri, DPT Yayın No: 2757. Ankara.
- Tan, S. ve Karaönder, İ.(2013). Türkiye’de Tarımsal Örgütlenme Politikalarının ve Mevzuatının İrdelenmesi: Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Örneği. *ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 1/1, 87-94.
- Tanaka H. (2014). The Cooperative and Competitive Urban Municipality Policies in the Tokyo Area to target Transforming Community Needs. Long Finance and London.Accord,1-19.

https://www.longfinance.net/documents/1187/chuo_urbanmunicipalitypoliceTokyoArea_2014.pdf (erişim tarihi: 08.05.2022).

Tanör, B. (1995). *Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*. İstanbul: Der Yayınları.

Taşlıgil N. ve Şahin, G. (2012). Kolektif İşletme Tiplerine Tipik Bir Örnek: Kibbutzlar. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,9, 213-229.

Tekeli, İ. (1999). *Yerel Siyaset ve Demokrasi/Çoğulculuk/Sivil Toplum, Sivil Toplum İçin Kent*. Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerleri, İstanbul WALD-Demokrasi Kitaplığı İnceleme Dizisi 1.

Tekeli, İ. (2017). *İzmir İli/Kenti İçin Bir Tarımsal Gelişme ve Yerleşme Stratejisi*, İzmir Büyükşehir Belediyesi, Akdeniz Akademisi.

Teoman, Ö., Tartıcı, B., (2012). Türkiye Tarımında Sözleşmeli Üreticilik - Kapitalist Dönüşümde Bir Halka Olabilir mi?. *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30/2, 2012, 163-184.

Toffler, A. (1996). *Üçüncü Dalga*. (Çeviren Ali Seden), İstanbul: Altın Kitaplar.

Toksöz, F. (2004). Türkiye’de Belediye Katılımlı Yerel Kalkınma Girişimleri Yerel ve Bölgesel Kalkınma Konferansları Yerel Kalkınmada Belediyelerin Rolü, İstanbul Politikalar Merkezi.

Toprak, Z. (2006). *Yerel Yönetimler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Tortop, N., Aykaç B., Yayman H., Özer A. (2006). *Mahalli İdareler*. Ankara: Nobel Yayınları.

Tremlett, G. (2013). Mondragon: Spain's giant co-operative where times are hard but few go bus. <https://www.theguardian.com/world/2013/mar/07/mondragon-spains-giant-cooperative> (Erişim tarihi: 25.10.2021)

- Tugay, E. (2013). İBB'nin Tarıma ve Kırsal Kalkınmaya Yönelik Çalışmaları. Yayınlanmamış Bilgi Notu, İBB Tarımsal Destekleme Daire Başkanlığı, İzmir.
- Turan, M. (2006). Ajanslara Hazırlık: Bölgesel Kalkınma Programları. *Memleket Dergisi*, Sayı:8, Ankara: Yerel Yönetim Araştırma Yarım ve Eğitim Derneği.
- Turan, T.H. (2013). *Yönetişim ve Yeni Kamu Yönetimi*. (Ed.). F.Neal GENÇ Yönetişim (Türk Kamu Yönetimine Yansımaları, Çizgi Kitabevi, Konya, 191-205.
- Turgut, Y. (2004). Tarımsal Kooperatiflerin Sorunları Ve Çözüm Önerileri. Türkiye V I. Tarım Ekonomisi Kongresi, Tokat, 471-477.
- Türedi, S. ve Berber, M. (2010). Finansal Kalkınma, Ticari Açıklık Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Analiz. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35, 301-316.
- Türk, H. (2010). Nusayriler'de Hızır İnancı. *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 54, 225-242.
- TÜSİAD. (2008). *Türkiye'de Bölgesel Farklar ve Politikalar*. İstanbul: Graphis Matbaa.
- Uğuş, B. (2006). Avrupa Birliği ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Bölgesel Kalkınma Ajansları. *E-Akademi Dergisi*, Sayı: 49.
- Ulusoy, A. ve Akdemir, T. (2004). *Mahalli İdareler: Teori-Uygulama-Maliye*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Ulusoy, A. ve Akdemir, T. (2005). *Mahalli İdareler: Teori-Uygulama-Maliye*. (3. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Ultan, M. Ö. ve Saygın, D. (2016). Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Bölgesel Kalkınmaya Etkisi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 14/28, 71-10.
- Uygun, O. (2015). Yerel Yönetim Reformu için Anayasal İlkeler. *Strategic Public Management Journal*, 1/2 , 1-27.

- Uysal, Y. (2018). *Yerel Kalkınmaya Verilen Önem (Tarım)*. İzmir Modeli Çalışmaları (Üçüncü Kitap), 24-96.
- Ülgen H. ve Mirze, S. K. (2004). *İşletmelerde Stratejik Yönetim*, (1. Basım), İstanbul: Literatür Yayınları.
- Üstünel, B. (1988). 'Ekonominin Temelleri, (5. Basım), Ankara: Ümit Kitabevi.
- Vural, T. (2004). Osmanlı İmparatorluğu'nda Yerel Yönetimler, *Türk İdare Dergisi*, 444, 179-193.
- Wal, F.,V., and Hılhorst T. (2007). The Role of Local Government in Stimulating Pro-Poor Economic Development; What and How?,:1-12. <http://www.businessenvironment.org/dyn/be/docs/156/van%20der%20wal.pdf> (erişim tarihi: 20.07.2021).
- Wolfgang Seibel; Helmut K. Anheier, (1990). *The Third Sector: Comparative Studies Of Nonprofit Organizations*, Printed On Acid-Free Paper, Germany.
- World Commission on Environment and Development (1987). <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf> (erişim tarihi: 20.05.2021).
- Yavilioğlu, C. (2002). Kalkınmanın Anlam Bilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3/1, 59-77.
- Yavuz, H. (1998). Batılılaşma Değil, Oryantalistleşme, Doğu Ne?, Batı Ne?. *Doğu Batı Dergisi*, 1/2,100-102.
- Yayman, H. (2008). *Türkiye'nin İdari Reformu*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Yıldırım, C. ve Bıçakcı, H. (2018) *6360 Sayılı Kanun'un Kır Kent Karşılığı Bağlamında Çarşamba Kırsalı Üzerine Etkileri*. (Ed. Mehmet MECEK vd.), Kent Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar ve Etkin Belediyecilik Uygulamaları, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 265-271.
- Yıldırım, U.D. (2019). *Belediyeler ve Kooperatifler Ekseninde Türkiye Tarımında Alternatif Kamusal Deneyimleri*. (Der. F.S. Öngel ve U.D. Yıldırım), Krize Karşı Kooperatifler. İstanbul: NotaBene Yayınları.

- Yılmaz, Ş. E. (2010). *Dış Ticaret Kuramlarının Evrimi*, İstanbul: Efil Yayınevi.
- Yörükoğlu, Fuat (2009). Türk Belediyeciliğinin Gelişim Süreci. *Mevzuat Dergisi*, 12/135, 1-18.
- Yücel, F. (2014). *Cumhuriyet Türkiye'sinin Sanayileşmede İlk Adımı Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı 1934-1938*. Ankara: TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası Yayınları.
- Yüceyılmaz, H. (2007). “AB Sürecinde Bölgesel Gelişmeler ve Kalkınma Ajansları”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yüksel, M. (2000). Yönetişim Kavramı Üzerine, *Ankara Barosu Dergisi*, 58/3. 145-159.
- Zengin, E. , Başkurt, M. ve Es, M. (2014). Yerel Yönetimler ve Yerel Kalkınma. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3/2 , 95-124.
- Zeuli, K. and Cropp, R. (2004). *Cooperatives: Principles and Practices in the 21st Century*. Madison: University of Wisconsin Press.
<https://www.mcdc.coop/wp-content/uploads/2020/01/Cooperatives-Principles-and-practices-in-the-21st-century.pdf> (erişim tarihi: 16.06.2020).
- 13 Mart 1913 Tarihli İdarei Umumiyei Vilayat Kanunu Muvakkatinin Adının Ve Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine, Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesine Dair Kanun (16.5.1987). Resmi Gazete (Sayı: 19471).
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19471.pdf> (erişim tarihi: 15.03.2020).
- 1580 Sayılı Belediye Kanunu (3.4.1930). Resmi Gazete (Sayı:1471).
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1471.pdf> (erişim tarihi: 20.03.2020).
- 442 Sayılı Köy Kanunu (18.3.1924). Resmi Gazete (Sayı: 68).
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.442.pdf> (erişim tarihi: 21.02.2020).

- 5227 Sayılı Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun. (15.07.2004), <https://www5.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5227.html> (erişim tarihi: 15.03.2020).
- 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu (10.7.2004). Resmi Gazete (Sayı: 25531). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/07/20040723.htm#1> (erişim tarihi: 20.03.2020).
- 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu (22.2.2005). Resmi Gazete (Sayı: 25745). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5302.pdf> (erişim tarihi: 15.03.2020).
- 5355 Sayılı Mahalli İdare Birlikleri Kanunu. (26.05.2005), Resmi Gazete (sayı: 25842), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5355.pdf> (erişim tarihi: 15.03.2020).
- 5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Hizmetlerine İlişkin Kanun (08.02.2006), Resmi Gazete (Sayı:26074), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5449.pdf> (erişim tarihi: 17.05.2020).
- 6360 Sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (6.12.2012). Resmi Gazete (Sayı: 28489). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121206-1.htm> (erişim tarihi: 18.05.2021).

İNTERNET KAYNAKLAR

<http://www.dokumanlar.antakyaatso.org.tr/2019%20Yay%c4%b1nlar%20Veriler/ekonomik%20rapor%202019.pdf> (21.03.2022)

<http://www.hatay.gov.tr/> (17.03.2022)

<http://www.hatay.gov.tr/nufus-ve-dagilimi> (20.03.2022)

<https://www.eurada.org/rdas-overview/awards> (27.03.2020)

<https://www.oecd.org/about/> (21.03.2020)

<http://www.oecd.org/local-forum/> (21.03.2020)

<https://monitor.coop/sites/default/files/publication-files/wcm2020-1727093359.pdf>
(05.03.2022)

https://monitor.coop/sites/default/files/2022-01/WCM_2021_0.pdf (02.08.2020)

<https://www.ilo.org/global/topics/economic-and-social-development/rural-development/lang--en/index.htm> (20.03.2020).

<https://www.ilo.org/global/topics/economic-and-social-development/rural-development/lang--en/index.htm> (27.07.2020)

<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.5302&sourceXm>
(12.11.2019).

<http://www.orkoop.org.tr/bilgi5b.html>) (02.10.2020)

<http://yerelgozcu.net/tire-sut-kooperatifi-efsane-baskani-mahmut-eskiyoruk-ile-ozel-soylesi/2968/> (08.01.2021)

https://cles.org.uk/wp-content/uploads/2019/07/CLES_Preston-Documnt_WEB-AW.pdf (25.03.2022)

https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/external-studies/2012/support-farmers-coop/fulltext_en.pdf (05.07.2020)

https://coopseurope.coop/wpcontent/uploads/files/WEB_COMPLETE_72DPI.compressed_0.pdf (04.07.2020).(27.08.2020).

<https://hggs.org/> (14.04.2022).

<http://www.copac.coop/> (28.07.2020).

<https://www.cicopa.coop/about/our-values/> (28.07.2020).

<https://copa-cogeca.eu/CogecaHistory.aspx> (28.07.2020).

<https://ipard.tarim.gov.tr/content/Lansman/UKKS.pdf> (30.09.2020)

[https://kkp.tarim.gov.tr/UKKS%20\(2014-2020\).pdf](https://kkp.tarim.gov.tr/UKKS%20(2014-2020).pdf) (30.09.2020)

<https://sosyalekonomi.org/kooperatif-istatistikleri/> (03.07.2020).

<https://ticaret.gov.tr/kooperatifcilik/bilgi-bankasi/kooperatifler-hakkinda/turkiyede-kooperatifcilik> (26.08.2020)

<https://ticaret.gov.tr/data/5d43d82d13b876433065528e/T%C3%9CRK%C4%B0YE%20GENEL%C4%B0%20KOOPERAT%C4%B0F%20VE%20B%C4%B0RL%C4%B0K%20RAPORU.pdf> (25.08.2020)

https://www.dogaka.gov.tr/assets/upload/dosyalar/www.dogaka.gov.tr_828_GI7Y58XT_Hatay-ili-Sosyal-Gorunum-Raporu.pdf (08.08.2021).

https://www.dogaka.gov.tr/assets/upload/dosyalar/wwwdogakagovtr_844_cs0y96xr_dogaka-hatay-ili-ekonomik-gorunum-raporu.pdf (25.03.2022)

https://www.dogaka.gov.tr/assets/upload/dosyalar/www.dogaka.gov.tr_201_SW4S72EX_Hatay_Ili_Tarim_Ve_Kirsal_Kalkinma_Strateji_Plani.pdf (26.03.2022)

<https://www.dogaka.gov.tr/dogu-akdeniz/hatay> (08.04.2022)

<https://www.undp.org/about-us> (20.03.2020).

<https://www.fao.org/3/cb4477en/online/cb4477en.html#chapter-3> (21.04.2022)

<https://www.ica.coop/en/cooperatives/cooperative-identity> (30.04.2020)

<https://www.ica.coop/en/cooperatives/cooperative-identity> (25.07.2020)

<https://www.ica.coop/en/about-us/our-members/global-cooperative-network> (25.07.2020)

<https://www.ciftcideneve.com/store/vakifli-koyu-kooperatifi> (20.01.2021).

<https://www.ica.coop/en/cooperatives/what-is-a-cooperative> (30.04.2020)

https://www.izmir.bel.tr/YuklenenDosyalar/Dokumanlar/3_04052018_103548_tarimsal-hizmetler-dairesi-baskanligi-yonetmelik.pdf (05.01.2021)

https://www.izmir.bel.tr/YuklenenDosyalar/Dokumanlar/14.1.2016%2016_02_11_tar%C4%B1msal%20projeler%20sb.pdf (02.12.2021)

<https://www.ovacikdogal.com/ic/hakkimizda> (10.01.2021)

<https://www.tiresutkoop.org/kurumsal/hakkimizda/40/> (07.01.2021)

<http://www.yayed.org/id261-yayed-gorusu/buyuksehir-tasarisi-hakkinda-yayed-gorusu-11-ekim-2012.php#.Yrgi6L1BzIU> (11.03.2021)

EKLER

EK 1. GÖRÜŞME SORULARI 1

Bir Yerel Kalkınma Modeli Olarak Kooperatifçilik: Hatay Büyükşehir Belediyesi Örneği

Hatay Büyükşehir Belediye Başkanı ve Üst Yönetimine Yöneltilmek Üzere Oluşturulmuş Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları

Sizi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Doktora Programına kayıtlı **Halil İbrahim ÇELEBİ** tarafından hazırlanan ve **Prof. Dr. Murat TEK** danışmanlığında yürütülen “**Bir Yerel Kalkınma Modeli Olarak Kooperatifçilik: Hatay Büyükşehir Belediyesi Örneği**” başlıklı araştırmaya davet ediyoruz.

Prof. Dr. Murat TEK
Tez Danışmanı

Halil İbrahim ÇELEBİ
Doktora Öğrencisi

BİRİNCİ BÖLÜM (Demografik Sorular)

Yaşınız

Cinsiyetiniz

Uzmanlık Alanınız

Mezuniyet Durumunuz

Belediyedeki Konumunuz

Mesleki Deneyim Süreniz

İKİNCİ BÖLÜM

Görüşme Soruları

- 1) Kalkınma Kooperatifleri hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 2) Kalkınma Kooperatifleri yerel kalkınmaya nasıl katkıda bulunabilirler, neler söyleyebilirsiniz?
- 3) Hatay bölgesinin sosyo-ekonomik, coğrafi özelliklerini düşündüğümüzde kooperatifler bölgede yerel kalkınmaya nasıl katkı sağlayabilirler, bu anlamda avantaj ve dezavantajlar nelerdir?
- 4) Ülkemizde ya da dünyada bildiğiniz belediye- kooperatif işbirliği örnekleri var mıdır, örnekler verebilir misiniz?
- 5) Belediyeler yerel kalkınmada bir araç olarak kooperatiflerden nasıl yararlanıyorlar, belediyeler sizce bu anlamda üzerine düşeni yapıyor mu ?
- 6) Hatay Büyükşehir Belediyesinin üyesi olduğu kooperatif/kooperatifler var mıdır, varsa belediye söz konusu kooperatiflerle nasıl bir ilişki içerisinde?
- 7) Kooperatifleşme konusu belediye yönetimlerinin strateji ve eylem planları içerisinde nasıl yer almalıdır, ne düşünüyorsunuz?
- 8) Belediyeler yerel kalkınmada bir araç olarak kooperatiflerden hangi yol ve yöntemlerle faydalanabilir?
- 9) Belediyelerin yerel kalkınmada kooperatiflerden yararlanmasının önündeki engeller var mıdır, ne düşünüyorsunuz, Hatay Büyükşehir Belediyesi için böyle bir engel/engeller var mıdır?
- 10) Hatay Büyükşehir Belediyesi yerel kalkınma stratejisi içerisinde kooperatiflere önem vermekte midir?
- 11) Hatay Büyükşehir Belediyesi etkin bir yerel kalkınma için kooperatiflerle nasıl ilişkiler kurabilir?
- 12) Hatay Büyükşehir Belediyesi yerel kalkınma noktasında kooperatiflerle etkili ilişkiler kurabilmek için yeterli kurumsal alt yapıya sahip midir? Sahip değilse bu konuyla ilgili neler yapılabilir?
- 13) Hatay Büyükşehir Belediyesi kooperatiflerle ilişki noktasında ne gibi sorunlar yaşamaktadır ?
- 14) Hatay Büyükşehir Belediyesinin ‘marka kent’ olabilme ve dünya pazarına açılabilmesi açısından kooperatiflere ihtiyacı var mıdır?
- 15) Büyükşehir Belediyesi öncülüğünde Hatay’ın ev sahipliği yapacağı EXPO 2021, ilin kalkınması açısından nasıl sonuçlar doğuracaktır, bu organizasyondan beklenenler nelerdir?
- 16) EXPO 2021’e ilişkin kooperatifler ne anlam ifade etmektedir (12.soruyla bağlantılı olarak), belediyenin bu anlamda kooperatiflerle ilişkisi var mıdır, varsa ne düzeydedir, neler yapılmaktadır?

EK 2: GÖRÜŞME SORULARI -2
Bir Yerel Kalkınma Modeli Olarak Kooperatifçilik: Hatay Büyükşehir
Belediyesi Örneği

Hatay İli Sınırları İçerisinde Faaliyet Gösteren Kalkınma Kooperatifleri İçin
Hazırlanmış Görüşme Soruları

Sizi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Doktora Programına kayıtlı **Halil İbrahim ÇELEBİ** tarafından hazırlanan ve **Prof. Dr. Murat TEK** danışmanlığında yürütülen “**Bir Yerel Kalkınma Modeli Olarak Kooperatifçilik: Hatay Büyükşehir Belediyesi Örneği**” başlıklı araştırmaya davet ediyoruz.

Prof. Dr. Murat TEK
Tez Danışmanı

Halil İbrahim ÇELEBİ
Doktora Öğrencisi

BİRİNCİ BÖLÜM (Demografik Sorular)

Yaşınız:

Cinsiyetiniz:

Mezuniyetiniz:

Uzmanlık Alanınız:

Mesleki Deneyim Süreniz:

Kooperatif Üyesi Olarak Deneyim Süreniz:

Kooperatifteki Statünüz:

İKİNCİ BÖLÜM

Görüşme Soruları

1. Kooperatifçilik Bilgi Düzeyini Ölçmeye Yönelik Sorular

- 1.1. Kooperatifçilik size neyi ifade ediyor ?
- 1.2. Kooperatifçilik İlkeleri hakkında ne söyleyebilirsiniz? Sizce bu ilkeler içerisinde hangileri öncelikli öneme sahiptir?
- 1.3. Kalkınma Kooperatiflerinin kuruluşu için gerekli yasal prosedürleri (kuruluş süreci) biliyor musunuz?
- 1.4. Kalkınma kooperatiflerinin tarım, sanayi ve istihdama katkısı anlamında (bölge, ülke ve dünya ölçeğinde) herhangi bir bilgiye sahip misiniz?

2. Kooperatifin Kuruluş, Faaliyet ve Amacına Yönelik Sorular

- 2.1. Yöneticisi ve/veya üyesi olduğunuz kooperatifiniz hangi bakanlık bünyesinde kurulmuştur?
- 2.2. Kooperatifiniz hangi amaçlara bağlı olarak kurulmuştur (sosyal, ekonomik, kültürel vb. faktörler) ?
- 2.3. Kooperatifinizin faaliyet alanı hakkında (yerel, il düzeyinde, bölgesel, ulusal, uluslararası) bilgi verir misiniz?
- 2.4. Kooperatifiniz hangi türde bir kooperatif olarak faaliyet göstermektedir?
- 2.5. Sizi kooperatif kurmaya ya da kooperatife ortak olmaya yönelten etkenler nelerdi?
- 2.6. Kooperatifinizin temel amaçları nelerdir, bilgi verir misiniz?

3. Kooperatifin Mali Yapısı

- 3.1. Kooperatifinizin gelir kaynakları (ticari faaliyet, hibe, bağış, ödüller, kiralama, sponsorluklar vs.)nelerdir?
- 3.2. Kooperatifiniz gelir-gider durumunu hakkında bilgi verir misiniz?
- 3.3. Kooperatifiniz gelir fazlası elde ediyor mu? Yanıt evetse; gelir fazlası nasıl kullanılıyor? - Ortaklar/üyeler için neler yapılıyor? Gelir fazlanızı, toplum ve çevre yararına faaliyetlerde kullanıyor musunuz?

3.4. Kooperatifiniz dış kaynaklardan (kredi, hibe, fon, teşvik vs.) faydalaniyor mu? Yanıt evetse nasıl faydalaniyor, daha önce söz konusu kaynaklardan faydalanıldı mı ?

3.5. Kooperatifiniz finansal kaynaklara erişimde zorluk yaşıyor mu? Bu zorluklar nelerdir?

3.6. Kooperatifiniz ilçe ya da büyükşehir belediyesi üzerinden bir gelir sağlıyor mu? Yanıt evetse bu ne şekilde oluyor, anlatır mısınız?

4. Kooperatif Yönetim Anlayışı

4.1. Kooperatifinizin yönetiminde demokratik bir işleyiş var mı?

4.2. Yönetim kurulu üyeleri değişiyor mu? Yanıt evetse; hangi sıklıkla değişiyor?

4.3. Kooperatifinizde görev tanımı ve dağılımları nasıl yapılmaktadır? Buna ilişkin karar ya da düzenlemeler nasıl oluşmaktadır, bahseder misiniz ?

4.4. Kooperatifte önemli kararları kimler alıyor?

4.5. Kooperatifte cinsiyete göre iş bölümü yapılıyor mu? Kadın üyeniz var mı, varsa bu üyeler yönetimde söz sahibi olabiliyorlar mı?

4.6. Kooperatifinizde gönüllü çalışan var mı? Yanıt evetse; neden gönüllülerle çalışıyorsunuz?

4.7. Gönüllülerin sorumlulukları nelerdir?

4.8. Kooperatifinizde dezavantajlı gruplardan üye/çalışan/gönüllü var mı?

4.9. Kooperatifin temsil edildiği ortamlara (herhangi bir konferans, toplantı vs.) etkinliklere kimler katılıyor?

5. İşbirlikleri ve Dayanışma Uygulamaları

5.1. Kendi alanınızdaki kooperatiflerle ve/veya başka alanlardaki kooperatiflerle işbirliği yapıyor musunuz?

5.2. Üniversite, araştırma merkezi, kamu kurumları, belediye, sendika, dernek ve vakıf gibi kurumlarla işbirliği yapıyor musunuz?

5.3. Diğer kooperatiflerle ya da kurumlarla işbirliği geliştirmeye yönelik bir çalışmanız ya da planınız var mı?

6. Kooperatiflerin Sosyal Etki Boyutuna İlişkin Sorular

6.1. Sosyal etki kavramını duydunuz muz? (Yanıt hayır ise; sosyal etki kavramı açıklanacak)

6.2. Kooperatifinizin faaliyetleri sosyal etki yaratıyor mu?

6.3. Sosyal etkiyi nasıl ölçüyorsunuz? Veri topluyor musunuz? Yanıt evet ise hangi yöntem/yöntemleri (anket, istatistik, kişilerle yüz yüze mülakat, ulaşılan kişi sayısı vs.) kullanıyorsunuz?

6.4. Son 1 yılda etki sağladığınız kişi sayısı (ölçülen ya da tahmini) nedir?

7. Kooperatifin Yerel Kalkınmaya Etkisi Bağlamında Sorular

7.1. Yerel Kalkınma deyince aklınıza neler geliyor?

7.2. Sizce yerel kalkınma için kooperatifler önemli midir?

7.3. Kooperatiflerin yerel kalkınmaya katkıları var mıdır varsa bunlar neler olabilir?

7.4. Kooperatifinizin yerel kalkınmaya katkıları var mıdır varsa, buna ilişkin hangi faaliyet ve ilişkiler içerisindedir?

7.5. Kooperatifinizin istihdama katkısı var mıdır? Özellikle kadın istihdamına yönelik kooperatifinizin durumu hakkında bilgi verir misiniz?

7.6. Kooperatifiniz göçün önlenmesinde olumlu bir etkiye/katkıya sahip midir?

7.7. Kooperatifiniz diğer yerel aktörlerle (Ticaret Odaları, İlgili Bakanlıkların Taşra Örgütleri, STK' lar, DOĞAKA vs.) ilişkisi var mıdır?

7.8. Kooperatifinizin ilçe ya da büyükşehir belediyesi ile herhangi bir ilişkisi (üretim, proje, toplantı, hibe ürün alım sözleşmesi gibi) var mıdır, varsa bu ilişkinin ne şekilde olduğundan bahsedebilir misiniz?

7.9. Belediyeler (ilçe ya da büyükşehir) kooperatifler için önemli aktörler midir? Evetse nedenlerinden bahsedebilir misiniz?

7.10. Yerel kalkınmaya yönelik olarak bildiğiniz örnek belediye- kooperatifçilik ilişkileri/modelleri (Dünyada veya Türkiye'de) var mıdır?

7.11. Kooperatifiniz yerel kalkınmaya katkı sunmak noktasında belediyelerle nasıl bir işbirliği içerisinde olmalıdır, bu konuyla ilgili önerileriniz var mıdır?

7.12. Son olarak EXPO 2021 hakkında bilgiye sahip misiniz ? (eğer değilseniz bilgi verilecek) eğer bilgisi varsa EXPO 2021'e ilişkin kooperatifin bir çalışması var mıdır? EXPO 2021 'Hatay'ın kalkınmasına ne gibi katkılar sunabilir? Hatay Büyükşehir Belediyesinin EXPO 2021 için kooperatifinizle bir ilişkisi (proje, toplantı vs.) var mıdır ?

